

ODSEVANJA

Koroška,
pomlad -
poletje
2005

57
58

revija za leposlovje in kulturo

ODSEVANJA

1500 SIT

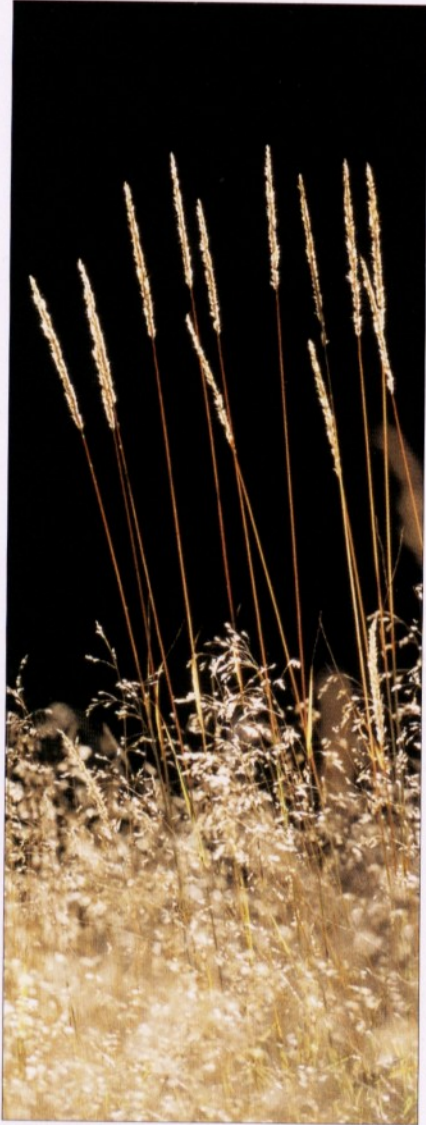
58

NA PLATNICAH

*Tomo Jeseničnik,
fotografija*

Kazalo

A. M.	NAŠ PREŠERNOV NAGRAJENEC	5
Barbara Žvirc	VČERAJSNJI TRK	10
Marijana Vončina	PESMI	11
Jože Vačun	PISKROVEZ	12
Jani Rifel	SLAMNIK	13
Ida Paradiž	MAVRICA	17
Ida Paradiž	TONČEK	18
Urban Klančnik	GENEZA	20
Peter Petrovič	VŽIGALNIK	23
Marjan Kolar	DOBIT	27
Vinko Ošlak	ROMAN IN JULIJA	29
Reinhard Brečko	KONČNO ŠPANIJA	33
Bojana Verdinek	FOLKLORNI DOGODEK v luči sodobnih spoznanj slovstvene folkloristike	38
Matjaž Štamulak	GIFT	43
Tone Turičnik	NASLOVI BREZ NASLOVA – Pogovor z Luko Popičem	45
Diana Muslimović	KO POEZIJA POTONE ali odgovor Branku Brezovniku	48
Helena Merkač	BLAŽEV ŽEGEN – Prapotnikov izbor aktualnih besedil songov.	49
Matjaž Apat	Duška Meh: NIKOLI NE VPRAŠAJ, ZAKAJ – Vsak dan je nova pesem.	50
Blaž Lukan	TRIJE ČASI V ENEM – Janez Žmavc: Otok Walcheren	51
Helena Merkač	IZ ODSEVANJ V POGOVORE – Intervjuji Toneta Turičnika v eni knjigi	52
Marjan Pungartnik	TEMNA OZADJA BLISKAVIH PODOB – Alenka Glazer: Razstava	53
Helena Merkač	DEŽELA ŠKRATOV – knjižica o Gmajni	54
Franček Lasbaher	Ivan Kordež: DOŽIVETJA IN SPOMINI	55
Franček Lasbaher	PANDELOV ZBORNİK 'Spor zaradi dvojezičnih krajevnih napisov na Koroškem'	56
Franček Lasbaher	KOROŠKA V STATISTIČNEM LETOPISU 2004	59
Milena Zlatar	POSNETI ALI NASLIKATI FOTOGRAFIJO? Tomo Jeseničnik v galeriji Štible	62
Tone Turičnik	OD FOTOGRAFIJ DO SPOMINOV IN NAZAJ – 70 let Jožeta Potočnika	64
Janez Žmavc	POROČILO Z MITINGA	74
Marjan Linasi	IN KAJ JE SVOBODE CENA – Konec druge svetovne vojne na Koroškem	75
Boris Gorupič	FOTOGRAFIJA KOT DOKUMENTARNA PRIPOVED	77
Tone Turičnik	BRDA 2004	78
Herta Turičnik	60 LET KNJIGARNE V SLOVENJ GRADCU	80
Franček Lasbaher	MOHORJEVA DRUŽBA CELOVEC: KNJIŽNI DAR 2005.	84
Tone Turičnik	BERNEKERJEVA ODLIČJA 2005	87
Andreja Gologranc	KRONIKA KULTURNIH DOGODKOV	89
Jože Potočnik	NIEROS METAL, tovarna opreme, d.o.o., Slovenj Gradec	97
Jože Potočnik	TUS KO-SI, d.d., podjetje za predelavo naravnih vlaken	99
B. P.	PONUDBA ZALOŽBE CERDONIS	101

UVODNIK

**POEZIJA
PROZA**

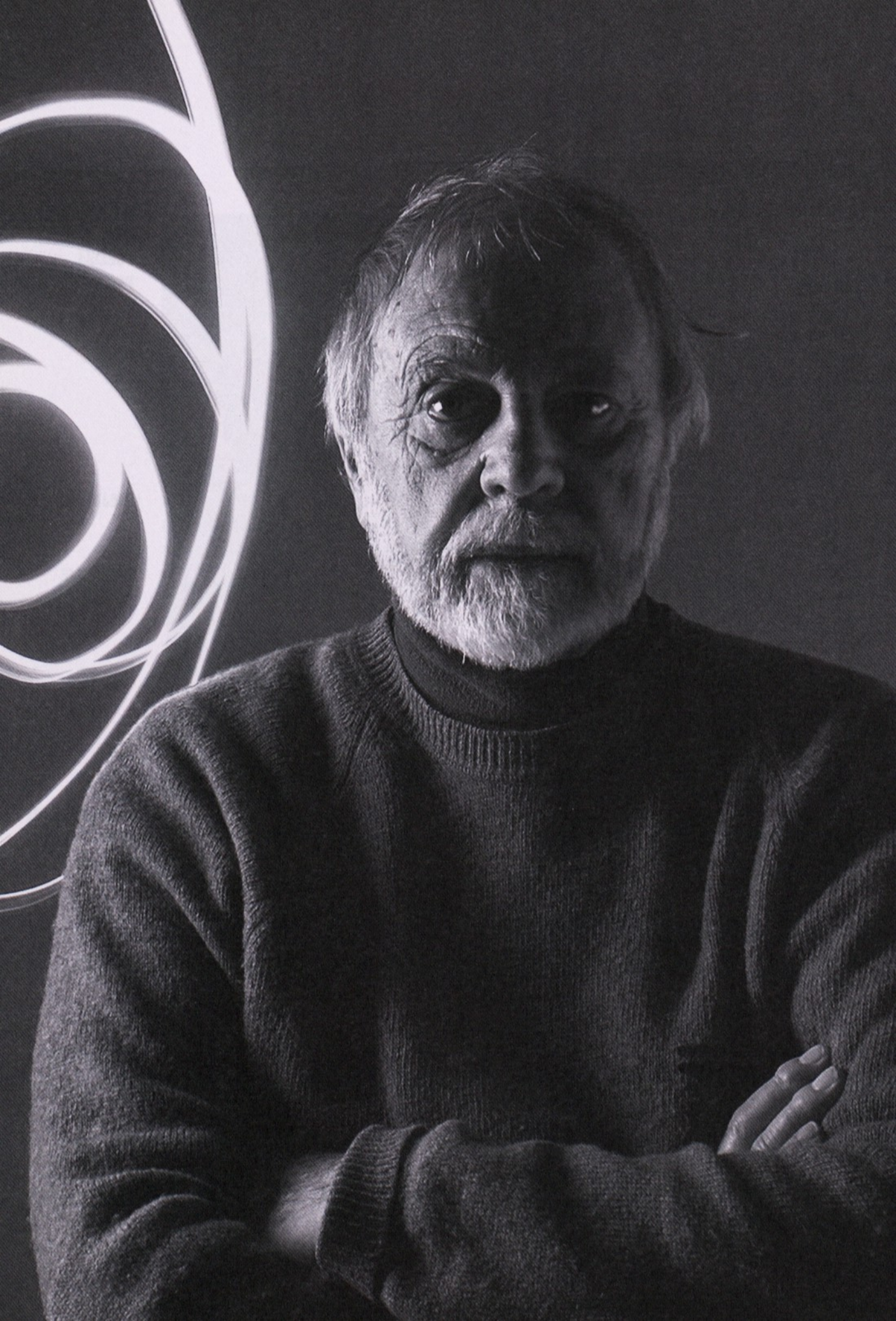
ESEJISTIKA

RECENZIJE

**LIKOVNI PORTRET
FILM
KULTURA**

POKROVITELJI

NAŠ PREŠERNOV NAGRAJENEC

Ob podelitvi letošnje Prešernove nagrade smo se veselili vsi, ki imamo radi umetnost, posebno likovno, prešerni z razlogom več pa smo bili tudi Slovenjgradčani, saj je bil dobitnik tega najvišjega priznanja za življenjsko delo, za v slikarstvu in grafiki doseženo, naš dragi prijatelj, znanec in so-meščan Bogdan Borčič.

Odsevanja, ki so revija s Koroške, se v imenu sodelavcev in bralcev pridružujejo čestitkam, namesto velikih besed pa z avtorjevim dovoljenjem objavljamo nekaj drobcev iz pisnih čestitk, ki jih je prejemal v dneh svojega lavreatstva: predvsem pričajo o tem, kako spoštovan in drag človek je »naš« Bogdan.

Čestitamo!

***

Republika Slovenija, Državni zbor
Podpredsednik,
Ljubljana, 9. februar 2005

Spoštovani gospod Borčič,

Dovolite mi, da Vam globoko in iz srca čestitam za prestižno nagrado, ki nosi ime in pečat našega največjega pesnika. Ob tem Vašem in našem mogočnem dogodku bi Vam rad z besedami poklonil vse svoje iskreno spoštovanje in priznanje ter Vam zaželel bogatega ustvarjanja še na mnoga, svetla leta.

...

V ponedeljek je bil svečan dan. Končno smo lahko uživali ob proslavi, ki je bila namenjena vam, slavljencem. In tudi nam, občinstvu, ne pa tolikokrat poprej videni samopašnosti njenih vase zazrtih ustvarjalcev. Vsesplošno slovensko vzdušje pa je bilo bržkone takšno kot pri podobnih prireditvah: peščica je bila presrečna, mnogi pa so ploskali s trpkim obrazom, prepričani, da bi morala nagrada romati v njihov žep. Kot pravi njegova svetost dalajlama, »se razvoj dogodkov ne ujema vedno z našimi pričakovanji« in pri tem opisuje dogodek, ko je imel govor na Japonskem in se mu je na koncu približalo nekaj ljudi z velikanskim šopkom rož. Ko je vstal, da bi ga prejel, so na njegovo presenečenje šli naravnost mimo njega in položili šopek na oltar. Nekoliko v zadregi je zopet sedel ...

Nagrajenci dostikrat kaj hitro spoznajo, da so sicer doživeli svojih pet minut, vendar jih v nadaljevanju čaka tipična zavistna hladnost prenekaterih kolegov, ki se bodo komajda prisilili k (ne)pristnim čestitkam. Pomembnejše je priznajte, bolj žolčno je godrnjanje, resnica pa je sila preprosta. Vsi si želimo pohvale, priznanja, nagrade, spodbudne besede in prijaznega nasmeha, morda še najmanj na osvetljenem odru Cankarjevega doma.

Še enkrat bravo in prisrčen pozdrav,

Marko Pavliha

Mestna občina Ljubljana

Ljubljana, 9. februar 2005

Spoštovani gospod Borčič!

Rada bi Vam osebno čestitala za prejeto Prešernovo nagrado v letu 2005, zato Vas vabim na sprejem v petek, 11. februarja 2005, ob 11. uri v Župansko sobo Mestnega muzeja Ljubljana v prenovljeni Turjaški palači na Gosposki 15 v Ljubljani.

Veselim se srečanja z Vami in Vas spoštljivo pozdravljam.

Danica Šimsič, županja

***

Veleposlanik Republike Slovenije pri Svetem sedežu
Dr. Ludvik Toplak
Rim, 14. februarja 2005

Spoštovani gospod Bogdan Borčič,
ob prejemu Prešernove nagrade sprejmite iskrene čestitke. Z najlepšimi željami tudi v bodoče,
Ludvik Toplak

***

Spoštovani,
z upanjem, da svečani dnevi še niso zbledeli, Vam sporočava, da sva se zelo razveselila Vam podeljene Prešernove nagrade in Vam iskreno čestitava.

Milena Usenik in Emerik Bernard
Februar 2005

***

Spoštovani nagrajenec!
Slovenj Gradec, 7. 2. 05

Vsak človek je zase svet, čuden, svetel in lep kot zvezda na nebu ...Vsak tiho zori, počasi in z leti, kamor že greš, vse poti je treba na novo začeti.

Tako živimo ljudje ...

Čestitamo!

Kulturno društvo Stari trg

***

Dragi slavjenec!
Slovenj Gradec, 7. 2. 2005

Si že imel dan, ko je prav tebi reklo sonce Dobro jutro? Poglej, morda je danes tak dan! Čestitamo!

Šodrjamarji

Dragi Bogdan!

Vesel sem, da si nagrajenec Prešernove nagrade. Čestitava ti s Cvetko in ti želiva še veliko let umetniškega ustvarjanja in zdravja veliko.

Lep pozdrav Aleks, Cvetka in Jelka!

UVODNIK

Ljubljana, 4. 2. 05

***

Lieber Bogdan Borčić,

9. 2. 05

Da noch immer tiefer Winter herrscht schicken wir aus Dachau nur einen virtuellen Blumenstrauss einem Glückwunsch zum Ehrenpreis »Presernova nagrada«.

Ich habe mich auch noch immer nicht für den wunderschönen Neujahrgruss bedankt, über den ich mich sehr gefreut habe.

Ich hoffe, wir sehen uns im Frühjahr -

Wir grüssen Sie alle sehr herzlich-auch Ihre liebe Frau

Ihre Barbara Distel im Namen der Mitarbeiter der KZ-Gedenkstätte Dachau

(Dragi Bogdan Borčić,

9. 2. 05

Ker vlada pri nas še vedno trda zima, pošiljamo iz Dachaua le virtualni šopek cvetlic z voščilom za »Prešernovo nagrado«.

Še vedno se tudi nisem zahvalila za čudovito lep novoletni pozdrav, ki sem se ga zelo razveselila.

Upam, da se spomladi vidimo.

Vsi vas pristrčno pozdravljamo - tudi vašo drago ženo.

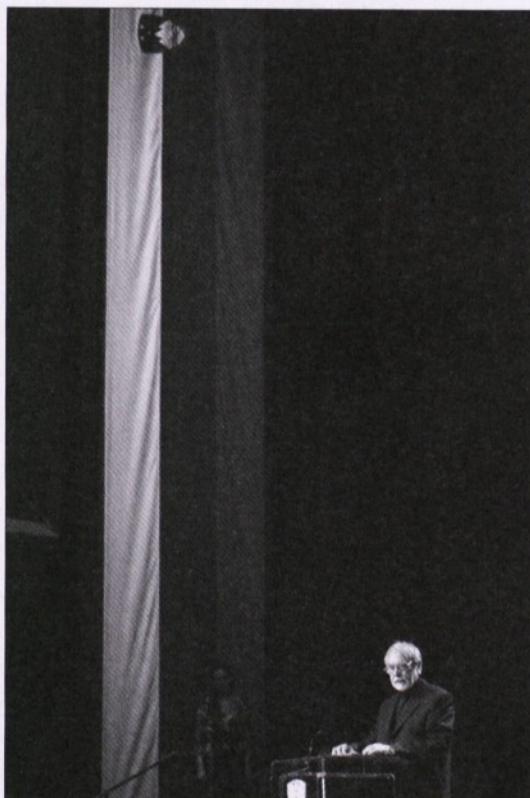
Vaša Barbara Distel v imenu sodelavcev Spominskega mesta koncentracijskega taborišča Dachau)

***

Ob prejemu najvišje slovenske nagrade za kulturo - Prešernove nagrade - Vam iskreno čestitamo in želimo še veliko umetniškega duha.

*Ravnatelj gimnazije
Dragomir Benko, prof.
Ravne, 7. 12. 2005*

***

Bogdan Borčić

(foto: Marko Vavpotič)

Nova Ljubljanska banka, d. d., Ljubljana

Spoštovani gospod Borčić!

Ob prejetju Prešernove nagrade Vam iskreno čestitamo.

V Novi Ljubljanski banki d. d., Ljubljana se zavedamo pomena umetnosti in podpore le-tej, zato smo ponosni, da imamo v naši Umetniški zbirki tudi nekaj vaših del. Na vaši ustvarjalni poti vam tudi v prihodnje želimo obilo navdiha in umetniškega ustvarjanja.

Veselimo se nadaljnega sodelovanja in vas lepo pozdravljamo.

Marjan Kramar, predsednik uprave

***

*Republika Slovenija
Državni zbor*

Spoštovani g. Bogdan Borčić!

Ob vaši nagradi, ki pomeni potrditev vašega ustvarjalnega dela, razmišljanj, naporov in izzivov, vam čestitam in hkrati želim še mnogo soočenj z belino praznih, še ne popisanih in naslikanih belih polj!

*Majda Širca
Lj. 9. 02. 2005*

Dragi Bogdan!

Vesel in navdušen, da Ti je domovina namenila letošnje najvišje kulturno priznanje, se pridružujem množici Tvojih občudovalcev in prijateljev, ki se radujejo znanstva in duhovne sorodnosti s pomembnim umetnikom - letošnjim Prešernovim nagrajencem!

Spomin mi hiti k tvoji prvi razstavi leta 1953 v Novem mestu in k pokojnima Lamutu in Moletu, pa k najinemu prvemu srečanju in k zgodnjim fotografskim upodobitvam naših otrok. Kako dragocene so bile Tvoje reprodukcije v Dolenjskem listu! Koliko si z njimi prispeval k ljubiteljstvu množic preprostih bralcev, da so se začeli srečevati z umetnostjo in z njenimi sporočili!

Dragi Bogdan, verjel si v svoje delo in svoj likovni svet. Desetletja si nenehno ustvarjal in bogatil našo kulturo - hvala Ti za vse, kar si z zgledno ustvarjalno močjo dajal našemu slikarstvu!

Hvala Ti za dragocena darila, ki me na stenah domačije nenehno povezujejo s Teboj in Tvojo ljubo umetniško potjo!

Dobrega zdravja zvrhano jesen življenja Ti toplo voščim s prisrčnimi pozdravi Tebi in Tvojim dragim!

Tone Gošnik

V N. mestu, 3. 2. 05

Čestitam za odličен intervju v Sobotni prilogi Dela 29. januarja 2005

***

Republika Slovenija, Državni zbor

Odbor za visoko šolstvo, znanost in tehnološki razvoj

Ljubljana, 10. februar 2005

Spoštovani g. Bogdan Borčič

V imenu Odbora za visoko šolstvo, znanost in tehnološki razvoj Vam ob podelitvi Prešernove nagrade iskreno čestitam.

Ustvarjalnost in dosežki, ki jih potrjuje omenjena nagrada, naj Vas vodijo tudi v prihodnje.

Rudolf Moge, predsednik

***

Dragi Bogdan!

Ob Prešernovi nagradi Ti iskreno čestitam.

Čeprav se mi nagrade pri našem delu zdijo nekaj zelo obrobnega in pravzaprav nepotrebne, se tokrat zares in iz srca veselim s Tabo in Tvojimi. In se pri tem znova hvaležno spominjam Tvoje prijaznosti in naklonjenosti.

Lep pozdrav!

Žarko Vrezec

V Ljubljani, 3. decembra 2004

Ob podelitvi Prešernove nagrade za življenjsko delo ti v imenu Društva likovnih umetnikov Maribor in svojem imenu čestitam za uspeh, ki si ga dosegel.

(Peter in priimek)

Maribor, 2. 9. 2005

***

Dragi Bogdan!

Dovoli, da Ti za Prešernovo nagrado za leto 2005 iskreno čestitam!

Našli so pravega umetnika, ki mu iz množice še drugih mladih slikarjev to priznanje tokrat pripada.

Bil si priznan grafik v skupini znamenite »Ljubljanske šole«, nato postal izvrsten slikar sodobnega konstruktivizma, s katerim si prestopil iz kvalitete domačega v kvaliteto evropskega, če ne svetovnega slikarstva.

Ponovno vroče čestitke in lep pozdrav!

Klavdij Zornik

Ljubljana, 4. 12. 2004

***

Gorenjski tisk, grafična dejavnost, d. d.

16. februar 2005

Spoštovani gospod Bogdan Borčič!

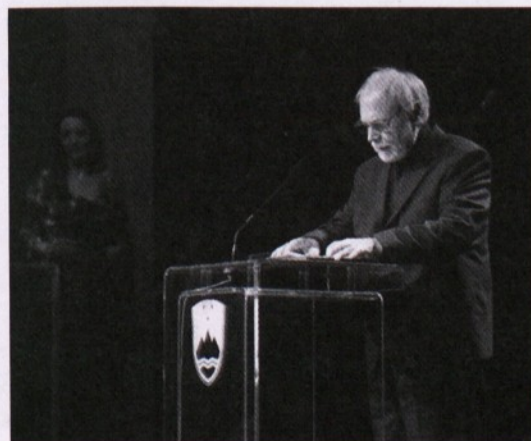
Z veseljem smo sprejeli novico, da ste bili med letošnjimi izbranci za Prešernovo nagrado in prejemnik velike nagrade za življenjsko delo.

Slavimo z vami, saj nam je v ponos, da smo sodelovali pri izdelavi dveh vaših monografij, ki predstavljata življenje in delo velikega umetnika in pedagoga.

Ob tem za vas pomembnem dogodku, vam v bodoče želimo obilo zdravja in umetniškega ustvarjanja.

Franc Lukež

Kristina Kobal

Bogdan Borčič

(foto: Marko Vavpotič)

Ljubljana, 22. 12. 04

Želim Tebi in Tvoji družini lepe božične praznike in srečno novo leto, polno osebnega zadovoljstva!

Moje iskrene čestitke za zasluženno veliko priznanje!

Špelca Čopič

***

Sg, Miklavž 2004

Spoštovani mojster!

Nagrada je končno prišla v prave roke in zaokrožila fascinanten opus prvaka med slovenskimi modernističnimi slikarji.

Iskreno čestitamo!

Marko Košan in sodelavci v Koroškem pokrajinskem muzeju.

***

Lj, 4. XII. 04

Dragi profesor!

Prisrčne čestitke k pomembni nagradi: že dolgo ni prišla v bolj prave roke!

Srečno!

Tvoj Tomaž Brejc

***

Spoštovani gospod Borčič,

Z veseljem Vam čestitam za zasluženno Prešernovo nagrado.

Žal nisem mogel priti v sredo v Slovenj Gradec, ker sem moral govoriti na neki razstavi, ob podelitvi pa sem Vas lahko slišal samo po televiziji, zato Vam čestitam kar v pismu.

Videl sem, kako so Vas lepo v Slovenj Gradcu sprejeli z baklami in da so Vas veseli tudi na Dolenjskem.

Želim Vam še veliko ustvarjalnosti, uspehov in zdravja,

*Vaš Milček Komelj
Lj., 10. II. 2005*

P.s.

Velikokrat se spominjam časa, ko ste me portretirali, predvsem pa tega, kako skoncentrirano in molče ste slikali obraz in kako ste sproščeno požvižgavali, ko ste slikali ozadje.

Pred očmi pa imam tudi slike - olja in grafike - v ateljeju, ki ste mi jih - četudi otroku - razlagali, in dim, ki se je zunaj vil iz dimnikov na novomeškem Glavnem trgu, katerega strehe sem videl s »svojega« skozi naše okno.

Z lepimi pozdravi!

Lavreat med predsedniki: Janez Drnovšek, Bogdan Borčič, Janez Janša in France Cukjati (foto: Marko Vavpotič)

***

Spoštovani profesor Borčič!

V življenju so tudi veličastni in nepozabni trenutki. Vam je bil dan ob podelitvi Prešernove nagrade za Vaše ustvarjalno življenjsko delo, kar sem spremljala z veseljem in radostjo.

Verjamem, da taka spoznanja vzpodbudno vplivajo na delo, da dajejo nov zagon, moč ter voljo, vendar pa ne morejo odtehtati vseh priznanj, ki ste jih bili deležni kot naš profesor, čeprav so mnogokrat ostala samo v naših mislih in neizrečena. Prav tako je ostala neizrečena zahvala za vse, kar ste storili za nas študente in kasneje kolege, za vse znanje, ki ste ga prenašali na nas in nas istočasno očetovsko bodrili pri nerodnih korakih v prihodnost. To priznanje, ki smo Vam ga izrekli in ga še vedno, je sicer tiho in skromno, vendar Vam ga podelujemo znova in znova in ni minljivo.

Iz srca vam želim neizmerno bogatih, ustvarjalnih dni in še enkrat hvala za vse.

Iskrene čestitke

Metka Kavčič

Množičen sprejem prijateljev in sosedov - »šoderjamarjev« v Slovenj Gradcu ob vrnitvi nagrajenca iz Ljubljane

IZ TELEGRAMOV:

Prisrčno Ti čestitamo za priznanje življenjskega dela in preнове slovenskega slikarstva
Tone Gošnik in dolenski prijatelj

***

Iskrene čestitke za zaslužen nagrado
in nadaljnje uspešno delo Vam želijo
vsi iz Umetnostne galerije Maribor

***

Spoštovani akademski slikar in profesor, gospod
Bogdan Borčič!

Z iskrenim veseljem ter globokim spoštovanjem sem prejel vest, da ste letošnji izbranec, dobitnik Prešernove nagrade. Ponosen in vesel sem, da ste naš občan. Trenutka, ko Vam bodo nagrado tudi uradno izročili, se že sedaj veselim skupaj z Vami.

Globoko se Vam zahvaljujem za Vaš prispevek pri uveljavljanju Slovenj Gradca kot mesta visoke kulture in umetnosti. Dovolite mi, da Vam že sedaj zaželim veliko zdravja, zadovoljstva ter uspehov v prihajajočem letu 2005.

Z odličnim spoštovanjem
Matjaž Zanoškar

Dragi Bogdan!

Ob pogledu na mize in stole pred nekdanjo komiško kavarno Hum, ki že veliko let »bingljajo« nad mojo delovno mizo in me spominjajo na izredno prijazna (žal davna) druženja s tabo, Ti čestitam ob Prešernovi nagradi!

Marjan Krušič

***

Z malo zamudo, vendar iz srca čestitamo za zaslužen priznanje in se prešerno veselimo z Vami.

Zdenka Badovinac in kolektiv Moderne galerije

***

Dragi gospod profesor,

V spoštovanju Vašega umetniškega in pedagoškega dela se iz srca veselim z Vami.

Jožef Muhovič

***

Čestitamo in še naprej veliko uspeha ter zdravja.
Družina Benko

Po svečani državni proslavi v glavnem mestu in protokolarnih ceremonijah so domačini v prisrčnem sprejemu z iskrenim veseljem, s špalirjem in baklami pozdravili svojega prešernovega nagrajenca - našega Bogdana Borčiča ...

UVODNIK

Barbara Žvirč

VČERAJSNJI TRK

LEPOSLOVJE

ENODEJANKA

*Dovolite, da se predstavim,
mu je rekel
in iz stare plesnive torbe
povlekel rumeno sliko
v doma narejenem okvirju
(barva se je luščila na lesen pod
starega gledališča).
Gospod, samo trenutek,
je drugi tiho dahnil,
da ne bi motil vaje.
Ali lahko najprej
ugasnete cigareto?
Zmedeno se je odkašljaj,
s cigareto pomigal
po kovinskem naslonjalu
drugače oblazinjenega stola
in ogorek pospravil
v žep na torbi.
Seveda, oprostite!
Še enkrat je šepnil
dovolite, da se predstavim -
in mu istočasno molil
zgrbančeno roko.
Rahlo jo je stisnil,
da ga ne poškoduje,
in prijel sliko.
V spoznanju je
pogledal po domači dnevni sobi
na odru
(scena nam je res uspela).
Stala sem pred zofo,
pokrito z njegovim
zadnjim pregrinjalom.
Slišala sem vse
(čeprav sta se trudila in govorila po tihem).
Ko me je opazil, je rekel,
da me je prišel samo pogledat,
in mi prinesel dežnik,
ker se zunaj napravlja k dežju.*

KO

*Ko se oblaki
ob takšnih popoldnevnih
spustijo med mlado travo
in dregnejo v trenutne
minute sveta
(se dvigne srce
in naredi nebo žareče),
zaustavijo čas.*

HRASTOVA KOŽA

*Brezbrižno mi
Polagajo sence na
Hrastovo kožo dlani
Obrnjene v
Sever jug
Vzhod zahod
Jih kuštrave pošiljam
Da se zarežejo
V debela prvih krtin
Ne spim na hrbtu
Tako ne puščam
Marmornih odtisov
Na puhteči zemlji*

POLETNI ŠKRŽATI

*Z utrujenih dreves
Žametno pobiram
Poletne škržate
Naseljujem
Jih v ušesa
In ponoči vetrovno
Mrmram njihove napeve
V spreminjajoče se trave
Polagam nove prizore
Za zgodnje jesenske
Pravljicne osnutke*

VČERAJSNJI TRK

*Z avtom je
Počasi plavala
Po cestnih zgodbah
Ruto ji je že zdavnaj
Odnese jutranji veter
(zdaj vanjo ovija blede oblake)
Z eno roko na volanu
Z drugo na jazz
Poplesava po armaturki
Lanske zimske rože
So se ob včerajšnjem trku
(pozno ponoči
v komaj osvetljeni garažni hiši)
Z njenih oken
Prilepile na njegovo čelo
(nekaj jih je celo popadalo na
oljnata tla)*

Marijana Vončina

PESMI

MOJA OPOROKA

*Dokler lahko zvedavo
zrem v nebesni svod
in čutim v duši moč
kot v mladih dneh,
svet moj bo vedno lep.*

*Dokler bo moj hod
s pogumom naravnani,
hodila bom
mimo vseh tegob
z dvignjeno glavo.*

*A nekoč klonila bom
z zavestjo,
da vredno je bilo živeti
za vse drobne radosti sveta.*

*Sledi ostale bodo
v besedah mojih
neizbrisno žive
še za bodoči rod.*

ZAKAJ?

Zakaj pišem pesmi?

*Zato,
ker pod goro
breze zelene,*

*ker trave
mehke valove,*

*ker veter blag
kuštra mi lase!*

*In pišem pesmi,
ko delo me utruja,*

*a pogled lep
se ponuja
na svet*

*med nebom
in zemljo razpet.*

*In pišem,
ko sanjam,
da v vseh razpokah
življenja
bo zacvetel
sprave cvet.*

MAVRIČNE PODOBE

*V mavričnih podobah
iščem svoj izraz,
tebe v njih
in najin čas.*

*Pod oboki mavrice vedrim
in po neznanem hrepenim.
Vidim le svet,
ki v meni živi.*

*Ko oboki mavrice
se vame nasele,
čarobni odtenki barv
v pesmi zažive.*

*Iz rdečega oboka
črpam moč,
da jih besede govore.*

*V oranžnem oboku
se radost seli vame.*

*Rumen obok
sanje siplje name.*

*V zelenem oboku
zazelenijo spomini
na prehojene poti.*

*V svetlo modrem
hrepeneči žar
v meni se budi.*

*Temno moder obok
v globino duše sega.*

*v vijoličnem
minljivost misli bega.*

MOJ ČAS

*Živim svoj čas,
ki ga pretakam
skozi sito prstov.*

*Živim ga laže,
ko neprijazne ostanke
odpihne veter.*

*Prijazna usedlina
se mi zasidra v spomin
in živi z menoj
kot bodrilo
za prihodnje dni.*

POMLAD

*Ko mi hladno dlan
žar sonca ogreje,
ko v brste odete
so drevesa veje,
čutim,
da veter blag
prinaša
pomladno prebujenje.*

PISKROVEZ

LEPOSLOVJE

Sem bil še majhen, ko so pravili:

Bil je star možakar. In hodil je od hiše do hiše. Popravljaj je stare železne piskre in glinaste grče za odprto ognjišče.

Včasih so piskre postavljali k odprtemu ognju. In pisker je zato hitro počil, novega pa niso kupili. In tak počen pisker je čakal možakarja.

Klicali smo ga Jurkačič. Otroci smo ga tricali:

Jurkačič nima nič,

vse zapije,

v hlače ščije.

S palico je tekel za nami, otroci pa smo bili urnejši.

No, in pride k hiši piskrovez in zveže železni pisker in glinasto grčo. Zvezal je pisker, luknjo pa z nečim namazal. Tak pisker so nucali še leta in leta.

In некоč -

kadar je na Uršlji gori srednje žegnanje, pride toliko ljudi, da goro za deset centimetrov ponižajo; toliko jih je, da ima vsak kamen človeka, da ne moreš stopiti nikamor, si že ob človeku. Kup ob kupu je.

In некоč je bil Jurkačič tudi na Gori.

Po gospojnici je bilo, ko so rade nevihte in se naenkrat naredijo oblaki in udari.

Takrat pa, ko je bil Jurkačič gori, udari v turn.

Prišel je možakar na Goro, ker je vedel: »Tu bo zame dela.«

Ko je hodil nazaj, se je oglasil pri kmetu Jelenu.

Barali so ga: »Jurkačič, kje si hodil?«

»Sem bil pa koj na Fršeljni gori.«

Bil je malo porolan in je težko govoril. Pa pravi:

»Je strela uredala.« In še je rekel:

»Je ubila tristo šip pa enega hudiča.«

Jurkačič je videl, kako je zabrisalo župnika v žagrad, hudiča na sliki ob oltarju pa po tleh. In si je rekel, da je hudič pa že moral priti izza oltarja.

Jelenu se je vse čudno čulo in ga je spet baral:

»Kako si rekel?«

In Jurkačič potrdi:

»Saj sem ti rekel, tristo šip je ubilo in enega hudiča.«

Kmet je težko verjel.

Tomo Jeseničnik, Gora Oljka, fotografija, 30 x 11 cm

SLAMNIK

Na zunaj je bila hiša prav lepo urejena. Pravzaprav nič posebnega: bel omet, rdeča streha, na zgornjem oknu spuščena rjava roleta, spodaj pa so bile bele, čipkaste zavese, ki so še najbolj pritegnile pozornost dekleta, skoraj še deklice, ki se je ustavila pred vhodnimi vrati in pozvonila.

Ker ni bilo odziva, se je obrnila proti vrtu in se zagledala v njej neznano cvetoče grmičevje in srebrni jelki, ki sta kot puščici iz loka rastja štrleli v nebo.

Potem se je ozrla na sivo tlakovano pot. Ob njej je opazila klop in majhno gugalnico.

Ključ je zaškrtal in vrata so se sunkovito odprla.

»Dober dan,« je zdrdrala, preden se ji je pogled ustavil na mlajši, a sodeč po nekaterih potezah na obrazu lahko tudi starejši, elegantni, s svetlo, urejeno, nekoliko vzvalovano pričesko in z zlatim sijajem uhanov in verižic obdani gospe.

»Ti si tu! Ja! Dober dan!« ji je s skoraj vzklikajoče odzdravila gospa in jo objela okoli ramen ter jo rahlo potisnila v dnevno sobo.

Sedli sta v mehka usnjena naslonjača. Na stekleni mizi so bili v umetniško oblikovanih glinastih posodah piškoti in sadje.

»Vzemi, postrezi si! S te mize lahko vedno vzameš, kar bo ponujala. Tudi Polonci lahko kaj daš. Toda otrok še ne more vsega prebaviti. Zato boš morala biti pazljiva, zelo pazljiva. Sicer pa se bova še vrnili k tej temi. Sedaj je najpomembneje, da se naučiš poslušati, da mi ne bodo besede uhajale v prazno. Saj veš, čas je dragocen. Vsaka minuta. Bodi pozorna in budna! Zmeraj budna!« ji je gospa, še posebno to zadnje, skušala položiti na srce.

Ana je stegnila roko proti slaščicam, ta pa ji je ob novi poplavi besed zastala, kot če bi bila odrevenela.

»Zdaj pa ti pokažem sobo,« ji je na koncu v bolj umirjenem tonu dejala gospa.

Tiho sta stopili po stopnicah.

»Vidiš jo, še spi,« je šepnila Ani, ki se je ozrla proti otroški postelji, v kateri je spala Polonca. Zraven nje je bila večja. Namenjena naj bi bila njej.

»Vrniva se!« ji je bolj namignila, kakor rekla gospa.

»Ko se bo zbudila, jo bova prestavili v sosednjo sobo, da si boš lahko v miru uredila svoje stvari. Potlej pa boš ravnala tako, kot sva se dogovorili,« ji je potem, ko sta spet sedli v naslonjača, rekla gospa in pristavila: »Počakaj me tu. Kmalu se vrnem.«

Ko so se za gospo zaprla vrata, je Ana vzela piškot, ki se ji je naglo raztopil v ustih.

Zdel se ji je brez okusa, kot bi bil iz papirja, izrezan iz kake reklame ali revije.

Najraje bi ga izpljunila, vstala in se vrnila domov.

Ozrla se je proti oknu, v katerem so zasijali sončni žarki, ki so ušli skozi pregrade sivih oblakov.

Zgoraj se je oglasil jok.

»Polonca se je zbudila,« si je rekla in naglo vstala ter pohitela po stopnicah.

Že skoraj na vrhu pa se je ustavila.

»Ne smem po svoje. Gospa mi je zabičala, da se naj ravnam po njenih ukazih. Dejala mi je, da naj jo počakam, da kmalu pride, tu spodaj moram ostati,« je sklenila in spet sedla v naslonjač.

Jok je postajal vse glasnejši. Neizprosno vztrajen, že skoraj hripav, vendar je bilo v njem čutiti še veliko goriva, še vsaj za nekaj ur.

Ana si je z dlanmi zaprla ušesa. Ni slišala, ko so se odprla vrata.

»Kaj ne slišiš Polonce!?« ji je zavrtal glas skozi ušesa.

Ozrla se je.

Gospa je stala tik ob njej. Njene oči so topo buljile vanjo.

»Dejali ste ...«

»Nič nisem dejala. Rekla sem, da pazi Polonco! Stokrat sem ti ponovila, da si prišla zato, da jo paziš!« je sikajoče stresla vanjo vso svojo jezo.

Ana je naglo in s sklonjeno glavo pohitela po stopnicah in se drgetajoče oprijela stranice otroške posteljice, iz katere je drlo dretje, ki se je ob njenem prihodu še okrepilo, saj Polonca ni poznala čudno bledega obraza, ki se je sklanjal nadnjo.

Naslednji dan je Ana posadila Polonco na gugalnico in sedla na klop ob njej.

Zazrla se je v nebo. Zagledala je podobo pokojnega očeta, ki so ga pred letom pokopali.

»Kam gledaš? Kaj ne vidiš Polonce?! Skoraj bi padla z gugalnice,« jo je skozi privid zbedel glas.

Skočila je pokonci, ustavila gugalnico ter prijela otroka, ki je nevarno obvisel.

»Še dobro, da naju ni videla gospa,« je pomislila, ko je s Polonco v naročju sedla na klop.

»Prinesla sem ti obleko po meri. Sledi svoje cunje in se preobleci. Pridi se mi pokazat, ko boš gotova,« ju je kmalu zatem presenetila gospa, sedla na klop ter prevzela Polonco.

Ana se je kmalu vrnila v novi sivo modri obleki

z ostrimi robovi. Krilo ji je segalo malo čez kolena. Bluza je bila lepo ukrojena, speta s srebrnimi gumbi.

Gospa je prikimala in rekla: »Kmalu dobiš še eno, podobno. Potem gre ta v pranje.«

Ana je prikimala.

»Zdaj lahko greš za kako uro v mesto. Glej, da ne boš predolgo. Opravi najnujnejše in se takoj vrni,« ji je rekla gospa in odnesla Polonco v hišo.

Po skoraj dveh tednih, odkar je pozvonila pri vratih te hiše, se je spet znašla na ulici. Domov, v sosednji kraj, se ni hotela vrniti. Odkar je prišel očim, doma zanjo ni bilo več.

Takoj po zaključku osnovne šole je pobegnila pred njegovimi prevročimi pogledi. Izvedela je za ponudbo te gospe in sklenila, da ostane pri njej.

Zdaj pa se ji je naenkrat zazdelo, da živi v zaporu. Pogledala je proti skupini vrstnikov, ki se ji je bližala. Dekleta so bila povsem drugače oblečena od nje, fantje razigrani, v čudnih hlačah, podobnim vrečam.

Zdelo se ji je, kot da bi s svojo zobčasto obleko padla z lune. Še posebno, ko so jo nekateri iz skupine, ki se je zdaj skoraj ustavila pred njo, ošvrknili s pogledom in drug drugemu nekaj prišepnili.

Izbruhnili je smeh.

»Ta je pa verjetno filmska igralka, prodajalka vijolic ali pa Pepelka,« je slišala glas iz oddaljujoče se skupine.

Obrnila se je in pohitela do poštnega nabiralnika.

Pisala je babici, očetovi mami, ki je živela v več kot sto kilometrov oddaljenem domu starostnikov.

Babica je bila zanjo edino človeško bitje, ob katerem se je počutila varno in sprejeto. Vendar pa je z očetovo smrtjo prišlo tudi babičino slovo. Morala je v dom.

Ana je takoj, ko so jo odpeljali, sklenila, da jo čimprej obiše.

Zdaj ji je pisala, da pride že naslednjo nedeljo. Ta odločitev jo je navdala z neizmerno radostjo.

Ko je potisnila pismo v režo nabiralnika, se ji je za hip zazdelo, da je babica že ob njej.

Pohitela je nazaj. Stopila je v hišo.

»Zdaj, ko otrok še spi, malo počisti. Vzemi sesalec, spodaj v kleti je. Ko se bo zbudila, posesaj tudi v moji in vajini spalnici. Kmalu se vrnem,« je še dodala gospa, preden so se za njo zaprla vrata.

Ob hrumenju sesalca se je prebudil tudi jok.

Pohitela je.

Ko je privlekla sesalec v sobo, se je Polonca že skušala skobacati čez ograjo; zdelo se je, da ji manjka le še drobci do te spretnosti, ki se ji lahko posreči že ob naslednjem poskusu.

»Saj ni več dojenček,« je pomislila Ana, ko jo je dvignila in posadila pred sesalec.

Ročici sta se oprijeli kovinske naprave, ki jo je Ana vlekla za seboj. Ko je končala s sesanjem,

otroka kar ni mogla ločiti od sesalca, ker se ga je držal ko klop.

»Tudi mene se drži,« je spet pomislila, potem ko je naposled Polonca le odlezla vstran in zgrabila ponujeno igračko.

Komaj je pričakala nedeljo. Polna pričakovanja je sedla na vlak, in ko je odpravnik dal znak, se ji je zazdelo, da so se ji odprla vrata v nov svet.

Zazrla se je skozi okno v vijuge reke in zelenje ob njej. Misli so ji hitele, sprva begave in neurejene, potem pa so se združile v eno samo:

»Babici bom vse povedala, saj bo razumela.«

Reka je izginila. Potem se ji je spodaj, na drugi strani, pod kamnitim mostom prikazala druga, večja.

Vlak se je ustavil in kmalu spet odbrzel ob strmem skalnem pobočju, ki se je jelo umirjati v blažje gričevje.

V Loki je izstopila. Pohitela je po ozki asfatski cesti. Ozrla se je na osnovnošolsko poslopje in igrišče ob njem. A pogled je naglo umaknila, ko da bi videla kaj nespodobnega. Vendar je le odgnala radovednost, da bi misli čimprej usmerila k domu. Stopila je mimo manjše gostilne in nato obstala pred veliko staro zgradbo. Vzdolž nje so bila mogočna stara drevesa.

Skozi drevored so se sprehajali ostareli ljudje. Nekateri so sedeli na klopeh.

Zazdelo se ji je, da vidi babico. Naglo je stopila proti njej. Šele, ko jo je dosegla, je spoznala pomoto.

Neka stara gospa ji je segla v roko, z drugo pa nastavila dlan, in Ana je položila vanjo skoraj ves denar, ki ga je bila namenila babici.

Stopila je proti vhodnim vratom. Mimo radovednih pogledov, do okenca, skozi katerega so mrlele vodene, odsotne vratarjeve oči.

»Prišla sem obiskat babico...« je pohitela z nemirnim, zasoplim glasom.

»Ja, gospa, po kateri sprašujete, je v sobi številka 37,« ji je med njenim pojasnjevanjem odvrnil vratar.

Ne da bi vedela, če gre v pravo smer, je pohitela po stopnicah. V prvem nadstropju se je ozrla na najbližja vrata. Pisalo je 39. Sosednja vrata so bila prava. Takoj jih je odprla.

V sobi so bile tri postelje. Najbližja oknu je bila zasedena. Z naglimi, a tihimi koraki je v pričakovanju babičinega objema pohitela tja. Že se je sklonila in razprostrla roke, a se je takoj poskusila umakniti, preden bi jo starka zagledala.

Bila je suha. Sama kost in koža je je bila.

Vseeno je začutila njen pogled, ki mu je sledil pritajen glas.

»Kdo pa ste?«

»Babico iščem,« je potem, ko je bila že dva ali tri korake stran, odvrnila Ana.

»Koga?« se je spet oglasil šibak, komaj raz-

ločen glas.

»Ano Fajtovo,« ji je povedala ime.

»Počakajte, kmalu bo prišla,« ji je zdaj z jasnejšim glasom odvrnila starka.

Ana je sedla na sosednjo posteljo in se zagledala skozi okno. Zdelo se ji je, da je starka zaspala. Zunaj je sijalo sonce.

Odprla so se vrata.

»Komaj sem vas dočakala,« je vzkliknila in objela babico.

»Glej, glej. Saj si prava. Ana si. Ali ne?« jo je prepoznala babica.

»Prinesla sem vam pravo kavo. Tisto, ki ste jo vedno želeli, kadar ste me poslali in trgovino.

Tudi prodajalka je še vedno ista. Se je spomnite? S čopom.«

»Malo se še spomnim. Ja, seveda, tista s čopom,« je bolj sama zase rekla babica.

Ana se je ozrla na starko v postelji in vprašala:

»Bi šli ven?«

Babica je prikimala.

Stopili sta po stopnicah.

»Zdaj živim v Brdinjah. Varuška sem,« je rekla Ana.

»Ali paziš otroke?« jo je vprašala babica in pokazala na klop ob drevoredu.

»Ne, samo eno deklico, ki bo vsak čas znala sama splezati iz otroške postelje,« ji je odvrnila Ana in prisedla na klop.

»Tudi jaz sem v tvojih letih, najbrž že malo prej, šla služiti. Pri Mavrovih sem pazila otroke.

Najmlajša se je prehladila. Imela je tako močno vnetje, da bi skoraj umrla. Kriva sem bila jaz.

Nagnali so me.

Nisem vedela, kam bi šla. Oče so umrli, ko mi je bilo šest let. Mati so živeli z drugim.

Bala sem se ga. Ni bil pošten. Tako sem se za prvo silo zatekla k teti, dokler nisem odšla služiti v Celje. Tam sem bila pri bogatih ljudeh. Pa gospo sem morala ubogati. Vse sem naredila tako, kakor mi je ukazala, in potem nisem imela težav.

Tudi ti glej, da boš ubogala. Če boš ubogala, ti bo dobro. Imela boš hrano in obleko, pa še kak tolar za v žep. Ne misli na neumnosti, poprimi se dela, pa bo vse prav...«

»Nikoli mi niste povedali, da ste pazili otroke,« jo je prekinila Ana.

»Ne, nisem, ker si se mi zdela še preotročja. Zdaj pa si sama varuška in zato ti lahko povem. Pazi, da ti otrok ne zbolí. Dobro ga obleci. Pa topel čaj imej vedno pri sebi. V sobi imam nekaj bezovja. Lahko ga vzameš s seboj ...«

»Čaja imamo dovolj. Tudi bezgovega,« ji je spet segla v besedo Ana in nadaljevala: »Gospo ubogam. Toda njenih ukazov včasih ne razumem. Drugič pa sem jih sita. Takrat bi najraje pustila vse skupaj in odšla.«

»Saj nimaš kam. Le kam bi? Potrpi še. Ko boš

odrasla, bo prišel pravi. Z njim si boš ustvarila družino. Le potrpi! Vsi moramo potrpeti. Tako je pač življenje. Ni kaj prida.

Samo za nekatere je ...«

Ob zadnjem stavku je babica za nekaj hipov umolknila, potem pa je rekla: »Sprehodiva se še malo.«

Vstali sta.

Ana se je zagledala v visoke, stare krošnje. Zazdela se ji je, da ji zdaj govorijo te in ne babica. Pred vrati doma sta se poslovili.

»Pridi še kaj,« ji je rekla babica in jo stisnila k sebi.

»Bom,« je komaj spravila iz sebe Ana in si z dlanjo obrisala solze.

Zatavala je po cesti. Ustavila se je pred spomenikom. Naslonila se je nanj in se zagledala v izklesano podobo. V njej je prepoznala Primoža Trubarja.

Spomnil jo je na učitelja slovenščine, kako je po uri, ki jo je bil namenil njemu, začutila, da mu je ta naš prvi književnik najljubši.

Morda je tudi zaradi tega občutka, ki jo je prešinel, doma to učno snov nekajkrat ponovila. Pri naslednji uri slovenščine je bila vprašana ravno to snov. Znala je za odlično.

Spominjanje so ji pretrgali glasovi.

Ozrla se je. Zagledala je starejšega gospoda. Nosil je slamnik in se z eno roko naslanjal na palico, z drugo pa je vihtel po zraku ter gospe, ki je bila mlajša, nekaj z veselim glasom pojasnjeval.

»Ta dva pa zanesljivo nista iz doma,« je pomislila Ana in začutila toplino, ki je vela od njiju. Obrnila se je v stran. Pogledala je na uro. Skrivoma se je spet ozrla proti njima, potem pa stopila proti bližnji trgovini. Od tam je z žemljico v torbici pohitela na železniško postajo.

Spet ju je zagledala. Sedela sta na klopi pred čakalnico. Zdaj je govorila gospa, gospod pa je le prikimal. Obstala je nekaj metrov od njiju.

Mož je snel slamnik in si z robcem obrisal čelo ter si z dlanjo pogladil sive lase.

Gospa je iz torbe potegnila knjigo, jo pokazala gospodu ter jo potisnila nazaj v torbo.

Počasi sta vstala in stopila proti peronu. Ko sta obstala, se je vlak prikazal izza ovinka.

Tudi Ana se je odpravila tja. Obstala je tik za njima. Ko se je vlak ustavil, se je ozrla.

Zagledala je slamnik.

Stekla je ponj. Zadnji hip je stopila na vlak.

Kmalu ju je našla. Že od daleč je slišala, kako se je hudovala gospa:

»Kaj ti nisem rekla, da ga ne snemi. Zdaj je, kar je. Toda takšnega slamnika ne boš več dobil. Niti v Trstu ne ...«

»Je vaš slamnik?« je vprašala Ana in ga pomolila proti gospodu.

»Ste ga pobrali tam na klopi?« jo je ta s skoraj ostrim, a prijaznim glasom vprašal.

»Da, v Loki sem vas in gospo videla pred spomenikom. Nosili ste slamnik.

Zadnji trenutek sem ga snela s klopi,« je še vsa zasopla skušala pojasniti.

»Najlepša vam hvala. Prisedite. Ste od tu?« se ji je zahvalila in jo vprašala gospa.

»Ne. S Koroškega sem. Doma sem s Sel. Zdaj pa živim v Brdinjah. Tam pazim otroka,« je odvrnila Ana.

»A tako. Hodite še v šolo, kajne?« je pristavil gospod.

»Ne več. Končala sem osemletko. Zdaj pa sem varuška,« je pojasnila.

»Imate v Loki sorodnike,« jo je vprašala gospa.

»V domu imam babico,« je odvrnila.

Gospod in gospa sta se spogledala. Nekaj trenutkov molčala. Potem pa je gospod iz torbe izlekel pisalo.

»Imate košček papirja?« je vprašal Ano in namignil gospe, da naj vrne zvezek v torbo.

Ana mu je naglo izročila beležko.

»Tu je najin naslov. Ko boš spet obiskala babico, se lahko oglasiš pri naju. Vesela te bova,« ji je dejal in ji vrnil beležko.

Preden so se poslovili, je gospa vzela iz torbe knjigo in jo namesto gospodu izročila njej.

Gospa jo je pričakala v dnevni sobi:

»Pozna si. Polonca že spi. Komaj sem jo potolažila. Čakala te je. Revica. Le kje si se tako dolgo potepala?«

»Nisem se potepala. Pri babici sem bila. Pošljila vam pozdrave,« jo je zdaj prekinila Ana.

»Ne segaj mi v besedo. Tega ti ne dovolim,« jo je oštela gospa in dodala: »Spravi se čimprej spat. Polonca bo zgodaj pokonci.

Ne bo me doma. Pridem čez dva dni. Glej, da ne bo kaj narobe. Hiša naj bo zaklenjena. Samo v trgovino in nazaj. Si razumela. Na, tu imaš denar za najnujnejše. Shrani ga!« ji je še rekla, preden je za seboj zaprla vrata.

Polonca je bila že ob zori pokonci. Ana jo je vse jutro skušala pomiriti in jo prepričati, da se bo mama kmalu vrnila. Šele, ko jo je posadila na gugalnico, se je umirila.

Nekajkrat jo je zagugala. Potem pa je spustila gugalnico niže, tako da se je sama odganjala.

Zdaj je lahko končno vzela knjigo v roke.

Obrnila je platnico in zagledala sliko. Na njej je prepoznala gospoda. Bil je videti malo mlajši. Spodaj so bili podatki o njem in naslovi knjig, ki jih je bil že izdal.

Prepustila se je branju.

Zaradi mnogih neznanih besed se je s težavo prebijala skozi prve strani. Potem jo je zmotil Polončin jok. Šele zvečer, ko je Polonca zaspala, je knjigo spet vzela v roke.

Branje ji je postajalo vse bolj razumljivo in bližje.

Naslednje jutro Polonca ni več klicala mame. Ves dan je minil brez joka. Po kosilu sta si privoščili nekaj spanja. Zvečer pa, ko sta spet legli, se je Ana takoj, ko je Polonca zaspala, zatopila v branje. Sklenila je, da bo knjigo prebrala prej, preden se bo vrnila gospa.

Bila je že pri zadnjih straneh. Ura je odbila polnoč. Nenadoma je zaslišala odpiranje vrat, korake, po katerih je prepoznala, da gospa ni sama.

»Kaj, če je tisti gospod, ki me je zadnjič kar naprej bodel z očmi,« jo je spreletelo.

Odložila je knjigo, jo skrila pod blazino, ugašnila lučko in tiho stopila do vrat ter jih previdno odprla.

Skozi priprta vrata so prišumeli glasovi.

»Pa te uboga? Počasi jo uvajaj! Pravi dragulj je. Si prepričana, da še ni dotaknjena.«

»Seveda sem. Prav neumna je še. Malo preotročja, drugače pa me uboga. Počakaj še kak mesec.«

»Ne. Vem za vplivnega politika. Za tako punco bi storil vse. Ne odlašaj, če hočeš ujeti še zadnji vlak. Torej: do naslednjega tedna jo pripravi. Tu imaš navodila. Če želiš, lahko dobiš pomoč. A menim, da je bolje, če nihče ne ve. Punca je pravi zaklad, zakaj bi delili v troje. Kajne.«

»Tiše govori. Vem, da spita. Toda vseeno pazi. Kaj, če se zbudi? Postalno bi ji sumljivo. Uredila bom, tako da bo prav. Pridi v soboto popoldne.«

»Velja. V soboto popoldne. Pa ne pozabi ji kupiti obleke in vse, kar je potrebno.«

Ana je slišala, kako so se zaprla vrata. Za trenutek jo je obšla slabost. Skoraj bi padla.

Komaj se je ujela in se zleknila na posteljo.

Nekaj trenutkov je ko okamnela ždela in čakala, da se morda odprejo vrata in v sobo plane gospa ter ugotovi, da je prisluškovala.

Poskusila je dvigniti odejo. Počasi se je pokrila.

Nekaj časa je še prisluškovala. Ko pa ni slišala korakov, je bila vse bolj prepričana, da se je gospa odpravila spat.

Tiho je odprla omaro in pobrala svoje stvari, se oblekla ter se s potovalko in torbico v roki previdno pritipala v dnevno sobo.

V glavnih vratih je bil ključ. Oddahnila si je. Previdno je odklenila.

Ko je zunaj vdihnila sveži zrak, je verjela, da se ji bo beg posrečil.

Mesec dni pozneje je v Loki vstopila s šolsko torbo in potovalko na vlak.

Preden sta ji gospod s slamnikom in gospa pomahala v slovo, je še zaklicala: »V soboto popoldne se spet vidimo!«

Na vlaku je sedla k oknu in se med monotonim drdranjem koles zazrla v izginjajoče podobe pokrajine. Skrivnostne in lepe. Ko je v Ljubljani stopila na trdna tla, se je zavedela, da je še vse pred njo.

MAVRICA

Ana je nestrpno poskakovala pred oknom: »Mama, mama, dež je ponehal. Lahko grem ven?«

»Lahko, le škorenjčke obuj! Ohladilo se je in vse je mokro.«

Ana je brž stekla in iz velike škatle prinesla nove, bele, gumijaste škorenjčke. Obula jih je in stekla iz hiše. Veselo je čofotala po lužah, brodira po mokri travi in uživala na svežem zraku. Po nevihti je vse bilo čisto, umito, kot novo.

Nenadoma je daleč pred seboj zagledala razpet barvast trak. Rumeni barvi je sledila oranžna, tej rdeča pa zelena, modra in vijoličasta.

»Le kaj bi to bilo? Moram pogledati поблиže,« si je rekla in stekla čez trato. So to trakovi iz barvastega papirja? Iz blaga? Ali pa jih je kdo narisal z velikim čopičem?

Tekla je in tekla, mimo hiš in stolpnic, mimo kmetije, tekla je tako dolgo, da je njen dom postal le še majhna hišica v daljavi.

Pritekla je do koprenastega loka. Barve so se prelivale druga v drugo in svetlo sijale. Približala se je in se jih poskusila dotakniti. Pa je roka zaplavala skozi, kot bi jo potegnili skozi vodo. Stopila je bliže. Poizkusila je še enkrat, pa spet ni bilo ničesar prijeto. Le barve so se iskriale, kot da se ji nagajivo smeji. Še in še je poskušala zgrabiti barvni trak, pa ji ni uspelo.

Upehana je obstala, ko so barve začele počasi bledeti, vse bolj so izginjale in se na koncu razblinile v nič.

»Tudi prav,« je rekla, »si bom pa barvni trak narisala na papir in ta mi nikoli ne bo ušel. A mama mi bo morala razložiti, od kod so se vzele te lepe barve in kam so izginile.«

Ko je tako zamišljena koračila čez poljane ji je pogled ušel proti tlom.

»Joj, prejoj, moji lepi škorenjčki! Moji lepi, beli, novi škorenjčki! Le kako se je to moglo zgoditi? In kaj bo rekla mama? To bo huda!«

Anini škorenjčki niso bili več beli. Ko je poskušala ujeti barvni trak, se je moralo nekaj barve prijeto na škornje in zdaj so se po njih vile rumena, oranžna, rdeča, modra, vijoličasta in zelena barva. Prelivale so se druga v drugo in se rahlo svetlikale.

Ana je stekla do prve luže in poizkušala izmiti barve. Pa ni šlo. Odrgala je velik zelen list, a tudi z njim barve ni mogla zbrisati. Še rokav jopice si je potegnila navzdol čez prste, pa z njim drgnila in drgnila, a barve niso hotele s škorenjčkov.

Počasi je hodila proti domu in vsake toliko časa upajoče poškilila navzdol – morda so barve vendarle izginile. Pa niso.

Ko je prišla mimo kmetije, sta izza vogala pritekla majhen kuža in rdečelična punčka s kitkami. Obstala sta pred Ano in si jo radovedno ogledovala. Videti je bilo, da jima je všeč. Punčka se ji je nasmeh-

nila in že hotela nekaj reči, ko ji je pogled zdrsnil navzdol in obstal na Aninih škornjih. Usta so se ji odprla brez glasu in šele čez dolgo časa je iz njih prišel samcat: »U!«

Ano so zasketele solze v očeh: »Pa saj jih bom umila, škornje. Da bodo spet beli kot prej!«

Punčka se je začudeno zastremela vanjo, se spogledala s kužkom, kot da se z njim posvetuje, nato pa rekla: »Mela skorne. Daj meni! Mela epe skorne.«

O ne, to pa že ne! Anini škornji so vendar čisto novi. In nobenih drugih nima za deževne dni. Jih bo že doma očistila. Ne, nikomur jih ne da.

In je stekla naprej proti domu, punčka pa je žalostno strmela za njo in šepetala: »Mela epe skorne.«

Malo pred domom je za Ano pozvonilo. Kot blisk je švignil mimo nje rdečelasi fant na biciklu, sunkovito zavrl in obstal pred njo. Tudi ta je strmel v škornje. »Kakšne škornje pa imaš?«

»Zapackani so od barvnega traku. Joj, kako bo mama huda. Čisto novi so, veš.«

»Saj lahko rečeš, da si jih izgubila,« je predlagal rdečelasec, »jih bom jaz vzel. Kar sezuj se!«

O ne, to pa že ne! Ana ne laže. In škornje vendar rabi za deževne dni.

Obrnila je fantu hrbet in stekla domov.

Malo prestrašena, kaj bo, se je v predsobi sezula in potihem vstopila v kuhinjo. Mama se je ozrla od štedilnika: »No, kako je bilo? Škornji držijo? Nimaš mokrih nog?«

»Držijo že, držijo, le popackali so se.«

»To pa res ni nič takega,« je rekla mama, »jih bova pač umili.«

»Ne gre,« je zajokala Ana, »sem že poizkusila.« In je mami razložila vso zgodbo.

Pa ni bila mama nič huda. Ko ji je Ana prinesla škornje, jih je mama dolgo ogledovala in zmajevala z glavo. Ni in ni razumela, kako je Ana lahko stopila v mavrico in si v njej obarvala škornje.

»Škoda,« je nazadnje rekla mama. »Škoda, da so moje noge prevelike in mi tvoji škorenjci niso prav. Prav rada bi imela mavrične škornje. V dolgočasnih, sivih deževnih dneh bi me razvedrili s sijočimi barvami.«

Ana je bila presenečena. Mama ni bila prav nič huda. Nasprotno. Še všeč so ji pobarvani škornji. Kako je že rekla? Mavrični.

Ana si je še enkrat ogledala svoje mavrične škorenjčke. Zdaj je tudi videla, kako veselo se na njih iskrijo in prelivajo barve. Bolj jih je gledala, bolj so ji bili všeč. Na koncu se je odločila: »Veš mama, teh mavričnih škornjev nikomur ne dam. Ti si pa kupi svoje – bele, in ko bo spet nevihta in bo po njej spet posijalo sonce, bova skupaj šli poiskat mavrico, da še ti stopiš vanjo. Oh, in s seboj bova vzeli tudi punčko s kitkami in rdečelasega, pegastega fanta.«

TONČEK

LEPOSLOVJE

Že, ko je Tonček odklepal vrata stanovanja, je vedel, da je nekaj narobe. Vse je bilo tiho: radio, ki je običajno igral, ropot posode in krožnikov, tu in tam zamrmran refren pesmice, ki si jo je zapela mama, medtem ko je pripravljala kosilo. Danes pa je bilo stanovanje temačno in tiho. Čudno. Mama mu ni nič omenila, da bo ostala dlje v službi ali da bo šla po nakupih.

A Tonček, korajžen drugošolček, se ni prestrašil. Pospravil je šolsko torbo, si pripravil sendvič in nalil kozarec mleka ter sedel pred televizijo, da se ob risankah spočije po napornem popoldnevu v šoli.

Ure so minevale, mame pa od nikoder. Pričeno ga je skrbeti, v trebuščku so se spreletavali drobni, prestrašeni metuljčki.

Pa je pozvonilo. Potihem je stekel do vrat in pokukal skozi linico. Mama mu je bila neštetokrat zabičala, da naj se zmeraj najprej prepriča, kdo je pred vrati, nikoli, zares nikoli pa naj ne odpira neznanim ljudem. Pred vrati je stala sosedka Mara. Njen dobrodušen in običajno nasmejan obraz je bil zaskrbljen. Resno je zrla v linico, kot bi skoznjo tudi lahko videla Tončka na drugi strani.

Odprl je in Mara mu je obotavljaje, skrbno izbirajoč primerne besede, povedala, da je mama v bolnici. Ne, menda ni nič hudega, le zjutraj, ko je šla na pregled, so jo kar obdržali. Po telefonu je Maro obvestila, kje je, in jo prosila, da poskrbi za Tončka. Pripravila mu bo kosilo in, če hoče, lahko tudi spi pri njej – ta čas, da se vrne mama ali pa očka. Oče je vozil velik tovornjak in ga včasih ni bilo domov po več dni.

Tonček je pomislil, nato pa odločil, da bo spal kar v svoji postelji. Že kdaj prej se je zgodilo, da je mama ostala v službi tudi čez noč in je bil doma sam. Tudi zajtrk si bo sam pripravil, na kosilo bo pa prišel k sosedu.

Noč je bila dolga. Tonček se je premetaval po postelji, po glavi so se mu podile zaskrbljene misli, kazalci na uri pa so se le po polževo premikali. Okoli polnoči se je s svojim medvedkom in budilko odpravil v mamino posteljo. Odejo si je tesno ovil okoli sebe in se na blazini, ki je dišala po mami, potopil v globok spanec.

Budilka ga je prebudila ob sedmih. Kar brez zajtrka se je Tonček po mračnih ulicah odpravil proti bolnici, ki je bila oddaljena le nekaj križišč. Odločno je zakorakal mimo vratarja, ki ga je le začudeno pogledal, in se napolnil proti prvi gospe v belem, ki mu je prihajala naproti: »Mamo iščem. V kateri sobi pa leži?« Kot bi vedel, koga mora vprašati – to je bila namreč mamina zdravnica. Kar zdelo se ji je, čigav bi lahko bil pobič, ki jo je navsezgodaj primahal v bolnico.

A malo je bil prezgoden. Sestre so bolnikom komaj izmerile temperaturo, potem jih je čakal zajtrk, nato pa so se morali pripraviti na vizito – obisk skupine zdravnikov, ki pregledajo vsakega pacienta in nje-

gove izvide, nato pa se skupaj odločijo, kako bi ga najhitreje in najbolje pozdravili.

Zato je zdravnica Tončka odpeljala v sobo za obiske. Prinesla mu je skodelico toplega mleka in hrustljav rogljič, pa papir in barvice, da bo lažje počakal.

Hišica, ob njej drevo in pod njim klopca. Sonce in dva oblaka. Siva cesta, po kateri proti hišici pelje tovornjak. Na klopci mama z dečkom, skozi okno tovornjaka iztegnjena roka maha v pozdrav. Vse Tončkove želje so se zlele na papir. Pravkar je risal sončne žarke, ko je ponj prišla zdravnica. »Le podpiši se še na risbo, pa greva k mami,« je rekla in ga odpeljala po dolgem hodniku. Skozi ena izmed mnogih vrat ga je narahlo potisnila proti postelji ob oknu. Tončka je imelo, da bi v dveh dolgih korakih stekel do postelje in skočil k mami pod odejo, kot je to počel doma, a pogled na mamin droben, bled obraz ga je zadržal.

Šele, ko je iztegnila roke proti njemu in ga poklicala, je poletel čez sobo in zakopal obraz v vdolbino med mamino glavo in ramo, za katero sta se tolikokrat šalila, da je oblikovana točno po Tončkovi glavi. Tiho je zaihtel, ko ga je mama nežno božala po laseh. Šele zdaj se je zavedel vsega strahu, ki ga je doslej potiskal nekam globoko vase.

Mama mu je tiho prigovarjala in ga tolažila. Nežno se mu je nasmehnila in mu pogladila lase s čela: »Saj bo, boš videl. Kmalu bom doma. In ti si tak korajžen fant.«

»Pa kaj ti je, mama?« se mu je iztrgalo.

»Ne vedo še. Takoj, ko bodo ugotovili, zakaj se tako slabo počutim, mi bodo dali prava zdravila in potem mi bo bolje in bom prišla domov.«

Še dolgo je ostal Tonček pri mami. Potem so jo odpeljali na preiskave, Tonček pa je moral k sosedu na kosilo in nato v šolo. Mami je obljubil, da bo priden, da ga ne bo nič strah in da jutri spet pride.

Mara je Tončku skuhalo krompirjevo juho, pa široke rezance, na debelo posute z ocvirki. Čeprav je imel doma tako kosilo najraje, je le s težavo pojedel nekaj žlic. Izgubljeno je strmel nekam daleč in nekaj napeto premišljeval, da skoraj ni slišal sosede, ki ga je silila jesti.

»Ne morem več. Sem že sit. Pa v šolo se mi mudi,« je zdrdral in odhitel skozi vrata. Že čez hip so se vrata pri sosedu spet odprla in noter je pokukala le Tončkova glava: »Hvala za kosilo!« je še rekel in že ga ni bilo več.

Čeprav je bil Tonček dober učenec in je rad hodil v šolo, je tokrat torbo pustil doma. Nič ni razmišljal o opravičilu, še spomnil se ni na učiteljico Zano, ki jo je imel tako rad. Med kosilom mu je nekaj važnega prišlo na misel. Nekaj važnejšega, kot je pouk in šola in naloge. Kar takoj je moral urediti to najvažnejšo stvar na svetu.

Stekel je po stopnicah in iz bloka do prve trgovine na vogalu. Dolgo je hodil po trgovini, natančno pre-

gledal vse police, pokukal v vsak kot, posvetoval se je s prodajalko, a nič ni našel. Napotil se je dalje. Ko je obredel vse trgovine v ulici, je bil že večer in vrnil se je domov.

Spet si je sam pripravil večerjo in zaspal v maminu postelji.

Tudi naslednji dan je dopoldne obiskal mamo. Preiskave še niso bile končane in ni še smela domov. Dolgo sta se pogovarjala, a ji Tonček svojega izostanka iz šole ni omenil.

Po kosilu pri sosedih se je spet napotil v trgovine, raziskal je vse v sosednji ulici, a spet brez uspeha.

Ko je tretji dan prišel v bolnico, je ob maminu postelji sedela učiteljica Zana. Prijazno je pozdravila Tončka, nato pa nadaljevala pogovor z mamo, ki je bila prav dobre volje in nasmejana. Njen obraz ni bil več tako prosojen in bled in videti je bilo, da nič ne ve o Tončkovih izostankih.

Čez čas se je učiteljica poslovila, Tonček pa je še malo počakal. Ni prav vedel, kaj naj naredi. Mami še ni mogel povedati, kaj počne, lagati ni maral in malo se je bal, kaj se bo zgodilo. Najbrž ga bosta ošteli obe - mama in učiteljica.

Ko je odhajal iz bolnice, ga je na klopci v parku čakala učiteljica Zana. »Prisedi,« ga je povabila. Z očmi zazrtimi v tla je tiho sedel poleg nje. »Mama pravi, da si priden in se nič ne bojiš, ko moraš biti doma kar sam,« je rekla.

»Mhm...« je zašepetal Tonček.

»Pa vsako dopoldne jo obišeš, je rekla.«

»Mhm...«

»Ampak popoldne pa nisi bil pri mami?«

»A - a«

»Pa v šolo te tudi ni bilo.«

»Ne,« je z vedno tišjim glasom, v katerem je bilo slutiti solze, odgovarjal Tonček.

»Kje pa si bil vse popoldneve?« je zanimalo učiteljico. Nič ni bila huda. Prijazno ga je pobožala po glavi in videti je bilo, da bi mu rada pomagala.

Takrat so se odprle zapornice in iz Tončka se je usulo. V eni sapi ji je hitel razlagati: »Spomnil ... po trgovinah ... skodelica ... pa ni ... nikjer ni,« je na koncu zajokal.

Učiteljica se mu je nasmehnila in ga potolažila: »Pomagala ti bom. Le pridi danes v šolo, pa boš videl, da bova vse uredila,« je bila skrivnostna.

Potolažen se je Tonček po kosilu odpravil v šolo. Ni in ni mu šlo v glavo, kako bi mu učiteljica lahko pomagala. Pa je namesto dnevnika in pripomočkov za računanje v razred prinesla dve veliki škatli. »Danes sem spremenila urnik,« je rekla, »nič ne bomo računali in tudi pisali ne bomo. Danes bomo vse popoldne risali.« »Hura!« so zavpili Tončkovi sošolci, pa brž ugotovili, da nimajo s seboj ne risank ne barvic. »Danes ne boste potrebovali ne papirja ne barvic,« jim je razložila učiteljica, medtem ko je odpirala škatli. Iz ene je potegnila posebne barve in čopiče, iz druge pa je na mizo zložila porcelanaste bele skodelice. »Danes bomo risali na skodelice! Vsak bo na svojo narisal vzorček ali figurico, ki mu je najbolj všeč, potem pa do konca šolskega leta pri malici ne bo več problemov, čigava je katera.« Razdelila je skodelice, razložila, kako naj nanašajo barve, nato pa prisledla k

Tončku: »Midva bova risala skupaj. Daj, nariši mi na papir tiste rožice!«

Tončku so se zasvetile oči. Brž je narisal tri svetlordeče z rumenimi pikicami na sredini, okoli pa so bili razporejeni nežni zeleni listki. »Uh, skoraj bi pozabil,« je segel v torbo in iz nje potegnil zbledelo fotografijo. Učiteljica si jo je pazljivo ogledala, stopila do katedra po prave barve, ponudila en čopič in skodelico Tončku, drugo je vzela sama in lotila sta se dela.

Do glavnega odmora so z risanjem končali. Skodelice so zložili na poličko, da se barve posušijo, nato pa med prigrizovanjem malice občudovali svoje izdelke.

Naslednjega jutra se je Tonček že navsezgodaj zjutraj spet oglašil v bolnici. V rokah je pazljivo nosil škatlico in tako dolgo je nekaj prepričljivo razlagal zdravnici, da ga je ta spustila k mami še pred vizito.

»Kaj pa ti tukaj?« ga je mama začudeno pogledala. »Saj ni nič narobe?« jo je zaskrbelo. »Nič!« je veselo odvrnil Tonček, »nekaj sem ti prinesel, da boš prej zdrava.« In ji je ponudil škatlico. Mama se je zazrla vanj pa v škatlico, sedla na posteljo in se pazljivo lotila odpiranja. Tonček je nestrpno mencial ob njej, druge bolnice pa so ju skrivoma pogledovale in ugibale, kakšno zdravilo neki ji je prinesel.

Ko je mama iz škatlice dvignila skodelico, so ji pogled zameglile solze. Skoznje se je toplo nasmehnila in Tončka tesno privla k sebi: »Tega si se spomnil, kaj?« Od sreče in ponosa so se ji zasvetile oči: »Ti, moj fant!«

Začudeno so gledale druge bolnice in niso ničesar razumele. Mama pa je spodbudila Tončka: »Daj, povej jim!«

In je pričel pripovedovati: »Ko je bila mama še majhna punčka, so čaj vedno pili iz pločevinastih lončkov. Porcelanaste skodelice so bile dragocene in le odrasli so jih lahko uporabljali ob največjih praznikih. Če pa je bila mama prehlajena ali bolna, ji je njena mamica zdravilni čaj vedno postregla v porcelanasti skodelici. No, in tega sem se spomnil in po vsem mestu iskal skodelico, ki sem jo videl na stari fotografiji v maminem albumu. Pa je nisem našel! Če mi ne bi pomagala učiteljica, ...«

V sobi se je začulo ploskanje. Med Tončkovim pripovedovanjem je prišla vizita in vsi zdravniki in sestre so poslušali njegovo zgodbo. Sivolasi primarij je pomežiknil Tončku, se obrnil h glavni sestri in ukazal: »Sestra, pišite: poleg vseh že prej predpisanih zdravil naj bolnica vsaki dve uri popije skodelico zdravilnega čaja. Iz svoje skodelice, seveda!«

»Bo v redu, mladi kolega?« se je obrnil k Tončku, ki je le odločno prikimal, v mislih pa se je že odločal, da bo, ko odraste, zdravnik.

Že naslednjega dne se je mama vrnila domov. Iz torbe je pazljivo vzela porcelanasto skodelico in jo postavila na omaro: »Samo ob prehladih in boleznih jo bomo uporabljali, kajne, Tonček?« je rekla.

»Pa si res zdrava, mama?« ga je skrbelo.

»Ja, veš, opravili so vse preglede, in ugotovili, da pravzaprav sploh nisem bolna. Le,« malo je pomolčala, se nasmehnila in dokončala stavek, »le dojenčka bom dobila.«

GENEZA (odlomki)

LEPOSLOVJE

Avtorjevo pojasnilo

Geneza v nasprotju s Kaliusom obsega štiri zgodbe, ki jih oklepata dva eseja. Pisati sem jo začel še pred Kaliusom, konec leta 2001. Uvodni esej sem naslovil Selena, t. j. grška boginja lune. V njem razpravljam o svobodi ustvarjanja. Zgodba Abraksas (poganski bog dvojnosti), bog dobrega in zla, je pripoved, ki se giblje med fantazijo in 'normalnostjo' in kakor zgodbo doživlja sedemnajstletno dekle, ki jo oče spolno zlorablja. Zatem so še zgodbe - Astarte (feničanska boginja orgazma), pripoved o ekscentričnem pisatelju in njegovem odnosu s prostitutko, sledita pa Kulthana (bog severnega vetra) oziroma zgodba iz študentskega življenja (junakova ujetost v lastno osebnost) ter Maya (boginja lepote), pripoved o študentu, ki si poškoduje obraz in se s svetom pogovarja le preko interneta. V eseju Morana pa razmišljam o smrti.

Selena

Kako se mi smeji, luna. S svojo večnostjo v primerjavi z mojim kratkim življenjem. Želim si, da bi lahko bil na njenem mestu. Da bi se smehljaj vsem tem nenavadnim bitjem pod seboj.

Res smo smešni. Vsi po vrsti dvorni norčki soncu in njej. Kljub temu mislim, da me ima rada. Seveda nič bolj kot katero koli drugo bitje, ampak tudi to mi zadostuje. Takrat, ko jo potrebujem, je tam, pa če jo vidim ali ne. Pošilja mi srebrne žarke. V jeziku mojih misli se pogovarja z menoj, pač o čemer koli takrat premišljujem.

Poje mi v univerzalnem jeziku slik in nato mi pošlje krila. Čisto majhna. Iz srebrnega prahu. Dvignem se. Čisto počasi. Skoraj ne morem verjeti, da je to mogoče. Odkar sem bil otrok, nisem letel. Pozabil sem svoje srečne misli.

Dvignem se in njena svetloba me vzame v zaščito. Ne morem pastí, niti se izgubiti v tej neskončni prostranosti, ki je njeno domovanje. Nenadoma se spremeni. Ves prizor je popolnoma običajen. Razširi se in razpotegne v dolg ovalen predmet. Slepí me njena svetloba. Zapreti moram oči, a vseeno čutim, da se še vedno spreminja. Ni treba, da gledam, kljub vsemu »vidim« njeno preobrazbo. Končno odprem oči in jo vidim v novi podobi. Smehlja se mi. Njen obraz je božanski, čudovit. Znan obraz je, videl sem ga že nešteto krat. Njena usta se odpirajo. Njene nežne roke se razprostrejo čez nebo in poletim proti njej. Njene

mehke ustnice se premikajo, a sprva ne slišim, kaj govori.

Vabi me. Vabi me vase in nenadoma ugotovim, da sem popolnoma gol. Nasmeh mi gre čez ustnice. Smejem se s celim telesom in smehlja se nazaj. Njen smeh pade name kot topla poletna sapa. Potopim se vanjo vedno znova in znova. Poslušam njene besede, ki me spravljajo v ekstazo. Dotiki njene gladke svilene kože me spravljajo v norost. Jočem in ona joče z menoj. Moje solze se mešajo z njenimi, mešajo se s sokovi najinih prepletelih teles. Sprememim se v tanko črto modre energije, ona v rumeno. Zvijeva se v spiralo drug okoli drugega in se začneva dvigati navzgor, v črmino nočnega neba, okrašenega z milijoni majhnih kresnic.

Razbijeva se na tisoče drobnih koščkov. Nepovezana, vendar še zmeraj celota, se oddaljujeva drug od drugega in počasi se moji koščki ločijo od njenih. Spet dobivam trdno obliko.

»Čas je, da se vrneš,« mi zašepeta in njene besede me zabolijo. Nočem vstran. Z njo bi bil za vedno, toda sila me vleče nazaj na Zemljo. Znajdem se prepoten in zadihan, kako strmim v srebrno kroglo na nebu.

Abraksas

Tako lahko se je obrniti vstran. Morda malce zamizati na eno oko, drugo pa se enostavno zagleda drugam. Ali lahko kateri od nas prešteje žalostne usode, ki tečejo na tem odru prav v trenutku, ko to pišem in ko, bralec, to bereš? Kot vsaka prava pravljica mora imeti tudi ta pravi začetek.

Nekoč nekje, pred davnimi, davnimi časi, pravzaprav ne tako daleč vstran. Morda samo vrata od vas, morda niti to ne, je bilo kraljestvo z imenom Velsonija. Kraljestvo je združevalo več ljudstev, več življenj, ki so med seboj živela bolj ali manj v slogi in prijateljstvu.

Velsoniji je vladal moder kralj in dežela se je kopala v blaginji. Kralj in kraljica sta bila še srečnejša, ko sta dobila hčerko. Imenovala sta jo Nina, kar je v jeziku Velsonijcev pomenilo lepa. In Nina je bila res lepa.

Tako je minila vrsta let v miru, ko so se nad Velsonijo začeli zbirati temni oblaki.

Demon Perkias je poskušal vse, da bi se osvobodil ječe v podzemlju in si podredil Velsonijo. Ni

mogel trpeti misli, da so ljudje nad njim srečni. Ni se mogel zadovoljiti z ravnotežjem tisočih obrazov v človeški duši, čeprav je vedel, da drug brez drugega ne morejo obstajati ...

***

... Odprla je oči. Ni več čutila njegove teže na sebi. Sence so se počasi in smejoč umikale. Stal je na pol obrnjen stran od postelje in ji vrgel dve tableti. Nikoli je ni pogledal. Po tistem. Hotela je, da bi jo vsaj enkrat pogledal. Da bi videla kanček obžalovanja v njegovih očeh. Vendar je zmeraj odšel, ne da bi jo pogledal. Ga je mučil občutek krivde? Ponavadi se je naslednji dan obnašal, kot da ni bilo nič.

Stegnila je roko in pobrala tableti proti nosečnosti ter jih avtomatsko pogoltnila. Izpod postelje se je nenadoma dvignil Andrej, kamor se je skrila, preden je v sobo prišel oče. Ulegel se je k njej. Pokrila se je z odejo in pritisnila svojega mlajšega bratca k sebi. Po licih so ji tekale solze in Andreju prav tako. Ni vedel, kaj se je zgodilo, a je vedel, da je bilo hudo ...

***

... Plazila se je proti vratom, tokrat trdno odločena, da jih bo dosegla. Bila je oddaljena še kakšna dva metra, ko jo je pograbil za hlačnice in jih slekel ter jo potegnil za kak meter nazaj. Nato ji je slekel še spodnjice. Še vedno se je plazila proti vratom. Vseskozi so nanjo padali udarci. Niti, ko ji je slačil hlače, ni prenehal udarjati.

Po tleh je bila cesta krvi. Mati je odšla v dnevno sobo in si odprla žganje. Pila je kar iz steklenice, medtem ko je poslušala njegovo vpitje in udarce. Andrej je bil omotičen in je sedel ob mizi ter jokal na ves glas. Nina se je plazila naprej. Čutila je njegove roke na zadnjici in rahlo jo je privzdignil. Dotaknila se je vrat in drsela z otečenimi, krvavimi prsti po njih, vedno višje ...

... »O bog!« je šepnil Borut. »Ne, ne ....!« Borut je stal s hrbtom obrnjen proti množici. »Vedeli ste,« je šepnil tiho. Nato se je obrnil proti ljudem. »Vedeli ste!« je ponovil glasneje. Obraz je imel moker od solz in bilo mu je slabo. Ljudje so nenadoma utihnili in se zastrmeli v fanta. »Vedeli ste, kaj je počel z njo!« je zavpil. »Lahko bi preprečili .... Lahko bi ... Vsaj tisti, ki ste stanovali .... Sosedje. Ni bila zaostala!« je vpil Borut. »Od danes naprej, ko boste poljubljali svoje otroke pred spanjem, se spomnite majhne neme deklice, ki je potrebovala našo pomoč. Njena kri je tudi na ...« Dvignil je dlani pred obraz. »... mojih rokah ...« Napravil je krog okoli sebe in uspel mu je droben nasmešek.

»Ljubil sem jo ...«

***

... Osem let pozneje je Andrej čakal v čakalnici za obiskovalce. Že od daleč je zagledal očetovo postavo. Bil je čisto siv in le senca prejšnjega človeka. Nasmehnil se je. Dobro je bilo videti, da je trpel. Nista se pozdravila. Andrej ga je gledal v obraz. Ko je bil še majhen otrok, se ga je bal. Sedaj je bil pred njim posušen starec, čeprav jih je imel komaj sedeminpetdeset.

»Si se prišel naslajat?« je tiho rekel oče.

Andrej je odkimal. »Ne morem reči, da se mi smiliš...«

Spet sta bila nekaj časa tiho. »Zanima me, če bo Borut držal obljubo, ki jo je dal pred osmimi leti. Saj se ga spomniš? Boruta?«

Oče je strmel vanj. »Misliš, da se bojim smrti?«

»Ne,« je hitro odvrnil Andrej. »Mislim, da si je želiš. Sedaj vem, da mi je bila le polsestra. Me zanima, ali je bil njen pravi oče tudi takšen prasec, kot si ti.«

»Kaj hočeš od mene? Da napravim samomor? Hočeš, da ti dam denar? Kaj?«

»Hočem, da se potem, ko boš prišel iz zapora, držiš vstran od mene. Ne vem, kaj bom storil, če te bom zagledal na cesti ali celo v mojem domu. Samo to hočem. Tvojo obljubo, da se mi nikoli ne boš približal.«

Andrej je videl solze v očetovih očeh in vedel je, da je čas, da odide. Kolikokrat je jokal zanjo, tudi zanj in za mater, ki je v zaporu umrla zaradi prevelike doze. Odšel je proti izhodu.

»Andrej!« je zavpil oče in se obrnil. Videl je starčevski objokani obraz in zbolelo ga je v srcu. Kar koli se je že zgodilo, kljub vsemu je bil njegov oče, a naj se je še tako trudil, ni mu mogel odpustiti.

»Kdaj je bilo prvič?« je rekel skozi zobe. »Koliko je bila stara? Osem? Devet? Si se tolažil s tem, da ni bila tvoja prava hčerka. Gnusiš se mi. Misliš, da je zaradi tega zločin manjši? Ateist sem, oče. Ampak, če obstaja pekel, upam, da se boš cvrl v najglobljem in najbolj vročem delu.«

Po teh besedah je odšel in nikoli več se nista videla. Niti tega ni vedel, kdaj ali kako je njegov oče umrl. Ni hotel vedeti. Ustvaril si je družino in nikoli, prav nikoli, ni položil roke na svoje otroke, razen če je bilo iz ljubezni. Iz tiste prave ljubezni.

Morana

Sedaj sem z mislimi daleč od resničnosti moje sobe. Misli mi rišejo podobo s travo prekrite pokrajine. Stojim na visoki skali in gledam v globino. Kakšnih trideset metrov je. Daleč proti zahodu,

kjer je le še nekaj minut do sončnega zahoda, se vidi obris neskončnega gozda.

Tokrat me ni strah višine. Ne morem pasti, saj se vse dogaja v moji glavi. Lahko bi skočil, poletel, a se prijetno počutim na tem mestu. Toplo je. Sonce se z zadnjimi vzdihljaji trudi poslati čim več toplote name. Name in samo name. Nikogar drugega ni v sliki. Nihče drug ne more priti v sliko. Čas ne obstaja. V delčku možganov, kjer imam shranjeno to sliko, čas ni pomemben. Isto podobo si lahko prikličem v spomin kadar koli. Vedno bo sonce tik pred smrtjo.

Sončni zahodi so mi všeč. Rad jih imam, samo da jih skoraj nikoli ne gledam. Niti jih ne občutim, se jih ne zavedam, razen v tem trenutku.

Morda je ravno čas ovira. S tem nikakor ne mislim na prezaposlenost. Časa nima nihče, nihče ni nesmrten. V tem svetu ni preživelih. Tudi sam bom nekoč, morda že v naslednjem trenutku, umrl. Ni je sile na Zemlji, ki mi lahko zagotovi, da bom živel še naslednjo minuto.

Ne, časa nimam, da bi ga zapravljaj, pa vendar vseskozi to počnem. Namesto da bi odšel in si ogledal sončni zahod, ki bi prav lahko bil moj zadnji, namesto tega strmim v strop svoje sobe.

A to je moja zavestna odločitev. Morda se bom nekega dne odločil in odšel pogledat svoj sončni zahod. Morda bom nekoč naletel na enega, se ustavil in si ga ogledal v vsej lepoti in čarobnosti.

Morda bo ravno tisti dan deževalo. Morda mi bo smrt naklonjena in bom umiral ob lepem sončnem zahodu in bo malce počakala, mi dala priložnost, da si ga ogledam do konca. Da zaigram zadnjo pesem v čast svojega odhoda. Premislim, kakšno je bilo moje življenje, se ga zavem z vso polnostjo in skrivnostjo, ki nas obdaja.

Samo drobec sem. Drobec na skali. Skupek zavesti, ki ji je nekaj nenavadnega dalo življenje. Ji dalo drobec časa, da ga preživi na majhni jajci v veselju. In v vsej svoji neumnosti si domišljam, da sem nekaj pomembnega. Ali ima droben hrošč, ki se sprehaja nedaleč vstran od moje skale, isti občutek? Ali ima nekdo, ki živi na tisoče kilometrov od mene in o katerem ne vem prav nič, isti občutek?

Saj ni pomembno. Imam svoj sončni zahod. Ljubim ga. Zavestno sem se odločil, da ga bom ljubil in se s tem privezal nanj. Me je vesel? Ali se me sončni zahod sploh zaveda, tako kot se jaz zavedam njega? Samo slika je. Interpretacija podzavestne želje, ki se prebija iz romantične jetnišnice, kamor jo je potisnila vzgoja in je v trenutku 'slabosti' nenadoma prišla na plan.

Lahko, da bom umrl zjutraj ali pa ponoči med spanjem. Morda bom umrl sredi sivega deževnega dne, ko niti ne dežuje niti ni popolnoma suho. Ali sta čas in vreme v resnici pomembna? Ko bom umrl, bo z menoj tudi moj sončni zahod in nihče, niti jaz sam, si tega ne morem vzeti.

Tomo Jeseničnik, Jablana v megli, fotografija, 30 x 11 cm

VŽIGALNIK

*Vžigalnik - 1. priprava za prižiganje cigaret
2. priprava, napolnjena z razstrelivom ali snovjo,
ki povzroči eksplozijo glavnega naboja
(SSKJ, LJ 1991, V/str. 599)*

Prijatelj Marko je imel rojstni dan. Poslovni prijatelj. No, pravzaprav res prijatelj. Včasih posebež. Rad je vtaknil v usta cigaro, si jo prižgal in nekako s slastjo potegnil dim. Potem še več dimov. Dokler ni pokadil cele. Ne čisto do konca, ker se to menda ne spodobi, ampak vseeno je pokadil cigaro. Moj prijatelj Marko sploh ni bil kadilec. Bil je le nekakšen uživač, tip, ki si je včasih privoščil cigaro. Moram priznati, da me je kdaj pa kdaj imelo, da bi še sam poskusil, pa sem vedno vztrajal, da sem pač nekadilec in da on to že ni, čeprav se tako tudi gre. Moja žena bi me takoj zavohala, odkrila, potem pa bi se moral izmotavati, se izvijati, tega pa za nič na svetu ne bi želel početi. Sem pač raje bil zadržt karakter in sem samo občudoval prijatelja in dime, ki so krožili okoli njega in nas, kadar je vlek. Dišalo je prijetno. Kadil je dobre, ponavadi nizozemske cigare. Ob posebnih priložnostih kubanke. Nisem nikoli ugotovil, kdaj je bila in zakaj posebna priložnost. Mala skrivnost? Saj prijatelj Marko je rad govoril, da je kajenje cigar nekaj skrivnostnega. Mogoče je pa res.

Rojstni dan. Imel je rojstni dan. Prešinila me je misel, da bi mu kupil za rojstni dan vžigalnik. Nekakšen skrivnostni vžigalnik, da se bo ujemal z obredom, s skrivnostnostjo kajenja cigar. Ko sem mislil, kako naj bi realiziral idejo, ki se mi je zdela dobra, sem se spomnil na boljši sejem. Včasih, to pa je bilo res redkokdaj, sem se sprehodil po boljšem sejmu. V glavnem sem prodajal zijala, klepetal sem včasih z ljudmi na drugi strani vsemogoče šare in robe, s ponudniki torej, saj se mi niso zdeli kot pravi prodajalci, rad sem vzel v roke kakšno staro medaljo, kovanec iz obdobja prejšnje države in podobno. Za vžigalnike se nikoli nisem zanimal, ampak normalni boljši sejem mora ponuditi tudi kaj takega, sem se spomnil. Zanesljivo kaj dobrega in lepega se mora najti med vžigalniki.

Ženi se ni ljubilo iti z mano, čeprav sem ji preprosto rekel, da grem na nedeljski jutranji sprehod. Nič ji nisem govoril o prijatelju, o vžigalniku, nič o ničemer. To je bila moja drobna skrivnost. Torej sva najprej spila nedeljsko jutranjo kavico, obrnil sem strani časopisa, rekla mi je seveda, da sem zelo zabaven in da je dobro, če grem kar sam in podobno. Potem sem imel pravzaprav malo časa na voljo, ker boljši sejem so pospravili ob uri, natančno opoldne, kot da bi se jim nenadoma mudilo, kot da imajo vsi vse urejeno v življenju in se lahko sprehajajo med stojnicami od osmih naprej vse štiri ure do točno

opoldne. Preklete, moral sem v pičli uri najti primeren vžigalnik za darilo prijatelju, saj rojstni dan je nepremakljiva stvar, pade, kakor pade. To ni cigara, ki jo prižge prijatelj, ali pač tudi ne.

Imel sem srečo. Neki tip z brado in s sivimi očmi je ponujal kar nekaj vžigalnikov. Ne vem, zakaj sem bil presenečen, ko sem videl tiste njegove sive oči, ampak nisem si mogel pomagati, spominjale so me na dim, ki se je vlekel naokoli, kadar je prijatelj Marko kadil cigaro.

»Ne zamerite, vi zanesljivo kadite, ne?«

Zagnano sem gledal vžigalnike med šaro, naloženo med nama.

»Ja, kadim. Zakaj pa vas to zanima? Ker imam vžigalnike?«

Potem se je krohotal, kot da bi posnemal hrzanje konja. Dolgo se je krohotal. Tudi po bradi se je pogladil. Dvakrat, mogoče trikrat.

»A kadite cigare?«

Še kar naprej se je krohotal. Zelo glasno. Bilo mi je nerodno in bil sem zelo vesel, da ni bilo z menoj žene. Tedaj bi me potegnila za rokav in me nemudoma odvedla proč. Mogoče tudi ne bi tega tipa nič spraševal, če kadi. Če bi bil v dvoje. Tako pa sem začel in moral sem priti do vžigalnika.

»Vse kadim. Tudi travo, če niste ravno policist.«

Pomislim, kaj neki je na meni tipičnega, na prvi pogled v oči padajoče, da me je imel za policista. Zgrozil sem se. Prestopil sem se.

»Saj mi je vseeno, ampak res me zanimajo vžigalniki. Za darilo gre, veste.«

»To pa to. Seveda. Veste, pljuča imam črna. Brado pa sivo. Boste potegnili?«

Vešče je sunil cigaretno škatlo, da se je zapeljala iz nje cigareta in še ena do polovice.

»Izvolite, prosim.«

Bilo je vsiljivo vljudno. Nepotrebno. Imelo me je, da bi se umaknil, da bi se izgubil s tega prekletega boljšega sejma, ampak moral sem kupiti tisti vžigalnik. Kako noro in zoprno je lahko včasih življenje. Kako te lahko sesujejo najbolj bedaste situacije. Greš sproščen tja, imaš cilj, veš, kaj hočeš, veš, za koga to hočeš, in vse tako. Pa se zagledaš v sive, motne, prekajene oči in tip te popljuje s policistom, sili ti neko smrdljivo cigareto, govori ti o črnih pljučih in podobnih neumnostih, da bi ga najraje sunil v gobec, mora ta gobec že zaudarjati, ta prekleti gobec, potem pa mu pač rečeš, češ dajte mi najbolj bedasti vžigalnik, kar jih imate, samo da bo delal. Da bo delal ogenj. Da se bo dalo z njim prižgati cigaro.

»Prosim.«

Še to rečeš na koncu. Ko si ti na koncu. Preklete. Mogoče je pa le dobro, če je s teboj žena. Zna te potegniti za rokav. Ve, kdaj je pravi trenutek. Kot v postelji. Prime.

»Ta bo pravi. Iz Črne gore je in ima zgodovinsko vrednost. Glejte, na njem je vgraviran M, takšen je, kot tiste serpentine iz Kotora na Njogoše, serpentine kot črka M, ki pomenijo začetnico imena Marice ali Milice, saj ni važno, mogoče je bila Milena, bil pa je vanjo zatrapan tisti vojaški graditelj cest iz Avstrije, ki ni prišel dalje kot do vrat dvora črnogorskega kralja Nikole. Bil je samo major. Potem je postal podpolkovnik, ko je bila cesta zgrajena. Nato so ga poslali na novo lokacijo. Menda v Karpate. Avstro-Ogrska je bila velika država, veste. Res ne boste prižgali?«

»Dobro, povedali ste mi celo zgodovino. Lahko poskusim? Koliko hočete zanj?«

»Denar ni važen. Važno je le, da bo vaš obdarjenec to čudo tehnike, ki seveda še dela, spoštoval. Za to gre.«

»Zakaj pa ste ga prinesli sem in ga ponujate, če je res tako čudo?«

»Gospod, to je poseben sejem, to je sejem čudakov. Če tega ne razumete, kupite prijatelju za darilo kravato. Bo tudi vse v redu. Dojemate?«

Spet se je krohotal in kašljal je vmes. Obrnil sem se proč. Hotel sem se preventivno umakniti, pa je tik za mano stal še en bradač, še en tip, ki je kadil cigareto. Puhnil je proti meni dim, ki je tudi zaudarjal, potem pa se je pobral proč. Videl sem, da se je režal.

Nekakšna jeza, ampak bila je nenadoma to ustvarjalna jeza, me je preplavila. Moj bradač s sivimi očmi me je šolal. Dobro me je šolal. Saj je vendar celo življenje ena sama šola. Stara resnica je to. Potlačil sem vase nejevoljo, ki me je hotela vreči s tira, in spomnil sem se, da imam v žepu majhno keramično piramido, ki sem jo mimogrede vzel prejšnji dan v tovarni keramičnih izolatorjev, kjer sem si ogledoval novo proizvodno linijo. Tam sem bil pri poslovnem prijatelju. Ta ni kadil cigar. Še dobro. Segel sem torej v žep, izvlekel sem keramično stvaritev, na odprti dlani sem mu jo ponudil pod nos in tip se je takoj navdušil. Jasno sem to videl v bliskanju njegovih sivih oči. Mišje sivih oči. Nad sivo brado. Piramida je bila zelene barve. Zelena, kakor mlado listje bukve. Da.

»To je dobro. Zmenjena sva.«

Samo to je rekel. Segel je na odprto dlan po piramido, položil jo je na prt, ki je bil razprostrt pod njegovo ponudbo, podal mi je vžigalnik s črko M, izvlekel cigareto, si jo prižgal in potegnil s slastjo.

»V redu je. Dober posel.«

Gledal sem ga zbegano. Bil sem razorožen, slečen, oguljen. Bil sem kot bebec. Dim iz njegovih ust je priplaval do mene, smrdelo je po gnilih zobeh, in ko sem vzel tisti vžigalnik, sem se avtomatično obrnil in odšel. Mimo ponudnika starih knjig, ki je bil ves čas sam. Od tam je bil zato dober razgled po vsem prostoru, pa sem se kradoma ozrl nazaj. Tip je še kadil, na odprti dlani je moral imeti keramično piramido, ogledoval si jo je in bil podoba zamaknjene srečnega.

V parku sem obstal, iz žepa sem izvlekel vžigalnik, bil je velik in težek, nekaj posebnega je bil, pravi je bil, še sam sem se tega veselil in ogledoval sem si

tisto vgravirano črko M.

»Je bil dober nakup?«

Zdrnil sem se. Kdo neki je nenadoma tik ob meni in ve tudi, da sem nekaj kupil na boljšem sejmu? Bil je kadilec bradač, ki je prej kar izpuhtel, zdaj pa je spet kadil in mi puhnil dim v obraz. Refleksno sem potlačil vžigalnik v žep, prisiljeno sem se nasmehnil, stopil dalje in mimogrede dejal, da ja.

»Ja, seveda.«

Odhitel sem. Zdel se mi je kot slabo znamenje. Doma sem si zares ogledal vžigalnik. Lepo sem ga zavil v primeren ovojni papir in bil sem vesel, da je prva skrb mimo. Vesel pa sem bil tudi, da res nisem kadil, potem bi imel še le veliko skrbi. Mogoče bom to povedal prijatelju, me je imelo. Vsekakor pa ženi nisem nič povedal o sejmu, o vžigalniku tudi ne, nič ji nisem govoril.

Prijatelj Marko je darilo sprejel s pravim navdušenjem. Niti vedel nisem, da je imel že zajetno število vžigalnikov v svoji zbirki. Slepa kura. Ogledoval si ga je z vseh strani, prižgal je ogenj, potem še enkrat, nekako ga je potehtal in se mi zahvalil.

»Ta je vreden kot kepa suhega zlata. Kako ti je uspelo priti do njega? Dober si, veš. Ta vžigalnik poznam, vem v čigavi lasti je bil. Zbiralci se čutimo, se poznamo med seboj.«

Presenečeno sem ga gledal. Kar tako sem se spomnil in odločil za vžigalnik, nekaj posebnega je res moral biti, to sem si že dejal, zdaj pa tako navdušenje.

»Me veseli. Če ti lahko zares povem, na sejmu sem ga kupil, veš.«

»A tako. Na katerem sejmu pa?«

»Na boljšem. V nedeljo dopoldan. Bil je neki bradati tip, ki je rekel, da kadil vse.«

»Jaz pa samo dišeče cigare. Samo včasih, saj veš, da nisem kadilec. Ta ni bil pravi. Vžigalnik s črko M je imela v zbirki neka gospa, mislim, da je bila odvetnica. Seveda, odvetnica ga je imela. Zanimivo, kje si ga dobil. Na boljšem? Naj pomislim, kako je že bilo s tisto gospo?«

Prijel je kozarec, natočen z belim vinom, dvignil ga je in trčila sva.

»Na zdravje. Je barve starega zlata. Je arhiva. Na mnoga leta obema.«

»Danes tebi predvsem, se razume.«

»Hvala še enkrat.«

Srknil je požirek, dva, potem pa se je nekako poglobil z mislimi in ves v vžigalnik. Gledal ga je v roki, trudil se je, da bi v spominu izbrskal kaj več o njem. Seveda, odvetnica ga je imela. Kupil ga ji je mož, ki je bil trgovski potnik in je prodajal kuhinje in montažne hiše po južnih republikah bivše države. Tudi v Črni gori. Tam je bil še posebej dolgo tisto leto po hudem potresu, štiri, pet mesecev je bil tedaj tam, ko so prodajali na hitro postavljene montažne hiše. Prebivalci so tedaj ponujali vsemogoče stvari, ki so jih našli, nabrali med ruševinami, pa tudi kar tako, da so se prebili v vsakdanjem življenju. Dalo se je dobiti tudi umetniških del, pravih dragocenosti, ki si si jih lahko omislil za malo denarja, bilo je tudi veliko na-

kradenega in policija je bila do tujcev še posebej pozorna. Tudi ponoči so zbudili gosta v hotelski sobi, če se je zdelo, da ima kaj neprijavljenega pri sebi. Vse so mu potem pobrali, moral je o vsem poročati, da bi odkrili sled, kot so povedali ostro in na kratko. Zato se trgovski potnik s tem ni ukvarjal. Tam je bil poslovno. Vedel pa je, da so tudi miličniki pobrane stvari preprodajali. Po ovaduhih in agentih. Tudi po večkrat, če je šlo. Denar je bil potreben vsem. Le enkrat je skrivno odpeljal domov, nakup je opravil tik pred odhodom, originalno sliko z motivom kadije, kako sodi kmetom. Bila mu je všeč, mislil je, da bo razveselil tudi ženo, pa je ni. Žene odvetnice nikoli ni dovolj poznal in razumel.

»To ni iz našega sveta,« mu je takoj povedala. »Ta slika mi tudi stanovsko nič ne pomeni.«

Zato je drugič vzel le vžigalnik s črko M, staro pištolo na polnjenje od spredaj in nož z dolgim, zavitim rezilom. Potem je odvetnica v zbirki vžigalnikov tega z vgraviranim M posebej cenila. Všeč ji je bil. Pištolo in nož je zadržal zase. Zdelo se mu je, da lahko ima tudi nekaj, nekakšen spomin na Črno goro, ker je bil tam tako dolgo. Njun sin se je vedno rad igral s pištolo, saj je bila res kot igrača, noža pa ni smel jemati v roke. Nož je bil oster in nevaren, fant pa še premlad, da bi se znal paziti. Mama pa nikoli ni dovolila, da bi se igral z vžigalniki, da bi jih preskušal, kako gorijo, kako delujejo. Strogo mu je prepovedala segati v zbirko. Imela jo je pod ključem. Fant je bil užaljen. Tudi sicer se z mamo nista razumela. Mame skoraj nikoli ni bilo doma. Veliko je delala, bila je ena izmed najuspešnejših odvetnic v mestu. Tudi, ko je fant hodil že v šolo, je veljalo pri hiši še vse enako. Kadar je bil doma sam, to pa je bilo velikokrat, tudi oče je imel tako prekleto službo, da ga je komaj kdaj videl, je moral naloge delati v šoli ali pa pri teti, pri tisti prijazni očetovi sestri, kot so morali vsi vedeti, da je, torej, kadar je bil sam doma, je iskal ključ, da bi odklenil mamino omaro iz masivnega lesa, da bi si ogledal, se malo pozabaval z vžigalniki, a ni uspel. Bil je jezen, tudi brcnil je v težko in grdo temno pobarvano omaro, v kateri je mati imela tudi nadvse pomembne papirje in stvari. Potem ji nikoli več ni rekel, ni hotel reči, da bi si rad ogledal vžigalnike, le pozornost je pazil, da bi odkril, kje skriva ključ. Največkrat ga je imela s seboj, v njeno torbico pa res ni upal seči. Matere se je bal. Bal se je je na poseben način. Čisto drugače kot sošolca repetenta, s katerim sta večkrat po šoli šla na stari grad in tam v miru kadila. Najprej je on potegnil dim ali dva. Ko je hotel še več dimov, ga je sošolec trdo prijel za vrat, ga stresel in mu rekel, da ga bo obesil na vejo ali na obzidje in naj si nikar ne dovoli ničesar brez njegovega dovoljenja.

»Ubogaj, pa bova prijatelja. Jasno!« mu je zatulil v uho.

Samo kimal je, saj ni mogel govoriti, če ga je sošolec stiskal za vrat. Je pa ubogal. Seveda se ga je bal. Saj je bil večji in močnejši. Veliko fantov je premlatil, dobil pa je tudi že dva ukora. Fant je vse vedel. Saj sta bila prijatelja.

»Ob meni si na varnem, mali. Skupaj lahko še veliko doseževa, veš. Lahko pa tudi brez tebe. Če nisi z mano, potem si v godlji. Te zdelam, pa če se tvoja mama razpoči na sodišču, jasno!«

Bil je pokorno z njim. Sledil mu je povsod in v vsem. Saj je bilo prima. Skupaj sta bila sila. Trenirala sta pretepanje. Včasih ga je vse bolelo, saj je prijatelj rekel, da mora biti trening kot resnica, sicer nima nobenega smisla. Prespal je in drugi dan je bilo že bolje. Doma se nihče ni zanimal, če ponoči ni spal in če je tiho ječal. Tudi dobro. Kaj pa je navsezadnje dom? Nekaj zaklenjenih omar, posoda, ki si jo moraš najprej oprati, da si lahko ocvreš jajce. Včasih še olja ni bilo v hladilniku. Je dom televizor in tista dva programa, knjige, obleke in vse to? Nič zanimivega torej. Dom je bil dolgčas, pravi obup. Njegov že. Nekoč ga je sošolec vprašal, če imajo prima stanovanje.

»Ja, saj je v redu,« mu je previdno odgovoril.

»Sem si mislil, da ja. Naše doma je beda. Stari pije, mama dela izmenično, sestra pa je gnoj. Pravi, da dela četrti letnik ekonomske, jaz pa vem, da kelnarji in se kurba.«

Malemu je udarila kri v glavo. Pogledal je dol, kot da bi se hotel umakniti.

»Če hočeš, lahko greva kdaj k meni domov. Nekaj bova že našla v hladilniku.«

»Dobro. Mogoče vzameva s sabo še kakšno sošolko. Veš, da sem šef. Saj smo že osmi razred.«

Nekatere se že kavsajo.«

Zdaj mu je glava še bolj klonila proti tlem, kot da ga neka neznana teža pritiska, tlači. Začutil je udarec po ramenu. Dobro ga je udaril sošolec šef in mu še siknil v uho O.K.

»Povej, kdaj.«

Bili so štirje v stanovanju. Dva sošolca in dve puncici iz paralelke. Glasbo so navili, plesali so, pili vino, ki so ga našli v hladilniku, potem pa še vinjak. Sošolec se je s svojo punco nenadoma zmuznil v spalnico, on pa je imel malo težko glavo, vrtelo se mu je tudi od strahu, kaj bodo rekli starši, mama, ko bo odkrila, da ni vina, da je v spalnici nekaj narobe, da smrdi po cigaretah. Na kavču sta se stiskala z njo, ki je imela dolge temne lase, božal jo je po ramenih, po vratu, nato tudi po trdih prsih. Tja je naslonil glavo, bilo mu je prijetno, toplo, zdelo se mu je, da je to strašno pogrešal. Gladila ga je po laseh. Potem sta še pila in držala ga je za malega. Iz spalnice se je slišalo cviljenje, potem tuljenje, potem ropot in skozi vrata sta pridivljala oba, kot da ju nekaj preganja. Bila sta rdeča, zapihana, gledala sta sovražno.

»Noče dati. Sranje. Kaj se ti stiskaš, kot da imaš mamo ob sebi. Serator. Daj pijačo, potem pa naj gresta.«

Sošolec je spil dva kozarca vinjaka, pograbil je dekle za roko, vlekkel jo je do vrat, jo sunil na stopnišče in se drl za njo, češ marš, marš ven...

»Kaj bo s tabo, nežnica? Hočeš z mano v spalnico ali za njo na hodnik?«

Porinil mu je kozarec v roko, dekcle je hitro izrabilo priložnost in se umaknilo do vrat. Sošolka je bila prestrašena in čevlje je držala v rokah, kot da jih ima

za obrambno orožje, in hladno je rekla: »Svinje.«

Nekoč drugič sta popila vino in tudi pobrala denar, ki sta ga odkrila v eni izmed materinih torbic. Za cigarete. Nič se ni zgodilo. Prekletu lahko in dobro je šlo.

Marko je globoko vzdihnil, potežkal vžigalnik, zaprl je dlan, jo močno stisnil, kot da bi hotel to napravico, darilo zdrobiti, uničiti. Pogledal je pod strop, potem je spil do dna in dahnil predse.

»'Sejem' si rekel. Boljši sejem. Zdaj sem si nekatere stvari predstavljal, nekaj sem si slikal, kar bi lahko tudi bilo. V zvezi z vžigalnikom, veš. Vzel ga bom, hvala zanj, pa ga ne bom imel. Vrnil ga bom odvetnici, njen je. Jo bom že odkril. Dolgo časa je že nisem videl. Ti povem, kar vem?«

Zbegano sem valjal kozarec med prsti, da mi je skoraj zletel na tla. Prestopil sem se in se odkašljal. Bilo mi je neznansko neprijetno in zdelo se mi je, da je bilo tudi že na sejmu vse narobe. Saj je bilo. Mudilo se mi je, planil sem do prvega čudnega prodajalca in takoj sem se navdušil nad vžigalnikom, ki mi ga je porinil pod nos. Prekletu. Moral sem že delovati nerodno in nebogljeno, ker me je zdaj tudi prijatelj motril, vrtal je vame s pogledom, rekel pa ni nič. Neznansko me je prijelo, da bi že slišal tisto zgodbo, da bi vsaj vedel, koliko sem udaril mimo s tem vžigalnikom.

»Daj,« sem rekel in pil vino.

Začel je praviti, pa se je takoj opazilo, da pravzaprav nadaljuje že prej začeto zgodbo. Poskusil sem slediti. Saj sem imel tudi sam otroke. Bili so v redu. Nikoli nisem opazil nič takega, kar bi kazalo na njihovo sovražno, celo kriminalno obnašanje do doma, do staršev. Kako sem bil vedno zaradi tega vesel. Res sem bil vesel. Zato me je tudi stisnilo pri srcu vedno, kadar sem slišal kaj neprijetnega v zvezi z odraščajočimi ljudmi, z otroki kogarkoli že.

Marko je pripovedoval:

»Težav so imeli v družini veliko. Kar nenadoma je šlo vse narobe. V prometni nesreči je podlegel njen kolega, s katerim sta imela skupno odvetniško pisarno, menda pa tudi še drugačne odnose. Mož je ostajal bolj pogosto in dolgo na službenih poteh, konkurenca je agresivna, je pojasnjeval, izkazalo pa se je in menda ji je celo priznal, da ima neko prijateljico tam doli na jugu, da pa ni nič posebnega, saj ve, kje je njegov okvir, do kod lahko gre. Sin je po prvem letniku zamenjal srednjo šolo. Iz gimnazije se je prepisal na srednjo računalniško in še tam je imel težave. Težave je imel z učitelji, ki so bili seveda grozni, nerazumevajoči, ki ga niso hoteli upoštevati. Gospa odvetnica je hotela iti do ravnatelja šole, pa jo je sin tako ostro in grobo napadel, da se je sesedla in uklo-

nila. Dolgo sta se potem pogovarjala, a vsak trenutek je manj vedela, kaj je z otrokom, kaj se sploh dogaja v družini. Tudi nenadna obilica dela ji ni šla od rok.

Mnogo je kadila. Preveč. Ko je hotela nekoč vzeti iz svoje zbirke drug vžigalnik, je presenečena ugotovila, da je bila vitrina vlomljena, manjkalo pa je kar nekaj teh naprav. Moža seveda ni bilo doma, sina tudi ne, panično je pregledala še nekaj predalov, prostorov, kjer je bil nakit, denar, doma je imela vedno tudi nekaj deviz, za vsak primer, je pravila in ugotovila, da povsod kaj manjka. Že je hotela poklicati policijo, da bi opravili strokovni pregled, pa je v paniki, ki jo je obsedla, pomislila, da bi to bilo nesmiselno, saj je dobro vedela, kaj dela in kako ravnajo policisti, in da bi vsaj v zvezi z devizami ugotovili prekrške. Najtežje ji je bilo, ker do tedaj ni nič opazila, si očitala, da se je premalo ukvarjala z domom, še bolj, ker ni nič vedela, še slutila ni, da nekdo gospodari po hiši na tak način.

Sin je prišel domov precej po polnoči. Seveda je bedela. Takoj je zahtevala pojasnila, odgovore. Menda jo je gledal s ciničnim nasmehom, jo pustil, da se je 'zlajala', kot ji je potem rekel, rekel pa ji je tudi, naj se mu nikar ne poskusi približati, ker bi jo to lahko tudi bolelo. Pa da tako ničesar ne rabi iz tega sranja, ki se mu reče dom. On pač. Ima dovolj zaje-bano življenje, zato si sme kdaj privoščiti dim ali pivo. S prijatelji. To je edino, kar ima. Prijatelji so edini, ki jih ima rad. Potem je odšel. Ostala je brez besed.

Tako nekako je bilo, če se prav spominjam te žalostne zgodbe, kakor jo je nekoč pripovedovala v neki družbi. Bil sem poleg.«

»Daš še za požirek?«

Primaknil sem kozarec, ker sem imel suho grlo. Moral sem nekaj popiti.

»Na, izvoli.«

»Ja, seveda, daj ji ta vžigalnik. Ampak, če si prav predstavljam vse skupaj, rešil ne bo nič.«

»Kaj naj bi pa rešil? Nazadnje je bila ločenka. Mož je ostal doli, zdaj je v drugi državi. Sin je bil vpleten v več nečistih poslov, tudi s prekupčevanjem mamil, bil je v zaporu. Gospa pa je še vedno odvetnica. Mislim, da je nekje na Obali.«

Prijatelj Marko je odpiral in zapiral dlan in metal vžigalnik lenobno igranje v zrak.

»Da, da, ta je. M. Kot tiste serpentine. Serpentine so sranje. Na zdravje! Hvala ti za darilo. Bilo mi je drago. Tudi, če uspem z nameri, mi bo drago.«

Hitro sem ga zapustil. Bil sem razburjen in utrujen.

V nedeljo sem po kavici spet šel na boljši sejem.

(Odlomek iz romana *Robinzonova zastava*, Založba Cerdonis, 2005)

Moški glas po telefonu je zagodrnjal:

»V Mehanostrojni bo vsak čas štrajk. Če vas zanima, pa pridite v Obdelovalnico II.«

Mili je vprašal: »Je to pustna šala?«

»Resnica je, resnica.«

Ker je Miro kar naprej sitnaril, je Mili pisal o Mehanostrojni več kot od drugih tovarnah. Imel je stalno prepustnico za vstop, poznal je vsako halo in precej delavcev. Opazil je sleherno spremembo, zato je takoj videl, da so pri tozdu Noži kljub zimi začeli nekaj graditi. Poleg zloženih desk so stale kože, sodi za apneno vodo, pesek in mešalec za beton, zraven pa kup rdečih in belih opek.

Iz tovarniških delavnic ni bilo slišati običajnega ropota, tudi viličarji so stali. Nad lužami in ostanki umazanega snega je visel vonj po nafti in dimu.

Ko je stopil v Obdelovalnico II, se mu je zazdelo, da ni prišel prav, kajti stroji so mirovali, mostni žerjav je stal visoko v zraku, kakih sto delavcev je bilo zbranih na sredi in poslušalo. Mili je začel prepoznavati obraze. Skupaj so stali sekretar ZK Strojne Kotnik, predsednik sindikata Polak in direktor Obdelovalnice II Verlič.

Kotnik je govoril: »Razprave o delu Strojne v lanskem letu še nikoli niso bile tako temeljite kot letos. Pred štirinajstimi dnevi smo na zborih delovnih ljudi in po delovnih skupinah ocenili naše poslovne rezultate in obveznosti po sprejetih samoupravnih sporazumih. Takrat ste se strinjali z vsemi predlogi strokovnih služb. Zakaj ste torej danes ustavili stroje?«

Neki strugar je rekel: »Zato, ker smo zvedeli, da si v drugim tovarnah delijo dobiček, mi pa ne.«

Drugi je vpadel: »Na občini so že decembra dobili trinajsto plačo, pri nas se ni kdo spomnil nanjo.«

Predsednik sindikata Polak je rekel:

»Tam so prejeli samo razliko za celo leto.«

Takrat so delavci zahrumeli, z vseh strani se je vsul plaz očitkov: »V negospodarstvu zmeraj zaslužijo več kot mi.«

»O čem še sploh lahko odločamo?«

»Na zborih so nam stvari premalo razložili.«

Polak je rekel:

»Ko smo takrat razpravljali, si bil pa tiho.«

Mladi Hrastar je vskočil: »Na zboru ste nam zmetali v glavo cel kup številok pa kam to in v kateri sklad ono. Vse sam čvek. Mi hočemo vedeti, ali bo poračun ali ga ne bo.«

Kotnik je rekel: »Ne bo ga.«

Nekdo se je zadržal: »Ti pa tiho bodi, ko nam v celem svojem mandatu niti ene gajbe piva nisi zrihtal.«

In spet je začelo padati z vseh strani: »Med upravo in nami je kratek stik.«

In to ne šele od danes.«

»Naj pride glavni direktor.«

»Počakajte, počakajte!« jih je nadglasil Verlič.

»Pomislite malo na to, da smo samoupravne akte sprejeli zato, da se po njih ravnamo.«

»V samoupravnih aktih nič ne piše, da je dinar vsak dan manj vreden.«

»Tudi to ne, da si eni lahko delijo, drugi pa ne.«

»Niti to, da v trgovini za lepe parole o samoupravljanju ne dajo nič, samo za dinarje.«

Verlič je rekel:

»Na tak način se ne moremo pogovarjati.«

Polak mu je pomagal:

»Prekinili ste delo, pa niti odbora za reševanje spora niste imenovali.«

»Mi vsi smo odbor.«

Takrat je Verlič zavpil:

»Potem pa povejte, kaj sploh hočete!«

Trije delavci v prvi vrsti so se zadržali nazaj:

»Hočemo, da se čisti dobiček deli med nas, ki smo ga ustvarili.«

Nekdo je dodal: »Nekaj lahko gre tudi za gradnjo stanovanj, ampak nekaj obvezno v naš žep.«

»Dajte vsakemu 3.000 din, pa spet poženemo mašine.«

»Ali hočete videti, koliko je bilo 15. v tej kuverti?« je nekdo začel mahati z nekakšnim papirjem, »ali vam pokažem?«

Polak je rekel:

»Ti vidiš samo tisto, kar ti ostane, ne poveš pa, koliko so ti odtegnili za posojila.«

Neki delavec mu je zabrusil: »Ti, čigav pa si pravzaprav?«

Drugi je dodal: »Če boš še naprej spuščal takšne, bomo zahtevali tudi tvoj odstop, ker ne potrebujemo predsednika sindikata, ki samo kima direktorjem.«

Takrat je iz ozadja vprašal mlad glas:

»Katere pesmi največ pojemo pri nas?«

Drugi je odgovoril:

»Život je maskenbal - komisija za dodelitev stanovanj.«

»In katere še?«

»Delavec je Čovjek, koji moli.«

»Majko, otvori vrata, - komisija za ugotavljanje premoženja.«

»Kako se imenuje novi plačilni sistem?«

»Život je tombola.«

»Prošnja za stanovanje - Trideset let.«

»Kaj imamo tik pred plačo?«

»Sejem želja.«

»Kje so tiste stezice - sanacijski ukrepi.«

»Vse se vrača, vse se plača - samoprisepek za ceste.«

Možakarji so se krohotali vedno glasneje. Ura je bila dve, v halo so začeli prihajati delavci popoldanske izmene; zdelo se je, da vstopajo skozi vsa vrata hkrati, toda nihče ni pogljal strojev, samo zmeraj bolj so se zbijali skupaj, kmalu se jih je nabralo že več kot dvesto.

»Na upravi so sami lenuhi in izkoriščevalci,« je rekel eden od prišlekov in drugi je dodal: »Dimnikarji imajo boljše plače kot mi.«

»Ali na občini delajo denar ali ga mi?«

»Kaj naj torej javim glavnemu direktorju?« je vprašal Verlič.

»Saj smo že povedali: 3.000 dinarjev vsakemu, pa začnemo delati.«

Sekretar Kotnik je važno rekel:

»O tem morajo najprej razpravljati upravni odbor, ZK in sindikat. O sklepih boste obveščeni.«

»Vi kar sejte, nam se nikamor ne mudi.«

Funkcionarji so se obrnili in odšli. Takrat so se delavci sprostili. Prvi je začel govoriti čez drugega, razdelili so se na manjše skupine in glasovi so vedno bolj naraščali. Miliju se je zazdelo, da so vsenaokrog zapluskale same nevoščljivosti, polresnice, obrekovanja in zlobe.

V bližini je nekdo rekel: »Velikokrat iščem Ivačiča iz montaže, pa ga ne dobim. Pravijo, da je službeno odsoten, vidim pa, da je med 10. in 13. uro večkrat doma. Kako lahko v takem času sploh pride iz tovarne?«

»Ali je mogoče, da imajo delavci v pisarnah večji odstotek presežka kot delavci v proizvodnji?«

»Zakaj v Obdelovalnici I delijo odstotke kar na lepe oči? To sem že večkrat vprašal, odgovora pa nisem dobil.«

»Rečeno je bilo, da naj bi novi mostni žerjav začel delati za novo leto. Zdaj je pust, pa še nič. Ali bo Strojna zahtevala penale?«

»Delavec iz adjustaže dela pri nas le polovični delovni čas. Baje je invalid, ampak na kegljišču meče vsak dan 250 lučajev.«

»Ali je šef vratarjev res zamenjal vratarja, ker je od vodilnega zahteval prepustnico?«

»To pa jaz slučajno vem: zamenjal ga je zato, ker je mrha ponoči spal na delovnem mestu.«

»Zakaj naš direktor Verlič lahko zamuja na delo, delavec pa ne?«

»Ti si hren – zato, ker je direktor.«

»Če gre v pokoj mojster, smejo povabljeni z njim iz tovarne ob 12. uri, če navaden delavec, pa ne. Zakaj?«

»Ali magister strojništva nima drugega dela, kakor da nadzira odpremo?«

Miliju se je zazdelo, da se odrasli možaki začnajo spreminjati v sitne gobezdače, drobnjarkarske dlakocepe in v tečne natorcevalce. Njihovo govorjenje je vedno bolj postajalo podobno gostilniškemu čvekanju, v katerem so se mešale nevoščljivosti in obrekovanja, muhe so napihovali v slone, regljali pa kot stare babe: »Tisti, ki hočejo delati red v proizvodnji, naj ga najprej naredijo pri sebi v pisarnah.«

»Na upravi je veliko takih, ki nič ne naredijo.«

»Dajte jih raje v proizvodnjo, mi jih bomo že naučili delati.«

»Fizol pri malici je bil danes tako trd, da bi rabil kladivo, da bi ga razbijal.«

»Šefi smejo marsikaj, delavci pa za vsako figo na disciplinsko.«

»Zakaj se eni toliko vozijo službeno v inozemstvo? Navaden delavec se ne.«

»Zakaj zdravniki ne začnejo delati točno ob uri, delavci pa morajo.«

»Delavec večkrat ne more dobiti dopusta niti takrat, ko ga nujno potrebuje.«

Mili je držal v rokah beležnico in svinčnik, toda

samo tu in tam je načečkal notico, pisal že nekaj časa ni več. Z delavci je imel stike od takrat, ko so bili skupaj na delovnih akcijah v Bosni. Odkar je postal novinar, ni minil mesec, da se ne bi srečeval z njimi. Intervjuval jih je in risal njihove portrete, zato je verjel, da jih pozna. Poleg tega je vsak dan bral in poslušal povzdigovalne in hvalospevne vzdevke o delavcih kot nosilcih vsega najlepšega in najbolj vzvišenega v državi, in čeprav je vedel, da je tričetrt vsega hvalisavo parolarstvo, in se je trudil, da bi ostal hladen opazovalec, se ga je nekaj nehotе prijelo.

Vedel je, da jim pamet deluje ostro kot njihovi brusilni, vrtalni in rezkalni stroji, enako tudi jezik, saj nikomur niso prizanašali. Znali so veliko, nekateri so bili mojstri svojega poklica. Iz jekla so izdelovali škarje za kovino, nože vseh vrst, valje, armature in vrtalne stroje.

Imeli so pretanjen pol kmečki pol delavski občutek za trav, kaj je prav, kaj pa narobe. Ljubili so krepke in preproste pojme. Po njihovem so stvari dobre ali slabe, vmes ni ničesar. Po tem vzorcu se jim je zato kratkovidno zašpičilo: mi v proizvodnji – oni v pisarnah.

Miselno so se res gibali bolj pri tleh med tovarno, stanovanjskim blokom, gostilno in kegljiščem, ampak življenje so dojemali polno in scela. Kar so mislili, so povedali na glas. Svet okoli sebe so videli brez olepševanj in utvar. Zanje ni bilo nobene rožnate prihodnosti, ker niso nikoli sanjarili za 20 – 30 let naprej.

Vsak dan so hodili po istih cestah v vedno iste hale k vedno istim strojem. Žerjavi so jim hrumeli nad glavami, obdajala sta jih večni ropot in prah, ki se je s strojnimi oljem lepil v sivo sluz ter jim mastil plave delovne suknjiče in hlače.

Svoje delo so poznali do podrobnosti, vsak dan bolj zapletenega samoupravnega odločanja ne. Jasno jim je bilo samo eno: kjer so imeli vodilni delavci in politični funkcionarji največ vpliva, so ga oni imeli najmanj ali nič.

Standard jim je padal. Tiščalo jih je, kaj bodo oblekli, kaj bodo jedli, kako plačevali vse stroške iz meseca v mesec od elektrike do centralne kurjave, vode in odvoza smeti, zraven še zvezke in knjige za svoje šolarje.

Včasih je kdo zmignil: »Imam stanovanje in pet pufov.«

Oni pa nič. Kar molčali so. Vsakdanje majhne zoprnije so se nabirale, a so vse tiščali v sebi in kar naprej so bili tiho.

Ja, mladi so – plesali. Neverjetno: ves teden so garali, stiskali pesti in zobe. Konec tedna pa na plesišče. In so plesali. Pravzaprav so bolj skakali. To je bil nekakšen čuden topotajoč ples, kakor da so z nogami nekaj mendrali; vse, kar je glasba luščila z njih, so zabijali v tla. Tako.

V Obdelovalnici II so se gnetli na kupu obrazi in usode. Dedci so postajali vedno bolj težki, živčni, zoporni in naježeni. Nekaj sto ljudi je bila surova moč brez dosti razuma in lepih misli. Od vsega klepeta so nazadnje ostali samo še vrtinci sumničeni, vedno bolj norih idej in slepe mržnje.

V oddaljenem kotu so začeli na skrivaj natakati prepovedane pijače.

Navsezadnje se je bilo treba nekako posloviti tudi od pusta.

Vinko Ošlak

Roman in Julija

(roman iz prevratnih dni, odlomek)

II.

»Jaz bi na tvojem mestu, leto pred maturo, ne hodil kar naprej z doma!« je Franc Ravnjak, knjigovodja v Kovinski montaži, na pol obrtni, na pol industrijski delavnici, svetoval sinu, ko mu je ta povedal, da se odpravlja na vaje za nekakšno igro, ki jo pripravljajo v razredu. »Maturu delaš za vse življenje, igro pa za pet minut ploskanja. Kaj se ti zdi važnejše?«

»Rad bi, da me vse življenje spremlja spomin na tistih pet minut ...« je zabrusil sin očetu, razdražen od nenehnega opominjanja in siljenja k nečemu, kar se očetu zdi tako realno, tako pomembno.

»Pusti ga vendar, saj je še vedno izdelal, naj ima tudi nekaj veselja. In pri igri se bo tudi za maturo marsikaj naučil, sem prepričana!« se je postavila mati na sinovo stran. Ko so se vrata za sinom zaprila, je snela očala, s katerimi si je pomagala pri vdevanju niti, ustavila šivalni stroj in se zazrla v moža: »Ni prav, Franc, če skušaš vse svoje zamude popravljati na sinu. Ti nisi opravil mature in zdaj misliš, da je to nekaj usodnega za tvojega sina. Prepričana sem, da sam dobro ve, da je zanj dobro, če se mu pri tem ne zatakne. In se mu tudi gotovo ne bo zataknilo. A veliko staršev bi bilo zelo veselih, če bi se njihov otrok vključil v kako gledališko skupino, ne pa da jih po telefonu kličejo od socialnega skrbstva in milice, da njihovi otroci jemljejo mamila ali pa, da so jih dobili pri kakšni kraji ali celo vlomu. Premisli malo, Franc, ne jemlji fantu še tistega veselja, ki ga ima, raje ga spodbudi!«

»Lepi časi, Erna, da se moramo veseliti, če sin ni razbojnik in če ne omedleva kje od mamil... Skupni imenovalec vse te zavožene generacije pa je: razvajenost! Ko bi bili smrkavci kdaj malo lačni, ko bi jih smelo kdaj malo zazebsti, ko bi se morali za kaj kdaj potruditi v potu svojega obraza, bi jim ne hodile na misel take reči in bi se lahko tudi midva veselila česa drugega, kakor pa tega, da najin Roman ni razbojnik in zasvojenec, tako ti rečem!«

»Samo ne pripoveduj mi, Franc, da v najinih časih, pa tudi v časih najinih staršev, ni bilo težavnih otrok, čeprav na deželi nihče ni mogel biti razvajan. Človek je težaven, pa naj ga razvajaš ali ne. Ni lahko biti človek, to je tisto. Ti tega ne čutiš, ko ves dan tičiš v svojem delu in ta stvar ne pride prav do tebe. Tudi jaz nimam veliko časa, da bi o tem razmišljala, ampak to ti lahko povem, da nikomur ni lahko biti človek, mlademu človeku pa še posebej ne.«

»Ah, ko bi njemu toliko pridigala kakor meni...« je zehnil Ravnjak.

»Poglej samo, kako nesorazmerno rastejo v svoje ude, da jih je v teh letih prav smešno pogledati, čisto tako pa rastejo nesorazmerno tudi v sebi. Nobena obleka jim ne pristaja, roke so skoraj daljše kakor noge, vsi preklasti in oglati so, vsaj nekaj časa, ali misliš, da je notri v njih kaj drugače? Preden se vse to uravna, se mora marsikaj zgoditi in miniti precej časa, starši pa moramo imeti toliko pameti, da v tem času nekoliko potrpiamo in ne pritiskamo nanje preveč. Lahko jih pripravimo do tega, da odložijo slušalko in potem se lahko za svoje dobre nasvete obrišeš pod nosom, saj ne boš imel koga, ki bi mu jih pripovedoval in ki bi jih poslušal ...«

Ravnjak je odprl časopis, gospa Ravnjak je pognala stroj.

»Ta mladina je res za vrage. Si brala, kaj pišejo o Mamuli?«

»Raje ne berem, pa tudi nič ne zamudim.«

»Potem se pa ujedate, da imamo vso oblast v rokah moški. Prebrale bi kaj, podebatirale, se kje vključile, kaj pomagale...«

»Veš kaj, Franc,« se je zasmejala gospa, »toliko oblasti kakor je imaš ti, je imam jaz tudi, pa če berem tiste prismodarije ali ne. Raje odprem kako dobro knjigo, to je pač prednost moje službe, da si lahko oskrbim vse, kar me zanima. Če bereš pravega pisatelja, zveš pred sto leti, kako bo danes in kako bo spet čez sto let. Senzacije pa raje prepuščamo ženske moškim. Imate tako veselje s tem, če kdo koga zabije!«

»Ti se kar hecaj, ti se kar delaj važna. Ko pa pride velika ura, tedaj mora moški na barikade.«

»Ne bi hudo škodilo, ko bi bili malo manj na barikadah pa kako uro več v drvarnici ali na vrtu!« je prišlo kakor rezek rafal izza stroja.

»Jugoslovansko vojsko, ki se obnaša kakor država v državi, bodo pa vendarle razkrinkali naši fantje, in to bo zelo odločilna reč, ti pravim. Nekaj poka po teh saintgermainskih šivih.«

»Oh, tudi šivi na tvojih hlačah pokajo, ko se tako napenjaš, jaz jih moram pa obnavljati. Meni je čisto vseeno, katera vojska kje koraka, vsaka je nasilna in groba, pred vsako se je treba skrivati, pred vsako moraš zakopavati hrano in dragoceno, meni je malo mar, ali je zdaj razkrinkana ta ali ona. Tudi ko pride kaka druga, ne bo boljša. Tako je v naravi teh stvari, ti povem. Jaz, ki šivam tvoje popokane šive...«

»Ja, tako daleč so nas spravili komunisti. Ljudje so nehali verjeti v smisel države in vsakršnega reda. Vsak skuša skrbeti samo še zase, za skupnost ni nikomur mar. Mislim, da si tudi ti nasedla tem pod-

LEPOSLOVJE

taknjemim geslom, da je politika pač kurba in take reči. A naj se ti še tako norčuješ, nekdo vendar mora urejati tudi to, kar je skupnega.«

»Ne misli, Franc, da ga želim pri tem ovirati. Naj opravlja svoj posel, kakor ve in zna, naj pa ne pričakuje, da se bom za to posebno zanimala. Tudi politiki ne hodijo spraševati, kako vodim svojo knjižnico ali kako vodim svoje gospodinjstvo. In če so gasilske vaje, tudi ne pritečejo na zborna mesto vsi v vasi, ampak samo gasilci, ki so za to usposobljeni. Zakaj pa se ne naročiš na gasilski vestnik, zakaj ne hodiš na njihove sestanke, saj nekdo mora skrbeti tudi za to, da pogasi pogorišče...«

»In kakšno igro pripravljajo v gimnaziji?« je nazadnje resignirano vprašal Ravnjak, ko je videl, da žene ne bo mogel ogreti za politično temo.

»Saj bi ga lahko sam vprašal. Se tako skoraj nič ne pogovarjata. Romea in Julijo, mislim. Zakaj pa vprašuješ?«

»Kar tako. Mislim sem, da bodo izbrali kaj bolj moškega. Romantik in sanjač je tako že po naravi. Po mojem po tebi. Saj veš, da sem jaz veliko bolj stvaren človek. In zdaj so si prav za konec izbrali še tako sanjarijo...«

»Zame je pa moški najbolj moški prav takrat, ko si upa sanjati. Kaj pa boš s pustim človekom, ki vidi in ve samo to, kar prebere iz časopisa?«

»Če misliš mene...«

»Tudi tebe, a ne samo tebe. Ne vem, kje ste vzeli to modrost, da mora biti moški brez domišljije in brez sanj. Pravi moški so oboje vedno imeli. Zato so si upali kaj tvegati in zato so kaj velikega naredili.«

»No, tvoj Romeo bo gotovo še enkrat odkril Ameriko!«

»Vsak človek mora še enkrat odkriti Ameriko in vse drugo tudi. Za drugega ni mogoče nič odkriti. Drugi ti lahko o odkritju samo pripoveduje. Odkritje pa velja samo za tistega, ki sam odkrije, pa čeprav po tem, ko so to storili tisoči drugih. Tvoj in moj Romeo, najin Roman, se je čisto dobro odločil, če bo igral v tej igri, tudi on mora na novo odkriti stvari, kakor si jih moral tudi ti in vsi drugi. Ne oviraj ga pri tem, raje ga spodbudi!«

Stroj je ponovno zadrdral, Ravnjak se je zalistal v časopis in ni več nič rekel.

»Če ste za to, se danes po pouku skupaj odpravimo na Ponkračev vrh. Na dvorišču gradu malo posedemo, pomalicamo in se pogovorimo o vlogah,« je končala slovensko uro profesorica Simončičeva.

Vzpenjali so se proti vrhu griča, ki je kraljeval nad trgov. Nekoč je na vrhu v še zdaj dokaj ohranjenem gradu v poletnih mesecih živela družina grofov Waldsteinov. Sedaj je bila v prenovljenem delu gradu prikupna kavarnica, ki se je na dvorišču nadaljevala v vrtno kavarno. Pot na

grad je bila priljubljena sprehodna priložnost za tržane Dravišča. Na vrhu so si lahko ne le oddahnili in si privoščili čudovit razgled po srednjem delu Dravske doline in po obronkih Pohorja in Kozjaka, lahko so tudi naročili slaščico ali prigrizek in kaj malega popili. Točka je bila kakor nalašč za nekoliko privzdignjene pogovore. Veter, ki je rad povlekel čez vrhove smrek, je prijetno osveževal glave, da se je dalo lepo pomenkovati.

»Lepo prosim, dvaindvajset kremnih rezin in prav toliko sokov s slatino,« je naročila profesorica, ko so posedli po stolah v vrtnem delu kavarnice. Toliko se jih je z njo vred udeležilo pogovora o nadaljevanju priprav na igro.

»Se bomo najprej lotili najtežjega: kdo bo igral naslovni vlogi? Za vsako vlogo bomo imeli dvojnika, tako da bo lahko takoj vskočil, če bi kdo na koncu ne mogel igrati. Kdo naj bo Julija, kdo Romeo?«

»Julija bo Julija, Roman bo Romeo!« je vzkliknil Saša Pečnik, majhen šaljivec, ki bi tako v kakršni koli igri igral lahko le harlekina ali dvornega norca.

»Tako je, živela Julija, živel Romeo!« so vzklikali dijaki, da je profesorica položila prst čez usta, ker ji je bilo neugodno, da bi njeni dijaki povzročali hrup v javnem lokalu, tudi če so sedeli na vrtu tega lokala.

Na profesoričinem obrazu se je dalo razbrati nekaj presenečenja. Da bi bilo med tema dvema, med Julijo in Romanom, kaj takega, zaradi česar bi se njunima sošolcema moralo zdeti tako naravno, da postaneta par v igri, je bilo zadnje, kar bi si lahko predstavljala. Prej bi rekla, da je med njima nekaka hladna tekmovalnost, čeprav ne za isto nagrado in ne z enakimi sredstvi. Gotovo, oba v nekem smislu izstopata, oba sta nekoliko zrelejša od vseh drugih, a ne izstopata v isti zadevi in pravzaprav ju ne povezuje nič razen preprostega dejstva, da sedita v istem razredu. Ali vedo dijaki kaj takega, česar sama ni opazila? To se ji je zdelo komaj verjetno, saj navadno profesorji veliko prej opazijo tiste nevidne pajčevinaste nitke, ki se začno vleči med posameznimi sošolkami in sošolci, kadar se začne med njimi kaj dogajati. Tu nikakor ni imela vtisa, da bi se res kaj dogajalo, prej narobe.

»Dobro. Julija, kaj pravite vi k temu predlogu? Bi sprejeli vlogo Shakespearove Julije, bi jo sprejeli v družbi z Romeom, ki se piše Roman Ravnjak?«

»Saj je samo igra ...« je Julija sprejela vlogo. Ne sprejeti vloge bi pomenilo, da zavrača priložnost prve vloge, to pa ne bi bilo skladno z njeno naravo, ki je venomer iskala ustreznih partitur za vlogo primadone.

»In vi, Roman,« se je profesorica z rahlim nasmeškom obrnila k Romanu Ravnjaku, ki je sedel s tremi fanti pri mizi, s katero je bil najbolj

daleč od Julije Markovič, »sprejemate vlogo Romea ob Juliji, ki se piše Julija Markovič?«

»Sprejemam, ker je to resno življenje in ne igra...« se je pošalil, kakor je bilo pričakovati, nagoovorjeni.

»Oba imata prav in obema hvala, da sta vlogi sprejela. Zdaj bomo poiskali še rezervna glavna igralca. Tega ne razumite tako, kakor da bi bilo to lažje. Rezervni ansambel mora obvladati igro prav tako, kakor tisti, ki naj bi jo res igral. Zato bomo vse vaje delali skupno za obe skupini. Vi, Julija, imate prav, ko pravite, da je vse skupaj samo igra. Shakespeare sam je povedal, da je ves svet oder, mi pa smo igralci na njem. Vse, kar obstaja, je igra. Za Indijce je to ples boga Šive. Salomon pa pravi: Modrost se je igrala pred Božjim prestolom. Ni predavala, ni se držala resno, igrala se je. Ne le naša igra, na katero se pripravljamo, vse naše življenje je igra, tudi življenje drugih živih bitij in celo obstoj neživega sveta je igra, je ples delcev, je igra fraktalov, zato ima Julija prav. A tudi vi imate prav, Roman. Sedaj boste kmalu Romeo. Gledališče je najresnejši del našega življenja. Tu so priprave največje, tu je disciplina najtrša. V življenju zunaj gledališča se lahko šalimo in marsičesa ne vzamemo resno. Tu takih popustov ni. Tu je sleherna beseda skrajno resna, prav tako sleherna kretnja in korak. Na odru ne morete skriti ene same besede, kakor jih lahko na tisoče skrijete zunaj odra. Nobenega koraka ali giba prikriti, kakor lahko doma ali na cesti ali v šoli. Nobenega sprenevedanja, vsaka laž pride potisočerjena do občinstva. Samo igra je resna stvar, vse drugo je zgolj igra...«

»Hočete reči, da je igra bolj resna zadeva, kakor na primer država s svojo vojsko, strogimi sodniki in še strožjimi policisti?« je rekel Roman.

»Verjamete ali ne, država je največje igrišče, kar jih pozna svet. Kaj niste videli, kako so parlamenti in skupščine po vsem svetu zgrajeni čisto tako, kakor gledališka poslopja? Konfucij je zapisal, da začne država propadati pri glasbi. Danes je dovolj, da se sprehodite po lokalih, pa vam bo takoj jasno, v kaki državi živite. A država tudi nastaja in raste ob glasbi. Marija Terezija je redno hodila poslušat Haydnove godalne koncerte na Esterhazijev dvor v Željeznem. Kajpada ne sama, ves dvor je bil z njo. Ob glasbi lahko spremljate vzpon in padec Habsburške hiše. Padec od Haydna do Strauša je obenem padec od Marije Terezije in Jožefa II. do neobglenega Franca Jožefa, ki je imperij samo še uradniško upravljal, ni pa mu mogel več vladati.«

»Potem menite, da je današnja rockovska glasba pravi znak stanja v državah, v katerih nastaja in se razširja?« je rekla Milena, dekle z obrazom breške in z očmi mandljev.

»Angleška beseda ‚rock‘ pomeni bodisi skalo, kamen, ali pa potresati, stresati. S tako glasbo so Izraelci najbrž podrli Jeriho. Ta glasba je namenje-

na podiranju današnjih Jerih, da bo ostalo nazadnje od vsega samo še kamenje. Na teh ruševinah bodo naslednji rodovi potem najbrž začeli graditi nova, drugačna, upajmo, da boljša mesta. A ta glasba, ki se čisto po pravici imenuje, kakor se pač imenuje, ne podira le zunanjih mest in zgradb, s tem pa tudi države in drugih ustanov, temveč podira tudi to, kar je postavljeno znotraj vsakega človeka. Vsakdo ima tudi v svoji notranjosti svoj grad – Terezija Avilska ga je imenovala ‚grad duše‘. In ta glasba je zelo pripravno orodje za podiranje tega gradu. A če duša izgubi svoj notranji grad, izgubi tudi svojo varnost, svoje pribežališče in svoje zaklade. Zato postanejo mladi ljudje, ki se tej glasbi tako brez vsake pomisli prepuščajo, kmalu tako prazni in vsega naveličani. Njihov notranji dušni grad je podrt; kjer je bila prej čudovita zgradba, je zdaj samo še kup kamenja, ki ob tresljajih rocka razpada naprej. Zato je bila v časih pravih vladarjev in ne le uradnikov in upravnikov, kakršni vodijo današnji svet, glasba vsaj tako pomembna osrednja državna zadeva, kakor je bila vojska in kakor je bilo bogočastje. Na teh treh stebrih namreč počiva vsaka dobra in trdna država. A tudi gledališče je sodilo med najpomembnejše zadeve nekdanjih držav. Vladarske in knežje hiše so ustanovljale, podpirale, pa tudi ovirale in zapirale gledališča. Grških tragikov in komediografov ne bi bilo brez grških vladarjev. Srednjeveških misterijev ne bi bilo brez tedanjih kraljev in knezov. Shakespeara ne bi bilo brez Elizabete in njenega dvora.«

»Ali to pomeni, da v današnjih državah, pa naj bo kapitalističnih ali socialističnih, ne more več nastati kaj pomembnega niti v glasbi niti v gledališču?« je dopolnil Milenino vprašanje Roman. Oko mu je pri tem obstalo na vabljeni trdoti črnih Julijinih las.

»Čas in naprave, v katerih človek sam živi, je najtežje ocenjevati. A poglejte si sami, kaj je ta čas ponudil, pa boste videli. Sklepati znate dovolj...«

Romana je presenetilo, zakaj profesorica ne želi na dan z jasno besedo.

»Rad bi vas vprašal, gospa profesorica,« se je Roman med hojo navzdol, ko so se vračali s sestanka na gradu Pongrac, približal profesorici Simončičevi, »zakaj mi na vprašanje niste odgovorili naravnost, kakor sicer znate, in ste govorili nekako po ovinkih, kakor da bi vam bilo neugodno...«

Profesorica se je zasmejala: »Vam lahko povem, ker vas toliko poznam, da tega ne boste kam nesli. Kakor ste že najbrž opazili, živimo v razmerah, ko ni mogoče vsega povedati naravnost. V zbornici imamo kolega, ki nas hodi tožarit na komite. Zapisuje, če izve, da so koga od profesorjev videli pri maši ali pa v pogovoru z župnikom, potem pa hodi s tistimi zapiski k Partiji. Nič ne vem, kako je z dijaki. Večina je najbrž poštenih, kakšen pa utegne biti podoben našemu ubogemu

kolegu. In pomislite, Roman, ta nesrečni človek je veljal v času, ko je bil toliko star kakor sedaj vi, za zelo pobožnega fanta, za katerega so mnogi mislili, da bo šel v semenišče. Tako je s tem. Sem vam sedaj ustregla?»

»Ne še čisto. Se vam ne zdi, da se tako ozračje ohranja prav s tem, da si tudi pošteni ljudje ne upajo na dan z jasno besedo in raje izrazijo svoje nelagodje in protest po ovinku, s previdnim namigovaljem? Kaj ne bi bilo prav, če bi kdaj tudi jasno spregovorili in povedali, kaj si o stvareh mislite? – Sicer pa mislim, da vem, kdo je tisti vaš kolega na šoli. To je lahko samo profesor Rekar. Imam prav?»

»Ne mislite, da je nujno tisti, ki je močno zavzet za Partijo, tudi ovaduh. Včasih je prav nasprotno. Večkrat je kdo, ki se izdaja za nepolitičnega in ki rad pripoveduje obscene šale, bolj zavezan tajnim službam, kakor pa kak odkrit partijec. Ne prenažite se z obsojanjem in sumom. A tudi sicer vam svetujem: dobro je, če se nekaterih ljudi pazite, ni pa dobro, če jih obsojate. Če bi si ogledali njihovo življenje bolj od blizu, bi videli, da so to navadno veliki reveži, ki se za svojo revo nekako maščujejo tistim, ki niso pri tem nič krivi, a so v kakem času stigmatizirani, kakor recimo tu in zdaj tisti, ki pokažejo svojo vero. Če bi bilo v tej državi nezaželeno zbirati znamke, bi taki reveži prijavljali pač filateliste. Ko to delajo, imajo občutek potrebnosti in pomembnosti, ki jim ga sicer tako manjka. Bolje je, da jim pošljete prijazno in prizanesljivo misel, kakor pa, da za vsako ceno skušate ugotoviti, kdo bi to bil. Življenje ve zanj in ga bo po svoje naučilo kozjih molitvic, ne bojte se. Vas pa bo pogledalo z naklonjenostjo, če boste prepustili sodbo tistemu, ki edini sme in more soditi. Sva zmenjena?»

»Velja, zmenjena!« je pritrdil Roman.

»Kar pa zadeva vaše vprašanje o pogumu in prikrivanju, o govorjenju naravnost in o govorjenju v namigih, vam moram reči, da med nama ni razlike v stališču, pač pa preprosto v letih. Ko je človek mlad, tako zelo in lepo mlad, kakor vi, Roman, moj dragi Romeo, verjame, da je mogoče urediti svet z nekaj poštenimi izjavami in pogumnimi dejanji. Ko pride človek v moja leta, se mu odpre spoznanje, ki ni prav spodbudno, a ga potrjujejo preprosta in neodstranljiva dejstva, da večina ljudi, in kar priznam, da sem jaz med njimi, ni obdarjena s kakim izrednim pogumom in še manj s kako izredno močjo za velika in drzna dejanja, a da tudi tisti, ki tak pogum in tako moč po svojem rojstvu imajo, nič ne opravijo. Dokler se ne dovrši čas, je vse zaletavanje ob take pojave, kakor je neustrezna država, brcanje v ognjenik, da bi nehal ali da bi začel bruhati. Ko pa ta čas za spremembo pride, tudi brcati ni več treba.«

»Potem menite, da je najbolje potrpežljivo in potuhnjeno čakati, da ta čas pride in sam postori

vse namesto ljudi in vsakega posameznega človeka?» je v tonu razočaranega mladeniča grenko pripomnil Roman.

»Zelo se bojim, da je vloga, ki ste jo sprejeli, napisana na vašo kožo. Bojim se za vas, Roman. Ne bojim se, da bi končali žalostno kakor Romeo z Julijo, bojim se, da bi končali kakor Romeo s Capuletom, njenim očetom. Prenagli se mi zdite v govoru in dejanju. Pazite nase, Romeo!«

»A kaj mi je potem storiti, da bi se hkrati pazil in da bi bilo hkrati prav in po moško?« je skoraj vzdihnil Roman.

»Sprašujete me za nič manj kakor za formulo življenja in sveta. In kdo že pozna to formulo? Nihče med živimi, Roman. Če niste Herkul, ne tvegajte velikih junaških dejanj. Če niste sveti Jurij, ne drezajte s sulico v zmaja. Če niste Cervantesov junak, se ne zaganjajte v mline na veter. Če niste toreador, ne dražite bika v areni. Prisluskujte svoji notranjosti, kaj je vaša prava poklicanost, kaj so vaši pravi darovi in koliko je vaših pravih moči, ki so vam na voljo. Če bi bili res poklicani za strmo-gljavljanje slabih oblasti, sem prepričana, da me o tem ne bi niti vpraševali. Slepri in goreči bi se vrgli na svoj opravek in ne bi bili dovzetni za noben posvet. Ker pa me vprašujete, pomeni, da v vas ni poslanstva in ognja fanatičnega jakobinca, ki bi razpiral prsi na barikadi zgodovine. Če je tako, potem ne iščite herojstva in ne zahtevajte tega od drugih. Za herojstvo se človek ne odloči, zanj se rodi. In navsezadnje to niti ni usoda, ki bi si jo bilo želeti. Tisti, ki je danes heroj, je prespal dva tisoč let človeške zgodovine. Danes se išče potrpežljiva ponižnost in tiha razumnost. Heroji pripadajo staremu poganskemu svetu, ko je bilo treba trpeti in umirati za lastno slavo. Po letu 1 je lastna slava osmešena. To vedeti in upoštevati se mi zdi še najbolj prav in moško. Ženske smo take skušnjave navadno obvarovane že po naravi, sicer bi bilo to tudi najbolj žensko ...«

»Trpeti in molčati ...«

»Trpljenje ni enako trpljenju, molk ni enak molku, kakor tudi upor ni enak uporu in govor ni enak govoru. Če človek na čisto določen način trpi in molči, obrne več, kakor kdo, ki se vrže na barikade in se oglasi k vsemu.«

»Kakšno je tisto ustrezno trpljenje in kakšen je tisti učinkoviti molk?«

»Ah, mladi ljudje, vse bi radi takoj vedeli, takoj imeli urejeno. Naj ostane to za naju oba neodgovorjeno vprašanje. Včasih je v vprašanju več odgovora, kakor v odgovoru samem!«

Ko sta stopala mimo železnih vratc, za katerimi je bil vhod v skoraj povsem zasut rov, ki je nekoč povezoval grad z vznožjem hriba, ju je prehitela čebljajoča družčina sošolk in sošolcev. Roman, ki je samo za hip obrnil glavo k prehitavajočim, je zaznal oči, ki so za hip obstale v njegovi osi. Julijine.

Končno Španija

(Iz zaporniškega dnevnika Reinharda Brečka od 9. septembra do 8. oktobra 1965 v Barceloni)

Četrtek, 9. september 1965

Ob osmih sva končno zlezla iz najinega skrivališča. Vreme je bilo lepo. Na nebu je bilo le nekaj malih oblakov.

Zelo hitro naju je nek domačin vzel s svojim stari volkswagenom do Figuerasa. Seveda sva si šla ogledat rojstno hišo Salvadora Dalija, velikega surrealista. Hodila sva po lepem mestu na hribovskih, ki se na severu dvigujejo v mogočne Pireneje. Mesto ima veliko kamnitih stopnic, parkov in vodnjakov. Tu je torej mali Salvador teroriziral svoje starše, učitelje in sošolce. Že kot otrok je bil rad v središču pozornosti. Zdaj sam sebe imenuje za največjega slikarja vseh časov. Tudi zato sem tu, kjer je preživel svojo mladost. V njegovem mestu.

Ob 11 h sva spet stala ob robu ceste in držala palec proti opoldanskemu soncu. Čakala sva skoraj eno uro, toda dobila sva prevoz vse do Girona. To je večje mesto. Bila sva brez hrane. Tudi nobenega grozdja ali drugega sadja ni bilo kje dobiti. V mestu tega pač ni. So pa Španci zelo prijazni, le težko se je bilo z njimi pogovarjati, ker skoraj nihče ni govoril angleško ali francosko. Kar se jezikov tiče, so slabše izobraženi, kot so bili v Italiji in Franciji.

Vreme se je začelo slabšati. Vedno bolj temni oblaki so prihajali iznad Pirenejev. Namenila sva se iz mesta in na cesto proti Barceloni. Upava, da bova zunaj mesta našla kaj za pod zob. Ko sva končno zapustila mesto, je začelo rahlo deževati. Našla sva zatočišče pod mostom. Zaspati bova morala lačna, toda vsaj na suhem in mehki travi. Sicer pa sva oba dobre volje. Najin načrt je uspel!

Že zgodaj sva začela iskati prevoz. Trajalo je več kot eno uro, preden nama je ustavil star zarjavel tovornjak. Ropotal je po cesti čez luknje, da se je vse treslo. Po desetih kilometrih sva morala izstopiti v majhni vasi. Za naseljem sva zagledala vinograd. Hitro sva si napolnila vsak svoj želodec.

Naprej je šlo hitro. Ko sva bila spet na cesti, naju je voznik z osebnim avtomobilom vzel vse do centra Barcelone. Bila sva v velikem mestu. Vreme je bilo že od jutra lepo, v mestu pa vroče. Moral bi na stranišče, poskušal sem v restavracijah, pa mi niso dovolili. Povsod so me podučili, da je toaleta na razpolago samo njihovim gostom. Vedno bolj sila mi je bila. Vprašala sva za policijsko postajo in jo kmalu našla. Pred stavbo je stal s puško oborožen policist. Ni naju razumel, končno pa je prišel iz stavbe višji po činu, ki je govoril tudi angleško. Ko sva mu povedala, da sva emigranta iz Jugoslavije, naju je takoj odpeljal v stavbo. Najprej sem ga vprašal, kje je stranišče, in ko sem se vrnil, je Zvonko že jedel sendvič. Tudi jaz sem dobil velik sendvič s klobaso in sirom.

Kmalu je prišel nek višji uradnik, ki naju je spraševal, od kod sva, kdaj sva prestopila špansko mejo in zakaj. Povedal sem mu, da nisem hotel v

Titovo vojsko in da želim v ZDA. Upam, da mi bo Španija pomagala. Vse sem pripravljen storiti, samo da dobim možnost za nadaljevanje poti v Ameriko, kjer imam sorodnike. Vedel sem, da me ne bodo poslali nazaj v Jugoslavijo, ker Španija ni imela diplomatskih odnosov z našo državo. Bila je edina država v Evropi, od koder naju v domovino zagotovo ne bodo vrnili. Seveda sem vedel, da Španiji vlada zadnji fašist v Evropi, a v tej deželi nisem nameraval ostati. Služi mi le kot izhodišče za pot naprej. Moj cilj je bila država na drugi strani velike luže. Morajo mi pomagati. Bil sem prepričan, da mi bodo.

Tudi Zvonko jim je za pobeg navedel podobne razloge. Po dveh urah informativnega spraševanja so naju odpeljali v zaporniško celico na policijski postaji. Tam je bilo že več drugih. To, da sva bila v zaporu, me ni skrbelo, ker sem vedel, da bo treba počakati na njihovo odločitev.

Še vedno sva bila dobre volje, saj so naju res prijazno sprejeli. Nahrbtnika so nama pustili, kar je bil dober znak. Sozapravniki so bili pa slabše volje. Niso prav veliko govorili. Zvečer so prinesli večerjo. Riž s fižolom in nekaj mesa v omaki. Vsak je dobil tudi velik kos kruha. Z užitkom sva jedla. Kmalu sva zadovoljna zaspala na trdih posteljah.

Zapor v Barceloni

(Besedilo je avtentičen prepis dnevnških zabeležk Reinharda Brečka o zaporniških dnevih v Barceloni od 9. septembra do 7. oktobra 1965)

1. dan

Zgodaj zjutraj so naju vodili do drugega dela stavbe, kjer je bil raziskovalni zapor. Usedla sva se za veliko mizo. Prinesli so nama kavo, sendviče in celo kakav. Nato je prišel mlad moški v sivi obleki. Pozdravil naju je po špansko in začel govoriti v angleščini. Rekel nama je, da nima rad, če se mu kdo laže. On ve, kaj je res in kaj ni. Naj mu še enkrat poveva, kako sva prečkala mejo. Nato, ko sva mu po resnici povedala vse, kar sva doživela na meji, je neki drugi prišel in odpeljal Zvonkoto. Spet mi je rekel, da naj govorim resnico. Bo samo dobro za mene. Naj mu povem, kdo nama je pomagal. Rad bi tudi vedel o mojem življenju v Jugoslaviji. Kdo je bil moj oče? Zakaj mi je ime Reinhard? Ali sem delal za državo? Kaj si mislim o Španiji? Zakaj nočem v Španiji ostati? Trajalo je cel dopoldan. Ko sem prišel v celico, me je Zvonko že čakal. Eden drugemu sva povedala, kaj so naju spraševali. Odgovarjala sva v redu in bova verjetno v kratkem zunaj.

Za kosilo sva dobila čorbo in mleko. Zvonko je imel eno staro nemško marko iz aluminija, ki ni bila nič vredna. Prodaj jo je za pesete nekemu zaporniku.

LEPOSLOVJE

Malo sva dremala, ko so prišli po naju. Z lisicami so naju priklenili in odvedli ven iz stavbe, kjer naju je čakala »Marica«. Šlo je v veliki zapor v Barceloni. Tam so naju zaprli v celico številka 342. Vse sva obdržala. V sobi so bile tri dvanadstropne postelje in stranišče – seveda odprto v kotu. Vsak se je ulegel na spodnjo posteljo. Ni bilo večerje, ker sva jo zamudila. Pripeljali so še tri druge.

LEPOSLOVJE

2. dan, nedelja 12. september 1965

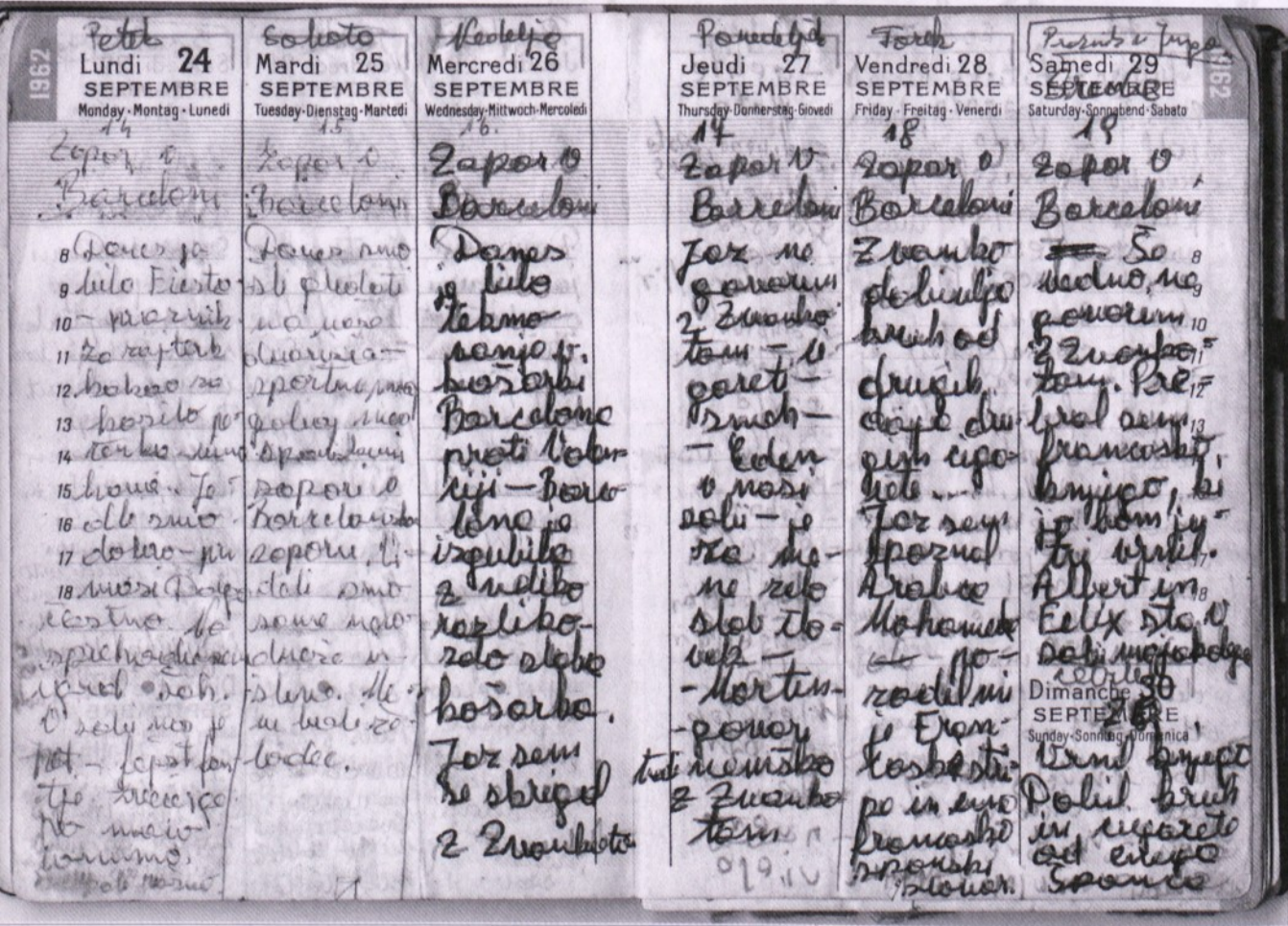
Ja, to je najin drugi dan v zaporu. Moram jih šteti. Saj to delajo zaporniki. Zjutraj moramo zapustiti postelje in stojimo. Jaz pišem pismo domov. Za kosilo gremo ven iz celice in po železnih stopnicah dol. Tam so delili hrano. Vsak si je vzel posodo in žlico. Vsak je dobil malo »štruco«. Če si dovolj hitro pojedel, si lahko šel po »repete«. Seveda sva oba šla še enkrat. Komaj sem dihal od nasitnosti. Uro pozneje pridejo po naju in seliva se v celico številka 512. Tam smo samo trije. Najin sozapornik zna angleško.

Njegovo ime je Angelo.

3. dan

Vstajanje ob 7 h. Nato zajtrk. Mi trije se menjamo v dežurstvu. Danes je Angelo dežuren. Vsak nare-

di svojo posteljo. Dežurni pa čisto celo sobo. Nato se učiva špansko. Angelo v angleščini za naju prevaja najbolj važne besede. To si pišem fonetično. Tudi njega sva malo slovenščine naučila. Kosilo je ob 13 h. Mi smo na prvem nadstropju in moramo po železnih stopnicah iti dol v pritličje, kjer se postavimo v vrsto pred kuharjem, ki nam v posode daje hrano. Vsak dobi svoj kruh. Ob 2 h imamo sprehod. To je v velikem dvorišču. Na eni strani je stavba, kjer »stanujemo« in na drugi teče od stavbe okrog 10 m visoki zid, ki zaograja dvorišče v obliki pravokotnika. Dvorišče je okoli 40 x 80 m veliko. Nas je 500 ali več ujetnikov. Midva sva v političnem delu zapora. Tu so ljudje zaprti že na leta in niso videli sodnika. Zvedela sva, da večina najinih sozapornikov nima nobenega kontakta na ven. So kar izginili. V Barceloni naj bi bilo vse skupaj okrog 3000 političnih zapornikov. Kolikor jih je v celi Španiji? Midva se tudi štejeva, kot politična. Na tistem velikem zidu je vsakih 20 m mitraljez. Ljudje so zaposleni z različnimi aktivitetami. Pred zidom se igra pelota. Tako imenujejo igro, ko štirje igrajo na 10 x 10 m velikem igrišču. Da z roko udarjajo gumijasto žogico v zid. Igra se po dva. Eno moštvo udari v zid (najmanj 1 m visoko). Ko se žogica od zida odbije, mora eden od nasprotnega

Faksimile strani iz originalnega Brečkovega dnevnika iz leta 1965; za zapiske je uporabil star koledar - notes

moštva, udariti nazaj. Žogica ne sme zapustiti igralno polje. Neki igrajo šah. Drugi nogomet. Male skupine se pogovarjajo. Večina jih samo hodi okrog. Ni nobe-nega reda. Vsak dela kar hoče. Ob 17 h smo se vrnili v naše sobe. Do večerje smo igrali potapljanje ladij. Angelo uživa to za njega novo igro.

Večerja ob 19 h. Jedli smo spet fižol in riž. Samo tokrat z rakci in drugimi morskimi sadeži. Hrana ni slaba. Jaz jem, koliko zmorem. Zgubil sem na teži in se moram spet okrepiti. Saj ne vem, kaj se bo z nama v bodočnosti zgodilo.

4. dan

Danes sem jaz dežurni. Moja ura ne dela v redu. Zvonko si je dal lase rezati. Ima sedaj prav kratke, kot pravi zapornik. Drugače imamo svoje oblačilo. Nahrbtnike sva obdržala in tudi vse najine stvari. Edino moje knjige od Cooperja so vzeli, da jih cenzi-rajo. Morda je »Zadnji Mohikanec« politična knjiga. Kdo ve? Kako bojo cenzi-rali, ko je v hrvaščini? Tu v tem zaporu sigurno ni uradne osebe, ki zna hrvaško. Zapornikom so, ko so prišli v zapor, zamenjali pravi denar v zapornega. Tu lahko prodajaš in kupuješ, kar hočeš. Če imaš dovolj denarja, lahko celo kosilo v kakšni restavraciji v Barceloni naročiš in ti ga sem prinesejo. Zvonko je imel okrog vrata verižico, ki jo je za 75 pts prodal. S tem je kupil pecivo in cigarete. Tam v dvorišču je bila trgovina, kjer smo lahko ciga-rete, sladkarije in celo spodnje perilo kupili. Večerja je bila spet dobra in sem veliko pojedel. Na nogi sem imel vneto rano, ki sem jo dobil, ko sva lezla na meji skozi grmovje. Na ostrem kamnu sem se kar globoko vrezal. To se je vnelo in sem po večerji šel k zdrav-niku. Sčistil mi je rano, namazal z antibiotično kremo in zavil.

5. dan, sreda, 15. september

Danes se gremo kopati. V vrsti marširamo po sku-pinah okrog 50 mimo manjšega dvorišča, kot je naše. Skozi jeklena železna vrata, ki imajo jekleno mrežo, vidimo v tisto dvorišče. Tam so gej-moški. Vsaki znani homoseksualec je bil pod Frankom v zaporu. Mi smo jih imeli v dvorišču nekaj sto. Niso imeli toliko prostora za igre, kot mi. Torej mi smo bili boljša kvaliteta zapornikov, kot ti ubogi na drugi stra-ni rešetk.

Vsak je imel svoj tuš. Ko smo se namilili in sprali, smo morali dati prostor novi skupini. Tako se je lahko v enem dnevu morda 1000 ljudi prhalo.

Prodala sva sončna očala in dobila s tem denarjem čokolado, cigarete, pecivo in mesno kon-zervo. Za očala sva dobila 27 pts. Nekdo mi je ukra-del orodje za čiščenje pipe.

6. dan

Nekdo nama je rekel, da naju bodo nazaj v Jugoslavijo poslali. Nato so naju v dvorišču pa poto-lažili. Kolegi sozaporniki so rekli, da Španija tega nikoli ne bo naredila. Oni imajo druge načine se nezaželenih ljudi iznebiti.

7. dan

Spet sem dežurni in sem ribal, pometal in čistil stranišče. Pred kosilom pridejo sobe kontrolirat. Če ni vse v redu, lahko pozabiš tiste ure zunaj. Pojedel sem vso mesno konzervo. Zvonko se je zaradi tega na mene drl, da sem tak požeruh. Tako ne govoriva več. Angelo je naju danes zapustil. Bil je dober kamarad. Prišel pa je na njegovem mestu neki portugalski emi-grant, ki ni skoraj nič angleško znal. Tako sem pri-siljen špansko govoriti. Počasi napredujem s tem jezikom.

8. dan

Zvonkota imenujem v dnevniku Pupek. Ne govo-rim z njim. Tudi ta kmet iz Portugalske ni za pogo-vor. Prodal sem pipo. Zvonko pa je prodal svojo uro. Za pipo sem dobil 46 pts.

9. dan

Danes sem porabil 5 pts za pecivo in včeraj 5 pts za cigarete. Za kosilo je bila danes tudi solata z jajci. Hrana je res dobra. Skušal se bom odvaditi kaditi. Ne kupujem več cigaret. Spet govorim z Zvonkom. Dal sem mu polovico denarja od moje pipe. Ure še nisem prodal.

10. dan

Spet dežuram. Zvonko je prodal uro za 100 pts. Kupil sem si sladoled za 7 pts. Vsak večer pred spanjem igra španska himna. Vsi moramo mirno stati.

11. dan

Za zajtrk sem si kupil dva peciva. Danes sem dobil največji kruh. Niso vsi enako veliki in seveda se veselim, ko vidim, da imam največjega. Drugi so zve-deli, da ta mlada Jugoslavana imata rada kruh. Tako naju čaka včasih pred vrati kakšna dodatna štruca. Za kosilo je bil rižev golaž. Spet sem se hudo najedel.

Počutim se slab. Merim si pulz. Imam le 53 udar-cev na minuto. Dobil sem tudi vročino. Zdravnik mi je dal tableto in dobil sem steklenico močne kave. Po tableti se bolje počutim.

12. dan, sobota, 22. september

Še vedno se počutim slab. Pulz je 48. Zajtrk je bil slab. Nič nismo imeli za kupit. Osojnik (Zvonko) me je zmerjal in rekel, da sem velik požeruh in zato bolan. Rekel je, da vse požrem in tudi tisto, kar je pokvarjeno. Morda ima prav. Samo po tistem glado-vanju je normalno, da imaš pozneje dober apetit. Me je tako jezil, da sem ga udaril.

Po sprehodu so naju preselili v drugo celico in nas je bilo štiri.

13. dan

Imeli smo kino! Gledali smo neki slabi ameriški film v španščini sinhroniziran.

Na dvorišču sem kupil malo steklenico vina.

14. dan

Danes je Fiesta. Za zajtrk je bil kakav. Za kosilo pa smo imeli pečenko. Danes je pač državni praznik. Ne vem kateri. Vseeno mi je. Važno je le, da je hrana dobra. Počutim se spet bolje. Šli smo tudi k maši. Zapor ima veliko kapelo. Rekel bi, da ima približno isti prostor za ljudi, kot slovenjegraška cerkev. Bilo je dolgočasno. Ko je bil sprehod, sem igral šah in zmagal. Sedaj nas je 5 v sobi. Vsi smo mladi in zelo v redu. Dolgo v noč se pogovarjamo. Midva sva še kar napredovala v Španščini.

15. dan

Danes smo šli gledati na dvorišče športna tekmovanja med španskimi zaporji v Barceloni. Videli smo same nerodneže in šleve. Mene boli želodec.

16. dan

Gledali smo tekmo v košarki med našim zaporom in zaporom iz Valencije. Barcelona je z veliko razliko zgubila. Bila je slaba košarka. Spet sem se z Zvonkotom skregal.

17. dan

Ne govorim z Zvonkotom. Tudi ne meram enega sozapornika v naši sobi. Zvonko se pogovarja z Martinom v nemščini. Nisem vedel, da zna nemško

18. dan, 28. september

Zvonko dobiva od različnih ljudi kruh. Dobro se je znašel. Jaz sem spoznal Arabca z imenom Mohamed. Postala sva dobra prijatelja. Posodil mi je francosko strip revijo in francosko španski slovar.

19. dan

Prebral sem francosko knjigo. Z Zvonkotom še vedno ne govorim. Imam v sobi dva dobra prijatelja Alberta in Felixa.

20. dan

Danes sem vrnil knjigo. Neki Španec mi je podaril kruh in cigarete.

21. dan

Zvonko je dobil od nekoga, ki je zapuščal zapor, neke stvari. Jaz pa sem prodal moj plinski vžigalnik za 51 pts. Kupil sem si škatlo cigaret, vino in sladoled. Šel sem k frizerju. Spet govorim z Zvonkotom.

22. dan

Mohamed nama je podaril slovar. Spet smo se šli kopat. Bil sem zelo umazan. Zvonko je prodal usnjene rokavice (ki mu jih je tisti podaril) za 30 pts. Posodil sem Mohamedu 9 pts.

23. dan, nedelja, 3. oktober

Spet smo šli k maši. Berem angleško knjigo Fair Stood the Wind for French. Je zelo zanimivo. Pozneje smo gledali tekmovanje v košarki in šli v kino.

24. dan

Zbudili so me že zelo zgodaj. Bil sem oddeljen centralni brigadi čiščenja. Celi dan sem čistil hodnike. Pometal in pomival sem pod in stene. Še po večerji sem delal.

25. dan

Končno sem prebral knjigo in se lotil naslednje, ki mi jo je včeraj nekdo prinesel. Veliko berem. Zvečer sem se spet dobro najedel.

26. dan

Pral sem svoje perilo v umivalniku. Nato sem pometal v naši galeriji. Nato sem pomival stopnice. Dobivama dvakrat na dan kruh. Noga me boli.

27. dan, četrtek, 7. oktober

Ni sprehoda, ker dežuje. Zvečer po večerji sta naenkrat dva paznika odprla vrata in Zvonkotu in meni ukazala, da vse, kar imava dava v rjuho in neseva ven iz celice. Nisva se imela časa posloviti. Nato sva šla dol v pritličje. Tam so nama odprli drugo celico, in ko sva bila v njej, takoj zaprli. Bila sta še dva druga v sobi. Eden je bil črnc iz Južne Afrike z imenom Ganto, drugi pa Huan iz Paragvaja.

8. oktober 1965

(Op.: Dogodki tega dne so natančno opisani v Brečkovi knjigi 71 dni plave samote, ki je izšla pri Založbi Cerdonis leta 2004; tu ponatiskujemo tisti del, s katerim se razplete špansko-barcelonska zgodba.)

8. oktobra so naju z Zvonkotom in še šestimi drugimi peljali na od zadaj odprtem malem tovornjaku proti francoski meji. Sedeli smo po štirje na stranskih klopeh, v parih v lisice vklenjeni, na koncu vsake klopi pa še policist. Vozili smo se po deželni cesti. Tu pa tam sem v vinogradih videl ljudi, ki so trgali grozdje. Na vsem lepem se je naš tovornjak ustavil ob kmetu in njegovem vozu, ki sta ga vlekla konja. Eden izmed policistov je skočil na cesto in se brez vprašanja založil z grozdem. Kmet sirotej ni upal niti črhiniti. Takšna je pač zla sreča - živel je v državi, ki jo je vodil general Franco, zadnji fašistični diktator v Evropi. Ko smo odpeljali, je policist med nas razdelil grozdje in v tišini smo uživali sadje, o katerem smo lahko v španskih zaporih samo sanjali.

Prispeli smo do železniške postaje, ki je bila pred tunelom. Na drugi strani tunela je bila Francija. V eno izmed postajnih zaporniških celic so nas spravili štiri. Najina sojetnika sta bila videti silno prestrašena. Eden je bil iz Urugvaja, drugi iz Južnoafriške republike. S tem črncem sva rekla kakšno besedo v angleščini. Ime mu je bilo Ganto. V Barceloni je pobegnil z neke ladje. Nisem ga vprašal, zakaj. V eni izmed racij so ga pred meseci v mestnem parku aretirali in zaprli. Nikolai ni videl sodnika. Bal se je tega, kar bi nas lahko čakalo. Nas bodo ponoči peljali v gozd v mejnem pasu ter ustrelili, potem pa razglasili

novico o tem, kako so obračunali z Baski, ki so iz Francije v Španijo tihotapili orožje? Ganto se je bal za svoje življenje - z obraza, iz njegovih kretenj se je dalo razbrati, da je moral prestati veliko hudega. Z Zvonkotom sva ga skušala pomiriti. Kasneje sem izvedel, da se je prej opisano res dogajalo na špansko-francoski meji.

Juan iz Paragvaja se je samo bal. V zaporu je bil več kot leto dni. V španščini nama je povedal, da ima v Barceloni sestro, poročeno s Špancec. K njej je dopotoval legalno, v pristanišču pa ilegalno delal, aretirali so ga in zaprli. Tudi Juan ni videl sodnika. Rekel je, da je bil v zaporu vsaj preskrbljen, živel je iz dneva v dan in pozabil na svojo prihodnost. V zaporu je srečal ljudi, ki so bili zaprti tudi po več kot deset let. Nikoli niso bili sojeni, svet pa ni vedel, da obstajajo. Toda vlade zahodnoevropskih držav so vedele, kaj se je dogajalo. Tudi Nemčija, pa so tajili. Niso hoteli verjeti niti svojim ljudem, ki so začeli naenkrat na novo eksistirati v Franciji.

Postali smo lačni. Najprej je začel vpiti za hrano Zvonko, potem sem mu pomagal tudi jaz. Ganto in Juan sta z grozo spremljala najino početje. Lahko bi naju slišali ljudje na peronu. Je bilo na njem kaj potnikov? Potem so se odprla vrata in policist nam je prinesel sendviče.

Ob 10. uri so se spet odprla vrata in v celico sta vstopili dve gorili v civilnih oblekah. V španščini sta nam povedala, da nas bosta spremljala na vlak, seveda nam nista pozabila pokazati, da sta oborožena in naj nikar ne poskušamo s kakršnimikoli neumnostmi. Eden nas je vodil, drugi je stopal za nami. Bili smo brez lisic, toda stopali smo disciplinirano kot goske. V vagonu je bil rezerviran za nas kupe. Na vsako stran smo posedli po trije - pri oknu po dva zapornika, pri vratih policista. Vlak je počasi krenil. Proti Franciji. Že v zaporu sva izvedela, da naju bodo najverjetneje ilegalno deportirali. Tam sva tudi skovala plan, da bova skušala priti v Nemčijo - v Köln. Ni bil posebej blizu, a tudi ne prav daleč od belgijske meje. Torej - če se na poti razideva, kölnska glavna železniška postaja je najina točka ponovnega snidenja. Vlak je počasi ustavil, velikana pa sta nam naročila, naj ostanemo pri miru, dokler ne ugasnejo luči. Potem pa naj poskrbimo sami zase, kakor vemo in znamo. Eno sta nam zabičala - pod nobenim pogojem naj se ne vračamo. S tem se res nismo trpili - le kdo med nami bi želel nazaj?! Še vlaki niso hoteli iz Francije v Španijo, čeprav oni zaradi tega ne, ker so bile španske železniške proge drugačne širine kot evropske.

Ko so ugasnile luči, smo izstopili na drugi strani, kot je bil peron. Zlezli smo pod tovornim vlakom in se oddaljevali od tam, kjer je bila svetloba - ob policijskih in carinskih objektov. Če naju zajamejo Francozi, naju bodo deportirali v Jugoslavijo. Španci tega niso storili, ker z Jugoslavijo niso imeli diplomatskih odnosov. No, mene bi doma čakal zapor, saj sem se izmaknil služenju vojaškega roka in torej veljal za dezerterja. Ko smo zlezli še pod drugo

vlakovno kompozicijo, se je pred nas postavil zid. Port Bou sem pozneje z motorjem obiskal in ta isti zid fotografiral. Padal je v mesto kakšnih 20 do 30 metrov globoko. Naš položaj je bil naslednji: za nami tunel v fašizem, na desni stena, ki visi nad mestom, na levi za vlakovnimi kompozicijami policija in carina, pred nami kontrolna hiša, iz katere usmerjajo vlake. Kaj storiti? Saj ni kaj razmišljati - edina rešitev je pretihotapiti se mimo hišice. Z Zvonkotom nama je to jasno, najina kolega pa sta trda od strahu. Še danes ne vem, kaj se jima je zgodilo v Španiji, da se jima je strah dobesedno zalezal v kosti. Jaz se nisem bal, razmišljal sem le o tem, kako bova z Zvonkotom prišla mimo onega, ki je tu in tam pogledal iz svoje male pisarne.

Potem sva se dogovorila, da se bomo razdelili: skušala bova pomagati sotrpinoma - jaz Gantu, Zvonko Juanu. Potegnili smo vžigalice, Zvonko je potegnil daljšo in s Juanom sta bila prva na vrsti. Opazovali smo kontrolorja, ki je vsake toliko zapustil sprednjo pisarno in odšel nekam nazaj: morda v stranišče ali skuhat kavo, kdo bi vedel. Bil je kakšnih osemdeset metrov daleč in ni bilo mogoče vedeti, kaj počenja. Ko je naslednjič spet izginil v zadnji prostor, sta Zvonko in Juan stekla ob zidu in mimo kontrolne hišice v temo. Z Gantom sva morala čakati še kakšno uro. Ko je spet stopil po svojih opravkih, sva se pognala. Ganto je imel daljše noge in je bil hiter kot strela. Čakal me je nedaleč od postaje, ob odcepu, kjer je cesta vodila v hrib. Začelo je deževati. Kar se da hitro sva hitela stran od postaje. Bilo je kakšno uro po polnoči. Cesta brez prometa, na desni strani vinograd, blizu tudi hišica za orodje. Nameniva se k njej. Vrata so bila zaprta, zato sem se vanje zaletel z vso silo in popustila so. Slišal sem, kako je nekdo v strahu zavzdihnil. V temi sta stala najina kolega. Začelo je strašno smrdeti. Juan se je dobesedno posral. Pognali smo ga iz ute, da se je šel očistiti. Čez pol ure se je vrnil očeden. Potem smo pogleli na tla med orodje in zaspali. Ko sem se zjutraj zbudil, o najinih kolegih ni bilo ne duha ne sluha. Stopila sva po vinogradu in našla nekaj neobranega grozdja, kar je bilo za tisti dan najin zajtrk in večerja.

Na cesti sva hitro naštopala prevoz. Peljala sva se nazaj v Perpignane, kjer sva pred mesecem dni v parku prespala, od tam pa zdaj nadaljujeva proti Nimesu, kjer živi Genevieve. Iz Nimesa pa na sever. Spet prespiva v neki hišici v vinogradu. Imava tudi kamin: našla sva nekaj lesa in zakurila. Bila je hladna noč. Naslednji dan sva spet skušala dobiti prevoz, pa sva od 6. zjutraj do poldne zaman dvigovala palec. Prisiljena sva se bila ločiti. Dogovorila sva se, da se spet najdeva v Lionu na železniški postaji in na peronu za Avignon. Proti večeru sem bil na dogovorjenem mestu. Zvonkota pa nikjer. Prespal sem v grmovju blizu postaje, toda tudi naslednji dan sem ga čakal zaman. Še eno noč sem se premetaval v tistem grmovju. Tudi drugi dan ga ni bilo. Popoldan sem zapustil Lion in se na štop odpravil v Pariz. Bil sem strašno sam. Hudo je biti sam.

Folklorni dogodek v luči sodobnih spoznanj slovstvene folkloristike

ESEJISTIKA

Prispevek obravnava področje **slovstvene folkloristike**, mlade vede, katere predmet preučevanja je slovstvena folklor. Izraz **slovstvena folklor** nadomešča pravo zmedo različnih, nam znanih poimenovanj; npr. ustno slovstvo, narodno blago, ljudska ustna tradicija idr. Vsi ti izrazi so nam blizu in jih še vedno najdemo v osnovno- in srednješolskih učbenikih, vendar stroka zagovarja novo poimenovanje.

Slovstvena folklor je ena od vej besedne umetnosti, druga je literatura – o nje se loči v načinu posredovanja (gre za naraven način komunikacije, v kateri je pripoved/pesem/igra odvisna od stika med pripovedovalcem in poslušalcem), v presoji skupnosti (če skupnost sprejme besedilo takoj, se ima možnost ohraniti, sicer tone v pozabo), v jeziku (govorimo o ustnem slogu, npr. pogosti stalni začetki, konci, narečje idr.) V preteklosti so se merila za literaturo začela uporabljati tudi za slovstveno folkloro, in to je »umetnost govornega jezika, predvsem umetnost narečij« (Stanonik, 1999: 16) postavi- lo v podrejen položaj.

Folklornega gradiva ne moremo obravnavati le na ravni besedila, ker bi s tem zanemarili njegovo večstransko naravo. Enakovredna sestavina folklorne- ga dogodka so namreč tudi njegove nebesedilne sestavine in zato zahtevajo sodobna spoznanja slovstvene folkloristike zapis in analizo folklornega dogodka na treh ravneh. »**Popoln zapis bi moral razen besedila (ravnina teksta) čim bolj natančno vsebovati intonacijo in geste, dikcijo in mimiko (ravnina tekature), vmesne pripombe pripovedovalca in publike, skratka ozračje pripovedovanja (ravnino konteksta)**« (Stanonik, 1993: 37).

Pobudo za prispevek je avtorica dobila v folklornem dogodku na Selah, kjer so se 9. januarja 2004 začeli Meškovi dnevi. Zapisi dajejo informacije o **besedilu/tekstu, teksturi** (Izbrana ločila skušajo upoštevati tek pripovedi; premore, intonacijo besed, stavkov, povedi. Emocionalni poudarki so zaznamovani z dvojnimi in trojnimi klicaji. Premori so označeni s tremi pikami.) **in kontekstu**, in tako upoštevajo zahteve stroke.

Odrpito je vprašanje načina zapisa. Gradivo je potrebno prenesti iz govora v zapis, ki bo čim bolj ustrezal živi izvedbi, zato z gradivom ravnamo strokovno in z veliko mero občutljivosti. Če se še tako trudimo, se med izvedbo in zapisom veliko izgubi – treba je premisliti, kaj se vendarle lahko ohrani. Možnosti za zapis je več in pri tem upoštevamo tudi naslovnika. Pripoved lahko zapišemo, tako da jo v celoti prestavimo v knjižni jezik ali da jo v glasosloju približamo knjižnemu jeziku, ohranimo pa narečno besedje. Lahko pa izberemo t. i. nadnarečno podobo jezika, za kar se je v najbolj narečno obarvanih pripovedih odločila tudi avtorica prispevka (Opomba:

Tudi pripovedi v avtoričini knjigi *Lesene cokle, Folklorne pripovedi Mežiške, Mislinjske in Šaleške doline* (26. knjiga zbirke Glasovi) so zapisane v taki obliki. Zapis je rezultat posvetovanj z dialektologinjo dr. Zinko Zorko.)

V našem zapisu so v celoti upoštevane oblikoslovne in skladenjske posebnosti govorcev, upoštevano je njihovo besedje. Govor posameznih pričevalcev je zelo raznolik, saj pri istem govorniku niha med narečno (koroško), nadnarečno in skoraj knjižno obliko in to upošteva tudi zapis. Besedila so zapisana z znaki, ki jih uporabljamo v knjižni pisavi, ker pa gre za zapis govornih besedil, pri katerih je upoštevan govornik posameznih govorcev, je znanim črkam dodan znak za ∂ – polglasnik, in sicer za zapis glasu, ki je nastal kot posledica redukcije glasov. Končna redukcija glasov ni upoštevana, zapisano je *bli* in ne *bl̩* in niso zapisani tudi koroški dvoglasniki. Zlogotvorni *r* je zapisan kot v knjižnem jeziku: *smrt, vrt, krt*; izgovarja se s polglasnikom pred seboj. Zlogotvorna *l* in *n* (rezultat moderne vokalne redukcije – MVR) sta zapisana brez polglasnika: *edn*, razen če je njegov izgovor poudarjen, npr. *ed̩n*. S črko *v* se zapisuje tudi razasti *w* kot odraz za *v* in za *l* po švapanju, npr. *smo bli navočeni*. Prilikovanje ni upoštevano, zato so besede zapisane kot v knjižnem jeziku: *najbrž, gospod*. Izjema je zapis besede *Bog*; *Meško* je *G* izgovarjal kot *K* in tako je tudi zapisano: *Bok*. Korošci na tem mestu uporabljamo dvoglasnik: *Bu:̩dh*. Posebnost zapisa govornice besede je tudi zapis s črko *u*; v nepoknjiženih pripovedih se z njim zapisuje *-l* v izglasju, npr. *dau*. Besedila, v katerih so se govorniki s svojim govorom zelo približali knjižnemu jeziku, so skoraj v celoti zapisana v knjižnem jeziku upoštevane so le nekatere glasoslovne posebnosti, npr. izpad glasov (tud).

Narečni govori v zbranih pripovedih poznajo le jakostni naglas. Kadar je le-ta drugačen kot v knjižnem jeziku, je zapisan z naglasnimi znamenji: ostrivcem, krativcem in strešico.

Nekaj besed precej odstopa od knjižnega jezika (v oblikoslovni ali fonetični podobi ali so kako drugače slogovno zaznamovane), zato so zapisane v posebnem tisku. Njihova razlaga je pod besedilom, v katerem je uporabljena.

Pripovedi so razvrščene v spomine in anekdote petih pričevalcev – ljudi, ki jih na Meška vežejo osebni spomini, in dveh pripovedovalcev: Gabrijela Kneza, ki je v dolgoletnem službovanju na Selah marsikaj izvedel o stanovskem kolegi, in Marjana Plohla, župnika iz Kotelj, ki je svojo diplomsko nalogo na Teološki fakulteti posvetil Mešku.

Pripovedovalce na Meška vežejo lepi spomini; kako je tenkočutno prepoznal težave krajanov, svojih vernikov – otrok in odraslih, in našel pot, da jim je

pomagal; kako jih je vzgajal s svojim vzgledom, hodil skozi življenje z vdanostjo, v odpovedovanju ter v neizmernem zaupanju in spoštovanju do Boga.

Pripovedi o Mešku postajajo del slovenske folklorne dediščine in nam govorijo, da je slovenska slovenska folklorna dediščina še vedno živa v svojem ohranjanju (prenaša se iz roda v rod po ustnem izročilu) in nastajanju – tudi variant, na kar kaže pripomba poslušalke Nevenke.

Pripovedi – spomini, razmišljanja

LEPI SPOMINI

Jaz se tud spomnem Meškona že čist od otroštva. Prvič me je krstiu, pol k veronauku sm skoz k njemo hodla, pol sm dorasla ... sm bla za možitev – me je tud poročau on ... ja. Tđk da mam kđr lepe spomine na Meškona.

Ivica Hajnže

ZAUPANJE V BOGA

Da smo Selanci Meška zelo spoštovali, je splošno znano, je bilo že marsikje napisano pa povedano. Mislim, da take stvari ni treba posebej ponavljat, saj so se k njemu zatekali tud za razna druga vprašanja – tud kar se kmetijstva tiče. On je vedo za vsako stvar odgovor, povsod je nekaj svetoval. »Pa z božjo pomočjo bo že šlo!« je navadno rekel.

Franc Hovnik

Z MEŠKOVO POMOČJO DO PRVE KNJIGE

V časopisu, takrat je še biu verjetno Slovenski poročevalac, pozneje Delo, so izhajali taki podlistki, taka slikanica; zgoraj so bile tri slike (vem, da so ble Mustrove ilustracije), spod pa so bli teksti – bli so prevodi iz ameriške zgodovine priseljencev pa tud druge stvari. Ko je on ugotoviu, da jaz tole še kđr rad berem, je on to izrezvau, vsak dan, pa mi dau po dva po tri skop, da sem jaz to brau doma pa shranjevau pa skop zašiu navadno, ko je bla zgodba dokončana. Še zdaj to hranim.

In ko je šou Meško v bolnico, 61. leta, ko si je zlomo nogo, je poštarjo, ko je takrat že noso pošto na Sele, naročo, da naj časopis (Delo je že takrat blo) ... pri men doma pusti, da bom jđz to izrezo ven, da bom ja nadaljevanje tđste zgodbe vedo že od kraja.

In sm vseh ena, dva, tri mesce, kolkor je v bolnici biu, sm jđz tisto Delo dobivau pa izrezovau. Še zdaj hranim tđste stvari doma. Saj pravim: Meško je biu za Sele res nekaj posebnega. Nismo ga spoštovali samo kot duhovnika pa kot pisatelja, ampak tud na splošno kot človeka.

Franc Novak

O MEŠKOVI VRNITVI IZ TABORIŠČA

Lopo se mi je zdelo, ko so s taborišča prđšli ... kak sprejem smo jim naredli, pač pa starši naši, mi smo bli še mali.

So pisali prej, da bojo prđšli pa datum pa uro povedli, da smo bli pripravljene ... kuharice pa ... Po so se pa mame *sprauhale*¹ pa nas *lôpo* oblekle pa *urih-tale*², nam košarice naredle ... pa cvetja smo nabrali pa smo jim šli pa proti; *ane*³ 150 metrou dou, pa počakali jih. Ko so pa prđšli – en gospod jih je pđrgnau, peš, pa smo bli *navočeni*⁴: ena jim je deklamirala eno lepo dobrodošlico, mi smo meli pa tđste košarice pa smo bli *navočeni*⁴, da smo mđrli jim roko dat pa poljubit roko, po smo pa s tđstimi košaricami ... *cvéte*⁵ posipali ... skoze gđr do župnišča ... da je bil tak sprejem.

Jožefa Hovnik, Vrčkovska Pepca, ključarjeva žena v času Meškovega službovanja na Selah

- 1 so se *sprauhale* – so se dogovorile
2 so nas *lôpo urih-tale* – so nas lepo uredile
3 *ane* – enih
4 *smo bili navočeni* – smo bili naučeni
5 *cvéti* – cvetovi

PRAZNIK ZA SELE

Ne moremo si misliti, kaj je Selancem pomenil župnik. Med vojno pa ga ni bilo, ker je bil izgnan. In ko se je vrnil ... veselje, da se je sploh vojna končala, da se je začela svoboda, potem pa ... še župnik se vrne. Lahko bi izbral kako drugo, večjo župnijo, kakor jo je imel pisatelj Finžgar, župnik v Trnovem v Ljubljani. Gotovo bi mu škof dal kako lepo veliko župnijo. Ne, pa je hotel Sele ... spet svoje Sele nazaj. Mislim ... to je res bil praznik za Selance, zato govori ga. Pepca o košaricah z rožami, ki so mu jih dekleta nastlale naproti, ko je prihajal.

Gabrijel Knez

KAKO JE NASTALA PESEM O MEŠKU

Jđz se ga pa spominjam še kot otrok, ko smo hodile na preskušnjo za verouk. Zelo smo se srečno počutli, ko smo slišali njegove pridige; tako milobne in o božji ljubezni.

Ko je pa umđro, sem jđz bla na interni – ponoč, službo sm mela. Ob enajstih ponoči pride gospa doktor – dežurna, mimo, pa mi pove, da je gospod Meško umđro ... pa mi je dovolla, da sem jo spremljala tja na kirurgijo. Vidla sm, da je meu čist široko odprte oči – pa sm mu jih zatisđnla. Ne vem, al je bla to predrznost al božja milost ... da mam lepe spomine na njega ... ali pa je blo oboje. Ko sm se vračala iz službe – večinoma sm prišla ob enajstih domov – pa sm si gredoč dolgčas preganjala z molitvijo pa še s pesmijo in tk sm marsikatere bolnike mela v mislih, še posebej gospoda Meška, pa tudi se mi je kaka kiti-ca spletla v spomin in sm pela tudi o Meškonu spomine.

Nekaj zapetih verzov iz pesmi o Mešku: Ko oči zatisnil trudne si, odložil zemeljske skrbi. Ti večni je zasvital dan, ki nikdar več ne bo končan. Tam našel

drage znanice si, ki pred teboj so v večnost šli, ki Bogu hvalnice pojo, da vodil ti si jih v nebo. ... Vsa dela tvoja so bila v Božjo čast opravljena. Da bil bi slavljen le gospod v vseh delih tvojih krog in krog. Le to želelo je srce, ki nase pozabilo je.

Milka Kartin, PROŠT-ova z Gradišča, ljudska pesnica, bolniška strežnica. Na srečanje pričevalcev je bila povabljen, da bi kaj zapela.

O SREČANJU Z BERAČI

Ata, se spomnim, mi je pripovedoval, da ko je Meško srečal berača, če je bil ta brez klobuka, je klobuk vzel pa mu ga dal na glavo. Iz svoje glave na njegovo. Bil je usmiljenega srca. Vsem je pač poskušal *neko*¹ pomagat.

Franc Novak

¹ *neko* - nekako

CERKVENO PERILO

Gospod Meško je dostikrat zelo težko našel pravo osebo, da bi prala cerkveno perilo; tako zelo ga je spoštoval (namizne prte na oltarjih in podobno), da je trikrat prej premislil, komu je dal - in to je bila posebna čast.

Določene stvari je moral nesti tudi v kemično čistilnico - nesel je sam. Oltarni prt si je preložil takole preko roke in celo pot ga nesel ... pa ni bil lahek ... iz Slovenj Gradca na Sele, da mu je roka čisto otrpnila. To sem izvedel od gospe Pepce. Ona je bila namreč ena tistih, ki ji je zaupal pranje cerkvene-ga perila.

Gabrijel Knez

VREDEN ZAUPANJA

Gustelj je bil ključar pri Mešku. Ključar, ki mu je Meško zaupal, da ga je zadnja leta oblačil, da ga je vozil na vozičku (ko si je zlomil kolk in ni mogel več hoditi) in ga je vozil na tistem vozičku bolj postelji podobnemu kot invalidskemu vozičku. Gusteljni je zaupal, da ga je prihajal oblačiti v župnišče, tam ga za mašnika oblekel, potem ga peljal k oltarju pa spet od oltarja v župnišče nazaj.

To mi je pripovedoval Francetov oče Gustelj.

Gabrijel Knez

PRVO SREČANJE Z MEŠKOVO LITERATURO

Ko sem se srečal z njegovo literaturo (v osnovni šoli sem imel predpisano Meškovo bralno značko), me je zagrabila in sem bil tega neznansko vesel. To radost lahko danes bolj izrazim, kot sem jo lahko tedaj. V 6. razredu je bilo, ko sem se lotil branja. Prva črtica, ki sem jo dobil v branje, je bila Njiva. Kako je znal!! Svoja dela piše izredno tenkočutno, lirično, saj je lirični prozaist. Ta zgodba mi je bila popotnica, saj opisuje svoj domači kraj, Prlekijo. Po rodu sem Prlek, Slovenec, sedaj po osmih letih tudi že Korošec, ampak v sebi nosim Meškovega duha, ker mi je zelo podoben - v čutenju, vedénju in ravnanju.

Marjan Plohl

O STANOVSKEM KOLEGU

O Mešku govoriti je, če lahko nekoliko pretiram, je, kakor bi govoril o leksikonu. Ko je opisoval človeka, zlasti, ko je opisoval duhovnika, ga je orisal kot velikega individualista. Je izredno bogat - to je skušal v svojem poslanstvu kot duhovnik povsod udejanjit. Bil je občutljiva, čustvena osebnost, ker je hotel na lep, preprost način človeka vzgajat, še prej ko se je šolal, pa ga učil sam s svojim vedenjem in ravnanjem, omike in srčne kulture. To - kar moramo vsi priznati - dandanašnji vsi pogrešamo.

Ko pomislim nanj kot na duhovnika, se spomnim, kar je zapisal v črtici Henrik - gobavi vitez proti koncu svojega življenja, leta 60, če se ne motim, da je duhovnikova vloga ta, »da trpeče duše tolaži, omahujočim pogum daje, izpod križa kloneče in padajoče dviga«. Razmišljal je o duhovniku na »odsvetnih župnijah«, da »dan na dan živimo življenje eremita - puščavnika, da dan na dan živimo duhovne vaje«, da je življenje polno odpovedi, pomanjkanja.

Marjan Plohl

Pripovedi - anekdote

GRŠKI DISK

Če ste me pa pripravljene poslušati, pa bi vam povedal nekaj, kar najbrž niti Selanci ne poznajo. En dogodek, ki se je zgodil meni, pa ni najbolj prijeten, ampak ko se ga dans spomnim, je pač tako se to zgodilo.

Meško se je od nekoč vračau ... ne vem, a s pošte al je kje drugje biu. Pa se je pri nas gredoč - ker pot je šla mimo nas *sâm*¹ - ustaviu. Vem, da sta se z očetom tam na dvorišče pogovarjala, midva z bratom sma pa se tamle blizu igrala. Biu sm star najbrž enih sedm let, morda osem, pa najbrž ne. In, svðda, kake igrače smo mi takrat meli; ne kake avtomobilčke pa žoge, ampak je biu en tak ozek kos *drve*² - okrogle, da smo to kotá-lili po tleh ... pa eden do drugega - to je bla naša igrača. Ampak jðz sm kmalo ugotoviu, da se tsta ne samo kotali, ampak da to lepo leti po zrako (da so to že Grki delali s svojim diskom, jðz takrat nism vedo) in tðk kot disk sma metala z bratom eden do drugega in naenkrat, ko sm jðz vrgo tðsti disk, je dobiu neko čudno rotacijo, se zasukou in padou Mešku naravnost na glavo - na klobuk. Na srečo je meu klobuk gðr, ker drugače bi najbrž dobiu kako buško. »Bok se smili, bok se smili, to je pa že od sile!« se spomnim, kar je rekou, jðz sm jo pobrisou, ampak ko sm prišo nazaj pa da je Meško odsðu, je fajn šiba pela. Ampak Meško je to kmalo pozabo al mi je odpusto, sigurno ... čez leto, dve leti sm postau njegov ministrant. Tud mislim, da lahko rečem, da me je meu rad.

Franc Novak

¹ *sâm* - sem
² *drve* - kos drv

KLJUB REVŠČINI NA ŠOLSKI IZLET

Dva dogodka bi, da ne bi blo predolgo ... če ne, lahko celo noč pripovedujem kaj.

Meško je biu dob̄r; ne samo duhovno, tud materialno.

P̄r nas je bla pač taka mala kmetijica (in to je znano, da je pač revščina) in kljub temu so mi starši še k̄r t̄k dovolili na vsak šolski izlet. Enkrat je pa kazalo v 6. razredo ... je biu pa dvodnevni na morje, je rekla mama: »Ja, letos pa ne vem ... nemo ti *moli*¹ plačat.« Brat je biu glih p̄r vojakeh t̄sti cajt, da je blo res hodo. No, bla je pa navada, da ko si meu god ... mama je bla res taka globoko verna, al: »Ja, zdaj boš šla pa k spovedi, za god, al.« Normalno, veš da sn šla! Opravim t̄sto spoved ... ko je blo že konc, k̄r naenkrat začujem, da mi neka t̄k zašušla ... ko so t̄ste rešetkice, a ne ... takrat pa pravi Meško: »Na, Ankica, to boš pa mela mal nekaj za svoje potrebe.« J̄z stisnem v roko, v̄da² v žep, po cerkvi se sploh pogledat nism upala. Koma čakam, da bo konc. Pridem v̄n ... 500 dinarjev!!! Tam 57. leta je 500 dinarjev lepo blo. Ja, to sm bla t̄k vesela ... da me je k̄r po *lufi*³ n̄dslo *dom*⁴ ... In je bil izlet ... pa še ostalo je. To je bil tak doživljaj za otroka!

Ivanka Ivartnik

- 1 *moli* - mogli
2 *v̄da* - seveda
3 *lufi* - zrak
4 *dom* - domov

PRAVI TRENUTEK

No, naslednjič pa spet enkrat tak dogodek. Mama brska po vseh *ladlnah*¹, po vseh atijevih žepih, dnarja ni blo za trgovino. Ja, ka zdaj? In ko naročeno ... nekdo potrka, pride gospa, Vrčkounikova je bla, mama Vinkotova ... da mami tja tako plavo pismo. Je rekla: »Na, Francka, to si ti pa Meško dali zjutra, ko sn bla p̄r maši.« Veš da, mama odpre ... pol pa pisalo n̄t ... s t̄stim njegovim groznim nečitljivim rokopisom, da si koma prebrau: Draga Francka! Ker Slavko nikoli ne računa, ko nam elektriko popraulja v cerkvi, Vam pošiljam eno malenkost za vsakdanje potrebe.

Je blo pa jurja! Ja, za ceu nakup, v trgovino, smo lahko nabauli ... ko si najbolj potrebovau ... to so taki dogodki, da si ga t̄k zapomniš, da ga ne boš zlepega pozabiau.

No, pa še mnogokaj je blo.

Ivanka Ivartnik

- 1 *ladl* - predal

KOMPENZACIJA

Mela sta z mami pravo kompenzacijo. Ona mu je dobaulala koruzni gres, on ji je naročvau verski tisk. Smo ga meli od samega začetka, skoz ... ni blo problema Družino naročit. Je reko: »Francka, bom že j̄z vam dau, če t̄žko plačate.«

Pa t̄k, taki detajli, da si zapomneš za zmern.

Ivanka Ivartnik

V̄LKO SMA SE SREČVALA

Ravno ko je Meško um̄r, sem biu star 18 let pa 8 dni. Krstiu me je, prvemo obhajilo sprajo, k birmi

sprajo in še poročo bi me, če ne bi um̄r. Biu sm pa njegov k̄r fajnl prijatl - od verouka do smrti.

Včasih ni blo takih cest, ko so zdaj, je blo treba z volami vozit in j̄z sm tisti čas v̄ziu material za gradnjo domov in sm se dnevno po večkrat srečou z njim: tu na dvoriščo, ko je natakou vodo al pa če je sed̄u tam p̄r križo al pa če je šou v cerkou zv̄nit opoldne al pa že kako uro - t̄k da sma se pogosto videvala pa pozdraulala. »Hvaljen Jezus,« navadno ... to je blo obvezno. To so lepi spomini.

Večkrat me je tud prosiu. Praji: »Ko greš glih dou, pripeli kak žakl koruze al pa kaj.« Sv̄v̄da, ka pa boš, j̄z p̄rpelam iz trgovine ... in od kraja mi je koj t̄k dau kak sok al pa nekaj bol sladkiga, no pol, ko sm biu pa že malo starejši, taj mi je pa že deci vina natočiu.

To je blo za m̄ne več ko pa preveč.

Anton Lah

KOŠNJA ZA MEŠKA

Ko smo kosili, nas je blo več; to je biu Božank, starejši, pol je biu Pokrški Pep, že pokojni, pa še več jih je blo takih ... pa Florjan tud, ja ...

Meško nas je naprosiu, da gremo kosit. Blo je tud t̄k: vsi so meli doma delo in ni upo si k̄r t̄k na luft - na hit̄r naredit košnjo ... je pač navadno prosiu, ko je biu bol cajt ... se je zgodlo, da je blo taj pa deževje ... pa postmo to p̄r miro ...

Zjutraj zgodaj ... ob trijih smo že vstali pa šli k̄sīt, ker popoudan ni rezalo več, ker to je bla taka roda trava, t̄k da jo m̄r̄š koj zjutraj k̄sīt.

Pridemo ... kosimo in ko je blo pa čas malce, smo pa, sv̄v̄da, zagledali Meškona, ko je neso to iz farofa dou proti lipi cekrček. Sv̄v̄da, smo se usedli n̄t̄r pod cerveno lipo, da si pač naberemo novih moči - normalno. In on pa iz cekrčka potegne kruha domačega, v domači p̄čī pečenege, klobase in liter takega zlato rumenega jaboučnika. To m̄r̄š dožvet.

No ... in mi tam vzamemo, jemo in smo nekateri, morda tud j̄z ... si kruh, ko je biu malo bolj zapečen, ker je biu pač iz domače peči ... smo si skorjo pač odrezali pa pustli tam v travi. On je nas opazovau, gledou in ko smo se že najedli, je on pobrau t̄ste skorjice skop, jih zaviu v papir in vtakniu v žep. No, pol je pa t̄ste skorjice počasi, brez zob že skoraj, počasi taliu v ustih, ne grizeu - ker ni šlo drugač.

In še danes me je sram, ko ne vem, *zaka deli*¹ je to blo: a je bla to res njegova poslastica ali je to nam hoteu pokázat kaj drugega ali je morda hoteu nam povēdat, kako, ko je biu po taboriščeh, izgnanstvu, po vseh krajeh kot študent, kako bi mu taka skorjica kruha lahko včasih prav prišla ...

V glavnem, kakorkoli že, meni se je ta dogodek vsadiu v srce, da imam zdaj globoko spoštovanje do našega vsakdanjega kruha.

Anton Lah

- 1 *zaka deli* - zakaj; iz zaradi katerega dela

Varianto te pripovedi je Anton Lah povedal tudi avtorici prispevka in knjige *Lesene cokle; Folklorne pripovedi Mežiške, Mislinjske in Šaleške doline*, kjer jo najdemo pod naslovom *Košnja pri Mešku*.

NOV MINISTRANT

Polanski Korel – Kotnik ... ga je tud zelo dobro poznal. Za ministranta ga je naprosil Meško pa mu je dal knjižico latinskih molitev – takrat so še brali mašo v latinščini. »Fantič, nauči se tele molivice. Ko boš znal, pa pridi, boš malo povedal pa se boš oblekel v ministranta.«

No, pa nosi Korl dan za dnem na pašo s seboj tisto knjižico pa moli pa bere pa se uči ... trdo je šlo, seveda, a ne? No, ko pa nekaj tednov mine, pa ga Meško vpraša: »Čuj, že kaj znaš? Pridi jutri pa se bova vpenila.« Seveda je še dopoldne prej opravil pašo, zjutraj pred šolo, pa zadremal zraven, tista knjižica mu je pa kar v travo padla. Krava pride, voha njega, voha knjižico ... pa jo začne v gobec spravljat pa žulit pa čvekat. Pob se zbudi, ka misliš: pol knjižce je že manjkalo, falilo. Gre s strahom pred Meška: »No, fantič, kdk si? Korlek, si kej se naučo? Povej!«

»Gospod župnik, nism se mogo naučit, krava mi je pol knjige požrla.« Meško pa: »Bok se usmili – te krave!«

Gabrijel Knez

Poslušalka Nevenka: Ni zaspal, pač pa mu je živina pobegnila na sosedovo.

Folklorni dogodek je enkratno dejanje in vsaka pripoved slehernega pripovedovalca je samosvoja – pričujoči zapis ohranja to enkratnost in neponovljivost tudi v pisni obliki.

LITERATURA:

- Hadalin, Jelka: Folklorna pripoved – od pripovedovalcev k bralcem. *Traditiones* 23. 161-176. 1994.
- Potočnik, Iva: *Pripovedovali so jih mati moja*. Prevalje. 2001.
- Smole, Vera: Folklorist med prevajanjem in zapisovanjem. *Traditiones* 23. 143-154. 1994.
- SSKJ I-IV, 1980, 1985, 1979, 1985. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Stanonik, Marija: Ustno slovstvo. *Slovensko ljudsko izročilo*. Ur. Angelo Baš. Ljubljana: Cankarjeva založba. 204. 1980.
- 1984: Slovstvena folklorja v domačem okolju. *Mentor* 8. 36-37.
- 1993: Slovstvena folklorja v domačem okolju. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo in šport. 37.
- 1994: Tekstura – Dinamični princip slovstvene folklorje, v O amaterskem gladališču. Zbornik s strokovnega posveta o amaterskem gladališču na podeželju in v urbanem okolju. Ljubljana: Zveza kulturnih organizacij Slovenije. (Umetnost in kultura 122). 58.
- 2001: Teoretični oris slovstvene folklorje. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Verdinek, Bojana: *Strasljive povedke s Kotuljskega*. Diplomsko delo. Maribor. 1999.
- 2002: *Lesene cokle. Folklorne pripovedi Mežiške, Mislinjske in Šaleške doline*. Ljubljana: Kmečki glas.
- 2004: Analiza folklornega dogodka v luči sodobnih spoznanj slovstvene folkloristike, v *Slovstvena folkloristika*. Glasilo sekcije za zbiranje in raziskovanje slovenske slovstvene folklorje. Ljubljana: Svetovni slovenski kongres. 6-10.
- Zorko, Zinka: *Narečna podoba Dravske doline*. Maribor. Kulturni forum. 73. 1995.

NAVEDENKE:

- Stanonik, Marija: *Slovstvena folklorja v domačem okolju*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo in šport. 1993. 37.
- 1999: *Slovenska slovstvena folklorja*. Ljubljana: DZS. 16.

Bojana Verdinek

Tomo Jeseničnik, Kapelica, fotografija, 30 x 11 cm

GIFT

(Bitte, bitte, bitte, gib mir Gift!)

Pričujoči esejistični prispevek bom povezal s prejšnjim - iz Odsevanj št. 55/56 -, ko je bil govor o Krasno praznem kapitalizmu.

Človek lahko iz dneva v dan ugotavlja posledice, ki si jih pošilja sam. Krogotok, namreč. Kajti kapitalizem je tisti človekov izum, ki se mu je kot eden izmed prvih pričel rušiti na lastno glavo. Razsežnosti so apokaliptične, gromozanske, ekološko merljive v svetovnem merilu, neznanske in apolitične. Zdi se, da je do tega moralo priti, oziroma rečeno drugače, povsem mogoče je, da je imel človek idejo kapitalizma že dolgo vcepljeno v sebi. Moral je izbrati le primeren čas, da se je menjava uveljavila. In ravno menjava je tisti temeljno človeško in družbeno dejstvo, ki loči družbo od narave. Kot ugotavlja v svojih spisih svetovno znani antropolog Levi-Strauss, je menjava ločila človeka od naravnega stadija in mu predpisala družbenost kot tisto temeljno, kar človeka med drugim tudi loči od živali. In skozi zgodovino je menjava dobivala svoj posebni prizvok, postala je glavni označevalec par excellence in hkrati svoj glavni označenec. Zdi se, da je potek zgodovine postal neizogiben. Od živali do opice in nato do človeka. Od dobrin do menjave in vse do kapitalizma. Temelj je v človeku samem, človek sam je klecnil prvič v zgodovini. In verjamem, da ne zadnjič.

Če bi se spustili skozi vedo strukturalizma, kjer bi raziskovali najmanjše možne jezikovne enote, znake in foneme, bi v primerjanju besedice gift našli klico in kal vsega zla, ki ga je človek produciral. Besedica gift se enako piše tako v angleškem kot nemškem jeziku, a s to razliko, da na videz ponuja povsem drugačen pomen. Drugačen? Samo na površini. V globini je namreč razvidno, da besedica *gift* (v angleščini večinoma pomeni darilo, v nemščini pa strup) vsebuje koren, ki tvori temeljno jedro kapitalistične logike. Na eni strani znaka imamo namreč oznako dobrine kot takšne, superiorno iznajdbo, ki se imenuje darilo - iznajdbo, ki prihaja v zadnjih petdesetih letih vse bolj v veljavo. Danes se človek identificira s tem, kakšno darilo da v dar, kakšno darilo izbere. To je namreč celotni krogotok - od ponudbe do odločitve pa vse od obiska megacentrov, pa do nakupa in trošenja denarja. Tu se kapital zaokroži in izpolni svoj namen - individuumu je ukradel čas, denar in odločitev. Gift je torej takšen po prvi strani. Po drugi, na katero napeljuje že prva, pa je *gift* strup, ki človeku zagotovo povzroči bolečine in v veliko primerih, če ni zraven nujne hitre zdravstvene

službe, tudi smrt in s tem človekov konec. Gift je namreč tisto, kar je protiutež užitku, čemur se na veliko izogibamo, kar uporabljamo samo takrat, kadar nismo pri pameti in hočemo komu zares škodovati.

In vse skupaj se strne v celoto. Naš kapital je darilo in strup, je dvorezni meč, ki nima le slabe in dobre strani, nož namreč zarezhe v obe strani lista, če po listu že reže. Takoj, ko se odločimo za darilo, dajemo strup, takoj ko dajemo strup, drugega okužimo, da dobi slast po dajanju daril. Temelj je menjava. In iz tega izvira vse. Argument kaže, vsaj upam, krožnost, ki pa ni determiniranost argumenta. Argument kaže, da je krog mogoč, da se izvaja, da je utemeljen iz človeka samega, da mu je človek sam mojster, izumitelj in njegov edini uporabnik.

Marx je enkrat že povzdignil glas in dejal, da kakor hitro se bo v kapitalizmu pričela menjava denar - blago - denar, bo blago izgubilo svojo uporabno vrednost. Kajti v današnjem času ne gre več za blago. Gre zgolj in samo še za menjavo. Surovina za surovino, ki nima več svoje vrednosti. Individuum postaja slep in prevaran, saj se mu zdi, da kupuje vrednost, kupuje pa le blago samo, zdi se mu, da pridobiva vrednote, pridobiva pa le blago samo - suhoparno in brez pomena. Potrošniška žilica je naravnana celo tako daleč, da enostavno mora neprestano nekaj nekje kupovati. Ni važno, kaj, ni važno, kje.

In posledice zgoraj opisanega so se človeka najbolj polotile ravno tam, kjer je najbolj ranljiv, kjer je najbolj čustven, rahločuten in nebogljjen - v zvezi z drugim človekom. In jedro je znova v menjavi. Mi namreč v zvezi s človekom, ki ga iskreno ljubimo in ga imamo radi, zgolj in samo menjamo. Vse je menjava - od poljubov, objemov, telesnega stika, pa vse do denarja, materialnih dobrin in besed. Levi-Strauss je že na primeru samih arhaičnih in zelo oddaljenih ljudstev, ki nimajo takšnega stika s kapitalistično-globalizacijsko logiko ugotovil, da se menja trije stvari - med drugim celo dobrine in ženske. In z medsebojnimi odnosi ni popolnoma nič drugače, če je menjava uspešna, je zakon dober! Če je medsebojna menjava stehšana obojestransko enakovredno, je zveza med uspešnejšimi.

A poleg takšnega vidika, obstaja še kakšen drug, ki je bolj odločen za samo logiko, ki jo skuša vpeljati pričujoči prispevek. Sam kapitalizem namreč razdvojuje logiko Dvojine, logiko Dveh, ki ustvarjata po skupni poti in skupaj. S svojim procesom dvopomenskosti besedice *gift*

ESEJISTIKA

Naš kapital je darilo in strup, je dvorezni meč, ki nima le slabe in dobre strani ... Takoj, ko se odločimo za darilo, dajemo strup, takoj ko dajemo strup, drugega okužimo, da dobi slast po dajanju daril.

ESEJISTIKA

Problem je v tem, da človek, ki ima polno denarnico nima lastnih vrednot, ki ga umeščajo v življenje do Drugega ...

ima kapitalizem le eno prosto mesto v svojem univerzumu. Problem individualizma je problem svobode enega samega, ki je ustvarjen, da je s kapitalsko logiko najbolj zlit in enakovreden ravno, če je sam. Kot ugotavlja eden izmed bolj znanih teoretikov družbe, Charles Taylor, je individualizem problematičen predvsem, ker je posledica odčaranja stvarnosti, »osvoboditve človeka podrejenosti redu«. Iz tega tako končno izhaja "nezanimanje za širšo družbo in njene probleme". In ta individualizem udari dvakrat, a obakrat na enak način. Najprej se poveže s kapitalsko logiko in razbremeni človeka v krogotoku kapitala, nato pa ga udari še v medsebojnih odnosih in ga razbremeni misli o etičnih in skrbiških obveznostih ter obljubah do partnerja ali celo družine. Kapital torej razblinja vse, kar je sveto – in razbija vse, kar je trdno. Marxovi stavki kažejo na današnje stanje – in naj zato nikakor ne bom razglašen za marksista, ker sem vse prej kot to...

Smo torej lahko priče nekemu temeljnemu človeškemu determinizmu, ki je prepojen s slastjo po menjavi? Ali obstaja ideja v človeku samem (primer vrojenih idej pri Descartesu), ki mu govori, da je menjava tisto primarno in da ni druge poti iz narave v družbo kot samo preko menjave in s tem posledično tudi v kapitalizem – grob, neotesan, prostaški, mazohističen, izkoriščevalski, ubijalski, anti-teoretski? Je človek na svojem razpotju izbral pot, po kateri hodimo sedaj, ali sploh ni imel druge izbire?

Mislím, da je potrebno rešitev iskati drugje. V celotni zgodovini, kot smo omenili že v članku v prejšnji publikaciji, je človek iskal smisel in oporo. Takrat se nam je misel vila vse do iskanja popolnejšega, bolj umnega in večjega od nas. Kapitalizem je tukaj na tej točki to zaustavil. Z njegovim razmahom se je namreč Človek hotel in usedel na mesto Boga, do prostega mesta mu je pomagal kapital sam. Zakaj imeti koga popolnejšega, če sem to lahko sam? Zakaj stati v vrsti (morebiti celo pred cerkvijo!?), če sem lahko sam sebi zadosti? Zakaj biti del mase, sodrge, majhnih ljudi, če lahko stojim na gori, obsijan s soncem in obkrožen z levom in orlom? Takšna miselnost (iz)rodi individualizem, ki se razmahne v grozovite posledice, ki terjajo davek na vseh straneh – pri oblikovanju globalne politike, razumevanja in podpiranja različnih ter dialogu in diplomaciji. Človek naredi velik korak – a vmes malodane vse izgubi; predvsem pa se izguba najbolj dotakne vrednot.

Res je in ugovorov tukaj ne bom sprejemal, da nam religija daje vrednote. Ampak to je že druga smer ekstremizma, ki je Človek Kapitala ni maral. Hotel je biti vse, Bog in ustvarjalec vrednot. A je

vmes izgubil ravno ta občutek in razliko lahko opazimo med nami (razvitimi) in med, recimo za primer, nekim indijanskim plemenom (nerazvitimi). Mi vrednote imamo (oziroma naj bi jih vsaj imeli), oni jih nimajo. Enako se je zgodilo v našem razkoraku do boljšega, lepšega, ustvarjalnejšega in pravičnejšega sveta. Kajti pojmovanje Moči, ki jo človek začuti, da lahko postane sam sebi zadosti, svoj lastni individuum, ki okrog sebe ustvarja vrednote, univerzum ljudi, je tukaj zgrešeno. Moč kot takšna ni moč kot sila, kot dominacija, kot nadrejenost in še enkrat kot nekakšna fizična sila. Moč, ki jo je človek s postopnim osvobajanjem samega sebe začutil, je moč Ustvarjanja – moč, ki daje in jemlje inspiracijo, moč, ki daje in jemlje primerno, in moč, ki ustvarja vrednote v skladu in samo v skladu z drugimi. Ta moč ni moč odnosa gospodar – hlapec, niti ne odnosa gospodar – gospodar ali hlapec – hlapec, marveč je moč odnosov človek – človek. In tukaj je naš skrajno represivni direktor, tipični produkt današnjega sveta, zgrešil in ustrelil v prazno. Zgrešil tarčo. Močno ranil človeka, ki je stal poleg tarče.

Strup in darilo sta 'das gift' in 'gift'. Eno v dvojem. To, kar se je človeku zataknilo v grlo, ker se je osmešil in se smeši še naprej. Kako bi prepoznal razliko termina gift in njegovih dveh pomenov, vsakega v svojem jeziku, če se mu je mudilo zasesti prestol izpraznjenega Boga, ki sedi in nič ne ustvari. Dobro, Bog je ustvaril svet, mi ustvarjamo kapitalistične dobrine, ki so par excellence enake stvarnikovemu stvarjenju. Zakaj bi sploh pomislil še posebej na vrednote, ki so vmes umanjale, če ga je kot takega zaslepila logika, ki prinaša polne denarnice? Kako naj bi sam sploh ugledal dvojnost, ki je darilo in je strup, ki je strup in darilo, če ga je vmes, poleg vsega, zaslepilo razgaljeno telo, brez prepovedanega sadeža, dano v vsej svoji seksualnosti in popolnoma razvrednoteno? Saj problem, dragi moji, ni ta, da je denarnica polna. Ali pa da je v denarnici še celo preveč. Ne, problem je v tem, da človek, ki ima polno denarnico, nima lastnih vrednot, ki ga umeščajo v življenje do Drugega, ali še slabše, da mu denar, ki mu tiči v zadnjem žepu nadomesti vrednote, s katerimi bi se moral ponašati kot človek. Vrednote, ki so ločevanje človeka od neumnega človeka ali živali.

Alain Badiou je v svojem manifestu, ob pomisli na težko in fobij polno prihodnost nekoč zapisal: »Sijaj se bo širil, tako kot se je nekoč Senca.« Upanje ostaja, da ni stavek za naše, preteklo in prihodnje generacije pomensko naključno obrnjen – da se morebiti ne širi Senca...

Matjaž Štamulak

NASLOVI BREZ NASLOVA

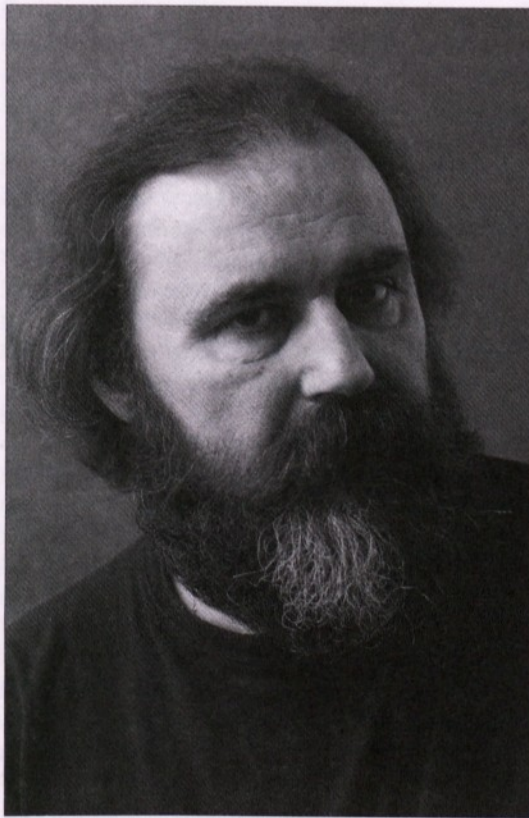
Pogovor z LUKO POPIČEM, likovnim pedagogom in slikarjem, o pedagoškem delu in njegovem ustvarjanju

Ime Luke Popiča zadnje čase ni neznano, kajti vse bolj se pojavlja v javnosti, bodisi tedaj, ko njegovi učenci dobivajo priznanja in nagrade doma ali v tujini, bodisi takrat, ko kot ustvarjalec uspeva prepričati žirije, da ga uvrščajo med izbrance pomembnih likovnih manifestacij doma in po svetu in mu namenjajo odličja za likovne dosežke, ki o njih mag. Jernej Kožar, umetnostni zgodovinar, poudarja, da je »mogoče največji prispevek Luke Popiča k razvoju sodobne likovne umetnosti zelo svoboden pogled na izdelavo slike in grafike«.

Luka Popič se je rodil leta 1956 v Podgorju pri Slovenj Gradcu in je po elektrotehniški šoli v Velenju študiral likovno vzgojo na Pedagoški akademiji v Mariboru, diplomiral leta 1980 in postal predmetni učitelj likovnega pouka. Leto dni je učil na Osnovni šoli Mislinja, zdaj pa je že dobrih triindvajset let likovni pedagog na Tretji OŠ Slovenj Gradec. Ob poklicnem delu se vztrajno posveča slikarstvu in grafiki in vse več razstavlja doma in v tujini. Od 1999 je član Društva slovenskih likovnih umetnikov, od 2000 pa še član Društva likovnih umetnikov Maribor. Leta 1988 je dobil nagrado za pedagoško delo ob razstavi likovnih del jugoslovanskih otrok v Novem Sadu, leto pozneje skupaj z Naco Rojnik Vrunčevu priznanje, 1994 pa mu je Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport podelilo naziv - svetovalec.

Doslej je samostojno razstavljal največ v Sloveniji (Slovenj Gradec, Maribor, Ljubljana, Kostanjevica na Krki pa - denimo - tudi na avstrijskem Koroškem, v Celovcu) in sodeloval na čez 60 skupinskih razstavah (od Pirana, Maribora, Ljubljane, Novega mesta, Slovenj Gradca do Prage, Osake, Beograda, Lahtija, Lodza, Pulja itd.) ter dobil več priznanj in nagrad. N. pr. na tradicionalnem srečanju Ex tempore v Piranu - veliko nagrado sponzorjev (1996), odkupne nagrade (1999, 2000, 2002), diplomu na mednarodnem bienalu v Raciborzu na Poljskem (1996, 1998), nagrado Tokio International Mini Print Triennial (2002), nagrado DLU Maribor (2003), diplomu na mednarodnem grafičnem trienalu v Vilni (Litva, 2004) ter odkupni nagradi v Dravogradu (7. likovno srečanje, 2000) in Velenju (24. slikarsko srečanje v organizaciji premogovnika Velenje, 2003). Sodeluje na likovnih kolonijah v Radljah, Dravogradu, Izlakah, Svečah in Vrbi (Veldnu, Avstrija), lani se je udeležil likovnih komunikacij Brda 2004.

Ob tem pa kaže še poudariti, da so bili mnogokrat nagrajeni njegovi učenci, ki so sodelovali na domačih (denimo Likovni svet otrok v Šoštanju, Bienale otroške grafike v Žalcu, Otroci odraslim v

Luka Popič (foto: Tomo Jeseničnik)

Ljubljani - Petrolov natečaj, natečaji ob dnevu OZN v Slovenj Gradcu) in mednarodnih natečajih in razpisih (Torun na Poljskem, Martin na Češkem, London, Zagreb, Bitola).

Med najpomembnejšimi priznanji tako šoli kot učencem in pedagogu pomenijo nagrade, ki jih je podelil Bienale otroške grafike v Žalcu (sedemkrat zapovrstjo), pa Mali bitolski Mont Martre (Makedonija), kjer so učenci dobili nagrado za najboljšo kolekcijo, več zlatih plaket in diplom, štirikrat pa so bili povabljeni v njihovo kolonijo, leta 1994 pa so jim namenili še prestižno nagrado grand prix. Tudi na tradicionalnih natečajih MO Slovenj Gradec ob dnevu OZN so učenci Tretje OŠ Slovenj Gradec domala redni dobitniki priznanj in nagrad.

Spodbude, da ste postali likovni pedagog, slikar in grafik?

Kot otrok sem se najprej srečal z likovno umetnostjo v cerkvi. Mogočna se mi je zdela, navduševala so me slike, kipi in arhitektura pa zlata blešča-va in skrivnostne sence.

ESEJISTIKA

Figuro sem opustil, se posvetil odkrivanju skrivnosti črt, slikovnega polja, vključevanju posameznih likovnih znakov, strukturi. Ne slike ne grafike ne pripovedujejo nobene zgodbe ...

Hodil sem v prvi razred osnovne šole. Ko sem se po pouku vračal peš domov, sem v gramozni jami prvič videl buldožer. Ta se mi je zdel tako nenavaden, velik, močan, imel je gosenice. Dolgo sem stal in ga opazoval pri delu. Prišel sem domov in mlajšemu bratu vneto pripovedoval o tem, kar sem videl. Ni me najbolj razumel, zato sem mu 'čudežni stroj' kar z zemljo narisal na fasado hiše skoraj v naravni velikosti. To je bila moja prva javna likovna stvaritev, ob kateri pa oče, ko se je vrnil z dela, ni kazal posebnega navdušenja.

Na razredni stopnji so me tovarišice velikokrat pohvalile, da lepo rišem. V šestem razredu pa je likovni pouk prevzel Franček Berhtold, ki mi je prvi odkrival likovne skrivnosti, me vodil in spodbujal. Po končanem osnovnem šolanju sem želel iti na Srednjo šolo za oblikovanje v Ljubljani, tudi Berhtold me je prepričeval, naj se le odločim zanjo, pa se nisem. Vpisal sem se na Srednjo elektrotehniško šolo v Velenju. Tam se nisem najbolj znašel, tudi poklic me ni posebej veselil. Po zaključnem izpitu in uspešno opravljenem sprejemnem izpitu sem se vpisal na Pedagoško akademijo v Mariboru, smer likovna vzgoja, in leta 1980 diplomiral in postal predmetni učitelj likovne vzgoje. Še takrat sem mislil, da ne bom učitelj: prvo službo sem iskal na Lesni, v ekonomski propagandi, in v Tovarni meril kot industrijski oblikovalec. Ko nisem bil sprejet, sem prevzel dolžnosti učitelja tehniške vzgoje na Osnovni šoli Mislinja. Že naslednje leto sem prišel v Slovenj Gradec na Osnovno šolo Lenčke Mrzelove, zdaj Tretje osnovne šole Slovenj Gradec: tu delam že dobrih 23 let. Danes sem vesel, da sem ostal v tem poklicu. Delo me veseli, uživam ob uspehih mladih in v njihovem ustvarjanju.

Med velike spodbude so sodili (in sodijo) redni ogledi razstav v likovni galeriji: slovenjgraški šolarji smo imeli srečo, da smo videli veliko likovnih prireditev ter spoznavali domače in tuje ustvarjalce in njihova dela. Ob vodstvih Frančka Berhtolda in Karla Pečka mi je postajala likovna

umetnost vse bolj zanimiva in razumljiva. To je bila stopnjevana spodbuda, še večja pa spoznanje, da bi lahko tudi jaz to delal. Malokje imajo take možnosti. Res je velika prednost, kakor poudarja slikar Pečko, da likovni svet prihaja k nam. In to je posebna prilžnost in privilegij.

Predlagam, da najprej razčleniva vaše ustvarjanje in ustvarjalno iskanje? Berem, da ste prehodili pot od ekspresionističnih tendenc do abstrakcije, ki sliki jemlje njen mitološki status oziroma vsebino. Je tudi zato toliko vaših likovnih del naslovljenih Brez naslova?

Res je, da sem začel z ekspresionistično figuralko, s t. i. 'novo podobo'. Nekako pred desetimi leti pa sem spoznal grafično tehniko – kolagrafijo, ki me je takoj prevzela. Sodi med tehnike globokega tiska. Na kartonsko matrico lepim različne materiale (PVC folije, furnir, juto, pesek oziroma mivko). Ti materiali so bili oziroma so največkrat v obliki pravokotnikov, kvadratov, krogov, torej geometrijski liki, ki so me sami po sebi pripeljali do drugačne delitve slikarskega polja in do abstrakcije. Figuro sem opustil, se posvetil odkrivanju skrivnosti črt, slikovnega polja, vključevanju posameznih likovnih znakov, strukturi. Ne slike ne grafike ne pripovedujejo nobene zgodbe, gledalcev ne nagovarjam z dogodkom ali kakšnim drugim sporočilom. Poudarjena je le – likovnost.

Grafična dela sem sprva razstavljal kot grafične liste, pozneje pa sem jih začel uporabljati kot slikarski material. Razrezal sem jih, nalepil na lesne podlage in tako dobil novo sliko. Le-to pa sem spet umeščal v novo kompozicijo – zidno instalacijo. Sedaj tiskam grafike posebej za ta namen. Večino svojih del naslavljam Brez naslova. Kot je napisal Jernej Kožar, je slika izgubila mitološki status, ni ikona. Slika je nekakšna univerzalna preprostost na simbolni ravni, biti skuša skladna, disciplinirana, umirjena.

Na moje slikarsko razmišljanje je močno vplival Bogdan Borčič s svojimi slikami in grafikami.

Luka Popič, *Brez naslova*, 2003, 65 x 15 cm (10 slik), mešana tehnika

Zelo ga cenim kot slikarja, pedagoga in človeka. Njegovo delo je šolski primer modernističnega slikarstva. Vesel sem, da prijateljujem z njim. Vsi pa smo lahko ponosni, da živi v našem kraju in da je letošnji Prešernov nagradenec.

Pri slikanju združujem več tehnik (akril, olje, kolaž, pesek...), zato je največkrat skupna tehnika mešana. Grafike običajno tiskam enobarvno, včasih pa se odločim tudi za barvo. Enako je v slikarstvu. Sem bolj severni tip slikarja.

S svojimi stvaritvami sodelujem na razpisih doma in v tujini. Zaradi prevozov in stroškov so najprimernejši grafični listi, ki jih zviš in potisneš v omot, s slikami pa je težje. Vesel sem, če me žirije opazijo in uvrščajo na selekcionirane razstave, še posebej, če dobim tudi kakšno nagrado. To je potrditev vztrajnega dela, hkrati pa spodbuda za naprej in potrebna referenca. Likovno ustvarjanje jemljem kot nagrado, hkrati pa kot obveznost in resno delo.

Kaj naj še rečem? Umetnost je presežek realnosti, je večno tipanje v neznanu, iskanje in odkrivanje pa je pot k cilju, ki je vedno nov: razčlenjuješ, razstavljaš, združuješ, sestavljaš – rodijo se nove in nove oblike, odenki barv, odnosi med prviniami, črtami, liki, materiali in reliefno površino. Za to in tako delo pa je potreben ustvarjalni nemir, poseben čustveni odnos, notranje vzburjenje in ustvarjalno hotenje.

Kako se lotevate likovnega pouka, kaj motivira učence, kaj je zanje ustvarjanje?

Otroci so najštevilnejša skupina na svetu, skupina, ki riše, slika, oblikuje na ploskvi in v prostoru, so najštevilnejši obiskovalci galerij, muzejev in drugih spomenikov kulturne dediščine, so najskrenejši v izražanju doživetij. Ponosen sem, da lahko tvorno sodelujem pri tem zahtevnem in lepem procesu. Zelo pomembno je, da učencem razvijamo ustvarjalnost, domišljijo in predstavljalnost in jih urimo v tehničnih spretnostih in veščinah. Njihova dela morajo vsebovati doživljajsko moč in nepovzročeno otroško izvirnost. Tako doživljanje kot izvirnost morata biti v skladu s stopnjo otroškega psihomotoričnega razvoja. Uspehi so sicer plod srečnega naključja, ko se smiselno dopolnjujeta ustrezna učiteljeva spodbuda in pristna otroška likovna govorica.

Zaposlen sem na osnovni šoli s prilagojenim programom. Na šoli so učenci, ki so učno malo slabši, zato z njimi delamo specialni pedagogi. Pri delu upoštevamo specialno didaktiko in metodiko. Učencev je v razredu manj, vsi se zelo dobro poznajo in razumemo. Pri nas se dobro počutijo. Nekateri se povsem spremenijo, ko prvič doživijo uspeh. Na naši šoli je tudi manj tekmovalnosti za točke.

Ko razmišljam o vzgojnih prijemih, mislim, da so največ vredni pohvala, priznanje, nagrada. To

so odločilne stimulacije za vloženo delo in trud. Pozitivna ocena sploh. Naši učenci sodelujejo na številnih likovnih natečajih doma in v tujini. Razstavljajo v družbi vrstnikov iz rednih osnovnih šol, to pa je zanje zanesljivo eno redkih področij, kjer se lahko enakovredno merijo z drugimi. Prejeli so tudi številne nagrade. Pri delu so zavzeti in moram reči, da imajo radi likovno vzgojo. Najpomembnejša je dobra motivacija. Pouk mora biti sproščeno delo, veselje in uživanje. Na uspehe so ponosni in ustvarjena dela radi pokažejo. Pogumno se udeležujejo raznih likovnih kolonij. Skupaj se veselimo uspehov in dosežkov, vsak naslednji dan je spet nov izziv, ki vabi še k zahtevnejšim ciljem.

Pri nas je Karel Pečko, slikar in profesor, prvi oral likovno pedagoško ledino, je pionir sodobnega pogleda na učenčevo ustvarjalnost, za njim pa nas je vrsta likovnih pedagogov, ki nadaljujemo to delo.

Moram tudi opozoriti, da so se odnosi v šolah od takrat, ko sem še jaz bil osnovnošolček, zelo spremenili. Takrat je bilo več reda, discipline, spoštovanja staršev, učiteljev, sošolcev, sedaj pa učenci najprej zahtevajo svoje pravice, na dolžnosti pa pozabljajo. V medijih, v prvi vrsti na televiziji, je veliko nasilja in to se seli tudi v šole. Starši se zaradi pomanjkanja časa premalo ukvarjajo z otroki in so mnogi prepuščeni ulici, šola pa ne more sama nositi vsega bremena. Tudi okolje, ki teži le za materialnimi dobrinami, slabo vpliva na otroke, zgledi vrednot in človeške solidarnosti pa so potisnjeni v ozadje.

Prosti čas, namenjen sebi?

Najprej: tega ni veliko. Večji del ga namenim za likovno ustvarjanje. Seveda obiskujem razne kulturne prireditve v našem kraju, največkrat otvoritve likovnih razstav. Velikokrat se odpravim tudi kam drugam (Velenje, Maribor, Ljubljana, včasih pa celo v tujino). Pomembno se mi zdi, da sem seznanjen s preteklim, pa tudi trenutnim likovnim dogajanjem. Ko sem bil mlajši, sem rad igral košarko, do pred dvema letoma tudi odbojko, vendar sem moral le-to opustiti zaradi poškodbe kolena. Poleti z družino večkrat igramo namizni tenis. Imamo psa, ki rabi veliko gibanja, zato večkrat grem z njim na sprehod v naravo.

Živimo na vasi in imamo večjo zelenico in vrt, kjer je potrebno marsikdaj kaj postoriti, tako v sadovnjaku kot na vrtu, saj si sami pridelamo domala vse sadje in zelenjavo. Tu se sprostim, izključim vsakdanji napor in najdem mir. Rad tudi kuham. Večkrat se dobivam s prijatelji in sosedi, še posebej pa me veselijo srečanja s slikarji ob kavi.

Posebej pa se veselim, da živim v kraju, kjer si bogata kulturna dediščina in tvorna sedanost tako srečno podajata roki.

Tone Turičnik

ESEJISTIKA

Pri nas je Karel Pečko, slikar in profesor, prvi oral likovno pedagoško ledino, je pionir sodobnega pogleda na učenčevo ustvarjalnost, za njim pa nas je vrsta likovnih pedagogov, ki nadaljujejo to delo.

KO POEZIJA POTONE

ali odgovor Branku Brezovniku

RECENZIJE

**Je naš čas
res čas idejne
izpraznjenosti?
Kot da bi presegli
mejo ustvarjalnosti,
kot da bi se že vse
povedalo na vse
možne načine.
Kakor da bi umet-
nost izgubila svoj
prvotni smisel ...**

Analogno z vprašanjem, kam z religijo po Nietzschejevem umoru boga, si lahko zastavimo vprašanje, kam s poezijo po konstruktivizmu in avantgardi. Gre za vračanje v obeh primerih in, kar zadeva poezijo, celo do te skrajnosti, da bi jo s težkim srcem opredelila kot poezijo. V mislih imam namreč knjižico Branka Brezovnika iz Mežice; ta je izšla novembra 2004 in v koroški umetnostni prostor grobo vdira z v oči bodečim naslovom »*Ljubezen dveh pogledov*« in pripisom Poezija.

Je naš čas res čas idejne izpraznjenosti? Kaže, kot da bi presegli mejo ustvarjalnosti, kot da bi se že vse povedalo na vse možne načine. Kakor da bi umetnost izgubila svoj prvotni smisel in se pretvorila v funkcijo, tako kot vse drugo. In vzbujajoča strah je misel, da večidel današnje umetnosti nastaja ne po čistem navdihu, temveč po želji petminutne slave. Je temu še sploh moč reči umetnost? Upam si celo trditi, da pisci »ustvarjajo« z vnaprejšnjo mislijo na publiko in zaslužek; tako imenovani umetnik postaja le delavec v proizvodnji, čigar izdelki nas bodo preplavili, tako kot ponaredki masivne in hitre proizvodnje nahrbtnikov, na katerih ne piše *adidas* (kot zaščitni znak kvalitete), temveč ADIOS. Tega primera ne navajam naključno, ampak ker neposredno implicira zaton, poslavljanje z besedo »adios«.

Človek se mora ustaviti že na prvi prebrani strani in dvakrat premisliti, ali naj bere naprej. Oprostila sem mu to prvo stran in brala - precej zgroženo, kajti od zrelega moškega bi lahko pričakovali vse kaj drugega. Seveda moram priznati, da sem tu in tam (in s tem mislim na ogromne razdalje!) našla kakšen verz, ki bi mu lahko rekla kvaliteten, toda večina njegovih besed kaže na »poezijsko nezrelost«, če lahko uporabim to skovanko v prid lepšemu izrazu za »nahrbtnik adios«.

Naj se najprej ustavim pri jeziku. Žal moram reči, da je to jezik nesrečno zaljubljenega ne-poeta, ki hoče biti poet na silo. Kratki in jedrnatih verzi, prazni in brez moči. Manko slogovnih prvin - razen prekomerne iteracije oziroma ponavljanja besed, ki se zdi bolj posledica pomanjkanja besednega zaklada kot izpostavitve te prvine - ključno pripomore k suhoparnosti verzov. Stil »rekla si, da me ne ljubiš in zdaj sem sam in boli« močno asociira na besedila turbofolka in tekste mehiških limonad, nivo slednjih dveh pa je precej kilometrov pod liričnim. Včasih celo dobim občutek, da je izbor besed zasnovan na njegovi nerazumljivi nujni potrebi po neki trdi rimi, tipa a a a - in v prid pridriha »postmodernosti« je možno najti celo rimo a b a a.

*Telo svoje spoznava,
odkriva, kaj vse telo ji skriva.
Da ženska res je postala,
kaže tudi njena lepa postava.*

Kaj naj rečem, cvet poezije - in upam, da je sarkazem evidenten. Mimogrede, kako lahko moški piše o

ženski ljubezni? Naj vam povem, dragi Branko, da smisel ženske ljubezni ne tiči v dolgournem opazovanju same sebe v ogledalu in masturbaciji. Na delu je zopet tisočkrat videno opredeljevanje ženske le kot seksualnega objekta in opisovanje v terminih »moškega« dojemanja. Na tej točki namenoma izpuščam »opisovanje njenega duševnega dogajanja«, ker ga avtor izpušča iz procesa ženske ljubezni. Toda pustimo to diskusijo.

Skratka, avtorjeva tematika je razvidna, čeprav iz zaporedja pesmic, ki vsekakor ni bilo skrbno izbrano, ni mogoče opredeliti avtorjevega osebnostnega razvoja. Mešanica otroške zaljubljenosti, očaranje nad naravo, katere opisovanje ne očara bralca, tu in tam še kakšna pesmica o uriniranju na javnem moškem wc-ju (in komentiranje opazovanja tujcev med opravljanjem tega dejanja bi raje prepustila dr. Ruglju) ter razočaranje nad koncem ljubezni, ki se izteče v kompleks Romea in Julije.

*Bilo bi prelepo,
da cvetovi ves čas bi cveteli,
ljubezen gojili,
jo za vedno tebi in meni pustili.*

S tem mimogrede dobiš vtis, da je g. Brezovnik pravzaprav zdolgočasena, vsega naveličana in po idealni ljubezni hrepeneča gospodinja, ki zapusti svoj mali grdi svet, ko začnejo predvajati mehiške limonade, iz katerih črpa navidezne izkušnje. Gospodinja, ki je pripravljena zažgati kosilo v prid temu, da se lahko vživi v namišljeni lik neke brezkompromisno ljubeče in ljubljene sužnje. In g. Brezovnik, kaj mislite, kdo bodo goreče oboževalke vaše poezije? Uvodoma sem omenila, da današnja umetnost teži po zaslužku; morda g. Brezovnik dobro ve, kaj gre v promet...

In nenazadnje bi se še ustavila pri pesmicah o naravi, kakršne bi lahko zasledili v otroškem zvezku.

*Mesto to si tam je zbrala
postrv potočna,
kraljica jezua, peščenega dna,
prostor svoj tam hrani zase.*

*Je strpna, je zala,
drugim potočni prostor tam ne bode dala.
Če manjša od nje je,
preblizu prišla, zbogom, hrana za njo je postala.*

Mogoče bi bilo bolje, če bi g. Brezovnik naredil dokumentarec o potočni postrvi, saj bi zagotovo obrodil sadove, na katere bi lahko bil ponosen. Mogoče bi celo lahko z g. Smodetom ustvarila dokumentarni film o ekološki problematiki koroških potokov in posledic za življenje v njih... Da, g. Brezovnik, ne poezija, biologija! In če bi naključno bili neuspešni, vam še vedno ostaja možnost, da napišete scenarij prve slovenske limonade.

Diana Muslimović

BLAŽEV ŽEGEN -

Prapotnikov izbor aktualnih besedil songov

Kako razumeti naslov nove zbirke Blaža Prapotnika *Blažev žegen*?

Lahko kot frazo v pomenu kljub trudu brez učinka, zaman, nevedno truda, torej z negativnim prizvokom. Lahko dobesedno: po imenu Blaž in nemcizmu žegen v slovenskem pomenu blagoslov.

Naj ugibam in rečem: delo ni blažev žegen, je Blažev blagoslov, torej slednje, s pozitivnim prizvokom, s sicer prepesniško, predomišljavo, skorajda neustrezno besedo blagoslov, s trdim orehom, ki takoj zastavlja podvprašanja.

Blažev blagoslov? Je kdo (on, pesnik), ki s čim (s svojimi pesmimi) koga (bralce) blagoslavlja v pomenu povzročati srečo, korist, bogastvo, blago, posebno stanje? Je kdo (bralci), ki njega (avtorja) zaradi česa (pesmi) blagoslavlja? Je kaj (pesmi), ki komu (bralcem) pomeni blagoslov? Je kdo (bralci), ki za koga (avtorja) predstavlja blagoslov? Itd.

Kljub temu, da je ponovljena beseda res težka, pa gotovo ni nesmiselna, ne za avtorja, ne za pesmi in ne za bralce.

In ne za poslušalce. Knjižica *Blažev žegen* v formatu zgoščenske, z zunanjo opremo (posnetki s koncertov, stilizirana kitara), z Blaževim popotnico na zavihku in krepko poudarjenimi verzi kot refreni je namreč predvsem zbirka songov.

Avtor sam v Popotnici poudari, da gre za osebni izbor »aktualnih besedil songov, ki jih izvajamo z bendom (Ex animo, op. avt.), kot vedno in od nekaj - izključno z ustvarjalno avtorsko usmeritvijo.«

In res - našteje nekaj naslovov besedil iz železnega repertoarja svojih glasbenih skupin, nato pa že opozarja na besedila iz te nove knjižice, ki pa so že bila objavljena v njegovih pesniških zbirkah (npr. Pegaz prebija zvočni zid in V redu kaos), a so zdaj prirejene v songe, nekaj je besedil s studijskega albuma, nekaj je novih, kot pravi Prapotnik, ena misel celo ukradena, ker toliko pove:

*Kdor beži, še ni svoboden,
kdor beži, še ni prost.*

No, in song s tem refrenom, z naslovom *Kdo je svoboden*, je mogoče kar tipičen za Prapotnikove songe in songe sploh, ki so opredeljeni kot družbenokritične, kratke, preproste pesmi. Prvo in drugo bi za Blažev žegen veljalo, o preprostosti besedil pa bi težko govorili. Ne, Prapotnik tudi v teh songih ne more skriti, da je odličen pesnik, mojster kombinacije motivov, ki v antitezah šokirajo, v stopnjevanju prepričajo, s teminami tlačijo.

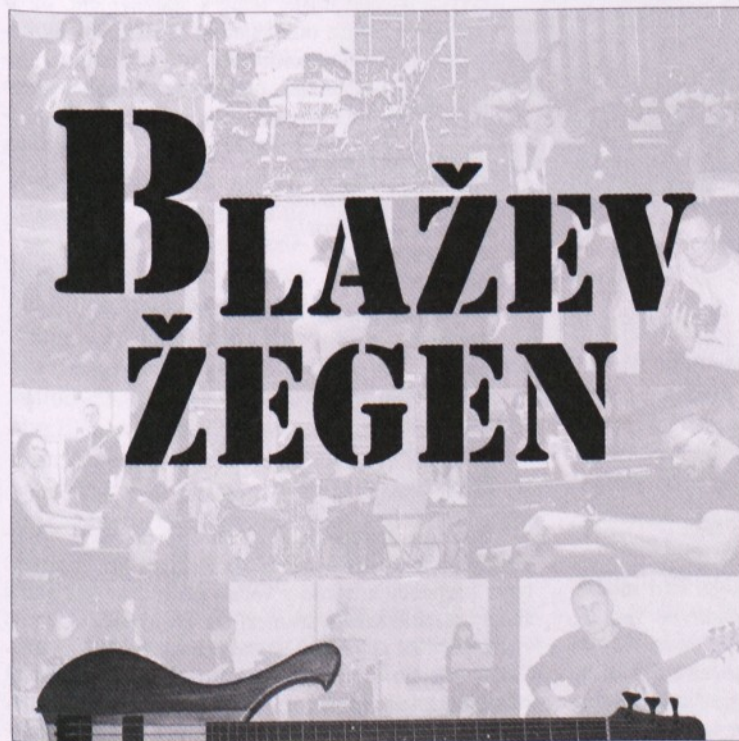
Kot »nekoliko bolj preproste« bi mogoče lahko označili le tiste songe, v katerih se avtorju urima rima (pa še zanjo se v songih, ki so namenjeni predvsem petju, najde opravičilo), a vendarle se za celoto skoraj ni mogoče strinjati z avtorjem v posvetilu v knjigo, ko pravi: »Oprosti, poezija, spet sem te izdal.«

Ali se motim, če povzamem, da nam ta zbirka predstavi Prapotnika, razpetega med poezijo in songi ter »obremenjenega« z nostalgijo po že dobro opravljenem. Če parafraziram njega samega, se nostalgije že ozdravlja (tudi s to novo knjižico), a misli, da to še ni pravo, da je le blažev žegen (zdaj tudi vemo, od kod naslov).

Ni res. Je pomemben nov začetek po osmih letih, odkar ni izdal nobene zbirke.

RECENZIJE

O preprostosti besedil pa bi težko govorili. Ne, Prapotnik tudi v teh songih ne more skriti, da je odličen pesnik ...

Faksimile naslovnice zbirke songov *Blažev žegen*, Blaža Prapotnika, ki je februarja, - z mislijo na slovenski kulturni praznik - izšla pri Založbi Cerdonis

Helena Merkač

Duška Meh: Nikoli ne vprašaj, zakaj

Vsak dan je nova pesem

RECENZIJE

Med pesnico in svetom stoji namreč samo še jezik, svoboden, samostojen in krhek, ki zapisuje univerzalne življenjske impulze ...

Druga pesniška zbirka Duške Meh *Nikoli ne vprašaj, zakaj* (Mohorjeva družba, 2004) pred potencialnim bralcem brez sramu odpira večna vprašanja bivanjske in ljubezenske problematike, ki jih beleži naravni tok dogodkov. Osamljenost posameznika sredi široke množice, notranji boji, povezani z različnimi življenjskimi udarci in s premlevanji o življenju, ranljivost in potrtost se menjujejo z nikoli minljivim upanjem in s pristrčnim pesničnim humorjem. Že sam naslov zbirke, četudi zapisan brez ustreznega končnega ločila, nas opozarja, da imamo tudi tokrat – kot poprej v literarnem prvencu, zbirki pesmi *Jočeš, moj mali pajac?* (Prešernova družba, 2001) – pred sabo jasno izpovedno delo, razpeto med domišljjskim doživljanjem in doživljajsko resničnostjo, tenkočutne opazovalke vsakdanjosti. Med pesnico in svetom stoji namreč samo še jezik, svoboden, samostojen in krhek, ki zapisuje univerzalne življenjske impulze, ujete v harmonijo sorodnih kontrastov, nikoli izživete ljubezenske zgodbe.

Številnost čutov in čustev, izražena skozi nemir in občasno utesnjenost z izpostavljeno distanco do lastnega pesništva in zaljubljenosti, nagovarja neimenoovanega naslovnika. Tako vzpostavljen dialoški odnos, osredinjen na ključno besedo – zakaj, trka na njegova čustva in razum. Nagovor njemu, drugoosebnemu naslovniku, razkriva intimne želje, obrise in spoznanja na izkušnjah zrelega odraslega človeka ter s tem povezano neposredno bralčevo doživljanje pesničinega sveta, v katerem le-ta pogumno išče svojo pot:

*Na poti skozi čas
se kdaj usedi na popotni kamen
in se ozri nazaj.
Morda boš videl sonce,
kjer je bila tema,
morda boš slišal pesmi,
kjer je gospodaril veter,
morda boš videl ljubezen,
kjer si našel samoto.*

*Prižgi svečo.
Nekoč, ko boš sam.
In vedi –
v njej so misli nate
in spomini.
V njej so pozdravi zate
in obljube.
V njej je usoda.
Moja.
In slovo.*

Izpoved, ena sama pesnitev, obsega štiri medsebojno prepletene pesniške cikle: *Nikoli ne vprašaj, zakaj*, *Sama*, *Trenutki*, *ukradeni minevanju* in *Mali in tihi, dobri svet*. Čudovito spевна in močna lirika, ki se naslanja zgolj na svoje občutke, predstavlja nikoli urešničena mimobežna srečanja dvojine na meji drznih sanj in globokega molka. In prav v tem se razodeva originalnost, samosvojost in enkratnost te pesniške

zbirke; dovršen in suveren prikaz, kako se molk srečuje z ranjenim čustvom, v bralcu (ne)hote vzbuja še kakó potrebno samorefleksijo. Izjemna izpovedna moč – tako bivanjske slutnje kot razumskega poznavanja resničnosti – v iskanju izgubljenega ljubezenskega raja v nadaljevanju odpira tudi vprašanja človeške odtujenosti – ljudje smo si včasih predaleč, drugič preblizu. Odnos med posamezniki, torej ne le med dvema, ki čutita vzajemno naklonjenost, skozi pesniški izraz riše valovite impresije hrepenenja, ujete v dejanski prostor in čas:

*Samo sanjam dovolim biti.
Samo sanjam.
Samo solzam upam verjeti.
Samo solzam.
Samo brezčasnost želim živeti.
Samo brezčasnost.*

*Malce me je strah.
Zaradi ljudi,
ki me imajo radi.
Drugače ...*

*Nekomu bi rada rekla hvala.
Pa ne znam.
Droben cvet dajem.
Plah pogled.
Toplo misel.
Vse je samo hvala ...*

Prepletanje bivanjske teme s spoznanjem, da je ljubezen povezana z otekajočim se časom, odkritosrčno dopolnjuje premišljevanje o brezmejnosti trenutka. Čutni prebliski, prepričljivo predstavljene podobe in zarisi občutenja trenutnih vtisov, nagrajujejo miselno in razpoloženjsko plaho liriko, pesem o posebnem človeku:

*Vseeno imam še malo let.
Premalo, da bi verjela,
da življenje
mora biti
takšno,
da usoda
noče
podarjati
trenutkov,
da resničnost
mora
boleti ...*

Notranje dogajanje, ki ga čuti nekdo, čigar viharno čustvo je doslej neuslišano, učinkuje kot nagovor; izraz hrepenenja, stkan v vedno nove pesniške stihe, skozi katere izžareva sramežljiva življenjska vedrina, vpeta v kratke glagolske stavke razpoloženja in stanja. Slednji dajejo slutiti, da je prisluškovanje svetu in iskanje lastnega prostora v njem vredno in potrebno, zakaj vsak dan je nova pesem, prelita v besedno melodijo, ki boža.

Matjaž Apat

Trije časi v enem

Janez Žmavc: Otok Walcheren. Mladost v mojem Šoštanju, Založba Cerdonis, Slovenj Gradec - Šoštanj 2005

»Spomini me preplavljajo. Zbir samih raztrošenih utrinkov, ki jih ni moč povezati v strnjen pripovedni sklop, v zasnovi pa vendarle predstavljajo čas kot nedeljivo celoto. Le obnavljati jih je treba, tiste ključne dogodke, ki so ogradje tvojega stvarstva, da ne potonejo v molk onemelega zagrobja.«

Tako Janez Žmavc ob koncu prvega poglavja, ki bralca dramatično postavi v sredo burnega dogajanja, opiše svoj spominski in pripovedni postopek, metodo, s pomočjo katere se v poglavjih, ki sledijo, povrne v čas svoje mladosti v Šoštanju in čas, ki ga je v življenju najbolj zaznamoval, čas vojne.

Pravzaprav, če smo povsem natančni, se v Žmavčevi spominski knjigi Otok Walcheren (mladost v mojem Šoštanju), nenehno prepletata dva narativna principa. Če smo zapisali, da je prvo poglavje dramatično, pa se vendarle začne s pravljicnim »Bilo je davnega vojnega leta ...« Tako, kot je bilo avtorjevo življenje do konca vojne ravno to, preplet, ali bolje, zaporedje (liričnega) otroštva in zgodnje mladosti ter (dramatičnega) dozorevanja, je taka tudi knjiga. V njej se namreč v izjemno prepričljivem sosledju in ravnotežju (Žmavc je bil navsezadnje več kot pol življenja gledališki dramaturg, še dlje - še zdaj - pa dramski pisatelj) menjavajo tako bivanjsko kot pripovedno skrajno zgoščeni deli, ki pa kljub šestdesetletni in še daljši oddaljenosti ter občasni specifični zgradbi (dnevniški zapiski, vložene pesmi) ne učinkujejo fragmentarno, temveč povezano, kakor bi jih avtor v svoji pisateljski in človeški zavesti nenehno obnavljal, sestavljal in gnetel v materijo, ki se je zdaj v obliki literariziranih spominov prelila na papir.

Trije časi, čas pred vojno, čas vojne in čas tik po vojni (tega je v knjigi najmanj, pripoved se s prihodom iz ujetništva tako rekoč ustavi), je za Žmavca pravzaprav en sam čas, »vojni čas«, kot zapiše. Čim vojno prevzame kot »stanje stvari« in ne kot nenehne izredne razmere (Žmavc vendarle ni bil ves čas na fronti), pa se v njenem okviru

začne dogajati življenje »kot tako«. In v tem življenju spoznavamo mladeniča (ob napadu na Jugoslavijo je imel še ne sedemnajst let), ki razmišlja in čustvuje, zdaj živi »kar tako« in se zdaj bori za življenje, pri čemer je na trenutke popolnoma potopljen v dogajanje, na trenutke pa iz njega kakor da bi izstopil in se opazuje od zunaj - kar nekje zapiše tudi sam. Ta dvojni pogled bralcu omogoča, da si lahko tudi sam ustvari prepričljivo in kontrastno sliko minulega: da, denimo, kot avtor hodi po okupirani Evropi z miniaturo Prešernovih Poezij v žepu, v živo vidi Fernandela

kot nastopajočega v frontnem gledališču, pomaga zaveznikom pri zavzetju strateško pomembnega nizozemskega otoka Walcheren, na katerem je preživel pol leta; še prej pa, še doma, doživi prvo gledališko izkušnjo v cerkvi, občuduje Kajuha in piše lirično poezijo (Pesmi iz mojega Šoštanja 1946 - 1948 so sestavni del knjige).

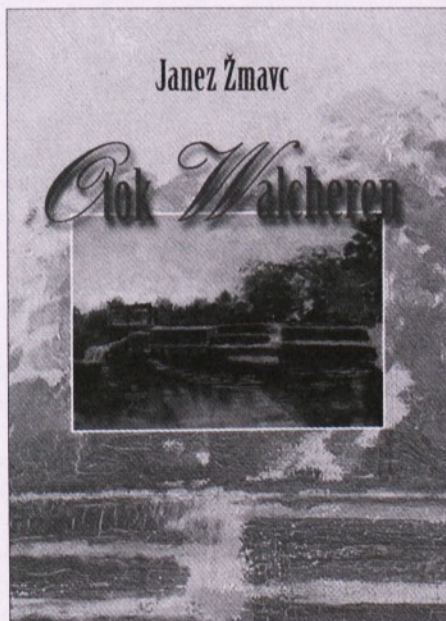
Žmavčeva spominska proza je po eni strani zavezana dejstvom (denimo od vpoklica v »idiotski arbajtsdinšt« do vrnitve v tako težko pričakovano domovino, o kateri veliko pove drobna »gogoljevska« zgoda s plaščem), po drugi strani pa ne more skriti pripovedovalčeve pisateljske roke. Ta je nenavadno mehka, včasih celo čehovljanska, a kljub

vsemu odločna, včasih nemočno sprijaznjena (tudi zaradi nadležne nočne slepote), a uporniška, ko je treba, modra, a vendarle tudi otroško naivna, vse-skozi pa sočutna, še zlasti v literarno najmočnejših, skorajda romaneskni delih, kot npr. v poglavjih Smrt v morju ali Fronta. Tisti, ki smo Janeza kdaj srečali, lahko najdemo v njegovem Otoku Walcheren človeka, ki ga že poznamo, a tudi nekoga, ki se nam je zdaj (prvič) v dobri meri razkril, hkrati pa prozo, ki nas v najmočnejših trenutkih poteši kot kakšen dober (vojni) roman. Ta ohranja spomin na čas, ki bi bil brez Žmavčevega pričevanja nujno drugačen - in je drugačen tudi z njim.

Blaž Lukan

RECENZIJE

Kakor bi avtor v svoji pisateljski in človeški zavesti spomine nenehno obnavljal, sestavljal in gnetel v materijo, ki se je zdaj v obliki literariziranih spominov prelila na papir ...

Naslovnica: Janez Žmavc Otok Walcheren, Cerdonis - Zavod za kulturo Šoštanj, 2005

IZ ODSEVANJ V POGOVORE

Intervjuji Toneta Turičnika v eni knjigi

RECENZIJE

Lani je minilo 25 let, odkar v Slovenj Gradcu izhajajo Odsevanja. Za tiste, ki pišemo v njih, je včasih prav vznemirljivo sestiti h kupu teh revij, ki so se nabrale v četrstoletja, in jih posebno svečano prelistati ...

Lani je minilo 25 let, odkar v Slovenj Gradcu izhajajo Odsevanja. Za tiste, ki pišemo v njih, je včasih prav vznemirljivo sestiti h kupu teh revij, ki so se nabrale v četrstoletja, in jih posebno svečano prelistati, ponovno kaj prebrati, poiskati svoje zapisano in se zamisliti ... Verjamem, da se je tako primerilo tudi Tonetu Turičniku, ki pa ga njegova bera opravljenega dela ni le navdala s ponosom, češ veliko si naredil, pač pa mu je postala ideja za novo knjigo.

Tako so pred nami Pogovori, nov izdelek založbe Cerdonis, knjiga 26 intervjujev, ki jih je profesor Turičnik v 25 letih opravil z znanimi Korošci in objavil v Odsevanjih. Še več: to je knjiga o 26 ljudeh, tako ali drugače zaznamovanih s Koroško in s kulturo oz. z umetnostjo, pomembna zato, ker so zaradi žanra – intervjuja – te osebe živejše, njihovi odgovori prepričljivi, nekatere

besede z leti vse bolj preroške, druge vse več vredne, tretje terjajo izpolnitev obljube, čeprav – to je treba poudariti – to niso intervjuji, ki bi jim bila osnova dnevniška aktualnost, ampak so ubrani na tisto »večno aktualnost«. Vsi so tipični z vpraševalcem in vprašanim, torej z izmenjavo vprašanje – odgovor (le pri dveh ni tako, ker sta intervjuvanca sama odgovarjala na poslana vprašanja), praviloma so rezultat ključa »od začetkov do danes«, vsi so v prvi vrsti osebnostni intervjuji, vendar že z gotovimi potezami tematskih. Odlika so vprašanja ustrezne mere (po pravilih naj ne obsegajo več kot 10 odstotkov intervjuja), tudi čista, direktna vprašanja, s katerimi avtorju uspe, da zasije intervjuvanec v vseh svojih razsežnostih, on sam pa sicer ostane v senci, a mogočni.

Prav je storil Tone Turičnik, ko je – kot je zapisal na zavihku knjige – nekatere svoje uvodne odstavke v intervjuje skrajšal in jih, dopolnjene v življenjepise intervjuvancev, posebej objavil na koncu knjige. S tem je publikacija postala preglednejša, zaradi nekaterih drugih popravkov intervjujev na poti iz Odsevanj v Pogovore (npr. preoblikovanje nekaterih naslovov, črtanje nekaterih zastranitev itd.) pa so besedila pridobila na enovitosti in zgoščenosti; za živost tudi v tej knjigi pa veliko naredijo portretne fotografije intervjuvancev.

In kdo so ti? Njihovo izbiro je po avtorjevih besedah narekovalo več dejavnikov: naključje, aktualne spodbude, kot so življenjski jubileji, priznanja, obletnice ... in vsem skupno merilo: biti soustvarjalec koroške (slovenjgraške) kulturne scene. Tako zaživijo pred nami Jože Leskovar, Anton Herman, Karel Pečko, Drago Druškovič, Marijana Vončina, Jože Potočnik, prim. Drago Plešivčnik, Bogdan Pogačnik, Ivan Mihev, Marija Weigerl, Andrej Šertel, Tone Gašper, Helena Horvat, Mira Cajnko, Jože Tisnikar, Alojz Pogorevc, Mičo Mičovič, Vojko Močnik, Franc Berhtold, Bogdan Borčič, Franček Lasbaher, Andrej Makuc, Niko Kolar, Marko Košan, mag. Sašo Vrabič in Janez Žmavc.

Tonetu Turičniku je z njimi v eni knjigi uspelo sestaviti lep mozaik s kulturno podobo naše kraji-
ne zadnjega četrstoletja.

Helena Merkač

Likovna oprema ovitka knjige je delo akademskega slikarja Karla Pečka

Temna ozadja bliskavih podob

Alenka Glazer: RAZSTAVA, samozaložba, sine loco 2004, 30 strani

RECENZIJE

Marca lani je izšla po obsegu drobna zbirka pesnice, ki je tudi svojo prejšnjo zbirko, Kolobar (2001), izdala v samozaložbi. Prej kot na vprašanje, če v množici založnikov res ni nikogar, ki bi jo vzel v program, je odgovor mogoče najti v vprašanju – ali se ni današnji lirski govor premaknil v povsem neinstrumentalno rabo in ga je mogoče najustrezneje opisati kot »muhastega«. Kaže, da je le tako mogoče ohraniti pesniško avtonomijo, z njo pa tudi ponos tega poklica.

Če se nam ob naslovu utrne asociacija s Slikami z razstave Musorgskega, to ni čisto naključno, kajti zbirka temelji na enakem principu upodabljanja – pripovedno in ekspresivno sta neločljivo povezana v temeljnem postopku te zbirke. Ta pa je interpretacija neznanega, vnašanje lastnega smisla v nekaj, kar se razstira pred očmi pasivno, raz-stavljeno. Poudarjena je subjektivna zaznava, se pravi osebni pogled, ki se sem in tja kaže kot čudenje (*»in zdaj strmim / vsa zmedena / ob tem spoznanju / nespoznavnega«* – Sputnik), spet soočenje s stvarmi (Poeme électronique) in, spet, obtožba (*»boben joka, / brez občutka / bijejo po njem / beli, sami beli«* – Ruanda – Urundi). Interpretacija vidnega je tudi razkrivanje potencialnih vsebin, sebe in drugih oziroma drugega; *»zvezde te spomnijo, / kako si sam, / da te je strah.«* (Atomium). Ali pa *»Zdramljeni takrat / se v hipu zavemo«* (Espanja). Gre torej za suito, kot pri Musorgskem, z izrazito osebno perspektivo na veliki svet. Prav zato soočenje s tem svetom, projiciranim na površino Razstave, ne zbuja vedno prijetnih občutij. To tudi poudarja motto zbirke, ki govori sicer o razpetosti med atomsko bombo in osvajanjem vesolja, a je namenjen pravzaprav človeku kot vprašanje: Kam se boš postavil ti, opazovalec, gledalec? Ni dvoma, da je njegov položaj ogrožen, in tudi ni dvoma, da se avtorica opredeljuje za tiste, ki so prišleki; morda bolj eksplicitno kot pri pesmi Espanja (*»nam pa pripada, / s*

pogledom v prihodnje, / doba današnja.«) v Runada – Urundi, ko ta prihod tudi upodobi: *»Po vijugastih stopnicah / spušča v sonce se, / vedno niže, / vedno širje / črna reka glav.«* Zdi se mi, da se ti dve zanikujoči in pritrjujoči stališči srečujeta in uravnotevita v zadnji pesmi, Noči na razstavišču, kjer spregovori z občudovanjem mostu (*»sanje arhitekta«*). Most je umetniško delo, simbol, v katerem se osmišlja ta pot k zvezdam. Pri perspektivi v pesmih prevladuje 'mi', narava tega pogleda pa je izrazito individualna in intimna.

Pet pesmi iz tega cikla je avtorica objavila že leta 1960 v Novih obzorjih, o čemer nas seznanja v spremnem zapisu. A knjigo razumem tudi kot pesniški komentar. Z njo je avtorica izrazila tudi občo anksioznost pomladi 2004, ki je močno vplivala na počutje in ravnanja ljudi pri nas. Sodim, da je to povezano s priključitvijo k EU, seveda pa hote ali nehote povežemo ime naše nove prestolnice in prizorišče razstave – Bruxelles. Vendar zbirke nikakor ne gre brati samo s to mislijo, čeprav ponovna objava pesmi v obliki zbirke – tokrat kot celota – postaja tudi dokument današnjega časa in se ne more ubraniti asociacij. Ne gre za politično izjavo ali preprosto nasprotovanje ali odobravanje. Toda svarilo je nedvomno prisotno. A bolj kot svarilo glede moči in sposobnosti človeka je zanimivo, da se avtorica iz svojega robnega položaja (ne pa tudi robnega pomena) sploh ukvarja s kolektivnim. Jasno je, da je naslovnik kolektiven. Svarilo pa je vse prej kot eksplicitno in enopomensko. Izpod pripovednega toka namreč bolj slutimo orakeljsko sporočilo, najbrž tudi zaznano kot slutnja.

Naj poudarim, da je zbirka tehnično in likovno mali biser, premišljena, lepo in domiselno oblikovana in izdelana (besedilo je oblikoval Zoran Hočevar, natisnjeno v Grafiti studio Maribor). Oprema je v celoti avtoričino delo.

Marjan Pungartnik

Dežela škratov -

knjižica o Gmajni

RECENZIJE

Z Deželo škratov so povezani čudeži, drugače ne more biti! Kako bi se sicer komaj nekaj slišalo o druženju vrtičkarjev in škratov na Gmajni, zdaj pa je pred nami iz tega cel turistični projekt, s turistično potjo, z zloženko, s knjižico!

Toda to je uspelo navadnim smrtnikom, beri ljudem, za katere je Matjaž Zanoškar, župan Slovenj Gradca, v uvodu h knjižici zapisal: »Potrjuje se stara modrost, da ljubezen, volja in jasni cilji zmorejo največja čuda.«

Kot že rečeno, eno teh čudes je tudi publikacija Turističnega društva Slovenj Gradec Dežela škratov, čudo predvsem zato, ker je tako hitra nadgradnja ideje »spodbuditi turistični razvoj in v tej izvirni usmeritvi pridružiti druge etnološke, kulturne, rekreativne in še kakšne razsežnosti« oz. hitra nadgradnja ideje: z v družini Zagmajškovih oživljenimi škrti skupaj s tistimi, ki jim je za razvoj turizma, turistično oživiti celo Gmajno.

Mestna občina z županom je že zraven, Turistično društvo Slovenj Gradec s predsednikom Ivanom Bošnikom, izdajateljem knjižice, prav tako. Na svoji strani pa ima projekt gotovo tudi vse avtorje zapisov v publikaciji. Temeljito, tudi z nekaj zgodbami, so predstavili svet škratov, prav tako temeljito pa tudi Gmajno (zgodovinsko podobo, oris posestne strukture od 14. do 19. stoletja, kmetijstvo, turistično pomembne domačije, gozdove, živalstvo, etnološki oris, spominska znamenja, ponudbo domačij). S fotografijami so spojili pravljичni svet (škrti, ki na pobudo Florijane Kragelnik že kraljujejo na Gmajni) s stvarnim, ki pa, kot se vidi, ni nič manj pravljичen.

Ne more se vsak konec Slovenj Gradca pohvaliti s svojim turističnim projektom in s svojo turistično knjižico, kot se lahko Gmajna. Čestitamo!

H. Merkač

Dežela škratov

Ivan Kordež:

DOŽIVETJA IN SPOMINI

Knjiga gornjega naslova je posvečena tako zgodovini Kordeževe kmetije kakor tudi rojstnim Prevaljam in je po tej značilnosti – tako rekoč – že svojevrstna redkost med koroškimi knjižnimi novostmi, saj je po eni strani zgodovina kraja in po drugi pisateljeva osebna zgodba. Izdala jo je celjska Mohorjeva družba v redni knjižni zbirki za leto 2003 z dobrohotnim deležem urednice Nives Vidrih, ki jo je lektorirala in napisala še spremno besedo z ustreznim naslovom *Smelo in pokončno skozi življenje*. Med podatke o avtorju je zapisala, da je bil Ivan Kordež (1893 – 1979, rojen na Prevaljah, kjer se mu je življenje tudi končalo) ...'zaveden, napreden in veren koroški slovenski kmet'.

Knjiga je razporejena v tri dele. Po dobri mohorjanski navadi, da naj bo vsebina najprej umeščena v stvarno okolje, v I. delu obravnava zemljepisno podobo Mežiške doline in njeno gospodarsko zgodovino, od slednjega v posameznih podglavjih, recimo za primer, *Tovarno Guštanj, Rudnik premoga na Lešah, Lesno industrijo, Papirnico in Pilarno na Prevaljah*, pa torej, sicer v dokaj skromnih orisih, splošno zgodovino teh krajev z dodatkom za Mežico in Črno, in s splošno kulturnega področja še *Prevaljsko župnijo* (ne da bi se spuščal v njene zasluge za dejstvo, da je ravensko šolstvo v letu 2000 moglo slaviti svojo 300-letnico) ter *Mohorjevo družbo na Prevaljah* (po predplebiscitnem begu iz Celovca leta 1919 in pred dokončno naselitvijo v Celju leta 1927). Takšna obširna zasnovà nam pač pričà, da je Kordež gotovo snoval temeljitješe zgodovinsko delo, ki se mu je nazadnje iz tega ali onega razloga odpovedal in s tem ta del skrčil na dobro četrtino od celotnega obsega 202 strani komaj kaj več kot žepne velikosti knjige.

Prav tako izrecno življenjepisen je II. del knjige z družinsko zgodovino trdne kmetije tik nad Prevaljami z bežnim orisom šolanja na domači cesarski in (navzlic slovenskemu okolju) docela nemški ljudski šoli, ki jo sprejema kot nujno dejstvo kljub temu, da je v svoji velikonemški zagrizenosti slovenski jezik v obliki učnega predmeta z neznatnim številom učnih ur trpela kvečjemu v manjšem delu prvega šolskega leta. Zatorej podrobneje opiše, da po končani osemletni šolski obveznosti slovensko ni znal ne brati ne pisati. Materinega jezika se je naučil pozneje zlasti s pomočjo Mohorjevih knjig. Drugi razdelki so namenjeni obema svetovnim vojnama (od prve še največ zvezo o njegovem ruskem ujetništvu) in zlasti temu, da mu je oče po umiku na preužitek leta 1930 le prepustil kmetijo in dolgo in težko pričakovano gospodarjenje.

Skoraj polovico knjige zavzema III. del (edini s posebnim naslovom *Kmetijstvo in kmetijske zadruge*. Prične ga z bežnim vpogledom v obdobje srednje-

veških kmečkih uporov z Matijem Gubcem, ne da bi omenjal sto let starejši prvi koroški – upor slovenskih kmetov leta 1478 (vodil ga je kmet Matjaž, po zgodovinski ironiji so ga razbili Turki). Vsebinsko težišče je tu obdobje po Titovi zaslugi na srečo sorazmerno kratkega poosvoboditvenega ruskega socializma, ki ga imamo v resnično slabem spominu vsi podeželani, ki smo ga morali sodoživljati. Ne glede na naravne danosti je namreč potekal plansko na tak način, da je ljudska oblast kmetom predpisala, kaj morajo pridelati in kolikšno večino pridelka z obvezno oddajo izročiti državi za preživetje hitro rastočega socialističnega delavskega razreda. Sam se dobro spomnim, da je bilo mojemu očetu na vsega tri hektarje velikem posestvu određeno pridelati toliko nekih v Prlekiji povsem neznanih stročnic, da tega nikakor ni mogel izpolniti, zaradi česar je moral oddati toliko večji delež pridelanega žita s posledico, da smo že z novim letom kar nekaj zaporednih let doma bili brez kruha, razen tega pa je moral celo odsedeti še tritedenski zapor. Torej sem zlahka razumel težave, ki jih je Kordež imel s tem, da je kolikor toliko ohranjal svojo kmetijo. Dokaj izvirno jo je v teh, kot sam omenja, zares krutih časih, reševal celo s tem, da jo je kot prvi v okraju vpisal v kmečko zadrugo in postal njen predsednik, zatem pa zvezni oblasti v Beogradu z lastno resolucijo predlagal tako svojevrstne rešitve za uspešnejše kmetovanje v socializmu, da je bil prepoznan za sovražnika ljudstva in obsojen na devetmesečni zapor.

Z odsedenim zaporom nekako zaokroži svoje spomine, ki jih dejansko opira na svoji neobjavljeni veliko večji dve knjigi osebnih in zgodovinskih zapisov. Končuje jih z izborom treh svojih pesmi, povezanimi s kmečkimi stiskami v nekaterih njegovih življenjskih obdobjih, in z Dodatkom, nekakšnim kratkim povzetkom do leta 1964, ko je sinu Ivanu (... 'po kratkem prerekanju!') izročil posestvo z izročilno pogodbo.

Najbrž ne bi bilo na mestu, da v ta zapis zajamem kakšne bolj ali manj nepotrebne pravopisne napake ali kakšno pravo zgodovinsko, npr. smelo trditev, da so kmetje leta 1848 ...'uničili gradove ter za vedno pregnali graščake', kot da ne bi celo sam navajal srečanja z grofom Thurnom, splošno znanim tudi iz Vorančevih spisov. Pa recimo, da je to še bolj spodrljaj urednice, ki tega ni popravila.

Prava domačijska knjiga torej, ob kateri se bralec skorajda zanesljivo ne bo dolgočasil, ker je v njej dovolj življenjskega in živega bogastva, ki lahko vsakemu veliko pove, tako da jo moremo upravičeno imeti za dobrodošlo novost v razmeroma skromni koroški novejši književni beri.

Franček Lasbaher

RECENZIJE

Prava domačijska knjiga torej, ob kateri se bralec skorajda zanesljivo ne bo dolgočasil, ker je v njej dovolj življenjskega in živega bogastva, ki lahko vsakemu veliko pove ...

Pandelov zbornik 'Spor zaradi dvojezičnih krajevnih napisov na Koroškem'

RECENZIJE

Navzlic vsej demokratični državnosti Avstrije dvojezični napisi na žalost še vedno niso samoumevni, čeprav so se nam v Sloveniji takšni vedno zdeli.

Tako sem prevedel glavnino nemške knjige *Ortstafelkonflikt in Kärnten* s pomembnim podnaslovom *Krise oder Chance?*, torej v naslonitvi na glavni naslov **Zgolj napetost ali obenem priložnost?** Vprašanje si zastavlja skupina znanstvenikov, ki se je ob ponovnem sklepu avstrijskega ustavnega sodišča v decembru 2001, torej nekako ob tridesetletnici prvega večjega izvrševanja določila avstrijske državne pogodbe, po katerem ima manjšina pravico tudi do krajevnih napisov v svojem jeziku, dejansko znano že iz cesarskih časov pred I. svetovno vojno, lotila natančne razčlenitve celotnega dogajanja – s poglobitnim namenom, da nemški večini na Koroškem s pomočjo avstrijske demokratične javnosti dokaže, da je vendarle že čas priznati zgodovinsko dejstvo, da ima Koroška nesporno tudi svoj slovenski obraz. In kakor je obraz najprepoznavnejši del osebnosti, je ime kraja z vsemi drugimi javnimi napisi vred na enak način najznačilnejši del njegove prave podobe. Ustavni sklep je namreč s tem, da omogoča še več slovenskih uradnih (javnih) napisov, ponovno vzbudil že večkrat doživljeno silovito ogorčenje sorazmerno male, a toliko napadalnejše nacionalistične skupine, ki v koroški javnosti ne more trpeti nikakršne prisotnosti slovenstva. Da bi kaj prispevala k pomiritvi nastalega ozračja, je skupina slovenskih izobražencev v prvi polovici leta 2002 v slovenskem izobraževalnem domu v Tinjah (Tainach, dovolj simbolično nekdanja Meškova župnija), poskrbela za vrsto predavanj z vsebinskim vodilom, ki leta 2004 služi za naslov pričujočega zbornika.

Knjigo je z letnico 2004 izdala dunajska 'Wilhelm Braumüller Universitätsverlag' (Vseučiliška založba Wilhelm Braumüller) s posebej opazno podporo ministrstva za šolstvo, znanost in kulturo. V nedvomno zahtevni vlogi urednikov so jo podpisali Martin Pandel, Miroslav Polzer, Mirjam Polzer-Srienz in Reginald Vospernik. Dobrodošla odlika zbornika je objava povzetkov v slovenščini vseh 16 prispevkov, predgovor urednikov pa je preveden v celoti. Dejansko manjka le prevod uvoda predsednika državnega sveta Andreasa Khola, v katerem ima največjo težo varstvo manjšin kot vrhunske državne ustavne obveznosti, pri čemer se moramo zavedati, da poleg hrvaške gre tudi za madžarsko, češko in slovaško skupnost, ob tudi pri nas obstoječi romski pa je v Avstriji priznan še njen sintski del. Knjigo, ki mi jo je prijazno posredovala založba, sem prebral z nezmanjšano pozornostjo od prve do zadnje strani, saj vseskozi gre za objavo, ki prva na takšni ravni

daje njenim avtorjem možnost, da neobremenjeno spregovorijo o vseh zadevnih vprašanjih.

Navzlic vsej demokratični državni usmerjenosti Avstrije to na žalost še vedno ni samoumevno, čeprav so se nam v Sloveniji dvojezični napisi takšni vedno zdeli. In vedno znova me je osupnilo prostaško nasilje, s katerim so se na slovenske pravice z zagrizenim besom odzivali 'domovinoslužni' koroški Nemci, gotovo še najbolj v 80. letih ob primeru ljudske šole v Žitari vasi (Sittersdorf), ki ji je nazadnje po dolgoletni zavidanja vredni vztrajnosti in neomajni narodni pokončnosti njenega ravnatelja Franca Kukovica prav tako šele ustavno sodišče končno zagotovilo pravico do nekaj tako samoumevnega, kot so na uradno dvojezični šoli uradni tudi slovenski napisi. V tem zapisu želim prikazati vsaj nekaj izrednega miselnega bogastva v zborniku in dodati kakšno dopolnitev oziroma zamisel za njegovo še popolnejšo vsebino v pričakovanem naslednjem natisu. Tako smo pri nadaljnjem dejstvu: Jezik je narodovo največje kulturno bogastvo in tudi Slovencem na Koroškem nedvomno gre priznati, da so ga stoletja dolgo kot prvi in skupaj z drugimi slovenskimi pokrajinami celo brez lastne države pomagali ohranjati in razvijati do današnje evropske in državotvorne popolnosti.

Ob siceršnji tukaj skorajda nujni politični vlogi avstrijskega ustavnega sodišča je, že spet najbolj skladno s pričakovanji, čast prvega prispevka pripadla predsedniku tega sodišča Ludwigu Adamovihu. Dostojanstveno se je odločil, da se na poniglave napade ne bo odzival, marveč bo glede na naslov Ustavno pravo in varstvo manjšin ostal v okviru obveznosti, ki mu jih nalaga. Nekako prav tako od zunaj v koroško problematiko posega še Christoph Pan iz Italije z južnotirolskega vidika v prispevku Novi dvojezični napisi na južnem Koroškem – zakaj ne? Vprašanje koroških krajevnih tabel v evropskih primerjavah: napredek ali nazadovanje? Takšno vprašanje bi bilo seveda povsem nepotrebno, ko nam odgovor v žal še vedno mračni koroški stvarnosti ne bi bil že vnaprej znan. Panove primerjave evropskih manjšin so zastavljene zelo spodbudno, vendar nas pisec – pomembni politični vodja tirolske manjšine v Italiji in profesor na univerzah v Innsbrucku in Salzburgu – resnično osupne s tem, da Slovenijo uvršča v skupino držav, ki za svoje manjšine pač vzorno skrbijo, a ne za vse, kar utemelji z dejstvom, da takšne skrbi v slovenski državi ni deležna (baje naša!) nemška manjšina. In ta znanstvenik se niti malo ne potruji s kakršnimi koli

podatki dokazovati obstoj takšne manjšine, ki jo seveda poznamo iz njene večstoletne kočevske zgodovine, v zdajšnjem obdobju pa jo ponovno ovrže tudi štetje prebivalstva leta 2002 z navedkom, da se je za Avstrijce opredelilo 181, za Nemce pa 499 prebivalcev Slovenije ali skupaj 780 nemško govorečih oziroma 0,04 % vsega prebivalstva, pa še ta več kot skromen delež je brez temeljnih manjšinskih atributov: brez naselitvenega jedra ter društveno-družbene in kje šele politične organiziranosti. S tem v zvezi si naj le dovolim še pripombo, da je vzvišeno Panovo nekomentirano mnenje ne le njegov neoprostljiv spodrseljaj, marveč tudi uredništva, čeprav ga po svoje strokovno v povsem zadostni meri zavrača Mirjam Polzer Srienz v prispevku Dvojezični krajevni napisi v Sloveniji, ki manjšinstvo v Sloveniji obdela še precej celoviteje, kakor to obeta naslov.

Nadvse pomembna pa je zavest, da je dolžnost države manjšini omogočati prav njen napredek, ne pa pristajati na ozračje moteče tujosti v večinski samobitnosti, iz kakršne izhaja Albert F. Reiterer z zastrašujočim naslovom Manjšine odštevat? ter vsaj z nekoliko pomirljivejšim podnaslovom Metodična in vsebinska vprašanja uradnih jezikovnih štetij, čeprav že dobro vemo, kakšnim potvarjanjem so na Koroškem vseskozi bila namenjena. Tako je bilo vse do zadnjega v letu 2001 s podatkom, da v deželi vsaj delno slovenščino obvlada le še 12.000 prebivalcev, ki mu pisec zoperstavlja lastno ugotovitev, da jih je v resnici okrog 60.000. S trezno stro-

kovno stvarnostjo osvetljuje odgovornost avstrijske države do svojih manjšin uveljavljeni zgodovinar, dunajski in celovški univerzitetni profesor Karl Stuhlpfarrer v odličnem članku Varstvo manjšin in državna pogodba iz leta 1955. Prav Stuhlpfarrer je tisti avstrijski znanstvenik, ki je o Slovcenih napisal največ študijskih del.

Dovolj poučen v najširšem evropskem okviru je sklop o drugih evropskih manjšinah. Uvaja ga prispevek Karla Zellerja Toponomastika na Južnem Tirolskem, ki je zanimiv že zaradi ponuje-

ne možne primerjave germanizacije koroških Slovencev z nič manj nasilnim fašističnim poitalijančevanjem tirolskih Nemcev tudi z vsiljenim 'prevajanjem' starih nemških krajevnih imen v italijanske jezikovne spačenke. Kratko osvetlitev o spodbudnejšem odnosu italijanskih oblasti do slovenskih krajevnih napisov v Italiji v novejšem času je prispeval Damijan Terpin v odlomku iz predavanja Dvojezična topografija v Furlaniji – Julijski krajini. Za avstrijsko hrvaško manjšino je to na enak način opravila Zlatka Gieler z zapisom Dvojezični krajevni napisi na Gradiščanskem. Z resničnim olajšanjem beremo, da je postavljanje dvojezičnih imen v tistih krajih povsod spremljalo pravo ljudsko slavje. Avstrijski dvojezični okvir pa še najbolj presega Romedi Arquint s člankom Ohranitev jezikovne in kulturne raznolikosti v Evropi, v katerem se predvsem ob primeru alpskih

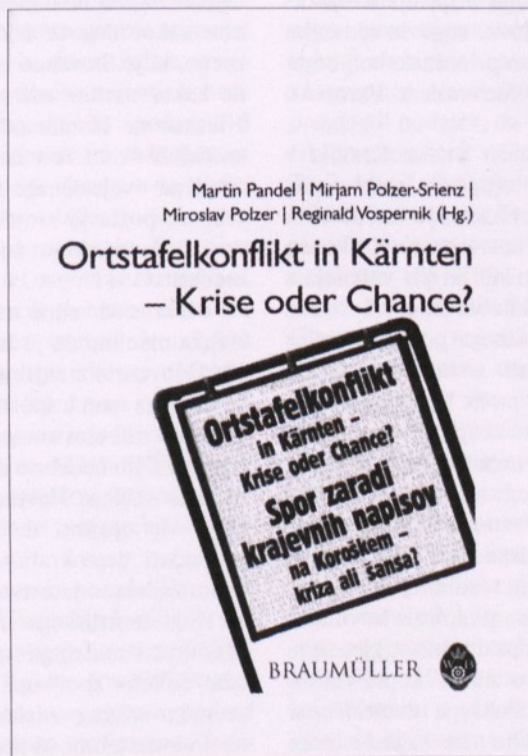
Retoromanov zavzema za to, da naj bodo manjšinske pravice dejansko iztožljive celo pred zadevnim evropskim sodiščem, eno od temeljnih načel evropske skupnosti pa mora biti in ostati varstvo raznolikosti njenih prebivalcev. Tu rad zapišem, da smo takšne vsebinske prvine zmogli uveljavljati celo z neposrednim sodelovanjem retoromanskih učiteljev že vsa 90. leta prejšnjega stoletja na skupnem avstrijsko-slovenskem seminarju za osnovnošolske učitelje. Vseskozi vzorno sta ga prirejela štajerski pedagoški inštitut Graz in koroška enota slovenskega zavoda za šolstvo Slovenj Gradec.

Zelo sijajno in ne brez sproščujočega književnega navdiha ce-

lotno zgodovino slovenskih napisov na Koroškem vse do množično obiskovanih predavanj v Tinjah opisuje prispevek Rudija Vouka Der Anlassfall / Povod, ki je sijajen vzorec, kako je z znanstvenim pristopom mogoče povsem nepomemben prometni prekršek ob nezakoniti enojezični krajevni tabli (St. Kanzian / namesto ob tem še slovenski Škocjan, mimogrede: spet ena od številnih Meškovih koroških župnij) preobrniti v nikakor ne zlahka dobljeno pravdo na zveznem ustavnem sodišču v korist preganjane dvojezičnosti.

RECENZIJE

Jezikovni položaj slovenske manjšine na Koroškem še vedno diktira zdavnaj presežena in premagana nacionalsocialistična ideologija ...

Pandelov zbornik 'Spor zaradi dvojezičnih krajevnih napisov na Koroškem' - notranja naslovnica.

RECENZIJE

**Stvarni opis
prostaškega
nasilja je mučno
branje ob spozna-
vanju, čemu vse
so zaradi ohole
nemške večine
izpostavljeni
slovenski
avstrijski
državljeni ...**

Tudi pisec razprave Koroška – poseben primer v Evropi Anton Pelinka je univerzitetni učitelj v Innsbrucku. Z vidika, da se dvo- in večjezičnost po vsej Evropi sprejema kot dobrodošla, z vso ostrino prikazuje dejstvo, da jezikovni položaj slovenske manjšine na Koroškem še vedno diktira zdavnaj presežena in premagana nacionalsocialistična ideologija, ki samo še v Celovcu s svojimi napihnjnimi brambovskimi shodi proti 'posebno nevarnim' ostankom Slovencev lahko nemoteno goji svojo zatohlo miselnost. Skoraj četrtino zbornika zavzema njegov osrednji zgodovinski del K zgodovini južne Koroške – z vidika dvojezične krajine, ki ga je napisal univerzitetni profesor Arnold Suppan. Tudi ta se opira na ljudska štetja in znanstveno presoja narodno škodo, ki sta jo Slovincem povzročila v veliki meri z njihovimi lastnimi glasovi izgubljen plebiscit ter z vindišarskimi skupinami izigrani nepravi Slovenci. Vsaj nekaj spodbudnejšega razvoja pripisuje dvojezičnemu šolstvu po drugi svetovni vojni in sedanjim možnostim, ki jih Slovincem prinaša še bolj odprta meja po vstopu države Slovenije v Evropsko zvezo.

Duhovnik in psihoterapevt Štefan Kramer v prispevku Dvojezičnost – ogledalo moje duše. Psihološko terapevtsko približevanje koroškemu mednarodnostnemu sporu čustveno in strokovno razčlenja svoje osebne izkušnje in jih vzporeja s tistimi še treh drugih koroških Slovencev. Izhod iz nezaslužnega manjvrednostnega položaja vidi v doslednem priznavanju in samozavestnejšem izvajanju dvojezičnosti, kar pa ne bo mogoče brez širše podpore nove evropske skupnosti in njenega večjega vpliva na koroško nemško večino. Temu želi pripomoči tudi avtor sam s šestimi premišljenimi predlogi za skupno ravnanje. Dokaj psihološko je zastavljen tudi prispevek Petra Jordana Krajevna imena kot kulturna vrednota, prispevek, ki dvojezične krajevne napise podpira s številnimi primerjavami iz drugih evropskih držav, kjer se je že povsod uveljavila zavest o takšni skupni kulturni dobrini, Heinz Dieter Pohl pa dvojezičnost krajevnih napisov postavlja na zgodovinske temelje jezikoslovja. Kako pri tem želi še kaj več, osvetljuje že naslov njegovega članka: Jezikoslovni prispevek k boljšemu razumevanju koroškega spora o krajevnih napisih.

K najožjemu vsebinskemu jedru zbornika moramo prišteti še sklepni prispevek Napad na dvojezične krajevne napise – gibanje proti pravni državi celovškega univerzitetnega učitelja Petra

Gstettnerja. Koroško pogromaštvo jeseni 1972 brez ovinkarjenja prikaže – tako rekoč – kot obliko državnega udara proti zveznemu parlamentu in predsedniku vlade. Stvarni opis prostaškega nasilja je mučno branje ob spoznavanju, čemu vse so zaradi ohole nemške večine izpostavljeni slovenski avstrijski državljani, nemočni ob že skrajno neverjetni nemoči avstrijskih zveznih organov oblasti.

Končni Dodatek nam spet omogoča vpogled v manjšinske pravice, zagotovljene v 7. členu državne pogodbe ter v obsežno izbiro ponatisnjenih člankov iz novejših avstrijskih in slovenskih sredstev obveščanja, ki vsi tako ali drugače manjšino podpirajo pri uresničevanju njenih pravic. Na tem mestu pač pogrešam širše zgodovinsko potrjevanje avstrijske državne pogodbe s kakšnim strnjanim vpogledom v nastanek in razvoj uradne dvojezičnosti na avstrijskem Koroškem od Avstro-Ogrske naprej tako glede njene medkulturne vrednote kakor njegove zlorabe s čim hitrejšo germanizacijo, ki je Slovence oropala tako njihove narodne kakor osebne oziroma duševne samobitnosti. Nikakor ne bi bilo odveč tudi tukaj brati kaj o uničujoči škodi že v utrakvistični predhodnici poznejšega dvojezičnega šolstva, kakor o tem v posebnem poglavju svoje temeljne in temeljite Zgodovine avstrijskega šolstva piše Helmut Engelbrecht.

Navzlic še vedno nespodbudnemu zdajšnjemu stanju menim, da je zbornik morda že kritično šibki slovenski manjšini nedvomno lahko le v korist. Pomaga nam k spoznanju, da je tudi v sedanjem položaju moralni zmagovalec, četudi izgublja spopade, ki ji jih nenehno vsiljuje vedno močnejša germanska večina. Navsezadnje bo v tem spopadu kdaj – in upajmo, da dovolj kmalu – le morala prevladati demokratična premoč države, za kar vidim zadostno jamstvo v ne le zgolj častni zadevni vlogi avstrijskega ustavnega sodišča, marveč prav tako v nadaljnjih takšnih prizadevanjih, ki jih tako odlično spodbuja v tem zapisu še vsekakor neenakovredna predstavitev zbornika.

Celotni tehtnosti zbornika najbrž vsaj bistveno ne škodi, da je v njem navzlic vsej jezikovni skrbi zlasti v njegovih slovenskih povzetkih ostalo še nekaj slovničnih napak, in morda niti ne dejstvo, da je v knjigi povsem izostalo v uvodniku celo izrecno napovedano znanstveno sodelovanje iz Slovenije.

Franček Lasbaher

KOROŠKA

V STATISTIČNEM LETOPISU 2004

Statistična veda na Slovenskem niti ni tako mlada, kakor bi marsikdo pričakoval, saj je avstrijska cesarska oblast v statistično obdelavo kot vse druge dele monarhije zajemala Slovenijo že vse od leta 1863. Popis prebivalstva, ta njena vseskozi najpomembnejša sestavina, je celo še bistveno starejši; prvič je bil opravljen v letu 1754. Za jugoslovansko kraljevinsko obdobje je pri državni statistični službi pomembna ustanovitev posebnega oddelka za Slovenijo. Takšen oddelek je pozneje od leta 1944 deloval celo v okviru partizanske ljudske oblasti in se po raznih organizacijskih spremembah leta 1957 ustalil pod nazivom Slovenski statistični urad. Vseskozi je ob sprotne raziskovalnem delu z vso potrebno vnemo redno opravljal še publicistično dejavnost. In danes izdaja revijo Statistična sporočila, nove izsledke objavlja mesečno pod naslovom Pomembnejši podatki o Republiki Sloveniji ter v Mesečnem statističnem pregledu Republike Slovenije, občasno pa v vsebinskih snopičih ali knjižni obliki še Rezultate raziskovanj, Metodološko gradivo in Razvojna vprašanja statistike. Že na tej osnovi je razumljivo, da s tem vsa leta nastaja dovolj obsežno statistično slovstvo, katerega vsakoletni cvetnik je od leta 1953 seveda Statistični letopis skupaj z žepno obliko Slovenija v številkah. Izjemnega pomena za poenotenje strokovnega izrazoslovja in za mednarodno promocijo države je, da od leta 1994 izhajata z vzporedno stranjo v angleščini, kar nam daje še dodatno izredno dobrodošel priročnik za študijsko in prevajalsko delo.

Nič presenetljivega torej ni, da je tudi Statistični letopis 2004 s 650 stranmi velikosti A4 v uglednem tisku vsega spoštovanja vredna knjiga. Uredila ga je Avgušтина Kuhar, Irena Križman, direktorica Urada, pa nam v kratkem Uvodu prikaže njegov vsebinski okvir, za katerega pojasni, da se skladno z lansko vključitvijo prvič pričlenja usklajevati s tistim v Evropski zvezi. Za pričujoči namen je zlasti primerno, da je del gradiva razporejen po 12 slovenskih statističnih krajih in občinah, ki jih je zdaj 193, od tega 12 koroških. In samoumevno je, da je Koroška glede na siceršnjo krajinsko razporejenost podatkov ob tem primerno zastopana v večini drugih od skupaj 34 v kazalu naštetih vsebinskih sklopov, a naj takoj pripomnim, da marsikje krajinski izvor podatkov pogrešamo in da marsikje Koroška ni upoštevana, čeprav bi morala biti. V posameznih primerih so moteče pomanjkljive krajevne oznake, recimo pri umetnih jezerih, npr. Gradišče, ki bi lahko bilo Odomovo jezero nad Gradiščem pod koroško

Kaplo ob državni meji, ali tisto pri Sv. Trojici v Slovenskih goricah oziroma niti eno niti drugo, ker dejanska lega pač ni razvidna, naselij z imenom Gradišče pa je v Krajevnem leksikonu Slovenije (1995) opisanih nič manj kakor 22.

V razdelku Urejene jame so tudi trije rudniški muzeji (torej tu gre za rudarske rove in nikakor ne za podzemne jame), med njimi mežiški z navedeno turistično urejeno dolžino 3,5 km, dokaj splošno pa je znan še podatek, da je tu osupljiva celotna dolžina podzemnih poti okrog 750 km. Med sicer številnimi zavarovanimi naravnimi območji je prav tako Topla nad Črno na Koroškem, očitno pa že dolgoletna prizadevanja za takšno ureditev zahodnega (slovenjegraškega) Pohorja nujno potrebujejo nadaljnje spodbude. Koroška ni ravno znana po potresni ogroženosti, zato bo še koga presenetil podatek, da je bil leta 1991 najmočnejši takšen premik tal v Sloveniji ravno tu (v Vuženici in na Muti). Od nekdanj pa krajina šteje med najhladnejša območja Slovenije, čeprav splošno oplotev z dvigom povprečne temperature od 8,0 v desetletju 1981-1991 na 8,9 stopinj v letu 2003 beleži tudi opazovalnica Šmartno pri Slovenj Gradcu, kar je pač nedvomno povezano z nihanjem oziroma upadom padavin s povprečne količine 1217 v desetletju 1991-2000 na bistveno manjše število 998 merskih enot leta 2003.

Precejšen poseg v zgodovino je razvoj upravne porazdelitve Slovenije, ki temelji na letu 1939 oziroma takratnih 25 okrajih s 403 občinami skupaj s 23 mestnimi, med katerimi je že bila edina koroška mestna občina Slovenj Gradec. Po natančnem pregledu številnih sprememb v upravljanju se vzporedno pojavi tudi zemljevidno prikazana ureditev v letu 2004 s 193 občinami in tokrat le še 11 mestnimi občinami s slovenjegraško vred. Naj tu omenim, da si posebna skupina sorazmerno maloštevilnih mestnih občin morda zasluži kaj več statistične pozornosti, kot ji je letopis namenil. Statistično sila razčlenjena razdelka površinskih in prebivalstvenih razsežnosti zdajšnjih občin pa bi morda bolje služila v vlogi uvodnih preglednic k samostojnemu poglavju o občinah 2004.

Zdaj se žal moramo odpovedati nedvomno dobrodošlemu krajinskemu in občinskemu vpogledu v podatke, ki ga spet dobimo šele v poglavju Izobraževanje, pa še tam samo za področje višjega šolstva skupaj z vpisom in diplomanti na Višji strokovni (poslovni) šoli Slovenj Gradec, medtem ko takšna ustanova za strojništvo na šolskem centru Ravne še ni upoštevana. S področja kulture se nam dober krajinski vpogled ponuja le z obsežnim

RECENZIJE

Nič presenetljivega torej ni, da je tudi Statistični letopis 2004 s 650 stranmi velikosti A4 v uglednem tisku vsega spoštovanja vredna knjiga.

seznamom in pestrimi podatki za radijske in TV postaje 2002 vključno s štirimi koroškimi radijskimi (v Slovenjem Gradcu Koroški radio, Radio Alfa in Radio Laser ter Radio Radlje) in z Media TV teamom Vuzenica. Najbrž v poglavje o kulturi sodi še kaj več osnovnih podatkov o pestri tiskovni oziroma založniški dejavnosti, ki je je kar precej tudi v manjših središčih.

V poglavju Zdravstvo iz dokaj nejasne preglednice nekako le razberemo, da je Koroška po bolniški odsotnosti zelo spodbudno pod državnim povprečjem oziroma sta glede tega na boljšem le kranjska in goriška zdravstvena regija. Naj tu iz Mednarodnega pregleda mimogrede opozorim na zares zaskrbljujoč podatek, da je Slovenija v Evropski zvezi leta 2002 izredno zaostajala za povprečnim številom zdravnikov na 100.000 prebivalcev: EZ 341,2, RS komaj 224,2 ali daleč najmanj med vsemi članicami, prav Koroška pa je znana po tem, da je v naši državi glede tega na najslabšem, iz česar se trudi reševati tudi z 'uvozom' zdravnikov celo iz Albanije.

Če smo malo prej videli, da Korošci zaradi boleznih neradi izostajajo z dela, jih v naslednjem ne moremo pohvaliti: Pri kriminaliteti skupaj s Pomurjem najbolj izstopajo zaradi najvišjega števila obsojencev na 1000 prebivalcev. Enako neslavno si s Pomurjem delijo zadnje mesto v povprečnih mesečnih plačah. Precej podpovprečna je Koroška v večini obrtnih dejavnostih, po drugi strani pa vsaj nekoliko nadpovprečna po dokončanih stanovanjih. S celotnim vzhodnim delom Slovenije pa ne dosega niti povprečnega števila avtomobilov in v trgovini nasploh močno zaostaja v povprečni vrednosti prodaje. Tako ni nič čudnega, da je tudi pri razvoju naravnanih naložbah v osnovna sredstva med tremi zadnjimi slovenskimi krajinami.

S tem smo se nekako približali sklepnemu delu Letopisa, ne da bi sploh poskušali zajeti vse vsebinske značilnosti, ki jih je za naš že vnaprej zamišljeni razmeroma kratek vpogled pač preveč. Preostaja nam še njegov najzanimivejši sklop Pregled po statističnih regijah in občinah. Tu bralec najde obilo priložnosti za neposredne in navzkrižne primerjave, od katerih bo na tem mestu mogoče orisati samo kakšen ožji izbor. Zelo dobrodošlo je, da podatki še dosledneje temeljijo na zadnjem popisu prebivalstva leta 2002, čeprav v nekaterih razpredelnicah moti krajinjski izračun, ne pa recimo tudi družinski, ki pri prebivalstvu po spolu in gospodinjstvih ter po številu otrok zanesljivo pove več, a Letopis terja od nas, da si ga z zamudnim ugotavljanjem krajinjskega deleža v navedenem državnem in regijskem seštevku najdemo sami. Podatki so uporabnejši šele, ko se prebijemo skozi to goščavo, recimo že v temeljni preglednici prebivalstva, ki nam omogoči izračun, da se je v naši državi med leti od 1990 do 2003 števi-

lo državljanov zmanjšalo za 1317, na Koroškem pa od 74401 na 73855 oziroma za 546 prebivalcev, kar je že na prvi pogled znatno večji delež. Dalje! Gostota naseljenosti je v tem času v Sloveniji upadla za desetinko odstotka na 98,5, na Koroškem pa kar za šest desetink na vsega 70,9. Leta 2003 Slovenija v selitvenem gibanju vendarle izkazuje prirastek 3412 oseb, a Koroška primanjkljaj 61 ljudi in ob njej sta v manjku bili le še dve slovenski krajin. Naj tu dodamo, da ima manj prebivalstva večina, to je 8 koroških občin, brez primanjkljaja so le občine Mislinja, Ravne in presenetljivo Radlje, ne enega ali drugega pa sicer s precej najvišjim številom 144 novorojenih in prav toliko umrlih ne more izkazati občina Slovenj Gradec.

Za prebivalstveno podobo je nedvomno med najpomembnejšimi kazalci Stopnja dosežene izobrazbe 2003 po statističnih regijah, torej kazalci, ki jih smotno dopolnjujeta natančnejši poznejši preglednici Izobrazba prebivalstva po občinah in Izobraževanje - začetek šolskega leta 2003/04. Prva s podatki, za katere velja pojasnilo '...v 1000', nam nekako le omogoča izračun po posameznih skupinah tudi po krajinah, za katere žal še zlasti velja pripomba v gradivu, da gre za manj natančno oceno, ki je predvsem pri manjših zaradi uporabljenih tisočic niti ne moremo pričakovati. Ker nam Urad ne privoščič svojega izračuna deležev za določeno šolsko stopnjo, jo pač tako za državno kakor krajinjsko raven navajam na osnovi lastnega truda: brez izdelane osnovne šole - RS 30,3 %, Koroška 30,6 %; po istem vrstnem redu: nižja poklicna šola 25,8 % in precej višjih 32,3 %; srednja strokovna šola 24,3 % in 22,5 %, srednja splošna šola /gimnazija 6,3 % in 4,9 %; višja šola 5 % oziroma 3,2 % ter visoka šola 8,3 % in 6,5 %. Vidimo, da so vsi podatki za Koroško manj ugodni in v tem se nedvomno zaznava naš zapozneli razvoj zdaj že povsem ustrezno razširjenega srednjega šolstva in še zlasti zelo pozen nastanek koroške druge splošne gimnazije (Slovenj Gradec) in poklicne gimnazije (Muta). Takšne zaostanke je gotovo zamudno odpravljati, saj navzlic dobri šolski mreži traja veliko let, da se podpovprečni primanjkljaj odpravi, in še znatno več, da se manj razvita krajina vsaj v posameznih segmentih dvigne nad povprečje.

Vsaj navidezno je za isto leto 2003 slika ugodnejša v podiplomskem študiju. Specialistov, magistrstrov in doktorjev znanosti (kakovostna razlika med stopnjami je vsekakor tolikšna, da bo prej ali slej nujno nazive navajati ločeno, ker je nenavadno, da manjka podatek, koliko je v Sloveniji doktorjev znanosti) je v Sloveniji bilo 16388, na Koroškem pa celo nekoliko nepričakovanih 277 ali 16,9 odstotkov. Tudi tu nas letopis spet razvaja celo s podatki po posameznih občinah, ki nam pokažejo, da na Koroškem edino pohorska Ribnica nima nobenega takšnega izobraženca. Z

največjim številom 103 znanstvenikov v obratno smer najbolj odstopa mestna občina Slovenj Gradec, kar pač dodatno potrjuje njeno vodilno stoletno upravno, gospodarsko, finančno in zdravstveno vlogo v krajini. Z 71 najvišjimi izobraženci ji že s precejšnjim odklikom sledijo Ravne, tem pa še z večjim Prevalje (25) in Dravograd (22), z znatno večjim zaostankom pa Mežica s 16, Radlje z 10 in Mislinja z 9 vrhunskimi razumniki.

Tako ali drugače se izobrazbena sestava prebivalstva odraža v plačah. V letu 2003 je bila slovenska povprečna čista plača 159.072 tolarjev, koroška pa 141.434 tolarjev, kar je z 11,1 % mogoče celo manjše zaostajanje za državno od pričakovanega. Vendar so bile plače nižje samo še v Pomurju, povprečje pa sta presejali le dve krajini, najbolj seveda osrednje slovenska s 179.825 tolarji, kar je že skoraj za četrtno več od koroške plače.

V pregledu po občinah se Statistični letopis postavlja z natančnim vpogledom v Izobraževanje v šolskem letu 2003/04: ponuja nam najpomembnejše podatke o številu nižjih vzgojnoizobraževalnih ustanov in vpisu v vrtce ter osnovne, srednje in visoke šole. Tu pogrešam podatke, kolikšen delež otrok je zajet v vrtce oziroma mladine v srednje šole, žal pa ostaja nerazvidno še celo, koliko in kakšne srednje šole v občini (in posledično v krajini) sploh imajo, tako da niti tovrstne ne/razvitosti ne moremo primerjati. Prav tako je z razpoložljivimi podatki celo teoretično komaj mogoče, na vsak način pa preveč zamudno, izračunati delež vpisanih v glasbene šole. Dobimo pa izračun za republiški delež učencev prilagojenega programa v posebni osnovni šoli; za šolsko leto 2002/03 njenih 2178 učencev v skupnem številu učencev obeh

oblik osnovne šole 177921 pomeni 1,22 %; krajinski delež bi seveda bil zanimiv, vendar bi zanesljivo približno enako odstopal od nekdanjega okrog dwoodstotnega republiškega, kar je predvsem posledica zakonskega predpisa, da v redno devetletko starši lahko vpišejo tudi otroke, ki se naj bi šolali po posebnem programu.

Morda je bila naša domneva, da so mestne občine v Statističnem letopisu 2004 premalo obdelane, potrebna zaradi posebne vsebinske novosti, s katero prvič prikazuje mestna naselja (približno merilo 1400 do 3000 prebivalcev, pri čemer je spodnja meja nekoliko zapleteno odvisna od števila delovnih mest) in mestna območja (5000 prebivalcev). Na Koroškem so to Črna, Dravograd, Mežica, Muta, Prevalje, Radlje, Ravne in Slovenj Gradec, čeprav samo številčno mejo 1400 nedvomno dosegajo še vsi sedeži drugih koroških občin. Po navedenih podatkih sta pri nas mestni območji skladno s pričakovanji Slovenj Gradec s 7704 in Ravne s 7534 prebivalci.

Med posameznimi poglavji se vrstijo strani z grafikonskimi ali zemljevidnimi preglednicami, ki smotno in dovolj nazorno dopolnjujejo predhodno gradivo. Prvi dve notranji strani knjige nam podarjata zemljevid Republike Slovenije, na katerem od sedežev občin manjka Podvelka, zadnji dve pa zemljevid slovenskih zavarovanih naravnih območij z opazno praznino na zahodnem Pohorju, omenjeno v pričujočem besedilu.

Celoten vtis knjige sem že pohvalil, vendar pohvala nekoliko manj velja za njeno jezikovno podobo, ker so nekatere slovnične napake, sicer glede na obseg knjige zares maloštevilne, vseeno ostale nepopravljene.

Franček Lasbaher

Tomo Jeseničnik, Mir in nemir, fotografija, 30 x 11 cm

Posneti ali naslikati fotografijo?

Ob razstavi del Toma Jeseničnika v galeriji Štibelc v Mežici

LIKOVNI PORTRET

V ljudski rabi vedno pravimo - se bomo slikali, gremo se slikat! Zelo simbolična je ta raba besede za fotografiranje. Uveljavljena je tudi beseda posneti: posneti fotografijo, posneti film. Tudi narediti fotografijo in narediti film. Beseda naslikati je asociacija na slikarstvo, narediti pa na večnost obrtne izdelave. Fotografijo je pogojeval tehnični izum in njena reproduktivnost je ključno vplivala na podobo vizualnega sveta, kakršnega poznamo danes, bolj kot je mogla to storiti prva reproduktivna slikarska tehnika - grafika, ki je sprva prav tako služila mehničnemu razmnoževanju po sliki prevzetega motiva.

Fotografija je medij, ki je torej odločilno zaznamoval 20. stoletje, v 21. stoletju pa je dobil še večjo vlogo. Podobe nas spremljajo bolj kot kdajkoli prej, imajo vlogo voyerističnega zapeljivalca in vrhunskega umetniškega izdelka hkrati; fotograf je režiser in uresničuje svoje vizije. Izbira motive, lahko jih beleži bolj ali manj dokumentarno, lahko pa mu tehnika fotografije rabi na način slikarskega orodja (npr. čopiča). Nedavno umrli slavni dramatik Arthur Miller, mož svetovno znane fotografinke Inge Morath, je v intervjuju povedal, da je njegova žena pravzaprav slikarka: tako dojema motive, tako kot čopič vrti fotoaparatus, se ukvarja s komponiranjem ... Tudi slavni fotograf Man Ray je bil raje slikar, ki slika s svetlobo... Ta primerjava je verifikacija fotografije kot umetniškega dejanja, ki je dobilo potrditev že pred desetletji, kljub temu pa jo je potrebno vedno znova obnavljati. Vzrok je bržkone razširjenost medija, saj se s fotografijo srečujemo vsak dan, razvoj in poenostavitev tehnike pa omogoča, da je dostopna vsakomur. Vendar pa se s profanizacijo ni

mogla izničiti, obratno, vsesplošna raba ji je dala nov zagon in prepoznavnost v polju umetnosti. Medij v rokah konciznih mislecev in intuitivnih ljudi s »slikarskim« znanjem se je izognil čerem gole reproduktivnosti in manipulacije ter postal enakovreden medijem t. i. visoki umetnosti. Vprašanja enkratnosti (neponovljivosti), ki so bila glavna oznaka visoke umetnosti, nimajo več absolutne nadvlade, saj jo je prva preseгла prav umetniška grafika. Po isti poti je desetletja hodila tudi fotografija. Tehniki (in znanost), ki so imeli nedvomno zasluge za njen nastanek, so se ukvarjali veliko bolj s tehnologijo in le redki so spoznali njene neslutene zmožnosti v rokah umetnikov. Običajno so jo gojili slikarji vzporedno s slikarstvom. Potem ko se je zdelo, da je fotografija dobila bitko za priznanje s t. i. visoko umetnostjo ter se uvrstila visoko na vrednostni lestvici, ji je komercialna fotografija spet odvzela nekaj blišča. Dojemanje komercialne slike (fotografije), ko milijoni slik (fotografij) dnevno obkrožijo svet, je za mnoge prevara, za druge avtentično pričevanje, za vse pa dejstvo, katerega pričevalci in uporabniki smo vsi. In krog je sklenjen. Fotografija nas nagovarja kričeče, z nami manipulira, nas uči, nam zastavlja vprašanja ... Če slike v galeriji komunicirajo z nekaj tisoč gledalci in dopuščajo kontemplacijo, fotografiskemu mediju odvzema način današnjega komuniciranja (s prenasičenostjo podob vseh vrst) avro umetniškega eksponata. Prav zato je potrebno vedno znova utrjevati umetniško vrednost fotografije. Oba medija - tako slika kot fotografija - pa sta še vedno iluzija, ki jima daje sporočilo in globino vpogleda (ter s tem tudi vrednost) umetnik. Pot - ustvariti umet-

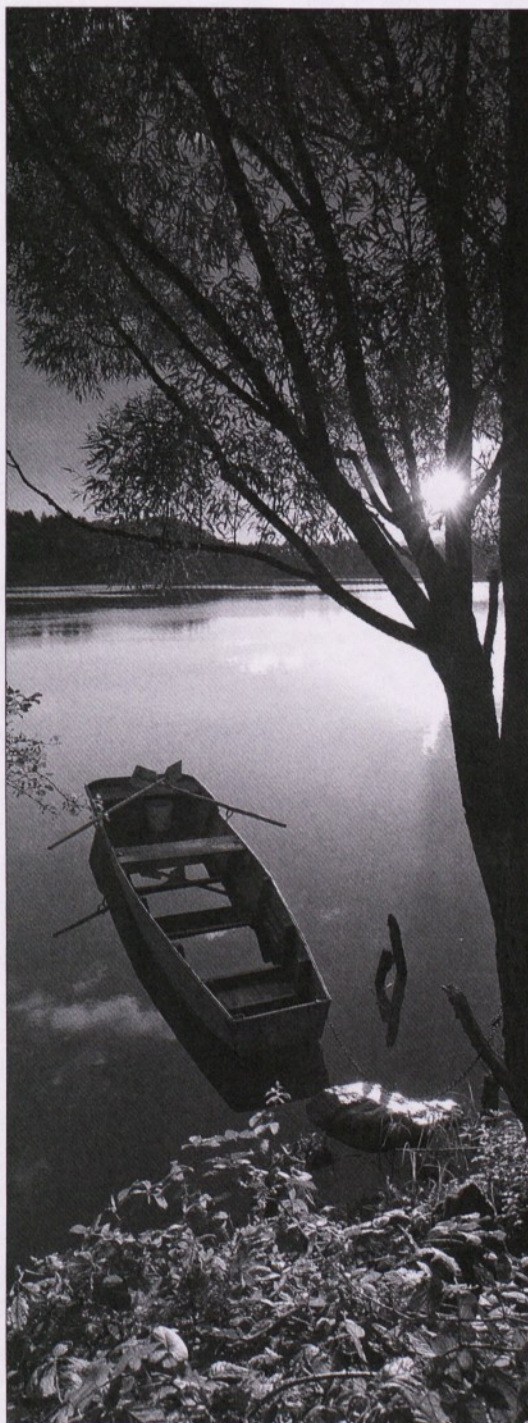
Tomo Jeseničnik, Laboda na Dravi, fotografija, 30 x 11 cm

niške presežke - pa je ostala enaka kot pred desetletji, stoletji ... Medij je le način, kako opredmetiti idejo, jo narediti zaznavno in tehnika je le sredstvo.

Tomo Jeseničnik je slikar, ki uporablja fotoaparata. Hkrati je tudi raziskovalec najnovejših tehničnih zmožnosti, ki jih prinaša tehnika digitalne fotografije. Slikar se kaže v odnosih do motiva, do kompozicije, do barvnih študij in intuitivnih pogledov. Senzibilni odnos do narave je v njegove stvaritve vnesel močno idealizirano noto. Njegove poglede skozi oko objektiv bi lahko primerjali s pogledi slikarjev simbolistov, ki so poskušali uveljaviti posebno videnje sveta v spoznanju notranje resničnosti - neko skrivnostno sugestivno stvarnost. Takšne so tudi krajine iz njegove najnovejše serije. Krajina, motiv, ki je toliko star kot podoba sama, je pri Jeseničniku le izgovor za iskanje takšnih notranjih vpogledov. Tako kot veliki simbolist Odilon Redon, tudi Jeseničnik iz realnega sveta izlušči posameznosti v optiki neskončno majhnega ali neskončno velikega. Izsek iz krajine, cvet, jabolko ali trave postanejo znanilci nadnaravnega - sveta, ki ga ne poznamo, ki ga lahko le slutimo. Simbolisti so svojo vizijo pogledov na svet odkrivali na prelomu iz 19. v 20. stoletje, ko je absolutna vera v znanost začela pešati. Vzporednico s takšnimi pogledi preloma stoletja bi lahko potegnili tudi z današnjim časom na prelomu tisočletja, ko znanost drvi z nadsvetlobno hitrostjo. Znanstvenim postopkom in odkritjem se postavlja nasproti zanimanje za metafiziko, za duhovnost. Takšne so tudi Jeseničnikove slike. Na prvi pogled so prepoznavne v svoji resničnosti (v celoti ali detajlu), potem pa nas posrkajo s svojim hipnotičnim in nadčasovnim ustrojem.

Milena Zlatar

Tomo Jeseničnik, Čoln na Dravi, fotografija, 11 x 30 cm

Od fotografij do spominov in nazaj

70 let Jožeta Potočnika

Sušak, rojstna vas Jožeta Potočnika. Sodi v faro Jelšane pri Ilirski Bistrici. Vas je požgal nemški okupator (maja 1944). Domačini so jo po osvoboditvi obnovili, nekaj hiš je propadlo, nekaj je novih. Do osamosvojitve je večji del vaščanov bil zaposlen na Reki, zdaj večinoma delajo v podjetjih v občini Ilirska Bistrica. Otroci hodijo v šolo v Jelšane, gimnazija je v Ilirski Bistrici (od 2004). Na krajevnih slovesnostih prepuščajo zgodovinsko besedo svojemu rojaku, na katerega so ponosni, Jožetu Potočniku: tudi za knjigo o rojstni vasi z naslovom Sušak - včeraj in danes je zbral zgodovinske podatke in potrdil trdno zavezanost koreninam. Na fotografiji (2002) je v okvirčku domačija, kjer se je rodil Jože Potočnik.

Obnovljena rojstna hiša Potočnikovih (p.d. Iveči). Hiša je stara več kot 110 let, podobno tudi trta pred njo (*ruža, brajda*), najstarejša v vasi. Nad kamnitim portalom je letnica 1891. Jože rad (največkrat z ženo Danico) pohiti domov, da obiše sestro Marijo in obudi številne nepozabne spomine na svoje otroštvo in mladost.

Poroka staršev: Marija Maljevac in Franc Potočnik sta se poročila leta 1930. Oče, znan kovaški mojster, se je priženil iz Novokračin v Sušak na kmetijo Iveči in kmalu odprl kovačijo, ki je pomagala utrditi gmotni položaj mlade družine. Potočnikovima se je rodilo pet otrok. Bil je čas pred 2. svetovno vojno: ti kraji so po Rapalski pogodbi pripadli Italiji; vaščani so ob vse hujšem italijanskem raznarodovalnem pritisku krepili slovensko narodno zavest. Te dediščine so bili v polni meri deležni tudi Potočnikovi otroci.

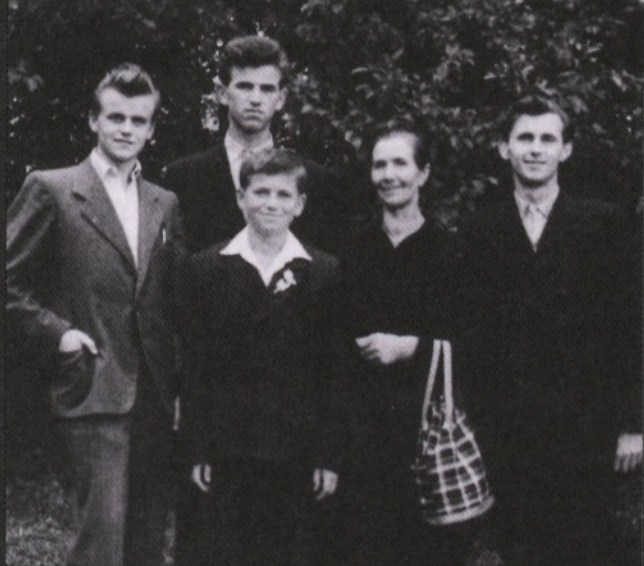
Vojna je trdo posegla v družino Potočnikovih: mladi so bili oropani srečnega otroštva, oče je padel v partizanih (jeseni 1943), maja naslednje leto so, kakor rečeno, Nemci požgali vas, zgorela so tudi vsa poslopja Potočnikovih. Mati je požrtvovalno skrbel za po sosesčini nekaj časa razseljeno družino: tudi Jože je bil pastir v Dolenjah pri Jelšanah. Po osvoboditvi so obnovili domačijo, kjer so skupaj živeli Potočnikovi ter stara mama in stara teta, ki se ju Jože zelo rad spominja.

Foto: Potočnikovi junija 1943 (od leve - Ivan, mati Marija, Milan, Jože in sestra Marija; na sliki manjkata brat Franc in oče Franc).

Po nižji gimnaziji v Ilirski Bistrici je Jože nadaljeval šolanje na učiteljsku v Portorožu, v šolskem letu 1953/54 so ustanovo preselili v Koper, ki je bil tedaj sedež cone B oziroma jugoslovanske vojne uprave. Pri Rižani je bila meja s STO (Svobodno tržaško ozemlje). Šolska spričevala so bila, se spominja takratnih razmer, dvojezična - slovensko/italijanska.

Foto (15. avgusta 1955): Družina Potočnik - (z leve) učiteljskičnik Jože, brata Ivan in Milan, mama in brat France, manjka sestra Marija.

Karel Pečko: Portret Marije Potočnik, pastel, 1974, velikost 71 x 51 cm

(Jožetu Poročniku pomeni portret srčiko najlepših spominov na mater, rojstni dom in domači kraj, na brezskrbno, čeprav težko mladost, in zavezanost spoštovanju materinih nadloveskih naporov za preživetje družine in uresničitev poklicnih in življenjskih ciljev petero otrok.)

Družina Potočnikovih je s trdim delom in pridnostjo vseh našla prijaznejši prostor pod soncem: Jožetov brat Milan se je izučil za kovača, brat Ivan in sestra Marija sta ostala doma in pomagala materi obdelovati kmetijo, a Jože je dobil štipendijo in uspešno zaključil šolanje. Žalost: brat France je kmalu umrl.

Foto: Maturant kopskega učiteljsišča Jože Potočnik z značilno maturanjsko čepico (25. maja 1956).

Po maturi (zaključnem izpitu) so bili novopečeni učitelji koprskega učiteljsišča z odločbami (dekreti) razporejeni na Štajersko in Koroško, mariborski pa v koprski okraj. Jožeta Potočnika so poslali v Mislinjo, kraj, o katerem se mu še sanjalo ni, kje da je.

Foto (1956): Moška 'ekipa' 5. letnika učiteljsiščnikov v Kopru: (od leve) Milan Hočevar, Aldo Cetin, Jože Šajn, Albin Vatovec, Albert Primožič, Jože Potočnik (sedi) in Santo Raffone, manjka Milan Ozbič.

Učitelj v Mislinji od 1956 do 1959. Šola še ni imela svojega poslopja, učilnice so bile v župnišču in Rozmanovi hiši. Ob učilnici v župnišču je Jože stanoval v skromni sobici. V novo šolsko zgradbo so se mislinjski učitelji in učenci preselili leta 1961.

Foto: 4. razred mislinjskih osnovnošolcev v šol. letu 1958/59.

Naslednji dve leti je Jože Potočnik študiral zgodovino in zemljepis na Višji pedagoški šoli v Ljubljani in diplomiral leta 1962.

V Mislinji sta se spoznala učitelj Jože Potočnik in učiteljica Danica Planinšec in se 3. marca 1962 poročila: njej je bil priča brat Peter, njemu pa Ludvik Pušnik. Še isto leto sta se zakonca preselila v Slovenj Gradec: žena Danica je poučevala na Prvi osnovni šoli, Jože pa zgodovino in zemljepis na Ekonomski srednji šoli Slovenj Gradec.

Za delo na srednji šoli je tedanja oblast zaostrela zahtevke, češ učiti smejo le profesorji z univerzitetno oziroma visokošolsko izobrazbo. Zato se je Jože Potočnik kmalu odločil za univerzitetni študij ob delu in si po nekajletnem trudu pridobil ustrezne kvalifikacije - postal je profesor zgodovine in zemljepisa.

Foto (12. maja 1971): redni prof. dr. Dragotin Cvetko, dekan Filozofske fakultete v Ljubljani, izroča Jožetu Potočniku diplomu o profesorskem nazivu.

Jože Potočnik je po končanem izrednem študiju razvil široko pedagoško in obšolsko dejavnost tako v šoli kot zunaj nje: ob tem, da je bil razrednik številnim generacijam dijakov, organizator mnogih tekmovanj, krožkov in ekskurzij, je v letih od 1975 do 1988 bil predstojnik ekonomski usmeritvi, večkrat je predsedoval šolskemu svetu, vodil eno mandatno obdobje Občinsko kulturno skupnost Slovenj Gradec pa številne pripravljalne odbore, sodeloval v strokovnih združenjih itd.

Foto (junija 1973): 4. c in razrednik (ženskega maturantskega razreda). Zadaj – poslopje ekonomske šole na Vorančevem trgu. Šola se je na Štibuah preselila spomladi leta 1975.

Na Ekonomski srednji šoli Slovenj Gradec je bil več let zelo dejaven dekliški pevski zbor, ki ga je vodil glasbeni pedagog Jože Leskovar kot zunanji sodelavec. Zbor je nastopal na šolskih in občinskih slovesnostih, gostoval po Koroškem in se hitro uveljavil kot odličen pevski sestav.

Foto: članice dekliškega pevskega zbora (pred staro stavbo EŠ v šol. letu 1970/71); moški (z leve): Jože Potočnik, predsednik zbora, Franček Lasbaher, ravnatelj šole, in Jože Leskovar, zborovodja.

Ekonomska srednja šola je posebno pozornost namenjala ekskurzijam maturantov: glede na zahtevke učnih načrtov so dijaki zaključnih letnikov v duhu načela od bližnjega k daljnemu redno popotovali po nekdanji Jugoslaviji in si tako utrjevali zgodovinsko, zemljepisno, gospodarsko, kulturno in splošno znanje. Običajno so ta potovanja bila takoj po maturi, dijake so spremljali razredniki, včasih še kdo izmed članov učiteljskega zbora ali/in ravnatelj.

Foto (julija 1967): maturanti in spremljevalci na Stradunu v Dubrovniku.

Ekonomski srednji šoli so se kmalu pridružili še trgovinski program, zdravstvena, upravno-administrativna in administrativna šola, nekoliko pozneje še gostinski in lesarski program, število dijakov se je vztrajno večalo, vse številčnejši je postajal profesorski zbor. Od treh redno zaposlenih učiteljev in dveh tehničnih delavcev ob ustanovitvi se je kolektiv Šolskega centra v zadnjem desetletju prejšnjega stoletja povečal na več kot sto zaposlenih.

Foto (1991): dobra tretjina delovnega kolektiva ŠC pred šolskim poslopjem na Štibuahu. Na sredi v prvi vrsti: mag. Silva Roncelli Vaupot, ravnateljica ŠC, v predzadnji vrsti na levi četrti - Jože Potočnik.

Zunaj šole je Jože Potočnik vodil še številne odbore in komisije (denimo komisijo za negovanje vrednot NOB pri občinskem odboru ZZB, bil član različnih programskih in drugih odborov v okviru organizacijskih odborov mednarodnih kulturnih prireditvev ob jubilejih ZN - le-tem je načeloval prim. Drago Plešivčnik, itd.), danes je član uredniškega odbora mesečnika Viharnik, član UO KD Odsevanja, zadolžen za sklepanje sponzorskih dogovorov, in Turističnega društva Slovenj Gradec, član komisije za poimenovanje ulic pri MO Slovenj Gradec itd. V letih 1982 do 1986 je predsedoval skupščini Občinske kulturne skupnosti Slovenj Gradec.

Foto (4. junija 1983): Jože Potočnik, predsednik OKS, je bil slavnostni govornik na otvoritvi prenovljenega slovenjgraškega kulturnega doma.

Po štiridesetih letih vztrajnega, uspešnega in spoštovanja vrednega pedagoškega dela se je Jože Potočnik leta 1996 upokojil, a tudi kot upokojenec je še vedno dejaven, največ kot pisec zgodovinskih zapiskov, razprav in esejev o preteklosti Slovenj Gradca in Mislinjske doline ali kot urednik almanahov in zbornikov, ki jih ob jubilejih izdajajo podjetja, delniške družbe ali društva.

Foto (3. oktobra 1996): ravnateljica Šolskega centra Silva Roncelli Vaupot je Jožetu Potočniku namenila nostalgичen nagovor ob slovesu s šole oziroma upokojitvi in mu izročila košat šopek cvetja in spominsko darilo; zadaj člana dua Albatros - Jože Praper in Marjan Popič.

Šolski center Slovenj Gradec je proslavil 40-letnico delovanja s slovesnostjo, na kateri so se zbrali predstavniki vseh generacij učencev in profesorjev, šolskih oblasti in Mestne občine Slovenj Gradec. Slovesnost je bila 20. oktobra 2000 v prostorih ŠC na Štibuhu.

Foto: gostje v prvi vrsti (z desne) - Jože Potočnik (dolgoletni profesor zgodovine na ŠC), Danica Potočnik (njegova žena, upokojena učiteljica), Herta Turičnik (nekdanj vodja poslovne enote MK v Slovenj Gradcu), Tone Turičnik (prvi ravnatelj ESS Slovenj Gradec), Danica Doler Švab (ravnateljica ESS), Danijel Tancer (direktor ŠC), Karel Pečko (akademski slikar), Janez Komljanec (župan MO Slovenj Gradec), mag. Silva Roncelli Vaupot (profesorica na šoli za ravnatelje na Bledu), Franc Maurič (pomočnik ravnatelja ŠC od 1972 do 1986) ter Bojan Jus, Marjan Mikic in Peter Vravnik (nekdanji profesorji na Šolskem centru).

Zaslužni športnik Vinko Cajnko. S prijatelji se je po sprejetju prestižne listine častnega občana Mestne občine Slovenj Gradec ponosno postavil pred objekt (27. junija 1992). Od leve: Jože Leskovar, glasbeni pedagog; Tinka Cajnko, soproga lavreata (u. leta 2000); Vinko Cajnko, slavljeneč; Jože Potočnik, profesor zgodovine in zemljepisa; Bogdan Žolnir, nekdanji ravnatelj Koroškega pokrajinskega muzeja (u. 1997), in Tone Turičnik, profesor slavist.

Jože Potočnik je zavzeto raziskoval zgodovino Mislinjske doline, Slovenj Gradca, domačih podjetij in ustanov in napisal številne članke, eseje, razprave, uredil več zbornikov in knjig, pripravljal prikaze o posameznih zgodovinskih temah in mnogokrat predaval o tematiki polpretekle zgodovine, zbiral dokumentarno građivo in fotografije, sodeloval pri utemeljevanju različnih javnih odločitev itd. Z veliko ljubeznijo in veseljem ravna tako še danes.

Foto (17. februarja 1986): predstavitev knjige Spomeniki in spominska znamenja NOB v občini Slovenj Gradec v prostorih slovenjgraške Mladinske knjige. Z leve: Jože Potočnik, pisec knjige, Tone Turičnik, moderator, in Stanko Hovnik, avtor fotografij.

Mestna občina Slovenj Gradec in Občina Mislinja sta se odločili zbrati kar največ pomembnega znanstvenega građiva in razprav o preteklosti mesta in Mislinjske doline in ga objaviti v knjigi (zborniku). K sodelovanju sta povabili znane in priznane strokovnjake in zgodovinarje, raziskovalce in univerzitetne profesorje, med njimi našega rojaka - akademika dr. Ivana Gamsa.

Foto (1999): tiskovna konferenca ob izidu zbornika Slovenj Gradec in Mislinjska dolina II; od leve: Mirko Grešovnik, župan Občine Mislinja (u. 2003), Janez Komljanec, župan MO Slovenj Gradec, in Jože Potočnik, urednik zbornika.

V prostorih slovenjgraške knjižnice so zadnja leta domala vse predstavitve knjig, ki izidejo v Slovenj Gradcu, ali tistih, ki kakorkoli zanimajo bralce. Tu so predstavili tudi knjigo Jurija Lasbaherja, univ. dipl. sociologa, z naslovom Kulturne, politične in gospodarske vezi mesta Slovenj Gradec; knjigo je razčlenil in orisal njeno vsebino Jože Potočnik.

Foto (30. septembra 1999). Po predstavitvi so se pred fotografa postavili Jurijevi starši, pisec spremnega besedila, organizatorica večera in moderator: (z leve) Franček Lasbaher, Alenka Valtl (ravnateljica knjižnice), Jurij Lasbaher, Tone Turičnik, Milena Lasbaher in Jože Potočnik.

Jože Potočnik uživa, kadar se postavi pred občinstvo, spomin na šolsko delo ga prevzame do zadnjih vzgibov in srčno vzneseno odgrinja zavese znanja o zgodovinskih pojavih ob prikazih in lepakih, ki jih največkrat pripravi sam, in dokumentih, ki jih je skrbno zbral oziroma izbral za predstavitev.

Foto (v slovenjgraški knjižnici decembra 1999): »Dragi prijatelji, le nekaj najznačilnejših dokumentov in fotografij o zgodovini Slovenj Gradca in Mislinjske doline naj potrdi, kako buren razvoj je doživljalo mesto in z njim naša dolina v preteklih stoletjih in kako gradi na teh temeljih tudi svojo prihodnost. Oglejte si jih, prosim, vprašajte, če želite vedeti več!«

Jožeta Potočnika je razvoj mesta in vasi ter posameznih dejavnosti vedno vznemirjal in spodbujal, da je zbiral pisno in fotografsko gradivo, pripravljaval prikaze ali razstave dokumentov in zgodovinskega gradiva ter predaval o tovrstni tematiki. Tvorno je sodeloval pri pripravi planinskih in turističnih publikacij, največ moči pa namenjal (in jih še namenja) spodbudam in delu Turističnega društva Slovenj Gradec.

Foto (2002): Ivan Bošnik, predsednik Turističnega društva Slovenj Gradec, čestita Jožetu Potočniku za zgledno pripravljen prikaz o razvoju turizma in predavanje o zgodovinskih in zemljepisnih razvojnih turističnih prednostih našega prostora. Zadaž - Vinko Klančnik, tajnik Turističnega društva Slovenj Gradec.

Mislinska občina se trudi ohranjati zgodovinsko in kulturno dediščino, največ bogato železarsko preteklost, ki je kraju dala ime domala že pred tremi stoletji. Leta 2004 so postavili opozorilno obeležje ob sodelovanju muzealcev, Občine Mislinja in zanesenjakov, ki so sprožili zamisel. Snovalci in uresničevalci so se postavili pred fotoaparata. Z leve: Marko Košan, direktor KPM Slovenj Gradec, Alojz Krivograd, zgodovinar z Raven na Koroškem, Poldka Bezljaj, pobudnica za postavitve obeležja, Viktor Robnik, župan Občine Mislinja, in Jože Potočnik, ki je predstavil oziroma utemeljil zgodovinske korenine postavitve spominskega znamenja.

Prostovoljno gasilsko društvo Slovenj Gradec je eno izmed najstarejših v Sloveniji: uradno je bilo ustanovljeno leta 1872. Leta 1993 so slovenjgraški gasilci gostili kongres Gasilske zveze Slovenije. Udeležence je med drugim pozdravil Milan Kučan, tedanji predsednik Republike Slovenije. V počastitev dogodka je izšel bilten.

Toda nadvse pomemben dan je bil, ko so slovenjgraški gasilci dobili mobilno lestev za reševanje iz visokih stavb. Trak je prerezal Janez Komljanec, župan MO Slovenj Gradec (v počastitev občinskega praznika 2001). Zanimivost: tudi Jožeta Potočnika so gasilci zvalili in ga vzdignili na višino več ko 30 m, da si je z enkratne točke ogledal Slovenj Gradec s ptičje perspektive.

Vinku Cajnku, starosti slovenjgraških športnih delavcev, kar protokolarno prihaja za rojstni dan vsako leto prepevat Oktet Lesna in srečanje in druženje s prijatelji, sorodniki in pevci se prevesi ob zlati kapljici v lepo doživetje, ki jubilantu pomeni vir novih življenjskih vzgibov.

Foto (30. januarja 2005): radoživo ozračje, na zdravljanje in čestitke; v sredi jubilant Vinko Cajnko, na skrajni desni Jože Potočnik, ki je o njem in njegovih športnih dosežkih napisal več zapisov in poročil.

Jože Potočnik je bil dolga leta član Planinskega društva Slovenj Gradec. Za planinstvo so ga navdušili prijatelji, zlasti mag. farmacije Simon Dobernik, vedno pa je že kot mladenič navdušeno hodil v hribe. Ob tem si je nabral veliko spoznanj, zato so mu naložili dolžnost, da je uredil dva almanaha, ki sta posvečena planinstvu v Mislinjski dolini (1989, 1999). In prav nič ni presenetljivo, da so ga prijatelji zvalili tudi na Triglav. Tam je bil prvič septembra leta 1980, pozneje pa še enkrat.

Fotomontaža: Jože Potočnik na Triglavu.

Razen Triglava, Pohorja (Kope, Črni vrh, Kremžarica), Uršlje gore in drugih okoliških vrhov je Jožeta Potočnika poklicala tudi Peca, od koder se odpira na vse strani slikovit in mogočen razgled. Pravi, da ni mogoče pozabiti prečudovitih podob tega planinskega sveta, več, idiličnih lepot in rajskih vedut.

Foto (avgusta 2001): Jože Potočnik ter Alenka in Bojan Čas na Peci.

Narava, vrtiček, pohodniške poti, pomoč v gospodinjstvu so sprostitev, notranje zadovoljstvo. Z ženo Dano sta navdušena vrtičkarja, ob zelenjavi mora na vrtu biti še cvetje, ki pomirja in navdušuje. Pohodniške poti (gozdno-turistična pot Plešivec, na Rahtel, v Deželo škratov, na Grad) so spodbuda zdravemu gibanju, stiku z naravo, zemljo, druženju - ta vzgib ima globoke korenine v otroštvu, ljubezni in veselju do kmečkega dela in vrednotah doma. Prav tako so prijazna druženja in srečanja s prijatelji, namenjena dobri volji in širokosrčnemu klepetu.

Foto (8. avgusta 1999): Jože Potočnik in slikar Karel Pečko prisrčno klepetata vročega dne v hladni senci.

Ob 100-letnici požara v Cerkveni ulici (2003), sedaj Meškovi, je Jože Potočnik objavil v Viharniku zapis o tem dogodku, v slovenjgraški knjižnici pa pripravil razstavo dokumentov o zgodovini ulice in znanih Slovenjgradčanih, ki so se v Meškovi rodili ali tu živeli.

Foto (6. junija 2003): Matjaž Zanoškar, župan Mestne občine Slovenj Gradec (v ospredju levo), in Jože Potočnik (v ospredju desno) po otvoritveni slovesnosti prenovljene Meškove ulice.

Vsako srečanje z Milanom Kučanom je bilo (in je) prijazno doživetje, poudarja Jože Potočnik, saj znanstvo traja že iz študentskih let. Beseda da besedo in spomini odpirajo vrata nepozabnim srečanjem.

Foto (18. septembra 2004): Jože Potočnik izroča Milanu Kučanu, nekdanjemu predsedniku Republike Slovenije, mapo različnih časopisnih poročil o njegovem delovanju po letu 2002, ko mu je potekel predsedniški mandat. Na levi Vinko Cajnko, na sredi Erika Komljanec.

Občinski praznik 1999. Pozdrav slovenski himni. Tudi Jože Potočnik je pomagal utemeljiti predlog, na osnovi katerega je slovenjgraški občinski svet razglasil 19. september za občinski praznik, kajti tega dne je leta 1989 Perez de Cuellar, generalni sekretar OZN, podpisal listino, s katero so Združeni narodi podelili Slovenj Gradcu prestižni naziv - mesto glasnik miru. Na slovesni seji je Janez Komljanec izročil Jožetu Potočniku občinsko nagrado za leto 1999, prim. Draga Plešivčnika pa razglasil za častnega občana Mestne občine Slovenj Gradec.

Foto: (od desne proti levi) Janez Komljanec, župan Mestne občine Slovenj Gradec, Erika Komljanec, prim. Drago Plešivčnik, Berta Plešivčnik, Jože Potočnik in Danica Potočnik.

Jože Potočnik je za pedagoško in kulturno delo dobil številna priznanja in odličja, denimo Vrunčevu in Bernekerjevo nagrado, nagrado Mestne občine Slovenj Gradec, Matjaževo plaketo, društvena in druga priznanja (Turističnega in Planinskega društva Slovenj Gradec itd.) ter najvišji državni naziv za pedagoško delo - pedagoški svetnik.

Foto (18. septembra 1999): Janez Komljanec, župan Mestne občine Slovenj Gradec, izroča občinsko nagrado Jožetu Potočniku (na slovesnosti v slovenjgraški galeriji).

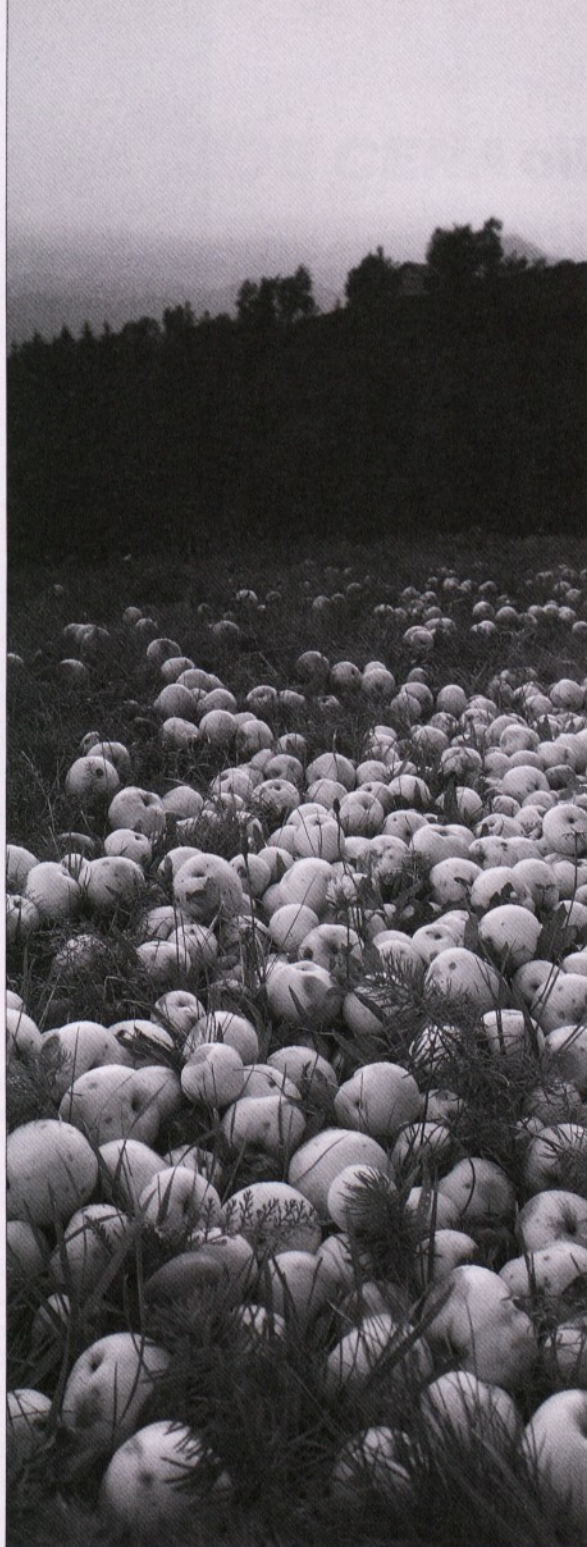

V človekovem življenju so trenutki, ki so vrhunec veselja in ponosa, in so trenutki žalosti in porazov. Sedemdesetletnica je čas ponosa preteklih let in vizij prihodnjih. Jože Potočnik jo je praznoval s prijatelji v Slovenj Gradcu, nazadnje pa še s sorodniki v domačem kraju, kamor ga nostalgija znova in znova vabi, zmeraj pa se neustavljivo prepušča živim spominom.

Foto (19. marca 2005): Jože z ženo Danico in sestro Marijo, nečaka Jožko in Vladimir z družinama in drugi sorodniki.

Tone Turičnik

Tomo Jeseničnik, Jabolka, fotografija, 11 x 30 cm

Poročilo z mitinga

KULTURA

Naslov tega prikaza govori, da vsega pa tudi ne gre zavreči, dopustiti, da nam spomin opeša, da se damo zavesti, kako nam je vse to odveč ...

OSVOBAJANJE SVOBODE izpod navlake pozabe ob 60-letnici konca druge svetovne vojne – je naslov nove uprizoritve gledališke skupine kulturnega društva slovenjgraške gimnazije SPUNK. Andrej Makuc je znova presenetil in navdušil, ko je 9. maja pripeljal s svojim Tespisovim vozom v Mislinjsko dolino in na Glavni trg Slovenj Gradca mlade partizane, ki so uprizarjali partizanski miting. Verodostojen, lahko bi rekli zgodovinsko nepotvorjen prikaz vzdušja, pristinega navdušenja po končani vojni, zmagoslavja nad premaganimi nacisti in fašisti. Nagovore in recitacije partizanskih pesnikov pred naključno zbranim ljudstvom so imeli mladi na odprti ploščadi slavnostno okrašenega tovornjaka. In tudi parole, ki so jih nosili in vzklikali, so bile prave. Kako se je vse to zlilo z množico, kako so jo partizani s petjem in rajanjem pritegnili v eno samo nedeljivo veselje.

Še pomnite, tovariši?

(foto: Tomo Jeseničnik)

Spunkova partizanska vojska je na obletnico dneva zmage nad fašizmom korakala po Glavnem trgu v Slovenj Gradcu (foto: Tomo Jeseničnik).

Ali je šlo zgolj za učinkovito izbran »motiv« iz naše polpretekle zgodovine, ali je šlo še za kaj več? Duhovito ironični naslov tega prikaza govori, da vsega pa tudi ne gre zavreči, dopustiti, da nam spomin opeša, da se damo zavesti, kako nam je vse to odveč, vse te preklarije o NOB, da vse to spada le na smetišče zgodovine. Svoboda ni prišla kar tako, ni nam bila podarjena. Dobesedno je prikorakala s četico partizanov. Ob pogledu nanje se šele zaveš, da iz igre stopaš v resničnost. Za trenutek grozljivo trpko spoznanje. Mnogi, ki so se takrat borili za nas, so bili prav podobnih let. Tako je to bilo. In nič drugače.

Ameriški pisatelj Stephen Crane je napisal roman o veliki secesijski vojni (1861 – 1865) *Rdeči znak hrabrosti*. Kot otrok je poslušal svojega deda, ki je znal pripovedovati resnične zgodbe iz tistih časov. Zapisati pa jih nihče ni znal. Tako pač, da bi ustrezalo zgodovinski resnici, sprejemljivi za te ali one politične, moralne ali še kakšne druge opredelitve. Ko je odpadla vsa ta navlaka, ki je ločevala Sever od Juga ali Jug od Severa, so se z leti stvari izkristalizirale. Kaj se ne dogaja natančno to tudi danes? Stephen Crane, ki je prvi znal objektivno poročati o celotnem takratnem dogajanju, je pripadal že drugi povojni generaciji. Mladi, ki smo jih gledali na partizanskem mitingu, so mogoče že tretja generacija. Kdo drug, če ne ti, bojo znali stvari postaviti na pravo mesto!

Janez Žmavc

IN KAJ JE SVOBODE CENA

Konec druge svetovne vojne na Koroškem

Spomladi 1945, ko je armada nacistične Nemčije na vseh evropskih frontah doživljala poraz za porazom in se je povsod samo še umikala, se je podobno dogajalo tudi na balkanskem oziroma jugoslovanskem bojišču. Po preboju sremske fronte sredi aprila 1945 in po hitrem prodoru 4. jugoslovanske armade so se s tega prostora pospešeno umikale sile okrog 400 000 pripadnikov nemške armadne skupine E z jugovzhodnega bojišča pod poveljstvom generalpolkovnika Alexandra Löhra, z njimi pa okrog 200 000 pripadnikov sil domačih nasprotnikov, zlasti oboroženih sil NDH in črnogorskih četnikov, pozneje, ko se je težišče bojev preneslo na slovenska tla, tudi slovenskih domobrancev, ter velike množice civilnega prebivalstva. Vsem navedenim je bil cilj čimprejšnji umik na avstrijsko ozemlje, da bi se tam predali Britancem ter se tako izognili jugoslovanskemu in sovjetskemu ujetništvu in vsem posledicam, ki so jih predvidevali. Zlasti domači nasprotniki pa niso mogli poznati tajnih sporazumov med zavezniki iz Jalte, kjer so se dogovorili za medsebojno izmenjavo ujetnikov. Jugoslovanska armada, kot se je partizanska vojska Jugoslavije od 1. marca 1945 uradno imenovala, je imela cilj zlasti s svojo 4. armado čimprej priti do Trsta in ga kot pomembno luko osvojiti pred zahodnimi zavezniki, obenem pa skupaj z enotami slovenskega 9. korpusa zasesti zahodne slovenske etnične meje, nato čimprej prodreti na Koroško s primorske in obenem s štajerske smeri v obliki dveh krakov klešč, katerih levi krak bi tvorile sile 4., desni pa 3. jugoslovanske armade. Vmesni prostor med obema krakoma bi po tem strateškem načrtu zapolnili z enotami 4. operativne cone, zlasti s 14. divizijo, ki so ji ob koncu vojne poleg treh brigad, ki so jo sestavljale dotlej (Šerčerjeva, Tomšičeva in Bračičeva), dodali še preostali dve brigadi na območju cone (Šlandrovo in Zidanškovo), in odredi, ki so delovali v okviru cone. Namen take strategije je bil tudi zajetje prodirajočih nemških sil in sil domačih nasprotnikov. Bila je v skladu s strategijo zaveznikov, ki so skušali preprečiti nemškim silam organiziran umik na nemško ozemlje, kjer bi lahko še dolgo nudile odpor in s tem podaljševale vojno. Obenem je bila tudi v skladu z nameni in cilji KP po prevzemu oblasti, kar velja zlasti v primeru domačih nasprotnikov, saj jih ni želela prepustiti v ujetništvo zahodnim zaveznikom. V takem primeru bi, kot je gotovo predvidevala, lahko ogrožali njeno oblast od zunaj. V primeru vojne med dovčerajšnjimi zavezniki, ki so jo predvidevali po koncu 2. svetovne vojne, bi tako odigrali pomembno

vlogo v boju proti Jugoslaviji na strani zahodnih zaveznikov, na kar so umikajoči nasprotniki tudi računali. Jugo-slovansko vodstvo si je prizadevalo za njihovo zajetje na domačih tleh, gotovo pa s predvidenimi množičnimi poboji, o čemer so v najožjem partijskem vodstvu govorili že 1944, zmanjšati njihovo število pod kritično maso, da ne bi mogli v primeru spopada z zahodnimi zavezniki odigrati vloge »trojanskega konja«.

Od 3. do 8. maja so jugoslovanske enote prodrle na Južno Koroško in obenem mrzlično tekmovale z britansko vojsko, ki ji je bila po medzavezniškem sporazumu v Jalti o razdelitvi Avstrije na okupacijske cone dodeljena Koroška. 8. maja je začela delovati tudi začasna koroška deželna vlada, ki so jo sestavljali predstavniki koroških političnih strank, ki so delovale pred priključitvijo Avstrije k nemškemu rajhu 1938. Sile armadne skupine E in jugovzhodnega bojišča ter sile domačih nasprotnikov so bile 8. maja večidel severno od Zagreba in na slovenskem ozemlju.

KULTURA

Jugoslovansko vodstvo si je prizadevalo za zajetje domačih izdajalcev na domačih tleh, gotovo pa s predvidenimi množičnimi poboji, o čemer so v najožjem partijskem vodstvu govorili že 1944 ...

Partizanska vojska na Koroškem maja 1945 (vir: Koroški pokrajinski muzej)

Razstava je posvečena vsem mrtvim na katerikoli vojskujoči se strani in njihovim svojcem. Želimo, da se grozote druge svetovne vojne nikoli več ne bi ponovile.

Slovenski domobranci so skupaj z nemškimi silami ta dan še držali fronto pred Ljubljano in nekaj časa zadrževali sile 7. korpusa in 29. hercegovske divizije, nato so se umaknile in omenjeni enoti sta vkorakali v Ljubljano. Isti dan je bil osvobojen tudi Maribor. 9. maja je začel veljati podpis brezpogojne kapitulacije nemških sil na vseh evropskih bojiščih. Določal je, da se morajo vdati tam, kjer jih doleti kapitulacija. General Lühr je zato poiskal stik s predstavniki štaba 4. operativne cone in tega dne zvečer pred njimi v Topolščici podpisal brezpogojno kapitulacijo svojih enot. Ker pa je kmalu ugotovil, da v bližini ni večjih partizanskih enot, ki bi prevzemale vojne ujetnike in orožje, in tudi njega samega niso varovali dovolj, je pobegnil na Koroško, skušal dobiti stik s poveljstvom 5. britanskega korpusa ter mu ponuditi vdajo svojih enot. Tudi njegova vojska, ki se je že vdala, je znova vzela v roke orožje in se skušala prebiti na Koroško k Britancem. Na Koroško pa so pritiskale tudi močne sile domačih nasprotnikov ter različne formacije znotraj nemške vojske, sestavljene iz državljanov SZ. Glede na hitro zasedbo prelazov čez Karavanke s strani partizanskih enot sta jim preostali samo še dve smeri za umik, in sicer čez prelaz Ljubelj na Gorenjskem in čez Mislinjsko dolino v smeri proti Dravogradu. Nazadnje jim je ostala samo druga izmed njiju. Le manjši del umikajočih je ubral druge, stranske poti, zlasti skozi Zgornjo Savinjsko dolino, ki je bila še mnogo teže prehodna. Na razmeroma ozkem območju so se v tistih dneh oblikovala kar štiri bojišča, na katerih so približno v istem času sile Jugoslovanske armade in slovenske partizanske enote skušale omenjenim umikajočim se množicam preprečiti njihovo namero. Prvo je bilo pri Borovljah južno od Celovca, kjer so se boji z nemškimi in domobranskimi silami začeli že 10. maja, posebno silovito pa nadaljevali 11. in končali 12. maja s prebojem omenjenih čez Dravo v britansko ujetništvo. Drugo bojišče je bilo pri Dravogradu, kamor so se sprva umikale skozi Mislinjsko in Dravsko dolino enote 15. kozaškega konjeniškega korpusa in se deloma vdajale partizanskim enotam, deloma pa nadaljevale pot proti Labotu in Velikovcu, kjer so prišle v britansko ujetništvo. Za njimi so po Mislinjski dolini pritiskale sile NDH, kjer so jim pri Doliču skušale zastaviti pot enote 3. jugoslovanske armade. Prihajalo je do hudih spopadov z velikimi izgubami na obeh straneh. Umikajoče se sile so se na tem mestu deloma vdajale deloma pa pritiskale dalje proti Mislinjski dolini in proti Dravogradu, kjer je bil najkrajši prehod na območje, zasedeno s strani britanske vojske. Tu so jim zastavile pot enote 3. jugoslovanske armade, enote 14. slovenske divizije, bolgarske enote s topništvom in druge. Tudi tu so bili nekajdnevni hudi boji, kjer so si napadal-

ci že uspeli vzpostaviti šibko mostišče na drugi strani Drave, vendar so nazadnje odnehali in se usmerili po Mežiški dolini proti Holmcu. Na ta prehod je 13. maja računala kolona Löhrove vojske, ki se je vila iz Šaleške doline preko zgornjega dela Mežiške doline, čelo kolone pa se je tega dne ustavilo v kraju Poljana pod Holmcem. Tu so zasedle okoliške hribe Tomšičeva brigada 14. divizije in 2. bataljon 7. vojvodinske brigade 23. divizije iz sestava 3. jugoslovanske armade. Po neuspelih pogajanjih o vdaji je prišlo do krajšega, vendar ostrega spopada, nakar se je čelo kolone vdalo, potem pa postopoma tudi vsa kolona. Partizani so komaj uspeli z dvema bataljonoma odpeljati ujetnike s prizorišča in pospraviti vojni plen, ko so že začele z območja Dravograda dotekati na prizorišče spopada močne sile vojske NDH, črnogorski četniki in civilni begunci, skupaj približno 50 000 ljudi. Samo trije partizanski bataljoni, 1. in 2. bataljon Tomšičeve in 1. bataljon Šlandrove brigade, medtem ko je omenjeni bataljon Vojvodincev zapustil bojišče, jih niso mogli zaustaviti. Spopadi, tudi od blizu, so trajali ves dan, nakar se je množica čez noč prevalila čez Holmec pa tudi skozi oba železniška predora na Libuško polje pri Pliberku. Tam so jo obkolile močnejše partizanske sile, pot pa so jim zastavili tudi Britanci s tanki, nad množico so krožila tudi britanska izvidniška letala. Nazadnje je 15. maja prišlo do vdaje, partizani so množico ujetnikov v hitrem tempu odpeljali peš po Dravski dolini do Maribora. Že med potjo jih je nekaj omagalo, partizani so jih postrelili in zmetali v Dravo. V Mariboru so od množice ločili ustaše, ki so jih nato v naslednjih dneh postrelili v okolici Maribora. Hrvaške domobrane in civiliste so spustili domov. Že pred tem, največ pa v naslednjih dneh se je nadaljevalo vračanje še preostalih vojnih ujetnikov z območja Jugoslavije in Slovenije, ki so pribežali k Britancem, zlasti slovenskih domobrancev, za katere so Britanci sprva organizirali ujetniško taborišče na vetrinjskem polju južno od Celovca. Tudi velik del teh je bil pobit zlasti na območju Kočevskega Roga pa tudi drugod. Trenutno poznamo na območju Slovenije okrog 400 lokacij skupinskih ali celo množičnih grobišč, kjer so pokopani izvensodno pobiti vojni ujetniki iz vrst sil domačih nasprotnikov pa tudi tisti, ki so padli v bojih.

Razstava, ki smo jo pripravili v muzeju ob 60. obletnici teh dogodkov, je namenjena zlasti mladim, ki teh dogajanj niso doživljali, kot spomin in opomin hkrati, posvetiti jo želimo tudi vsem mrtvim na katerikoli vojskujoči se strani in njihovim svojcem. Želimo, da se grozote druge svetovne vojne nikoli več ne bi ponovile, in da bi se današnje in prihodnje generacije iz tragičnih izkušenj čimveč naučile.

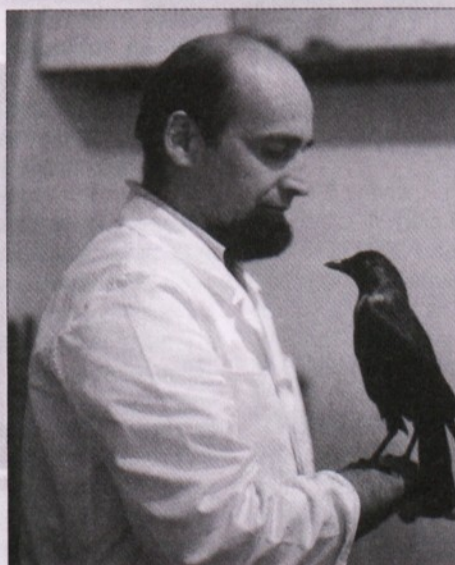
Marjan Linasi

Fotografija kot dokumentarna pripoved

Fotografsko delo Dragiša Modrinjaka se razteza na več desetletij in sega od petdesetih let dvajsetega stoletja pa vse do teh dni, ko raziskuje izraznost, ki jo lahko ponuja fotografija, in tokrat tudi v novejši, digitalni različici. Njegovo likovno ukvarjanje s fotografijo lahko postavimo v nekaj različnih kategorij, pač odvisno od tega, kaj najdemo na njih in katero tehnologijo je avtor uporabil. Če bi iskali najbolj splošno oznako za opredelitev teh del kot celote, jih lahko označimo kot dokumentarno fotografijo. Z njo so se ukvarjale že generacije raziskovalnih fotografov v devetnajstem stoletju, pravi razmah pa je ta fotografija dobila med obema svetovni vojnama, in sicer med takratnimi pariškimi avtorji in številnimi prišleki iz raznih evropskih dežel. Ti so postavili nove standarde dokumentarne fotografiji, ki je ohranila svojo aktualnost še do sodobnega časa, kajti tako uspešno spajanje likovnih inovacij, emotivne zasnove in pragmatizma se še danes mnogokrat zdi nepresegljivo. Zato nas seveda ne preseneča, da so se mnogi naši fotografi, vključno z Modrinjakom, naslonili na ta modernistična izhodišča, ko so iskali svoj izraz kot individualni avtorji.

Najbolj značilni Modrinjakovi posnetki so nastali v urbanem Mariboru, in sicer, ko je mesto v daljšem obdobju spreminjalo podobo svojih ulic, trgov in predelov. Tako na starejših fotografijah najdemo še konjske vprege, na novejših pa recimo prestižno arhitekturo, zasnovano z merili, ki so se uveljavila v

(foto: Dragiša Modrinjak)

dobi postmodernizma. Sicer pa, naj gre za panorame ali majhne, intimne predelčke njegovega mesta, na njih največkrat najdemo tudi njegove prebivalce, meščane, ali zgolj obiskovalce, ki so v nekem trenutku – ta praviloma ni naključen, postali zanimivi tudi za Modrinjaka, ki jih je postavil v središče vsakdanje, a hkrati neobičajne fotografske pripovedi. Te so zato prave majhne študije mesta, njegovih danes že zgodovinskih posebnosti, kot tudi različnih profilov tamkajšnjih prebivalcev.

Zanimanje za figuro je Modrinjak razvijal tudi v številnih portretih sodobnikov. In če je v svojih dokumentarnih esejih največkrat iskal anonimne posameznike, ki dajejo značilen ritem mestnim ulicam ali pač iščejo zasebnost v romantičnih pejsažih ob Dravi, v njegovih portretih najdemo predvsem znane osebnosti. Portretiral je mnoge predstavnike gospodarstva, politike, kolege; nastajala so dela, ki so bila namenjena za objavo v dnevnem tisku, hkrati pa v njih prepoznamo še avtorsko ambicijo. Tudi portreti Jožeta Tisnikarja so nastali v tem kontekstu in sicer gre za različne serije, ki jih je posnel v daljšem časovnem obdobju. Predstavljajo slikarja, in sicer tako, da gre za portrete, ki so hkrati zasnovani z upoštevanjem vseh bistvenih momentov dokumentarne fotografije in vsebujejo srečanje različnih fotografskih konceptov, kar predstavlja še dodatno zanimivost.

Boris Gorupič

KULTURA

III. likovne komunikacije Brda 2004 so vzbudile stopnjevano zanimanje za likovne ustvarjalce, ki so tri dni preživeli na Brdah in ustvarjali v skladu z usmeritvijo srečanja ...

III. likovne komunikacije Brda 2004 so vzbudile stopnjevano zanimanje za likovne ustvarjalce, ki so tri dni preživeli na Brdah in ustvarjali v skladu z usmeritvijo srečanja, bodisi v naravi ali prostoru, in to v dneh iztekajočega se poletja - od 16. do 19. septembra. Že tradicionalni spored srečanja je zastavljen tako, da pogloblja to posebno in spodbudno obliko ustvarjalnih naporov, največ v smislu druženja z domačini, ljubitelji umetnosti, sponzorji, domačimi ustvarjalci, spoznavanjem kulturnega življenja v Slovenj Gradcu in na Koroškem, občudovanja lepot narave, ki je največkrat slikarski motiv in izziv za teoretična razmišljanja in soočenja avtorskih izkušenj in spoznanj.

Tudi lani ni bilo drugače.

III. srečanja so se udeležili likovni ustvarjalci - Marjan Jelenc (Maribor, 1949) iz Maribora, akademski slikar; Dušanka Kajfež Ercegovič iz Ljubljane, akademska slikarka; Erik Lovko (Postojna, 1953) iz Postojne, akademski kipar, ki se posveča tudi slikarstvu; Luka Popič (Podgorje pri Slovenj Gradcu, 1956) iz Podgorja, likovni pedagog; Karen Soklič (Ljubljana, 1965) iz Ljubljane, akademska slikarka; Milan Todič (Šabac, 1965) iz Celja (občasno živi v Piranu), akademski slikar, in mag. Sašo Vrabčič (Slovenj Gradec, 1974) iz Ljubljane (občasno živi tudi v Slovenj Gradcu), akademski slikar in multimedijски ustvarjalec.

Spored bivanja je bil pester, kajti upošteval je druženje ustvarjalcev in delo na 'terenu', večer pri Murku s sponzorji in predstavniki Mestne občine Slovenj Gradec, ogled Koroške galerije likovnih umetnosti in Tisnikarjeve galerije na Tisnikarjevem domu itd. Udeleženci so prisluhnili še koncertu skupine Pidži country bend v okviru praznovanja občinskega praznika, odšli na izlet v Mežiško dolino (Prežihovina, Leše), bivanje v Mislinjski dolini pa sklenili s piknikom na Brdah. Organizator in gostitelj Niko R. Kolar je ob pomoči žene Martine zgledno opravil organizacijske naloge.

Dela, ki so nastala v času III. komunikacij na Brdah, so bila razstavljena v Kolarjevi galeriji od konca oktobra do začetka decembra 2004 in so med ljubitelji vzbudila prijazno zanimanje in doživela naklonjene pohvale. Ob tem je izšla še zloženka večjega formata, kjer je mogoče najti podatke o avtorjih, njihove portrete in predstavitev umetniških podob, ki so nastale v tem času.

Toda kaj pomeni tako druženje umetnikov v današnjem času, ki je neustavljiv in mogočen tempo hitenja, potrošništva, odtujevanja, včasih tudi odmaknjenosti ustvarjalcev od utripa življenja in ljudi, ki živijo, denimo, svojo vsakdanost v boju za blaginjo sebe in družine?

Doživetja, vtisi, pogovori, stiki z domačini, boga-

stvo kulturne dediščine naših krajev, narava - so odpirali vrata doslej velikokrat neznanim obzorjem spoznanj in občutij kot poseben čar in čas, preživet zunaj ustaljenega vsakdanjika. In udeleženci so jih tenkočutno zaznali, jih z ustvarjalno močjo ujeli v slikarsko stvaritev, na fotografijo ali v besedo, ki potrjuje doseženi namen organizatorja in pomen prijateljskega druženja in sodelovanja.

Boris Gorupič, umetnostni zgodovinar, postavlja taka srečanja med naslednje koordinate:

»Znano je, da je Koroška ena izmed tistih naših pokrajin, kjer je še posebej razvit odnos do likovnega, o čemer nam govorijo tako tista dela, ki so se nam ohranila iz dolgega srednjeveškega obdobja, kot tudi prisotnost številnih zanimivih avtorjev v našem času. (...) Ker na likovne komunikacije že tradicionalno prihajajo zanimivi avtorji, jih lahko gotovo obravnavamo tudi kot pomembno pridobitev, saj prinašajo nove izkušnje in likovna dela z raznoliko estetiko, katera se spajajo z občutki, ki so lastni temu prostoru in hkrati dopolnjujejo naše poznavanje sodobnega slikarstva, ki je med vsemi likovnimi disciplinami še najbolj prisotno. Verjetno tudi ni povsem nepomembno, da likovna srečanja potekajo v prijetnem septembrskem času, ko narava še ohranja svojo poletno podobo, hkrati pa se pripravlja na spremembe, ki jih prinaša jesen.«

Luka Popič, udeleženec lanskim komunikacij, tehta organizacijsko obliko in vsebino in pravi:

»Pri likovnih srečanjih na Brdah ne gre toliko za to, da bi hudo disciplinirano delali po več ur na dan, gre bolj za namen, da udeleženci najdejo priložnost, da razpravljajo o različnih temah, največ seveda likovnih, primerjajo poglede in učinke, se pogovarjajo o dilemah, uspehih, težavah, svojem položaju v družbi, spoznavajo našo pokrajino in se družijo ... Predvsem pa vsakomur veliko pomeni, da odkriva naravo in posebnosti življenja naših ljudi, dolino in njeno zgodovino, kulturno dediščino, bogastvo likovne preteklosti, kulturni utrip: tiste, ki pridejo od drugod, navdušuje razcvet, ki ga je mesto doseglo, naklonjenost, ki jo namenjajo ljudje umetnosti, sproščenost pri srečanjih in ponos, da doživljajo to sočasnost. Novi obrazi, nova spoznanja, prijateljevanja ... doživetja, ki ostajajo nepozabna ...«

Karel Pečko, akademski slikar, dolgoletni ravnatelj galerije in spiritus agens vseh pomembnih likovnih manifestacij v preteklosti v Slovenj Gradcu, predvsem mednarodnih likovnih razstav ob jubilejih Združenih narodov, je sodeloval na I. komunikacijah in spodbudno vrednoti zamisel in pripravljenost organizatorja, da druženje dobiva specifične in več kot samo delovne razsežnosti:

»V primerjavi z raznimi slikarskimi kolonijami v preteklih letih v Sloveniji velja omeniti, da je bilo

srečanje akademskih slikarjev na I. likovni komunikaciji na Brdah leta 2002 - po mojem - razpoložensko nekaj posebnega. Že lokacija Kolarjeve brunarice v povsem neokrnjeni naravi na pobočju Pohorja je nam odprla fantastičen pogled na Mislinjsko dolino in še posebej na dominantno in magično goro Uršljo.

Ob takem večdnevem srečanju pa je seveda idealna priložnost, da naslikaš nekaj likovnih del za razstavo ali nabereš nekaj skic, ki bodo morebiti podlaga za nadaljnje delo v ateljeju. Je pa ob tem dogodku vredno omeniti še eno posebnost, in sicer, da je organizator (gostitelj) tega srečanja omogočil strokovni ogled kulturnozgodovinskih spomenikov oziroma znamenitosti kraja, mesta in Koroške.

Prav posebej vznemirljiv je bil ogled razstave v Koroški galeriji likovnih umetnosti v Slovenj Gradcu, na posebno željo pa sem udeležence povabil še v svoj atelje. Tu pa se je razvnela tista prava in popolna besedna komunikacija, gestikulacija in meditacija o gori Uršlji, zakaj in kam z dialogi raznih simbolov, kje in v čem vidim smisel t. i. konceptualizma v likovni umetnosti, in drugih prvinah od ritma in oblike do kozmične barve in harmonije.

Za ugodno razpoloženje pa ob tem ni zmanjkalo anekdot in šal, ki lepšajo naše vsakdanje življenje.

Lepo bi bilo, če bi se ta oblika druženja likovnih umetnikov nadaljevala.«

Niko R. Kolar, organizator likovnih komunikacij

in lastnik zasebne Galerije Kolar, poudarja, da je bilo lansko srečanje pripravljeno v podobnih okvirih kot prejšnja in da je vzbudilo tako med udeleženci kakor domačini splošno zanimanje, široko pozornost pa so mu namenili tudi slovenski mediji - tako TV Slovenija, KTV Slovenj Gradec, časopisi Delo, Večer, Dnevnik, Populist, kar pomeni, da javnost vse bolj občutljivo spremlja tovrstna prizadevanja in kulturni utrip. Sicer pa poudarja:

»Sedem likovnih ustvarjalcev oz. ustvarjalk je izbralo prekrasno jesensko vreme na sončnem delu Brd nad Turiško vasjo. Slikali so in se družili v planinsko grajeni brunarici in cerkvi sv. Magdalene, ki je umetnike navdihovala s skromnim, pa vendarle čisto posebnim interjerjem. (...) Srečanje je bilo organizirano v duhu medsebojnega spoznavanja, prijateljevanja in - ne nazadnje - populariziranja mnenj in izkušenj ljudi, ki so prišli iz raznih delov Slovenije. (...) Prodajna razstava likovnih del, ustvarjenih na Brdah, je navdušila ljubitelje likovne umetnosti in dela so bila domala v celoti razprodana. To pa pomeni dober in obetajoč napotek za organizacijo IV. likovnih komunikacij Brda 2005.«

In ta likovna srečanja postajajo vse bolj značilna in opazna stalnica likovnega utripa v Mislinjski dolini in na Koroškem. Ne srečujejo se le ustvarjalci, ki se spoznavajo, razpravljajo o svojem delu in odzivih nanj, ne srečujejo se le z ljudmi, Brdjani, Slovenjgradčani, Korošci, in ne spoznavajo le njih bitja in žitja in življenjska obzorja, ampak je nadvse dragoceno, da spoznavajo našo likovno in drugo kulturno dediščino, ji dodajajo svoj delež in širijo meje njenih obzorij. Ni nepomembno, da občutijo ambient, prostor in ozračje, v katerem je delal in živel Jože Tisnikar, dom, ki ga prijazno razkaže Marija Tisnikar in Tisnikarjevo zapuščino v njegovem ateljeju, ni nepomembno, da si ogledajo rojstno hišo Huga Wolfa, velikega ustvarjalca samospevov, ni nepomembno, da se srečajo s Karlom Pečkom, slikarjem in legendo slovenjgraškega kulturnega življenja in človekom, ki je bil med ustanovitelji Koroške galerije likovnih umetnosti, njen dolgoletni ravnatelj in pobudnik, kakor rečeno, številnih odmevnih mednarodnih likovnih manifestacij, ni nepomembno, da spoznajo, da je Koroška dala slovenski literaturi velikega samorastnika Prežihovega Voranca, in ni nepomembno, da doživijo lepote vedut naše doline in Koroške, občutja, ki jih bodo spremljala še kdaj pri njihovem ustvarjanju ali jih nagovarjala, da se bodo še vrnil med Korošce. Prav tako pa ni nepomembno, da Slovenj Gradec doživi nastop umetnikov, ki bi nekatere sicer morda nikoli ne spoznal ali le bežno, še več, da imajo naši ljudje možnost, v prvi vrsti ljubitelji likovne umetnosti, ustvarjena dela kupiti in si obogatiti z njimi dom ali delovne prostore ... Morda so prav te »komunikacije« najpomembnejši dosežek prireditelj, ki jih organizira Galerija Kolar na Brdah. Včerajšnji dan že pritrjuje jutrišnjemu, da je in bo tako.

Tone Turičnik

KULTURA

Nadvse je dragoceno, da spoznavajo našo likovno in drugo kulturno dediščino, ji dodajajo svoj delež in širijo meje njenih obzorij.

60 LET KNJIGARNE V SLOVENJ GRADCU

KULTURA

1

A že kmalu po koncu 2. svetovne vojne je v splošnem optimizmu vzniknila zamisel, da bi kazalo v Slovenj Gradcu ustanoviti knjigarno ...

Čeprav je bil Slovenj Gradec v 1. polovici 20. stletja razmeroma živahno malomeščansko središče, zavzeto za kulturni razcvet, čeprav je bila bralna kultura dovolj razvita, kakor pripovedujejo starejši občani, češ izobraženi meščani so si ustvarjali zbirke knjig, ki so jih posojali sosedom in prijateljem, kakor tudi društva, a samostojne knjigarne v mestu ni bilo. Kulturno-prosvetna društva so med drugim zbirala naročila za nakup knjig in jih posredovala založnikom, zbiral jih je, denimo, tudi župnijski urad kot poverjenik Mohorjeve družbe. Nekatere trgovine z mešanim blagom so prodajale šolske potrebščine in učbenike. O ponudbi, kakršno poznamo danes, ni bilo ne sluha ne duha.

A že kmalu po koncu 2. svetovne vojne je v splošnem optimizmu vzniknila zamisel, da bi kazalo v Slovenj Gradcu ustanoviti knjigarno, kjer bi bilo mogoče kupiti leposlovne in propagandne knjige, ki bi jih ljudje z veseljem prebirali. Med pobudniki, ki so se najbolj trudili, da bi do tega prišlo, je bila posebej dejavna Marija Špegel, doma iz Šmartna (pozneje poročena Hriberšek: z možem sta odšla na Švedsko in tam je tudi umrla leta 1993). O spodbudah in uredniševanju zamisli je zapisala nekaj spominov in ohranila podatek, kako je stekla prva trgovsko organizirana prodaja knjig v Slovenj Gradcu.

»Po osvoboditvi je propagandni odsek pri okrajnem odboru OF imel na voljo razne brošure, največ s politično vsebino.

Ko se je leta 1945 slovenjgraški okraj OF razformiral, sva s tovarišico Janiško smeli odnesti to gradivo, saj sva predlagali, da bi ustanovili knjigarno. Prvi prodajni prostor sva dobili pri Debelakovih (Ivan Debelak, klobučar) na Glavnem trgu. To je bil majhen obokan prostor, vlažen, neprimeren za knjige. Lepo sva ga očistili in opremili z zelo skromnim inventarjem in začeli sva. V knjigarno, ki je bila komaj vredna te besede, so začeli prihajati ljudje, ki so imeli srce za knjigo. To so bili zdravniki, ki so delali v bolnišnici: Stane Strnad, Lojze Simoniti, Maks Pohar, pa mestni župnik Jakob Soklič, učitelji (Viktor Vaupot, Bogdan Žolnir), uradniki, kmetje s Sel, iz Šmartna, Podgorja, Mislinje in od drugod. Velika moralna podpora je bila to.

Kreditov ni bilo. Vlagali sva iz svojega. Nabava je bila težka, za organizacijo je bilo potrebno veliko časa - recimo za pot v Zagreb in nazaj sem rabila dva dni. Pomagali sta mi sestri Pavlika in Ivanka. Skromna skladišča pisarniškega materiala so bila v Celju, Mariboru in Ljubljani: ta material smo dobivali po razdelilnikih. Zato zalog nikoli nismo imeli ...«

Delo je steklo, poslovali sta napol državno, napol zasebno dobrega pol leta. Promet se je večal. Poleg

knjig in pisarniškega materiala sta prodajali še drobne galanterijske in bižuterijske izdelke, stare molitvenike, kakšne slike itd.

Razmere v založništvu so se kmalu izboljšale, na trg je prihajalo vse več knjig, brošur, veliko s politično vsebino, tudi poslovanje je bilo lažje, a se je kmalu pokazalo, da taka trgovinica nima prave prihodnosti.

»Zato sem predlagala Slovenskemu knjižnemu zavodu v Ljubljani,« pravi Marija Špegel, »da nas prevzame kot podružnico. In to se je tudi zgodilo.«

Ta priključitev pa pomeni novo spodbudo v rasti in uveljavljanju knjigarne: le-ta se je kmalu preselila v svetle prostore v Železnikarjevi hiši - na vogalu ob mestni cerkvi.

»Za razvoj knjigarne sta se živo zanimala pisatelj Prežihov Voranc in Ksaver Meško. Slednji je redno prihajal v knjigarno in kupoval knjige. Zasluge za razvoj je imelo slovenjgraško in ravensko učiteljstvo, še posebej pa dr. Franc Sušnik, pedagog in kulturni delavec.«

Že tedaj je vodja knjigarne spoznala, da bo prodaja uspešnejša, če bodo z njo 'šli' med ljudi: zato so organizirali 'ekspoziture' v Črni, Dravogradu in Marenbergu (zdaj Radlje).

Prvega februarja 1946 je knjigarno prevzela Antonija Špegel. Prodajalci so bili trije, nekaj je bilo poverjenikov na terenu.

Vsekakor je zanimiv podatek, ki ga je zapisala (1984) Antonija Špegel, por. Gornjec: »Knjigarna je imela v ozadju skladišče. Delo v njem je terjalo zelo veliko fizične moči, saj je težke lesene zaboje dovažal z železniške postaje z vprežnim vozom in konjem tov. Vovk.«

Leta 1948 se je SKZ preimenoval v Državno založbo Slovenije, poslovalnica pa v podružnico v Slovenj Gradcu. Skupne službe so bile v Ljubljani. Toda slovenjgraška knjigarna je tedaj pridobila nekaj večje prostore na Glavnem trgu 18 v Slovenj Gradcu, danes je tam trgovina Malček in delno cvetličarna Hukoli.

»Dne 15. 9. 1949 sem bil službeno premeščen v Slovenj Gradec, da prevzamem poslovanje knjigarne od tov. Frater Tončke (Antonije Špegel, op. p.). Pred tem se bil poslovodja knjigarn v Šmarju pri Jelšah, Črni in Dravogradu. Dekret za preemestitev je podpisal takratni prvi direktor DZS tov. Jože Kos,« poroča o prevzemu dolžnosti vodje knjigarne v Slovenj Gradcu Alfonz Kandorfer.

Vse več je bilo nalog, poslovanje se je širilo, kolektiv se je povečal na pet sodelavcev. Veselje do dela in volja oskrbeti kupce z iskanim so pomagali premagati marsikatero težavo.

»Spominjam se, da je v tistem času - okoli leta 1950 - bilo precejšnje pomanjkanje: ni bilo mogoče dobiti vseh šolskih potrebščin pa pisarniškega mate-

Tone Pavček in Marija Hriberšek (roj. Špegel) v Mladinski knjigi (1988)

riala, papirja, svinčnikov itd. Vse sem moral sporočiti referentu za materialno oskrbo pri OLO Slovenj Gradec. Ta nam je poslal razdelilnik, ki smo ga morali strogo upoštevati. Poslovodja je bil odgovoren za natančno izvršitev.«

Že tedaj je poslovalnica oskrbovala okrog 40 šol v Mežiški, Dravski in Mislinjski dolini. Razdelilnice sta podpisovala Vojko Simončič, poverjenik za kulturo in prosveto OLO Slovenj Gradec, in Ruža Golob, referentka za materialno oskrbo.

Zanimiv je razdelilnik, ki ga je poslal knjigarni in papirnici Okrajni ljudski odbor Slovenj Gradec 23. 6. 1950: podatke je zapisal Alfonz Kandorfer. Po razdelilniku so dobili: OLO 10 zavojev srednje finega in 49 zavojev prepisnega papirja, MLO Slovenj Gradec 3 srednje finega in 1 zavojev prepisnega papirja, KLO Slovenj Gradec 1 zavojev, Tekstilna tovarna Otiški Vrh 3 zavojev srednje finega itd. Tudi svinčnikov ni bilo. »Nabavili pa smo lahko mine za svinčnike. Tako sem se povezal z mizarjem v Pamečah, ki nam je iz teh min naredil svinčnike. V začetku so bili okorni in nepriljučni za oko, kasneje pa so imeli že lepo obliko,« se spominja tega poslovnega sodelovanja Alfonz Kandorfer.

Za kratek čas je Kandorferja zaradi odsotnosti (orožne vaje) zamenjal Jože Krameršek, ki pa je po vrnitvi poslovodje bil premeščen na OLO Slovenj Gradec in je prevzel mesto referenta za oskrbo šol. Jože Krameršek poroča za čas, ko je vodil poslovalnico, da je bila razmeroma zadovoljivo založena s pisarniškim materialom, knjigami in šolskimi potrebščinami. Dobro je sodelovala s šolami ter zbiralala naročila za različne knjižne zbirke raznih založb (denimo MK, CZ, Prešernove družbe).

Danes se skoraj zdi neverjetno, kar pripoveduje Alfonz Kandorfer, da se je po Koroškem prevažal z motornim kolesom, ob lepem in slabem vremenu, in je včasih opravil tudi 400 km (kilometrini 2 din) tedensko, kar se je poznalo pri prometu. Zanimiv je

vsekakor podatek, da so prodali letno tudi do 1000 kompletov zbirke Prešernove družbe.

Knjigarna in papirnica je v tem času že ponudila tudi tehnično blago: prodajati so začeli fotoaparate, filme, mikroskope ipd.

»Meseca julija 1953 je bila decentralizacija poslovalnic DZS. Naša poslovalnica je prišla v družbo mestnih podjetij MLO Slovenj Gradec. Naslov je bil: Mestno trgovsko podjetje, Knjigarna in papirnica Slovenj Gradec,« še poroča Alfonz Kandorfer, ki je v začetku leta 1958 prepustil vodenje Ivanki Vranjek, pri DZS pa še naprej delal kot zastopnik vse do upokojitve leta 1984.

Ivanka Vranjek je bila članica knjigarniškega kolektiva že od leta 1948 naprej, zato ji prevzem poslovodskih nalog ni predstavljal posebnih težav. Poslovanje je potekalo po ustaljenih vzorcih, posebej so se trudili, da so knjige, ki so izšle, bile v knjigarni že kmalu po izidu, predvsem pa so skrbno spremljali povpraševanje..

»Ker matično podjetje ni imelo velikega interesa za razvoj poslovalnice, smo se ob prihodu in dogovarjanju predstavnikov MK hitro odločili, da se jim pridružimo. Spominjam se, da je prišla na pogovore direktorica Zorka Peršičeva z nekaj sodelavci. Dogovor je bil sklenjen, postali smo poslovalnica Mladinske knjige, p.e. Slovenj Gradec. Zaposlenih nas je bilo pet ljudi.« Leta 1958 je torej slovenjgraška knjigarna in papirnica postala poslovalnica Mladinske knjige iz Ljubljane. Tak status ima še danes.

Ivanka Vranjek še poroča, da je bilo potreb vedno več in več: »Skušali smo ugoditi vsem, tovarnam, šolam, ustanovam, zavodom, podjetjem in posameznikom. Promet se je povečal tudi do 200 % letno, razširili smo mrežo poverjenikov... Prostori so postajali utesnjeni, za delo neprimerni, kaj šele za organizacijo sodobne knjigarne in papirnice. Po številnih sestankih in prizadevanjih je nazadnje le prišlo do premika: uprava podjetja se je odločila, da odkupi na Glavnem trgu Sekavčnikovo hišo, kjer naj bi uredili novo poslovalnico. Poslopje so kmalu podrli, ko pa bi morali začeti zidati novo, se je ustavilo pri denarju. Pozneje je to lokacijo odkupila Elektrotehna in tam postavila moderno svojo trgovino. Gradnja poslovalnice MK je bila spet za nekaj let odložena. Program dela pa je vedno znova in znova terjal širitev ponudbe (strokovna literatura, pisalni stroji, druga pisarniška tehnika), modernejše prodajne postopke (prodaje po šolah), zbiranje naročnikov za posamezne publikacije (zbrali smo, denimo, 1000 naročnikov Naše besede, prav toliko za knjigo 2. svetovna vojna, 500 za zbirko Miška Kranjca itd.) in povezovanje z delovnimi organizacijami na Koroškem.«

Ko je podjetje uredilo upravne in poslovne prostore v Ljubljani, se je lotilo zidav tudi poslovalnic po Sloveniji.

»Spominjam se, da smo predložili 10-letni program razvoja, kjer smo predlagali nakup nove lokacije za ureditev naše poslovalnice, še bolj živo pa, kako je nam Jože Wagner, tedanji direktor trgovine,

KULTURA

Nabavili pa smo lahko mine za svinčnike. Tako sem se povezal z mizarjem v Pamečah, ki nam je iz teh min naredil svinčnike.

Redno smo organizirali predstavitev avtorjev in njihovih likovnih del, pripravljali literarna srečanja in literarne večere, kjer so se bralci prisrčno, živo in tvorno pogovarjali z avtorji.

navdušeno sporočil, da je delavski svet potrdil načrt in odobril nakup. Seveda smo bili veseli, toda kanček nezaupanja je ostal vse dotlej, dokler niso bile podpisane vse pogodbe in je GP Slovenj Gradec pričelo obnavljati hišo na Glavnem trgu, tam, kjer je poslovalnica MK še danes. Vse prepočasi se nam je zdelo, da napredujejo gradbena dela, vsak dan smo spremljali, kaj se je spremenilo, in šteli dni, ko se bomo preselili,« je ob otvoritvi novih prostorov (24. oktobra 1975) poročala Ivanka Vranjek in dodala, češ ta srečni trenutek v mojem življenju ne bo nikoli pozabljen, ko je dozorel naš up, naš lepi sončni lokal sredi malega cvetočega Slovenj Gradca. Hkrati pa se je zahvalila vsem, ki so pomagali pri uresničitvi načrta, in prvi vrsti Jožetu Wagnerju, ki je ves čas bdel nad zidavo, Andreji Mlinar, vodji knjigarn Mladinske knjige, Petru Planinšču, predsedniku IS Skupščine občine Slovenj Gradec, ki se je močno zavzemal za gradnjo in vložil veliko moči v številna usklajevanja, ter slovenjgraškemu gradbenemu podjetju, ki je v dogovorjenem času izpolnilo dogovor.

Ker je obseg dela narasel, so me (podpisano) imenovali za vodjo knjigarne in galerije, Tinco Ernoič pa za vodjo oddelka papirnice.

Nova poslovalnica je odprla nove možnosti: promet je hitro naraščal, povečalo se je število zaposlenih (12 prodajalk in 2 administrativni delavki), zdaj s(m)o lahko še povečali izbor prodaje knjig in pisarniškega materiala, poslovalnica se je začela vse bolj uveljavljati tudi kot organizatorica kulturnih prireditev, največkrat literarnih večerov ter srečanj in pogovorov s pesniki in pisatelji, ljudje so lahko kupili izdelke domače in umetnostne obrti ob bienalnih razstavah, ki jih je pripravljala slovenjgraška galerija itd.

»Leta 1977 sem se upokojila: (...) poslovodsko mesto je prevzela Herta Turičnikova (v knjigarno je prišla kot vajenka leta 1956), namestnica pa je postala Tinca Ernoičeva (v poslovalnico se je prišla učiti 1957): obe sta bili zavzeti in izkušeni sodelavki. (...) In kako rada še danes stopim v poslovalnico in obujam spomine na skupno delo, tovarštvo in razumevanje,« se prepušča nostalgiji Ivanka Vranjek in dodaja, češ velik del življenja sem posvetila razvoju poslovalnice MK v Slovenj Gradcu in tega sem nad vse vesela.

Novi prostori so položili trdne temelje in omogočili, da je poslovalnica zaživela v polnem pomenu besede.

2

Toda kaj smo novega pridobili oziroma spremenili v poslovanju, ko sem vodila knjigarno in papirnico MK v Slovenj Gradcu?

Vsekakor smo nadaljevali že zastavljeno delo. Število zaposlenih se je kmalu povečalo na 20. Pridobivali smo nove poslovne partnerje, širili ponudbo pisarniškega in šolskega blaga, odprli oddelek veleprodaje pisarniškega materiala za podjetja in ustanove ter pisarniške opreme, skrbeli in širili darilni program (brez kiča), sodelovali z vsemi slovenski-

mi založniškimi hišami in nekaterimi jugoslovanskimi in imeli na voljo bogato izbiro knjig, od literarnih in strokovnih do učbenikov, slovarjev, slikanic in zbirk, enciklopedij in leksikonov, tudi že nekaj tuje strokovne literature, največ revij. Leta 1978 smo odprli klubski center Sveta knjige z velikim razumevanjem Milana Matosa, tedaj direktorja te ustanove, in postali za Ljubljano in Mariborom tretji center, ki je s široko zastavljeno dejavnostjo skrbel za prodajo knjig po znatno nižjih cenah, predvsem na Koroškem. Uveljavili smo prodajo likovnih del in tako spodbudili nakup kvalitetnih likovnih stvaritev. Zelo plodno je bilo sodelovanje s slikarjem Karlom Pečkom, ki je vodil Umetnostni paviljon oziroma galerijo, Mileno Zlatarjevo in Frančkom Novakom, ki sta strokovno veliko pomagala, pri pripravi in izvedbi kulturnih prireditev pa je vztrajno sodeloval tudi moj mož.

Poudariti pa vendarle kaže, da smo v tem času pripravljali v galeriji MK številne odmevne likovne prireditve, denimo razstave zamejskih (Gustav Januš), slovenskih in jugoslovanskih avtorjev (Božidar Jakac, Jože Ciuha, Adriana Maraž, Jože Spacal, Dora Plestenjak, Štefan Planinc, Janez Boljka, France Slana, Tone Lapajne, Rajko Čuber, Jože Tisnikar, Karel Pečko, Bogdan Borčič, Berber Mersad, Milić iz Mačve itd.), predstavili Slodnjakovo Slovensko trilogijo, pripravili razstavo ob 100-letnici Župančičevega rojstva, se vključili v prodajo izdelkov domače in umetnostne obrti ob bienalnih razstavah, ki jih je organiziral Umetnostni paviljon oziroma slovenjgraška galerija itd. Program likovne dejavnosti je potrjeval galerijski svet MK v Ljubljani, predsedoval pa mu je Slavko Pregl, zdaj pisatelj in publicist. Upošteval je kriterij, da je avtor član Društva slovenskih likovnih umetnikov, ali podatek, da je že razstavljal v Umetnostnem paviljonu.

Močno smo razvili in razširili prednaročniške akcije za prodajo posameznih knjig ali zbirk, mnogokrat smo zbrali tudi po nekaj sto naročnikov, se povezali s knjižnicami in šolami in zanje naročali vse potrebno gradivo in iskali terenske sodelavce, ki so knjige znali približati bralcem. Ob tem smo doživeli več pohval in priznanj, največ pa nam je pomenil (in še pomeni) Bevkov kipec (1980), ki je z njim kot najvišjim odličjem nagradila našo poslovalnico Mladinska knjiga za širjenje knjige, ter Trubarjevo priznanje, ki ga je naši poslovalnici podelilo Združenje založnikov Slovenije (1983).

Vse bolj pa nas je zaposlovalo še kulturno delo, ki smo ga vztrajno povezovali s prodajo knjig in likovnih del. Redno smo organizirali predstavitev avtorjev, kot rečeno, in njihovih likovnih del, pripravljali literarna srečanja in literarne večere, kjer so se bralci prisrčno, živo in tvorno pogovarjali z avtorji (denimo z Leopoldom Suhodolčanom, Tonetom Svetino, Tonetom Pavčkom, Cirilom Zlobcem, Janezom Manartom, Rudijem Šeligom, Danetom Zajcem, Ivanom Minattijem, Andrejem Kokotom, Jankom Messnerjem itd.), organizirali srečanja šolskih in predšolskih otrok z ustvarjalci mladinske književnosti, in to v vrtcih in po šolah, sprejemali različne dele-

Po predstavitvi (faksimilirane) pesniške zbirke *Pesmi štirih* v Mladinski knjigi v Slovenj Gradcu (1988)
 (Sedijo - z leve: Janez Komljanec, Ciril Zlobec, Tone Pavček, Hinko Seničar in Janez Menart;
 stojijo - z leve: Jana Majcen, Dragica Areh, Zdenka Stanonik, Mira Mihelič in Herta Turičnik)

gacije, ki so se zanimale za naše delo (največkrat ob razstavah, ki jih je prirejela galerija ob jubilejih Združenih narodov), sodelovali z drugimi organizatorji, ki so del nalog zaupali tudi naši poslovalnici: denimo del razstave in prodajo izdelkov domače obrti itd. Tako smo vsekakor vnesli v kulturni utrip mesta nove spodbude in razsežnosti, več, poslovalnica je postala pomembno kulturno žarišče in prostor srečanj ljudi z umetniki: tvorno se je pridružila splošnemu kulturnemu razcvetu in poslanstvu in trdno zaživela v strukturi razvejanosti kulturnih dejavnosti v Slovenj Gradcu in na Koroškem.

Dolgo časa smo bili edina knjigarna in papirnica na Koroškem. Del nalog je prevzela leta 1988 poslovalnica MK na Ravnah, močno se je zanjo zavzermal in zavzel Janez Mrdavšič, profesor slavist: naš kolektiv je strokovno pomagal izobraževati prve njihove kadre, kajti vsi naši sodelavci so si pridobili interno strokovno kvalifikacijo s strokovnim izpitom iz knjigoštva. V drugih krajih naše pokrajine pa so različne trgovine odprle predvsem oddelke, ki so skrbeli za prodajo šolskih potrebščin in učbenikov.

Naša Mladinska knjiga je nedvomno posredno podprla tudi pobudo in namen Nika R. Kolarja, da je leta 1988 odprl zasebno prodajno likovno galerijo, ki je veliko storila za popularizacijo in prodajo likovnih del in ki je še danes edina tovrstna ustanova na Koroškem.

V drugi polovici osemdesetih let so specializirane računalniške družbe začele ponujati tako opremo kot računalniške programe. Posebej kaže poudariti, da se je naša poslovalnica kot prva prodajalna na Koroškem lotila prodaje računalnikov in računalniške opreme. Bilo je razburljivo in spodbudno. Ker smo spoznali, da bi lahko bili uspešni, in ker nam je primanjkovalo znanja, smo organizirali prve izobraževalne tečaje iz računalništva: veliko pripravljenost je pokazalo slovenjgraško podjetje Vegatop, največ truda tem ciljem pa je posvetil in namenil Tadej Lasbajer s svojo ekipo. Pri izobraževanju so veliko pomagali tudi strokovnjaki Železarne Ravne. Kmalu smo organizirali prve tovrstne predstavitve opreme, računalnikov ter domače in tuje strokovne literature in ob 3. taki razstavi v prostorih MK smo odprli prvi

prodajni oddelek elektronsko-računalniške opreme na Koroškem in sploh enega izmed redkih v Sloveniji (1989). Zdaj prevzemajo prodajo tovrstnih naprav specializirane prodajno-servisne delavnice računalniških podjetij oziroma družb.

Poudariti tudi kaže, da je velik del kulturnih prireditvev (literarna srečanja, mesečne predstavitve knjig, ure pravljic, predavanja o popotovanjih itd.) prevzela Matična knjižnica Ksaverja Meška Slovenj Gradec, še posebej, odkar se je preselila v nove prostore v Katici (1995). V Slovenj Gradcu so odprli v Mercator centru še knjigarno DZS, časopisi ponujajo zbirke knjig po zelo ugodnih cenah itd., kar je hkrati močna konkurenca tudi prizadevanjem MK.

Naj še posebej povem, da je bilo s tako složnim in prizadevnim kolektivom prijetno delati in dosegati uspehe. Poslovno enoto MK Slovenj Gradec je po mojem odhodu v pokoj (1990) prevzel Boris Bračič, za njim pa Andrej Pušnik (1993): organizacijsko mu pomagata Zdenka Stanonik, ki vodi knjigarno, in Erika Popič, vodja papirnice. Kolektiv 15 delavcev bo poleti oznamoval šestdesetletnico ustanovitve knjigarne oziroma poslovalnice v Slovenj Gradcu in ob tem začrtal nadaljnje naloge in cilje razvoja. Med prvimi bo vsekakor prenova prodajnih prostorov.

Razvoj je tudi zdaj razgiban, kar velja za obseg in prodajo knjižnega gradiva in pisarniškega materiala. Prireditvev je manj, posebnost so knjižne čajanke, tradicionalni mesečni pogovori o - največ - otroških in mladinskih knjigah ter razstava novoletnega darilnega programa za poslovne partnerje. Ponudba in povpraševanje sta uravnoteženi. Vse to kaže, da zanimanje, denimo, za knjigo - kljub črnim napovedim - ne upada, spreminja se le struktura. To pa je zagotovilo, da bo imela Mladinska knjiga v Slovenj Gradcu tudi v naslednjih desetletjih svoj prostor pod soncem, drugače, ohranila in širila bo poslanstvo, ki je bilo zastavljeno že pred šestdesetimi leti.

Vesela in zadovoljna sem, da sem smela prispevati svoj delovni delež k uspehom, ki so MK Slovenj Gradec pridružili uglednim kulturnim ustanovam.

Herta Turičnik

KULTURA

Tvorno se je pridružila splošnemu kulturnemu razcvetu in poslanstvu in trdno zaživela v strukturi razvejanosti kulturnih dejavnosti v Slovenj Gradcu in na Koroškem.

MOHORJEVA DRUŽBA CELOVEC: KNJIŽNI DAR 2005

KULTURA

Mohorjeva družba je najstarejša slovenska množična ali, recimo lepše, ljudska založba. Na Slomškovo pobudo je bila ustanovljena v Celovcu leta 1851.

Mohorjeva družba je najstarejša slovenska množična ali, recimo lepše, ljudska založba. Na Slomškovo pobudo je bila ustanovljena v Celovcu leta 1851, njena prva tvorca pa sta najpomembnejša takratna slovenska kulturnika in šolnika Andrej Einspieler in Anton Janežič. Da se je to zgodilo prav v Celovcu, gre pripisati predvsem dejstvu, da je bil v sredini 19. stoletja ravno Celovec še vedno kulturno središče Slovencev. Zatem je Mohorjeva pač delila skupno slovensko usodo na Koroškem: ob plebiscitnem vrenju se je morala preseliti na Prevalje (1919 - 1922), pa v Ljubljano, kjer jo je uredniško prevzel F. S. Finžgar (njen založniški in naročniški oddelek se je ustalil v Celju), vendar je še vse do leta 1940 posebej izhajal njen Koroški koledar. Izredno močno poslanstvo je opravljala z neprecenljivim deležem v razvoju slovenske književnosti in v enakem pomenu prav s svojim izborom knjig za ljudstvo, ki mu je bila odprta večina slovenskih domov. Z njo so se Slovenci navajali na bralno kulturo, marsikdo pa, sodeč po znani izjavi Prežihovega Voranca, se je z njo tudi učil pisati. Nacisti so jo leta 1940 prepovedali; obnovo oziroma svoj novi začetek je v Celovcu doživela leta 1946.

S knjižnim darom je poimenovana vsakoletna redna zbirka založbe za njene člane. Letošnja ponuja pet razkošno urejenih knjig, katerih lično in očem prijazno podobo omogoča pretežno barvni tisk. Tokrat so to naslednje: Koledar Mohorjeve družbe 2005, (mala) Pratika 2005, Hansa Gerharda Kaliana (na Pratikinih platnicah zmotno piše H. J. K.): Zgodba o celovškem zmaju s podnaslovom Kako je Celovec dobil svoj grb, roman Rudija Mlinarja Ciril iz Šentanela, označen tudi kot 61. zvezek Družinskih večernic, ter priručnik Antona Poharja Veselo po gobe. Brez izrecnega stremljenja po kakšni posebni kritiki si jih bomo v tem vrstnem redu nekoliko podrobneje ogledali.

Koledar se mi je pri mohorjevkah že od mojih bralnih začetkov zdel najbolj zanimiv, gotovo zaradi osredotočenosti v sočasnem dogajanju z vedno bogatim slikovnim deležem, pa tudi zaradi svoje koledarske slikovitosti. Veliko tega je ohranil vse do danes, čeprav me je najprej nekoliko razočaral z dokaj skromnim obsegom 160 strani. Kdo ga je uredil po vsebinskih sklopih, ni navedeno, piše pa, da za založbo odgovarjajo Hanzi Filipič, Franc Kattinig in Stanislav M. Maršič. Vsekakor so poskrbeli za 33 prispevkov, od katerih jih je šest prevedenih iz nemščine. Seveda si že ob tem številu

lahko dovolimo le, da tu prikažemo zgolj ožji izbor, na katerega želimo bralce izrecno opozoriti, čeprav nedvomno velja, da si našo pozornost zaslužijo vsi.

V tem smislu je zastavljeno tudi Pismo iz uredništva, ki ga podpisuje H. Filipič, le da najprej osvetljuje pristop Slovenije k Evropski zvezi (hvaležen sem mu za ta izraz ob dejstvu, da se je uradna Slovenija nečastno odločila za unijo) predvsem z željo, da razblini nekakšne čudaške strahove zaradi odmiranja državne meje.

Skladno z uveljavljeno cerkveno tradicijo MD prvi prispevek pripada škofu Egonu Kapellariju z neprevedenim prvim delom naslova La revanche de Dieu? torej Maščevanje Boga?; prevajam ga že na tem mestu v prepričanju, da se to zaradi bralcev spodobi, pravi naslov pa je Vrnitev vere kot izziv Evropi. Gre za škofovo predavanje o vlogi vere v evropski skupnosti, ki je neizogibno povezana z evropsko kulturno samobitnostjo. Pomožni škof Anton Stres mu sledi s podobnim poudarkom v krajšem prispevku Kultura miru. V še krajšem članku Jožeta Wakounika Tischlerjeva nagrada 2004 zvemo, da jo je prejel upokojeni profesor ljubljanske univerze Vladimir Klemenčič, Tischlerjev prijatelj, nenazadnje znan tudi po svojem odličnem dolgoletnem vodstvu maturantov slovenske celovške gimnazije na potovanjih po Jugoslaviji in Sloveniji. Nič manj zaslužen ni naslednji počaščenec Janko Zerzer, upokojeni profesor Tischlerjeve gimnazije, tu prejemnik slovenskega državnega odlikovanja; zakaj ga je več kot zaslužno dobil, nam pojasni slovenski veleposlanik v Avstriji Ernest Petrič v svojem Govoru ob podelitvi srebrnega častnega znaka svobode RS, nekako pa ga potrjuje še slavljenelec sam z zapisom Kulturna identiteta.

Sledi prvi sklop treh iz nemščine prevedenih prispevkov, ki so, samoumevno, vsi povezani s Koroško; tu so nedvomno ne zaradi tega, ker bi uredništvu primanjkovalo slovenskih izvirnih prispevkov, marveč bolj kot pričevanje, da se skupni Koroški prav tako posvečajo strokovni pisci nemške narodnosti. Regina M. Unterguggenberger je prispevala Uporabno raziskovanje ledinskih imen v koroškem Lesnem dolu (Lesachtal). Jezikoslovno je gradivo zelo zanimivo z vidika obeh koroških deželnih jezikov in hkrati ponuja bogat vpogled v vire za nadaljnje preučevanje. Po 38 letih vodstvenega dela v Slovenski krščanski zvezi se je ob njegovi upokojitvi z Nužejem Tolmajerjem pogovarjala Gabi Frank in vsestran-

sko spodbudno besedovanje zapisala pod naslovom Negujmo materinščino, podprimo mladino pri njenih prizadevanjih. O neprecenljivi izobraževalni vlogi Katoliškega doma prosvete Sodalitas (=duhovno druženje) v Tinjah piše Daniel Sturm in tu naj še posebej omenim podnaslov Tinjska kmetijska šola, ki je mlade slovenske kmete na južnem Koroškem poklicno usposabljala v letih od 1954 do 1961. Nekako v istem sklopu nas Simon Triessnig s spisom Pogovori v slovenščini nekoliko drugače vpeljuje v izvirno in uspešnejšo sodobno obliko jezikovnega šolanja.

Iz zgodovinskega vidika enako velja za članek Paula Gleirscherja Grabalja vas in vodilni sloj Karantancev, le da mu gre očitati dokaj nepregleden zemljevid, kar bi bilo odveč že s tem, da bi avtor nanj zapisal imena rek, za katera ima več kot dovolj prostora. Toliko bolj smo lahko navdušeni nad temeljitim prispevkom Poroča in zakonska zveza v Spodnji Ziljski dolini pred dvesto leti Petra Wiesfleckerja zaradi njegove zares sijajne narodopisne vrednosti. Zdaj smo z našim pregledom že v najboljšejšem, splošno in cerkveno zgodovinskem sklopu Koledarja. Pretežno s študijo dejavnosti ljubljanskega škofa in koroškega rojaka Gregorija Rožmana ga nadaljuje Avguštin Malle, ravnatelj Slovenskega znanstvenega inštituta v Celovcu v prispevku Vloga Cerkve med totalitarnima ideologijama na Koroškem in v slovenskih škofijah. Pri tem se opira tudi na gradivo 'Franc Ksaver Meško' v mariborskem pokrajinskem arhivu. V novejši čas posega Karel Hren z Razvojem samostojnega političnega gibanja od druge svetovne vojne do danes, ki se odlikuje s temeljito razčlenitvijo uspehov in neuspehov slovenske Koroške enotne liste.

Bliže kulturni zgodovini – čeprav tisti iz mračnega nacističnega obdobja – je prevedeni prispevek Alfreda Elsteja in Michaela Koschata Koroška likovna umetnost med ideološko estetsko kolaboracijo in instrumentalizacijo nekako v obdobju poznih tridesetih let do konca II. svetovne vojne. V slovensko nabožno zgodovino nas zatem postavlja Jože Dežman s svojim Marija Pomagaj na Brezjah 1800 – 1900 – 2000 tudi s podatki o tem, da to najpomembnejšo slovensko božjepotno središče postaja čedalje bolj priljubljeno s čedalje množičnejšimi romanji prav v zadnjem desetletju našega časa. Temu blizu je še spis Jožeta Tilla Čar jaslic z vpogledom v pomen in zgodovino tega čarobno lepega krščanskega simbola, pri čemer nam je zares dobrodošel primerno upoštevan koroški zorni kot. Naj ta sklop strnemo s člankom Bog ni kriv! – Kako govoriti z otroki o Bogu in svetu, v katerem Tim O. Wüster modroslovno raziskuje svoj pogovorni spodrseljaj, da bi Bog naj lahko bil česar koli kriv.

Zgodovinski sklop lahko strnemo s tremi

Koledarjevimi osebnostmi, ki so se tako ali drugače zapisale v našo zavest: Peter Kozler – z zemljevidom v zgodovino Ivana Virnika o redkem in zaradi tega kar zgodovinskem primeru poslovenjenega Nemca, ki nam je z neverjetno natančnostjo predočil zemljevid slovenstva svoje dobe nekako v sredini 19. stoletja, takrat še na neprijetno večjem ozemlju, kot ga premoremo v zdajšnjem času; Janeza Dolenca Graški slavist dr. Gregor Krek, ki mu je z znanstvenim ugledom s področja slovenske književnosti, primerljivim kvečjemu še s tistim sodobnika na dunajski univerzi Franca Miklošiča v jezikoslovju, leta 1870 na graški univerzi uspelo ustanoviti slavistično stolico, pri čemer ne morejo ostati zanemarljivi niti Křekovi pesniški dosežki, eno in drugo pa bo možno zlasti v Sloveniji vrednotiti ob stoletnici znanstvenikove smrti leta 2005 morda tudi z vidika, kakšna je od nekdanj znamenita graška slovenistika današnjosti; in končno še Franca Vrbinca Odkritje spominske plošče dr. Lambertu Erlichu na Svetih Višarjah, uveljavljenemu bogoslovcu in narodopiscu, koroškemu rojaku iz Kanalske doline, ki je bil v obdobju med obema svetovnjima vojnama nesporni vodja koroških Slovencev.

Iz razdelka Slovenci po svetu naj navedem Iz roda v rod duh išče pot Vladimirja Urbanca iz Kanade zaradi iznajdljive primerjave njegove družine z usodami v znameniti življenjepisni knjigi Charlsa Dickensa David Copperfield. Pa naj tu primaknem še tisti del Koledarja, ki ga uvaja naziv Pisano branje in prinaša zgodbi, edini v knjigi, Pavla Zdovca Lonček skuhaj mi ter Poslednja tekma koscev.

Sklepni del Koledarja nam ponuja lep vpogled v izredno bogato književno dejavnost vseh treh rodovnih vej s Poročilom Celovške Mohorjeve družbe za leto 2004 (Anton Koren), Delovanje Goriške MD v letu 2004 (Marko Tavčar), Iz življenja Mohorjeve družbe Celje pa celo po posameznih mesecih prikaže Alenka Veber. Toda naš pregled bi ostal še bolj nepopoln, ko tu ne bi omenili tudi razkošne barvne priloge na 24 straneh Knjige Celovške Mohorjeve družbe z nazorno predstavitvijo knjižne žetve poleg že omenjenega knjižnega daru po sklopih Življenjska pomoč, Biografija, Dvojezične izdaje – z odličnimi in v Sloveniji vse premalo znanimi naslovi Družinska imena na Koroškem (Anton in Tatjana Feinig), Dvojezična Koroška (Franc Kattinig, Janko Zerzer) in Na obeh sončnih straneh Karavank (J. Zerzer), Vodniki, Pesmi, Leposlovje, Zgodovina (za primer Tomaž Budkovič: Vzpon Bohinja pred zatonom monarhije, Bernard Kotnik: Zgodovina hiš južne Koroške – Globasnica, od 1992 do 2003 obdelanih še osem drugih občin), Otroške in mladinske knjige, Drugi priročniki, Eseji / Filozofija,

KULTURA

Z Mohorjevo so se Slovenci navajali na bralno kulturo, marsikdo pa, sodeč po znani izjavi Prežihovega Voranca, se je z njo tudi učil pisati.

Verske knjige, Etnologija, Nemške knjige. - Neverjetno, koliko spodbud se v tem vidu za čim bolj redna medsebojna srečanja recimo v okviru knjižnic, srednjih šol, kulturnih društev, glasila Odsevanja ...

Z bistveno manjšo Pratico 2005, tako po številu strani kot po velikosti, se bomo lahko seznanili bolj na kratko. Uredili so jo Marija Sitter, Franc Kattinig in Gabi Frank (prevodi), za lektorja je podpisan S. M. Maršič. Po zelo lepem koledarskem delu je tudi tu dovolj koristnega branja: Gospa sveta in Gosposvetsko polje (Marjan Zadnikar), Tod so ustoličevali koroške kneze (France Bevk), Kristjani na poti (Hubert Feichtlbauer), Julius Kugy - Življenje za gore (Hans Heindl), Simon Gregorčič beli Ljubljani, Otroci: Vedenje, ki zbuja pozornost (avtor?), Nadpomenska ljubezen (Christine Nöstlinger), poslej pa prevladujejo nepodpisani in s tem neavtorizirani prispevki: Miklavževanje in parkljevanje v Svečah povezano z edinim avstrijskim parkljevskim muzejem, Grobni napisi - Št. Jurij na Strmcu (Franc Ksaver Meško), Zgodovina letalstva žal brez sicer najbrž za marsikoga resda nepričakovanega, toda vendar kar znatnega slovenskega deleža, tako da bi zlasti kazalo vključiti vsaj brata Rusjan izpred I. svetovne vojne in Stanka Bloudka izpred druge, Likovni umetniki na Primorskem in Koroškem (gre za oris zadevne knjige Damira Globočnika in Tihomirja Pinterja) Prleške koline (Kajetan Kovič), kratko besedilo - težko bi se reklo, da zgodba - Roberta Musila Muholovec, humoreska Pot z zaprekami (Franc K. Meško, ob njem se mi zastavlja vprašanje, ki tako rekoč terja pripombo uredništva Pratique: Kdo je v njegovi zgodbi Fileas Fog? Priznam, da mi je spomin precej odpovedoval in ni mi bilo ravno lahko najti pravnega odgovora - tisti mož, ki je v knjigi Julesa Verna opravil potovanje okoli sveta v 80 dneh).

Uredništvo namenja jubilejna zapisa tržaškemu pisatelju Borisu Pahorju ob devetdesetletnici in glasbeniku Janezu Bitencu ob osemdesetletnici.

Za še eno razliko od Koledarja je v Pratici tudi kaj pesništva; s pesmimi so prisotni: Gustav Januš, Vojan Tihomir Arhar, Tone Pavček, Kekčeva pesem (brez navedbe pesnika Josipa Vandota), Ciril Turk, Polde Mihelič, Kati Marketz, Niko Grafenauer, Miroslav Košuta in Milka Hartman. Zelo neenoten je pristop k letnicam, ki pri večini manjkajo.

Najdrobnejša knjiga naše Mohorjeve zbirke je pač tista za najmlajše bralce, torej risanka Pravljica o celovškem zmaju. Napisal in likovno umetniško izdelal jo je Hans Gerhard Kallian, ki je večino svoje ustvarjalne pozornosti osredotočil na

njeno mojstrsko likovno podobo. Slovenskega bralca zgodba, prevedel jo je Adrian Kert, seveda spominja na Levstikovega Martina Krpana, vendar to nikakor ne zmanjšuje njene privlačnosti.

Rudi Mlinar, pisatelj romana Ciril iz Šentanelle, je, razvidno tudi po navedkih urednika in pisca spremne besede Vinka Ošlaka, napisal že toliko književnih del, da koroškemu bralcu skoraj ne more več biti neznan. Roman objavlja prvič in urednik ga utemeljeno opredeljuje kot 'skoraj koroško družinsko sago', 'skoraj' najbrž le še zaradi tega, ker mu nekaj epske širine vendarle še manjka. S šentanelskim duhom pisatelja in župnika Meška in tudi s tistim glasbenim Kramolčeve družine se mu je nekako snovala sama po sebi, toda Mlinar se je tokrat bolj zadovoljil s tistim, kar mu je ponujal že kar dobro upoštevan šentanelski učitelj Grafenauer. Menim pa, da bralcu ob avtorjevi izredno gladki pripovedi nikakor ne more biti dolgčas. Morda je založbi v obdobju splošnega in zaskrbljujočega precejšnjega usihanja bralne vneme občinstva prav to dejstvo pripomoglo, da se je odločila za to objavo, da bo morda lahko kdaj pozneje na vrsti recimo velik pripovednik in sijajen mojster slovenskega jezika Prešernov nagradenec Florijan Lipuš.

Kdor koli že se je v Mlinarjevi knjigi odločil za komu nedvomno dobrodošel dodatek Slovarček manj znanih izrazov, pa me ne bo - in najbrž ne samo mene - ravno zlahka prepričal, da vanj sodijo tudi npr. bratranka, fajmošter, lopa, medica, čeprav se pri slednji strinjam s posebno razlago, da je to tudi nealkoholna pijača in je torej samo 'alkoholni' pomen v Slovarju slovenskega knjižnega jezika pomanjkljiv. Za lektoriranje je sicer zapisan Stanislav M. Maršič; za njegovo delo naj zapišem le še to, da se mu dogaja kot že komu: spregledanih je ostalo precej več in na vsak način preveč nepopolnih stavkov in drugih odvečnih jezikovnih napak.

S knjigo Veselo po gobe vsekakor temeljitega poznavalca Antona Polerja bo gotovo imel veselje vsak ljubitelj narave. Založba ji je naklonila izredno lepo oblikovano in barvno razkošno podobo - prelepo sliko gob na vsaki od neverjetnih 300 strani, kolikšno je torej izjemno gobje bogastvo slovenskega gozdnatega prostora. Nepoznavalec gobarstva, kakršen pač sem, pa pogrešam kaj gobarskega zemljepisa in kakšen časovnik, saj vse vrste najbrž ne rastejo povsod in ne ob istem času.

Vsekakor celovški Mohorjevi za lepo knjižno bero 2005 čestitam in ji želim še mnogo uspešnih novih letnikov.

Franček Lasbaher

BERNEKERJEVA ODLIČJA 2005

KULTURA

Bernekerjevo nagrado za leto 2005 je dobil

MARKO KOŠAN, umetnostni zgodovinar in ravnatelj Koroškega pokrajinskega muzeja v Slovenj Gradcu, za raziskovalne, publicistične in strokovne dosežke pri odkrivanju slovenjgraške in koroške umetnostnozgodovinske preteklosti.

Marko Košan, rojen leta 1961 v Ljubljani, je po diplomu 1985 dobro leto delal v ptujskem muzeju, zatem prevzel dolžnost kustosa v slovenjgraški galeriji (1997) in tam ostal deset let, se za dve leti zaposlil v Koroškem muzeju na Ravnah, pred šestimi leti pa je bil imenovan za ravnatelja Koroškega pokrajinskega muzeja Slovenj Gradec. To dolžnost opravlja še danes, pridobil pa si je tudi naziv - muzejski svetovalec.

Marko Košan že od leta 1987 kritično spremlja razvoj likovne ustvarjalnosti na Koroškem, posebej pri srcu pa mu je srednjeveška likovna tvornost (denimo, diplomsko nalogo je naslovil Freske pasijonskega cikla v špitalski cerkvi sv. Duha v Slovenj Gradcu) oziroma umetnostna dediščina Koroške. Sicer pa objavlja mnoge ocene in spoznanja še o drugih umetnostnozgodovinskih pojavih v našem mestu, Mislinjski dolini ali na Koroškem, in to v dnevniku Večer, reviji Odsevanja, strokovnih časopisih, pripravil je razstavi in napisal monografski študiji o kiparju Radetu Nikoliću ter slikarjih Franju Golobu in Lojzetu Šušmelju, zbral gradivo, zasnoval in postavil več tematskih razstav (Slovenj Gradec in Mislinjska dolina na starih grafičnih upodobitvah, Ob 750-letnici posvetitve župne cerkve sv. Elizabete, Cerkev na Uršlji gori ob 400-letnici koroškega božjepotnega hrama, Ob 100-letnici smrti skladatelja Huga Wolfa itd.), ob tem za spremljajoče razstavne kataloge napisal ustrezna dokumentirana pojasnila in pojave umestil v zgodovinsko sočasnost. Kot koordinator programa Pharre za izvedbo razstavnega projekta Med kljukastim križem in rdečo zvezdo (2002) je tvorno delal zanj, tematsko razstavo pa sta skupaj pripravila Koroški pokrajinski muzej in Gorenjski muzej v Kranju in je predlani oziroma lani gostovala še v Celovcu in Mariboru. Odmevni sta bili tudi razstavi Dediščina v srcu Evrope, lokalna tradicija, evropska identiteta ter Leskovarjevih 70 let, življenje z glasbo in za glasbo.

Kot likovni kritik piše strokovne razprave in eseje za različne publikacije, strokovne revije in časopise, denimo za Koroški zbornik, revijo Art in Odsevanja, kjer je v zadnji številki izšla obširna kritična razprava Javne plastike in spomeniška

zapuščina v drugi polovici 20. stoletja na Koroškem, v drugi slovenjgraški monografiji esej Naravna in kulturna dediščina Mislinjske doline ali v zborniku Slovenj Gradec in Mislinjska dolina I zapis o freskah v cerkvi sv. Duha itd. Sicer pa občasno ob raznih priložnostih z aktualnimi predavanji širi obzorje znanja o zaslužnih ljubiteljskih umetnosti oziroma kulturnih delavcih (Soklič, Trstenjak) ali umetnostnozgodovinskih pojavih (gradovi v Mislinjski dolini, rodbina Andeks-Meranska, Stari trg skozi čas itd.) ter tvorno sodeluje s posameznimi kulturnimi društvi (Šmartno, Stari trg) pri oblikovanju programov zbiranja in predstavljanja kulturne dediščine.

Kot predsednik slovenjgraškega društva Hugo Wolf se je ob 100-letnici skladateljeve smrti zavzel za umetnikovo predstavitev doma in v tujini in sodeloval pri postavitvi več razstav (Slovenj Gradec, Ljubljana, Linz, St. Paul, Fribourg, Como itd.), kjer je ob otvoritvah predaval o Wolfovem rodu, življenju in pomenu dela velikega našega rojaka.

Ob poklicnih in direktorskih nalogah Marko Košan opravlja še številne druge dolžnosti kot član strokovnih svetov, urednik in sourednik nekaterih slovenskih likovnih oz. umetnostnozgodovinskih publikacij ter koordinira dejavnosti mesta Slovenj Gradec v Mednarodni zvezi mest glasnik miru, pomaga organizacijsko voditi Kulturno društvo v Starem trgu, s posebnim veseljem pa pojasnjuje različnim skupinam muzejske, galerijske in mestne vrednote naše bogate in tudi za širši prostor pomembne kulturne dediščine. Skratka: obsežno, specifično, poglobljeno in nenadomestljivo ustvarjalno in poustvarjalno kulturno delo, ki mu bodi Bernekerjeva nagrada potrditev in spodbuda!

Bernekerjeve plakete 2005 pa so dobili:

- Cilka DREU iz Slovenj Gradca za igralske (in organizacijske) dosežke v starotrški igralski skupini oziroma kulturnem društvu,
- Peter RUDL iz Pameč za ljubiteljske igralske dosežke ter
- Ferdo URŠEJ z Gradišča za 45-letno tvorno in zavzeto članstvo v slovenjgraškem pihalnem orkestru.

Cilka Dreu, rojena leta 1934, je aktivna članica Kulturnega društva Stari trg že več kot petdeset let. Največ moči in ustvarjalne vneme je posvetila ljubiteljskemu gledališkemu ustvarjanju in je odigrala številne osrednje vloge v igradah, kot so Glavni dobitek, Klobčič, Kadar se ženski jezik razveže,

Doktor itd. Pred petinštiridesetimi leti so ob veliki podpori gospe Dreuve zaživele v Starem trgu poletne igre na prostem: ob organizacijskih naporih je zmogla požrtvovalno in s srčno ljubeznijo odigrati še osrednje ženske vloge, denimo Marico v Desetem bratu, Francko v Divjem lovcu, Veroniko v Celjskih grofih, Zalo v Miklovi Zali ter drugih predstavah – med njimi v igrah Gospod s Preseka, Carski sel, Za pravdo in srce, Herman Celjski itd., in tako postala eden izmed nosilnih stebrov tega društvenega prizadevanja. Za vse gledališke nastope se je skrbno pripravljala, doživeto in prepričljivo interpretirala zaupano ji vlogo oziroma izoblikovala lik, z občutljivim smislom za nastop obvladovala barvo glasu, vlogo in igralski prostor ter, upoštevaje izkušnje, prilagajala nastop soigralcem in skupini, kar se je odražalo v prepričljivi odrski upodobitvi in doživeti predstavi.

Cilka Dreu pa ni vlagala moči samo v igralsko poustvarjalnost, pač pa je zavzeto prepevala še v mešanem pevskem zboru Hugo Wolf od njegove ustanovitve do razpustitve, nastopila na akademiji v počastitev 100-letnice delovanja starotrškega društva, pomagala več kot tri desetletja soorganizirati pustne maškarade, na katerih je programsko sodelovala, predvsem pa je in še vedno tako z zgledom in nasveti kakor optimistično živo besedo spodbuja mlajše ljudi, ki želijo kakorkoli sodelovati v društvu, še posebej pa tiste, ki imajo veselje do igranja in nastopov, in jih opogumlja, da je vredno združevati napore in moči za lastno nepozabno odrsko doživljanje, razcvet kulture v kraju in ugled društva v času in prostoru.

Peter Rudl, rojen leta 1952 v Slovenj Gradcu, je začel kot igralec nastopati v gledališki skupini v Črnečah, ki je v 14 sezonah postavila na oder prav toliko premier, primernih za manjši oder, a je s ponovitvami dosegla zavidljiv uspeh – skoraj 100 nastopov. V vseh je sodeloval Peter Rudl. To je spodbudilo Slovensko prosvetno društvo Danica v Šentprimožu na Koroškem oz. Gledališče ob Dravi, da so ga povabili k sodelovanju kot igralca: nastopil je v dveh projektih na prostem – v Požgani in Prizorih s Prežihom v režiji Petra Militareva. Uspeh je bil zelo odmeven.

Ko se je Peter Rudl preselil pred dobrimi desetimi leti v Pameče, se je pridružil pameško-trobelski igralski skupini. Režiser Petar Militarev ga je kmalu angažiral v Pirničah v igri Trije vaški svetniki, pa v bolnišnični igralski skupini v predstavi Liliom in združeni gledališki skupini Pameče-Troblje in slovenjgraške bolnišnice, skupini, ki je odmevno uprizorila Marjana Pungartnika igro Urša, angeli se bodo s teboj ženili, poslušalstvo pa je tudi nadvse navdušeno sprejelo predstavo groteske Vse zastonj, vse zastonj, v kateri je Peter Rudl nastopil v štirih vlogah itd. Seštevek le-teh in še nekaterih drugih nastopov se približuje prav tako

številki 100. Rudlove interpretacije likov, ki jih je upodobil oziroma jih upodablja, so igralsko pretehtane, glasovno, mimično in pantomimično izdelane do prepričljivih meja, interpretacije pa humanistično naravnane in občutljivo doživete.

Peter Rudl je zaigral še v dveh slovenskih filmih, in to filmu Andreja Košaka Zvenenje v glavi ter Hane Slak Slepa pega in sodeloval na prireditvah Odprta vrata Slovenj Gradca kot grajski oglasvalec. Tako z veliko voljo in energijo izraža zavezanost ljubiteljskemu gledališču in širi ljubezen do materinega jezika z živo odrsko besedo.

Ferdo Uršej, rojen leta 1944, je član slovenjgraškega pihalnega orkestra že 45 let: orkester je prostovoljno društvo, prav tako igralski sestav, ki združuje orkestralne glasbenike iz Slovenj Gradca in širšega območja. Kakor je znano, zbor ustvarjalno posega v slovenjgraški kulturni utrip že 70 let. Ferdo Uršej se mu je pridružil, ko jih še ni dopolnil šestnajst in v njem nadaljeval očetovo tradicijo. Kakor je rasel orkester, se širil in se kvalitetno vzpenjal, tako je rasel tudi godbenik Uršej, ki je z njim prehodil vse vzpone in padce in doživel in slavil vztrajanje in prodor med najboljše sestave v Sloveniji. Kvaliteto potrjujejo najvidnejša priznanja, in to od zlate listine na 19. tekmovanju slovenskih godb v l. težavnostni stopnji (1999) in prvega mesta na 6. tekmovanju slovenskih godb v zabavnem programu v Ormožu (1999) do zlate plakete na 1. mednarodnem tekmovanju pihalnih orkestrrov Slovenija 2000 ter zlate plakete s posebno pohvalo na 23. tekmovanju slovenskih godb v koncertni težavnostni stopnji v Trbovljah (2003), kar je sploh največji dosežek in priznanje kakemu pihalnemu orkestru, da o številnih drugih, tudi mednarodnih, pohvalah in priznanjih ne govorimo.

Ferdo Uršej pa ni bil samo vztrajen glasbenik, ki so se ob njem učili in se zgledujejo mnogi mladi rodovi godbenikov, ki poslušajo njegove nasvete in jih spoštujejo, pač pa je odgovorno sprejemal še druge naloge, denimo zbiral orkestrovo arhivsko gradivo in ga skrbno hranil oziroma ga še hrani, opravljal blagajniške posle, pomagal organizirati rekreacijo godbenikov ter interne zabavne nastope, tudi kot aktivni udeleženec, vse bolj pa postaja dragocena in zanimiva njegova muzejska zbirka različnih predmetov, ki jo skrbno ureja in dopolnjuje že vrsto let in tako ohranja prihodnjim rodovom marsikatero posebnost, ki bi se sicer izgubila ali bi nanjo vse prezgodaj legla sivina pozabe.

*

Nagrado in plakete je dobitnikom izročil Matjaž Zanoškar, župan Mestne občine Slovenj Gradec.

(Besedilo pripravil T.T.)

OKTOBER

Knjižnica Ksaverja Meška v Slovenj Gradcu je v oktobru najprej pripravila potopisno predavanje Andreja Zormana z naslovom Matterhorn, švicarski lepoteč, zatem predavanje Kazimira Perka Film o Himalaji in Simona Kravanje Severna Amerika. Predšolski otroci iz Slovenije so ustvarili izvirna likovna dela, ki so jih razstavili v knjižnici z naslovom Škrati v otroškem svetu. Razen mesečnega 'klepeta' o novih knjigah so predstavili še knjižici dr. Rista Stojanoviča Ustanovitev Koroške grupe odredov in njen pomen za NOB na Koroškem od maja do oktobra 1944 ter Pregled dejavnosti nekaterih članov britansko-ameriških vojaških misij na Koroškem leta 1944, bilten učencev OŠ Mislinja, Prve OŠ Slovenj Gradec in podružnične šole Sele z naslovom Otroci o Mešku, sicer pa je knjižnica organizirala še redne pravljicne ure za otroke in informativni brezplačni računalniški tečaj za začetnike. Društvo upokojencev je v domu upokojencev predstavilo 14. zbornik Likus z naslovom Urbane misli. Nastopili so člani literarne sekcije DU Slovenj Gradec: Barbara Ješovnik, Mihaela Lenart, Berta Rupčić, Marijana Vončina, Stanko Hovnik in Ivan Rus. V prostorih MK v Slovenj Gradcu so oktobrsko čajanko, namenjeno predstavitvi otroških in mladinskih knjig, naslovili Pota knjige. Čajanko je vodila Darja Hribernik, knjižničarka slovenjgraške knjižnice in profesorica slovenskega jezika.

MKC Slovenj Gradec zna lepo poskrbeti tudi za otroke ...

Mladinski kulturni center Slovenj Gradec je v mesecu oktobru pripravil kar nekaj zanimivih prireditev, in to od otroških ustvarjalnih delavnic do žonglerske in delavnice okrasnega vozlanja ter ogledov filmov. Center je organiziral tudi ustanovno skupščino koroškega fotografskega društva Privid, kantavtorski večer Tadeja Vesenjaka in Tomaža Pengova ter turnir Magic the gathering.

V cerkvi sv. Vida v Dravogradu je bila prireditev ob 11. likovnem srečanju, ki so ga obogatili s koncertom Mešanega pevskega zbora Zvon z Mute.

Koroški pokrajinski muzej je gostil avtorja knjige Moč preživetja – sprava z umorjenimi starši Jožeta Dežmana. Koroški pokrajinski muzej, enota Ravne na Koroškem, ter Zgodovinsko društvo za Koroško sta ob jubileju profesorja zgodovine, raziskovalca in muzejskega delavca Alojza Krivograda predstavila zbornik Prispevki k zgodovini koroške pokrajine v prostorih muzejskega razstavišča na ravenskem gradu, KPM, enota Ravne na Koroškem, pa je ob evropskem tednu varnosti in zdravja pri delu odprl razstavo Očka, vrni se zdrav domov! prav tako v prostorih muzejskega razstavišča na ravenskem gradu.

V Galeriji Kolar sta razstavila s skupnimi močmi ustvarjena dela z naslovom Polifemovo oko – akademski slikar Klavdij Tutta in steklarski mojster Matjaž Gostenčnik, del razstave pa so postavili v Koroškem pokrajinskem muzeju. Galerija Kolar je povabila na ogled likovnih del, ki so nastala v okviru III. likovnih komunikacij Brda 2004.

Koroška galerija likovnih umetnosti je v svojih prostorih odprla razstavo projekta Basis tunel Muhammada Müllerja, razstavila ob svetovnem dnevu OZN otroška likovna dela, ki so prispela na natečaj MO Slovenj Gradec, organizirala slovesnost ob podelitvi nagrad in priznanj v okviru natečaja ter gostila osrednjo državno proslavo ob dnevu OZN. Slavnostni govornik: Janez Sušnik, predsednik Državnega sveta Republike Slovenije. V umetniškem programu so sodelovali: združena pevska zbora S.I.L.A. (Slovensko mednarodno

Otroci ustvarjajo na Glavnem trgu

združenje žensk) in KUD Vuzenica, Slovenjgraški oktet Lesna, godalni kvartet Rožmarinke, študentke in študenti Akademije za glasbo iz Ljubljane, skupina saksofonistov, učencev koroških in ljubljanskih glasbenih šol, akademski slikar Karel Pečko ter učenke in učenci slovenjgraških osnovnih šol. Prireditev je povezovala Akira Hasegawa. Posnela jo je TV Slovenija. Na Glavnem trgu in Trgu svobode je potekal 6. mednarodni mirovniški festival Zgradimo svet brez

Urška 2004: mentorja Goran Gluvič in Ivo Stropnik

nasilja.

Javni sklad za kulturne dejavnosti Republike Slovenije (območna izpostava Slovenj Gradec) je organiziral Festival mlade literature Urška 2004. Festival so pripravili Dragica Breskvar, Andrej Makuc in Andreja Gologranc, obsegal pa je več prireditev, med njimi predstavitev zgoščenke Zlatka Verzelaka s pesmimi nagrajenih Urškihin avtorjev, premiero gledališke igre Petra Goloba Zid, šola, zid ali Šola ni šala v izvedbi skupine Spunk in režiji Andreja Makuca, pogovor Iva Stropnika z avtorji (Ko se mlada literatura postara, stara pa pomladi) in sodelovanje na Mirovniškem festivalu.

Urška 2004: literarno-glasbena prireditev v mestni kavarni

3. tradicionalno srečanje v Deželi škratov je pritegnilo številne skupine, ki so pomagale oživiti podobe škratov, kakor si jih je zamislila družina Zagmajšek: gradili so škratkove vasi, sodelovali so tudi predšolski otroci iz drugih krajev Slovenije, kulturni program pa pripravili člani KUD Ksaver Meško Sele-Vrhe.

Kulturni dom Slovenj Gradec je organiziral v okviru lutkovnega abonmaja predstavo Lutkovnega gledališča Maribor z naslovom Rojstni dan, v okviru Wolfovega koncertnega abonmaja pa koncert Jamesa Morrisona in skupine Juvavum Brass. Med drugim je bila v kulturnem domu tudi proslava ob dnevu prosvetnih delavcev; na kateri so podelili Vrunčeva odličja. Vrunčevo nagrado je dobila Jožica Fras, ravnateljica I. OŠ Slovenj Gradec, Vrunčeve plakete pa upokojeni učitelj Avgust Holc iz Šmiklavža, Jolanda Preglav vzgojiteljica v VVZ Slovenj Gradec in Milena Škodnik, profesorica strokovno-teoretičnih predmetov na Poklicni lesarski in gostinski šoli Slovenj Gradec. Kulturni spored slovesnosti: predstava burleske Špohtl girls.

Kulturni dom Stari trg je gostil predstavo Obuti maček po scenariju Andreja Rozmana - Roze in v režiji Vita Tauferja. Nastopili so: Matjaž Javšnik, Mojca Funkl, Uroš Smolej, Aljoša Kovačič, Maruša Geymayer Oblak in Danijel Malalan.

NOVEMBER

Knjižnica Ksaverja Meška je uvrstila v spored prireditev predavanje (z diapozitivi) Sama Ruprehta z naslovom Andi 2004, predstavitev knjige Dežela škratov (nastopili so avtorji, urednik publikacije in Ivan Bošnik, predsednik Turističnega društva Slovenj Gradec), Andrej Rustja je ob diapozitivih opisal Kambodžo, dan slovenskih splošnih knjižnic so oznamovali z literarno delavnico in pogovorom z Urbanom Klančnikom, avtorjem znanstveno-fantastičnega romana Kalius.

Tudi druge koroške knjižnice (Dravograd, Ravne - Pionirska knjižnica Leopolda Suhodolčana, Muta, Radlje, Podvelka, Mislinja) so pripravile posebne sporede ob dnevu slovenskega knjižničarstva. V dravograjski knjižnici so med drugim predstavili pesniško zbirko Jake Koširja in spustili v zrak 100 balonov, v knjižnici Radlje ob Dravi pa so odprli razstavo del slikarjev Antona in Janeza Repnika.

Mladinski kulturni center Slovenj Gradec je organiziral kostonjev piknik z društvom Metulji, povabil koncertirat skupino Brez besed, pripravil otroško ustvarjalno delavnico in uvrstil v spored redno mesečno kinofilijo, izvedel projekt Mladi na ulicah Slovenj Gradca in orientalsko delavnico s plesi, zdravnimi močmi gonga ipd., Mladinski kulturni center Dravograd pa je priredil literarni večer z udeleženci in mentorjema 5. pesniške olim-

MKC: otroške delavnice - ples

piade in potopisno predavanje o Indiji; nastopil je poznavalec indijskih razmer Tomaž Humar.

V Koroškem domu starostnikov v Črnečah so odprli razstavo članov likovnega krožka univerze za tretje življenjsko obdobje 'Venenje', dravograjski oktet Kograd IGEM je v OŠ Dravograd pripravil glasbeni večer s klapo Novalja (Pag) in triom Rio (Reka) z naslovom Pesem Jadrana na Koroškem.

Na 4. Martinovi prireditvi Mošt, vino in glasba v Pamečah so nastopili: ansambel Marzel, skupina Tonija Verderberja, Gamsi, Podkrajški fantje, Vitezi Celjski, Zapeljivke, Jožica Mavsar, Jasmina Buč in Adi Smolar. Martinov večer so pripravili tudi v Šmartnu pri Slovenj Gradcu z nastopom Adija Smolarja: na prireditvi so podelili priznanja in plakete ob prazniku primestnih vaških skupnosti Šmartno, Turiška vas in Legen.

Koroška galerija likovnih umetnosti je razstavila likovna dela učiteljev in učencev osnovne umetniške šole iz Opave (Češka).

Razstavo o življenju in delu dr. Hansa Winklerja in njegovem prispevku k arheologiji Mislinjske doline so odprli v Koroškem pokrajinskem muzeju. Slavnostni govornik: doc. dr. Andrej Pleterski. Razstavo je odprl Matjaž Zanoškar, župan Mestne občine Slovenj Gradec. Članica kolektiva Koroškega pokrajinskega muzeja Brigita Rajšter, diplomirana etnologinja in zgodovinarica, višja kustosinja etnologinja, je dobila Murkovo priznanje za »raziskovanje tradicionalnih prehrabnih navad« in knjigo Knapovska košta s podnaslovom Prehrana in prehrabna kultura rudarjev mežiškega rudnika v 20. stoletju. »Odlika knjige je, da ponuja enako zanimivo branje o enem od segmentov življenja rudarjev tako strokovnjakom kakor širšemu občinstvu.« (Milan Vogel)

Kulturni dom Slovenj Gradec, Zveza kulturnih društev Slovenj Gradec in Javni sklad za kulturne dejavnosti Republike Slovenije, območna izpostava Slovenj Gradec, so pripravili koncert v počastitev 70-letnice glasbenega pedagoga Jožeta Leskovarja. Nastopili so: ŽePZ Karantanija (zborrowodja Suzana Makič), MePZ Carinthia cantat (Tone Gašper), Dravograjski oktet Kograd IGEM (Alenka Mori), MIPZ I. OŠ Slovenj Gradec (Janja

Kresnik), MIPZ Glasbene šole Velenje (Matjaž Vehovec) in družina Breznik (Viktorija Breznik). Večer je povezovala Darja Vrhovnik.

V knjigarni Mladinske knjige Slovenj Gradec je bila redna knjižna čajanka Kako se je dedek naučil brati, v kavarni Hotela Slovenj Gradec pa je Društvo socialnih dejavnosti Kolpingova družba Stari trg priredilo Philocafe z naslovom Spoznavaj samega sebe oziromá Okus trobelike: misel je veljala Sokratu in njegovi filozofiji. Večer je vodil Boris Blagotinšek.

Kulturni dom Slovenj Gradec je poleg rednega filmskega programa uvrstil v spored še predstavo gledališča Satirikon Radio GA GA Show, v okviru lutkovnega abonmaja pa gledališko predstavo Mini teatra iz Ljubljane Janko in Metka, za redne abonente je bila na sporedu drama Reginalda Roseja Dvanajst jeznih mož (MGL) v režiji Matjaža Zupančiča in igralski zasedbi: Tone Kuntner, Silvij Božič, Evgen Car, Jožef Ropoša, Aljoša Ternovšek, Boris Kerč, Gašper Tič, Slavko Cerjak, Matjaž Turk, Franc Markovčič, Milan Štefe in Tomaž Pipan. Gimnazijsko KD Spunk je ob polni dvorani ponovilo Petra Goloba Zid, šola, zid ali Šola ni šala v režiji Andreja Makuca. V okviru Wolfovega koncertnega abonmaja sta se predstavila Črtomir Šiškovič (violina) in Luca Ferrini (čembalo).

Zid, šola, zid ali Šola ni šala, gledališki list - razglednica

V kulturnem domu Stari trg je predaval Marko Košan o davni preteklosti kraja z naslovom Stari trg skozi čas, Teater 55 pa je pred nabito polno dvorano odigral komedijo Elizabeta je zagreta v režiji Tanje Ribič in igralski zasedbi - Sebastian Cavazza, Primož Ekart, Janja Majzelj, Matej Recer in Barbara Krajnc. Umetniški vodja: Branko Đurič - Đuro. Teater 55 je gostoval tudi v Radljah ob Dravi s predstavo Čas za spremembo.

Občina Ravne na Koroškem, KD Prežihov Voranc in JSKD, območna izpostava Ravne na Koroškem, so v goste povabili Gledališče Satirikon s predstavo Kako bi se znebili tujca?

V Čajnici Peč je bil koncert Jureta Pukla in NewVIRUS Quarteta. Zasedba: Jure Pukl (saksofon), Saša Mutič (klavir), Robert Jukič (kontrabas) in Johnathan Blake (bobni).

Knjigo Toneta Turičnika Pogovori so predstavili mag. Andrej Golob (Cerdonis), Mojca Prašnički in avtor

Knjižnica Ksaverja Meška je dopolnila slovenjgraški kulturni utrip z več prireditvami: najprej so predstavili knjigo Daria Cortesa Čaj, čas za zdaj, zatem knjigo Toneta Turičnika Pogovori (izšla je pri Založbi Cerdonis, objavljenih je 26 pogovorov, z avtorjem se je pogovarjala Mojca Prašnički), Nace Pruš je pripovedoval o največjih zakladih Daljnega vzhoda, zanimiva je bila tudi likovna delavnica ob pravljicah. Četrtekov dopoldanski klepet je bil namenjen predstavitvi novih knjig, ki so izšle v preteklem mesecu.

Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika na Ravnah je predstavila knjigo Marte Repanšek Večna ura. Z avtorico je razčlenjevala vsebino mag. Karla Oder, nastopili so še učenci Glasbene šole Ravne na Koroškem.

Knjigo pesmi in zapisov Jožeta Vačuna Iz kašče: rime in štorije pa so predstavili: urednik založbe Cerdonis Blaž Prapotnik, mag. Marija Vačun Kolar in mag. Andrej Golob, direktor Založbe Cerdonis.

Mag. Marija Vačun Kolar, Blaž Prapotnik in danes že pokojni avtor Jože Vačun na predstavitvi knjige Iz kašče

Na decembrski knjižni čajanki v Mladinski knjigi v Slovenj Gradcu so »pod smrečico polagali najlepša darila – knjige«. Prireditev je vodila Darja Hribernik.

O knjigi Velika modra reka – napisal jo je Marjan Raztresen –, delu, ki govori o podvigu Martina Strela na Kitajskem, se je v Mladinski knjigi pogovarjala s športnikom in rekorderjem Martinom Strelom Darja Hribernik.

Ta veseli dan slovenske kulture. V prostorih knjižnice Dravograd se je z literarnim večerom predstavilo Literarno društvo Beseda iz Dravograda. Pot na Himalajo – Daulagiri v Nepal (8167 m) je opisal Matija Klanjšček. Za najmlajše so priredili lutkovno predstavo z naslovom Skrivnost v knjižnici, v ustvarjalni delavnici pa so oblikovali zimske lučke.

Tudi mislinjska knjižnica je obeležila Ta veseli dan kulture s Pravljičnim igriščem, knjigo izpod peresa Anke Matvoz. Najmlajše pa so povabili na likovno delavnico ob pravljici.

V Pionirski knjižnici Leopolda Suhodolčana na Ravnah so organizirali nastop klovnese Eve Škofič Maurer s predstavo Pravljica o novoletni jelki.

Mladinski kulturni center Slovenj Gradec je pripravil orientalsko in več otroških ustvarjalnih delavnic, predstavil indekse neformalnega izobraževanja in film Groza ju jitsu zombijev ter koncert skupine Deca Debilane iz Ljubljane (in predskupinama The Bojlers iz Slovenj Gradca in Polimorf z Raven na Koroškem).

Mladinski center Dravograd je povabil v goste gledališko skupino Spunk slovenjgraške gimnazije s predstavo Zid, šola, zid ali Šola ni šala.

V Koroški galeriji likovnih umetnosti so odprli razstavo likovnih del slikarja in grafika Luke Popiča in Jožeta Marinča, v muzejskem razstavišču na ravenskem gradu pa razstavo Ex tempore Ravne. Likovna dela so razstavili: Stane Bodner (Kotlje), Marko Fužir (Petrovče), Janez Grauf (Mežica), Ivo Lorenčič (Cerkvenjak), Drago Rednak (Dravograd), Zoran Rožič (Ravne na Koroškem) in Anica Vrezner (Zgornja Kungota). Kulturni spored: Vokalni kvintet Ajda s Prevalj in citrarka Tina Pandev..

Prireditveni spored Kulturnega doma Slovenj Gradec je bil pester oziroma za vsakogar nekaj: občinstvo je najprej videlo gledališko predstavo Kako se dan lepo začne v izvedbi Doma španskih borcev, zatem predstavo Lutkovnega gledališča Maribor Žogica marogica v okviru lutkovnega abonmaja, za Wolfov koncertni abonma sta nasto-

pili Karmen Pečar (violončelo) in Srebrnka Poljak (klavir). 2. predstava gledališkega abonmaja v sezoni 2004/05: Primorsko dramsko gledališče iz Nove Gorice je gostovalo z igro Volpone ali lisjak Bena Jonsona v režiji Vita Tauferja. V nizu prireditev Veselega decembra je bila še gledališka predstava za otroke Kekec.

Javni sklad za kulturne dejavnosti RS, območna izpostava Slovenj Gradec, je skupaj z Zvezo kulturnih društev Slovenj Gradec in Kulturnim domom organizirala Srečanje lutkovnih skupin Koroške ter božični koncert Slovenskega okteta v cerkvi sv. Elizabete.

Glasbena šola Slovenj Gradec je povabila občinstvo na koncert klasične glasbe, nastopili sta Sihana Badivuku (violina) in Maja Kastratović (klavir).

Spored Krpačevih dnevov v Šmartnu (organizira jih KD Šmartno) je obsegal več prireditev, med njimi: z veseloigro Županova Micka so gostovali gledališčniki ljubiteljske skupine Prevalje-Mežica, božično-novoletni koncert je priredil MPZ Kope z Legna pod umetniškim vodstvom Alenke Mori, nastopili so še Prifarski muzikanti, v cerkvi sv. Martina pa je koncertirala orglarica Nina Štalekar.

Občinsko srečanje odraslih pevskih zborov iz dravogradske občine je organiziral JSKD RS, območna izpostava Dravograd, v hotelu Hesper pa je bil božično-novoletni koncert učencev glasbenega izobraževanja Katica.

Kulturni dom v Podgorju je oznamoval 40-letnico z zabavno prireditvijo, v Radljah je gostovalo Moje gledališče iz Ljubljane s predstavo Državni lopov, na Ravnah pa Moj teater s komedijo Ljubo doma, kdor ga ima.

Avtor komedije: Milan Grgič. Prevajalec: Roman Končar. Nastopili so: Roman Končar, Maja Končar, Alida Bevk in Rafael Vončina.

Pihalni orkester Slovenj Gradec in Mestna občina Slovenj Gradec sta organizirala tradicionalni božično-novoletni koncert: nastopil je pihalni orkester Slovenj Gradec, s koncertom so počastili tudi dan slovenske samostojnosti.

Na Koroškem so v večjih krajih priredili silvestrovanje na prostem. V Slovenj Gradcu (bilo je Rotenturnu) je nastopil ansambel Štirje kovači. Prireditev je prenašala slovenjgraška kabelska televizija.

Ex animo trio je s samostojnim koncertom avtorske glasbe gostoval na odru stare steklarke delavnice - alternativnem prireditvenem prostoru na Ptujju (organizator CID Ptuj).

Poleg rednih programov so koroške knjižnice ponudile še nekaj novosti. Knjižnica Mislinja je uvedla bralni krožek z Andrejo Martinc, slovenjgraška je obnovila delavnico S knjigo v naravi, v Dravogradu so prisluhnili potopisnemu predavanju Matjaža Jerana S katrcu po Franciji, v Radljah je Ali Ulaga pripovedoval ob diapozitivih o enoletnem jadraniu. Tu so odprli še razstavo likovnih del Plamenka Čengića, akademskega slikarja, v Slovenj Gradcu sta poročala o potovanju po Novi Zelandiji Katja Gobec in Damjan Ješovnik, največje zaklade Daljnega vzhoda pa je predstavil Nace Pruš.

Koroška osrednja knjižnica dr. F. Sušnika je povabila prijatelje likovne umetnosti na predstavitev monografije Intanto, knjige, ki je izšla ob tridesetletnici umetniškega delovanja akademske slikarke Vide Slivnik.

Mladinski kulturni center Slovenj Gradec je pripravil delavnico Tam-tam bobni ter organiziral reprizo kantavtorskega festivala Kantfest in pogovor o načrtovanju poklicne kariere.

Na Kantfestu je ob spremljavi kontrabasista Matjaža Krivca nastopil tudi idejni oče prireditve Peter Andrej

V kulturnem domu v Starem trgu je Saša Djura Jelenko poročala o zasnovi rimskega naselja Colatio (tam je danes Stari trg). Gledališče Koper je navdušilo občinstvo z ljubezensko komedijo Agencija za ločitve. Nastopila sta Nataša Tič Ralijan in Gašper Tič.

Moški pevski zbor Societas Cantorum je v cerkvi sv. Martina v Šmartnem pripravil Ekumenski koncert pod vodstvom dirigenta Janeza Koleriča.

Kulturni dom Slovenj Gradec je uvrstil v program Wolfovega koncertnega abonmaja nastop Srebrnke Poljak (klavir). Lutkovno gledališče Maribor je navdušilo najmlajše z igrico Zverinice iz Rezije, mlade poslušalce pa Milan Kamnik s

skupino Ibržniki. Mestno gledališče ljubljansko je gostovalo s komedijo Vse o ženskah (v okviru gledališkega abonmaja). Avtor komedije: Miro Gavran, režija: Barbara Hieng Samobor. Večer Wolfovih samospevov je obsegal (v nizu oddaj Koncerti iz rojstnih hiš slavnih skladateljev Evropskega združenja radijskih in televizijskih hiš) samospeve Huga Wolfa in Josipa Ipavca; nastopili so: Bernarda Fink (mezzosopran), Marcos Fink (bariton) in Anthony Spiri (klavir).

V Koroški galeriji likovnih umetnosti so odprli razstavo likovnih del Matjaža Počivavška z naslovom Skulpture. Avtor je postavil na ogled najnovejša dela, odlita v bron oziroma izdelana v kovnem železu.

Philocafe v kavarni hotela: pogovor o Kocbeku je vodil mag. Vinko Ošlak, filozof in literat

Društvo socialnih dejavnosti Kolpingova družina Stari trg je v nizu prireditev Philocafe organiziralo pogovor z naslovom Edvard Kocbek – filozof ali prerok?; pogovor je bil v kavarni Hotela Slovenj Gradec, vodil pa ga je Vinko Ošlak iz Celovca.

V Podpeci so znova oživel ledeni gradovi kralja Matjaža, in to že trinajstič zapovrstjo.

FEBRUAR

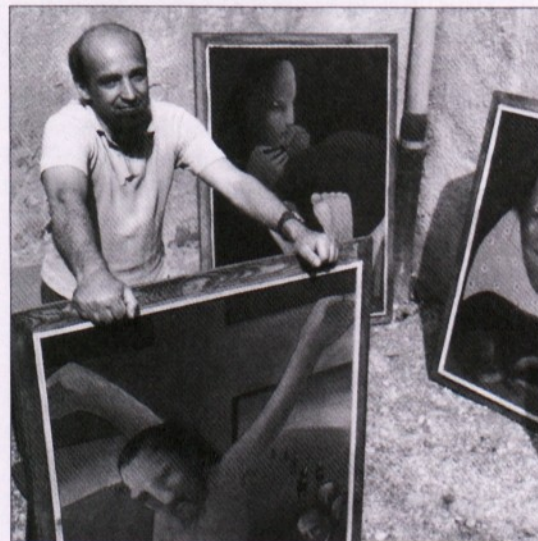
V prostorih slovenjgraške knjižnice se je z letošnjim Prešernovim nagrajencem Bogdanom Borčičem pogovarjal Marko Košan: v prijaznem klepetu sta predstavila lavreatovo življenje in delo, njegov likovni razvoj in nagrajene dosežke.

V Pionirski knjižnici Leopolda Suhodolčana na Ravnah so se ob slovenskem kulturnem prazniku srečali mladi bralci z mladinskim pisateljem Primožem Suhodolčanom, v knjižnici Radlje pa so predstavili knjigo Mateje Jevšnik Radlje nekoč in danes, poslušali pripoved Mareta Cestnika o Šrilanki (ob diapozitivih) ter pogovorni večer, poimenovan Velika modra reka, z gostom Martinom Strelom. Srečanje je vodila Anita Špringer.

V knjižnici Dravograd je dopolnil mesečni delovni načrt nastop klovnese Eve Š. Maurer za odrasle, Neža Maurer pa je recitirala svoje pesmi in pripovedovala zgodbe iz svojega življenja. Dravograjčane sta navdušila z zanimivimi podatki o potovanjih Mare Cestnik (o Šrilanki) in Miran Juvančič (s pripovedjo Z motorjem v preteklost – Sibirija), Mislinjčani pa so s posebnim zanimanjem prisluhnili rojakoma Bojanu in Andreji Čas, ki sta poročala o zemljepisnih in zgodovinskih posebnostih Kube.

Mladinski kulturni center Slovenj Gradec je ob slovenskem kulturnem prazniku organiziral koncert tria Ex animo s predstavitvijo zbirke songov Blaža Prapotnika z naslovom Blažev žegen, mladi pa so na punk-rock koncertu spremljali nastop treh skupin: Muškat Hamburg in Blutwurst iz Maribora ter Pou pesa iz Slovenj Gradca, poseben koncert pa je pripravila znana slovenska underground skupina Anavrin iz Ljubljane. Še zanimivost: po predavanju strokovnjaka so radovedneži lahko opazovali nočno nebo in križarili med zvezdami.

Februarja je bil zelo dejaven tudi Mladinski center Dravograd. Priredili so proslavo ob slovenskem kulturnem prazniku, odprli razstavo likovnih del Alberta Mesnerja iz Pliberka in domačina Mirsada Hode, predstavili pesniško zbirko Umetnost in svetloba avtorjev Petre Placet in Janeza Repnika, Anita Bertonec pa je ob diapozitivih opisala popotovanje po Mongoliji in Južni Sibiriji. V domu borcev v Šentjanžu je bil Valentinov literarni večer z gostjo Mihaelo Lenart iz Raduš, nastopili so še člani literarnega društva Beseda iz Dravograda ter Hedvika Anželak, harmonikarji diatoniki Šempetrski šopek, harmonikarji Mladi petelini in dravograjska folklorna skupina.

Dragiša Modrinjak: Tisnikar

Koroška galerija likovnih umetnosti je povabila na srečanje s Prešernovim nagrajencem Bogdanom Borčičem, gostil ga je Matjaž Zanoškar, župan Mestne občine Slovenj Gradec. Veliko zanimanje je vzbudila razstava Dokumenti časa Dragiše Modrinjaka iz Maribora, fotografa, ki je ujel v objektiv Jožeta Tisnikarja ob različnih priložnostih.

Osrednja proslava ob slovenskem kulturnem prazniku v občini Slovenj Gradec je bila v kulturnem domu, kjer so podelili Bernekerjevo priznanja. Bernekerjevo nagrado je dobil Marko Košan, umetnostni zgodovinar in ravnatelj Koroškega pokrajinskega muzeja, za raziskovalne, publicistične in strokovne dosežke pri odkrivanju slovenjgraške in koroške umetnostnozgodovinske preteklosti, Bernekerjeve plakete pa – Cilka Dreu za igralske in organizacijske dosežke v starotški igralski skupini, Peter Rudl za ljubiteljske igralske dosežke v več kot 100 predstavah in Ferdo Uršej za 45-letno aktivno delo v slovenjgraškem pihalnem orkestru. Večmedijski slavnostni nagovor: mag. Sašo Vrabič, lanskoletni Bernekerjev nagrajenec. Proslavi v počastitev kulturnega praznika sta bili tudi v Šmartnu in Podgorju.

Člana dramske skupine Pameče-Troblje

Igralska skupina KD Črnce je gostovala s črno komedijo Vesela smrt po domala vseh večjih krajih na Koroškem, Dravograjski oktet Kograd IGEM je gostil klapo Maestral iz Dubrovnika, v kulturnem domu v Radljah je gostovalo SNG Celje z dramo Na kmetih, igralska skupina KUD Mislinja je v režiji Andreje Martinc naštudirala Vinka Möderndorferja komedijo Podnajemnik, v kulturnem domu na Ravnah je zabavalo občinstvo Gledališče Koper s komedijo Agencija za ločitve, v Starem trgu pa BTC teater s Polono Vitrih v glavni vlogi.

Kulturni dom Slovenj Gradec je gostil predavanje Seiko Araki Gerl z naslovom Japonski vrtovi in kaligrafija. Filmski abonma: drama Grazijin otok režiserja Emanuela Crialeseja. Spored Wolfovega abonmajskega večera so izvedli

domačini – Mihael Šuler (pozavna), Marko Repnik (trobenta) in Maja Kastratović (klavir). Mestno gledališče ljubljansko je v okviru gledališkega abonmaja gostovalo s komedijo Zakonski apartma v režiji Katje Pegan. Nastopili so: Janez Starina, Saša Tabaković, Jana Zupančič, Boris Kerč in Boninsegna. Gledališka skupina ZIK Črnomelj je slovenjgraškemu občinstvu predstavila satiro Iva Brešana Hamlet v Dolenjih Guzincih.

V kavarni Hotela Slovenj Gradec je v okviru večera Philocafe tekel pogovor z naslovom O večnem in minljivem oziroma o Platonovi filozofiji. Moderator je bil Boris Blagotinšek. Knjižno čajanko v Mladinski knjigi so tokrat posvetili 'knjigi, ki je najboljša ljubica'. Pogovor je oblikovala Darja Hribernik. Na tretje srečanje Marjan Pungartnik s prijatelji in literarnimi znanci je h Klevžu na Legnu povabil pesnik, kulturni delavec in naš rojak – Marjan Pungartnik.

Javni sklad za kulturne dejavnosti RS, območna izpostava Dravograd, je v Dravogradu uspešno izvedel občinsko srečanje odraslih pevskih zborov.

MAREC

V slovenjgraški knjižnici je Darko Sagmeister ob diapozitivih pripovedoval o Kaliforniji, »kjer sanjajo starci in generali«. Kolesarjenje ob rekah Dravi, Donavi in Muri v Avstriji pa sta opisala Meta in Mihael Zajec, Gorazd Maurer je predaval (besedo je podprl z diapozitivi) o trajnicah in drevninah naših vrtov, Slavica Avberšek in Majda Menih sta razčlenili delo slovenskega društva Hospic in nastop poimenovali s Tudi cvetica cveti in oveni. Knjižno čajanko v MK so naslovili – Sijaj, sijaj, sončece.

Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika na Ravnah je v prenovljenih prostorih gostila koncert skupine Ex animo trio, hkrati pa so predstavili knjižico Blažev žegen, zbirko songov Blaža Prapotnika.

Ex animo trio (Valentina Prapotnik, Tomaž Smolčnik in Blaž Prapotnik) v študijski knjižnici na Ravnah na Koroškem

Galerija Kolar je povabila ljubitelje umetnosti na ogled likovne razstave najnovejših del akademskega slikarja Rajka Čubra; razstava bo postavljena do konca aprila.

Knjižnica Dravograd je oznamovala dan žena s predavanjem Kako postati in ostati negovana, urejena in mladostna, Antonija Ločičnik je opisala svoje potovanje v Nepal, ob mednarodnem dnevu poezije pa je knjižnica povabila v goste pesnika, pisatelja, kritika in publicista Jožeta Snoja.

Katja Gobec in Damjana Ješovnik sta v mislinjski knjižnici opisali pot na Dansko, Švedsko in Norveško.

Knjigo dr. Richarda in Rachael Heller Tudi z ogljikovimi hidrati ste lahko zasvojeni so ponudili v premislek radeljskim bralcem; na ogled pa so postavili tudi skulpture Janeza Pristavca.

Mladinski kulturni center Slovenj Gradec je ob drugih dejavnostih priredil koncert skupine The Kathleen Yeaywood Ordeal, organiziral kiparsko delavnico, ki jo je vodil Boštjan Temnikar, in grafičarsko pod vodstvom Aleša Bedrača, povabil na potopisno predavanje o Kirgiziji in uvrstil na spred črno komedijo Vesela smrt v izvedbi KD Črneče. Ob mednarodnem dnevu vode je MKC odprl razstavo del osnovnošolskega likovnega natečaja, gostil pa je tudi metal koncert skupin Wartune z Raven na Koroškem in Dickless Tracy iz Brežic.

V kulturnem domu Slovenj Gradec je gostovala gledališka skupina ZIK Črnomelj s satiro Hamlet v Dolenjih Guzincih, za lutkovni abonma so izbrali predstavo Rdeča Kapica Lutkovnega gledališča Maribor, dramska skupina KD Pameče-Troblje se je predstavila z grotesko Darija Foja Vse zastonj, vse zastonj, ob dnevu žena so povabili v goste Jureta Ivanušiča z dobrodelno prireditvijo Cabaret Bruxelles. V okviru Wolfovega koncertnega abonmaja je prepeval Wolfove samospeve (ob obletnici skladateljevega rojstva) nemški baritonist Christian Miedl ob klavirski spremljavi pianistke Brede Zakotnik. Enodnevni filmski maraton je bil namenjen ljubiteljem dobrih filmov: videli so jih pet.

V kulturnem domu v Pliberku so se zbrali pevske zbori na tradicionalnem srečanju Od Pliberka do Traberka, otrokom je bila namenjena predstava Čarovnik iz Oza v izvedbi gledališke skupine SPS iz Roža, gostovalo pa je tudi SLG Celje s predstavo Toneta Partljiča Moj ata, socialistični kulak.

Kulturni dom v Radljah je uvrstil v program monodramo Kleščar v režiji Matjaža Latina in izvedbi Dušana Vaupotiča - Duleta. Igralska sku-

pina KD Stari trg se je v domačem kulturnem domu predstavila s predstavo Mama je umrla dvakrat v režiji Toma Bana, Marko Košan pa je v nizu predavanj Iz davne preteklosti tokrat razčlenjeval podobo baročnega Starega trga. Kulturno dogajanje je popestril še Teater 55 s komedijo Butelj za večerjo v režiji Branka Đurića - Đure in z igralsko zasedbo: Bojan Emeršič, Lojze Svete, Dario Varga, Alenka Kozolec in Tom Ban.

Srečanje pevskih zborov: Carinthia cantat

Javni sklad za kulturne dejavnosti Republike Slovenije, območna izpostava Slovenj Gradec, in Zveza kulturnih društev Slovenj Gradec sta priredila dvodnevno Srečanje pevskih zborov Mislinjske doline. Nastopilo jih je devetnajst. Oba večera je bila avla II. OŠ Slovenj Gradec do zadnjega sedeža polna.

Srečanje pevskih zborov Mislinjske doline

2. Anderličevi gledališki dnevi v Slovenj Gradcu in Starem trgu so dokazali, da ljubiteljska gledališka dejavnost v naši dolini kvalitetno raste in se trdno vrašča v kulturni utrip. Nastopile so dramske skupine: KUD Mislinja s komedijo Vinka Möderndorferja Podnajemnik in v režiji Andreje Martinc, KUD Šmiklavž s komedijo Alojza Vošnerja Figole - Fagole v avtorjevi režiji, KD Stari trg z igro Mama je umrla dvakrat avtorja Vinka Möderndorferja in v režiji Toma Bana ter gledališka skupina Pameče - Troblje z igro Vse zastonj, vse zastonj Darija Foja in v režiji Petra Militareva. Pokrovitelja srečanja: JSKD RS, območna izpostava Slovenj Gradec, in Zveza kulturnih društev Slovenj Gradec.

Andreja Gologranc

NIEROS METAL, *tovarna opreme, d.o.o., Slovenj Gradec,* sponzor 57./58. številke ODSEVANJ

Dve stoletji in dvaintrideset let segajo korenine današnje podjetja Nieros Metal v preteklost. Tovarna je preživela številne generacije, ki so ji namenile najboljše moči.

Tovarna kos Slovenj Gradec je zrasla iz žebeljarne oziroma kovačije, last grofa Thurna, tam pod Rahtelom ob reki Mislinji leta 1773. Premogla je tri repače in štiri kovaška ognjišča. Od prvega lastnika je prešla v roke družine Hauser, ki je zanjo skrbela več kot 120 let. Izdelovali so kose in nože za slamoreznice za avstro-ogrsko tržišče in izvoz v Italijo, Srbijo, Rusijo in druge evropske dežele. Pred prvo svetovno vojno jo je kupila družina Köllner, po drugi svetovni vojni pa je postala družbena last.

Od začetkov do druge svetovne vojne si je v tovarni s težaškim delom služilo kruh povprečno od 30 do 40 delavcev. Bili so v primerjavi z delavci

drugih obratov v Slovenj Gradcu dobro plačani. Pripadnost tovarni je bila velika, še posebej, ker se je poklic kosarjev skoraj redno prenašal iz roda v rod. Zato je tovarna premagala tudi krize – od slabih delovnih razmer in požarov do vojnih let in gospodarskih kriz. Tovarna si je ugled utrdila tudi s praznikom, 4. majem, ko goduje sv. Florjan, zavetnik kovačev.

Po 2. svetovni vojni se je ob številnih organizacijskih in sistemskih spremembah položaj tovarne pogosto spreminjal. Pomemben premik pomeni leto 1964, ko so v tovarno prišli novi strokovnjaki z novimi zamislami o nadaljnjem njenem razvoju. Proizvodnja je naraščala, izdelovali so med drugim tudi krogle za cementno industrijo in opremo za živilsko industrijo iz nerjavečih jekel. Zato se je tovarna preimenovala v Fecro (1967). Tedaj je bilo zaposlenih okrog 200 ljudi. Krizo glede naku-

POKROVITELJ

Upravna stavba slovenjgraške tovarne Nieros Metal

pa nerjaveče pločevine v tujini so rešili s pripojitvijo k Tovarni gospodinjske opreme Gorenje (1971). Uvedli so nov program – nerjaveča pomialna korita in druge izdelke za gospodinjstvo. Leta 1972 je tovarna začela sodelovati s podjetjem Nieros z Bavarskega. V sodelovanju z novim partnerjem je stekla proizvodnja prekucnih vozičkov. Poslovne vezi so stekle tudi s firmo Westfalia Separator iz Nemčije, začeli so izdelovati hladilnike za mleko. Poslovanje je bilo vse bolj uspešno. Število zaposlenih je naraslo na več kot 400. Tudi nerjaveča oprema za bolnišnice je postala del rednega proizvodnega programa.

Po več ko dvesto šestnajstih letih je tovarna prenehala izdelovati kose. Ob koncu osemdesetih let so se razmere na trgu za tovrstne izdelke zelo poslabšale: podjetje je doživljalo vse večje težave. Zato je sledilo prestrukturiranje Fecra (1990) na več enot.

Da bi ohranili dvesto trideset delovnih mest, so ga razdelili na naslednja podjetja: Algor, Kosor, SIT, VTP in Nieros Metal.

Tovarna Nieros Metal, dedič tovarne kos in Fecra, je doživela nov vzgon in razvoj z vstopom v družino tovarn Nieros, lastnika firme Heinricha Niederbergerja iz Lenggriesa iz Gornje Bavarske. Savinka Urbašek je s pomlajeno ekipo sodelavcev prevzela vodenje. Pogovori so stekli s podjetjem Nieros za prevzem tovarne. Naše ministrstvo za gospodarstvo je soglašalo in potrdilo zamisel s poudarkom, da je potrebno ohraniti čimveč delovnih mest. In leta 1991 je Fecro prešel v last koncerna Nieros. Podjetje je ob sodelovanju tujih partnerjev povečalo proizvodnjo in se uveljavilo na novih zahodnih tržiščih, kajti jugoslovansko tržišče je ob razpadu Jugoslavije odpadlo. Poleg dosedanjega proizvodnega programa je tovarna uvedla izdelavo novih proizvodov iz nerjaveče pločevine, in to hladilna vrata, vitrine, prevozne hladilnike za mleko, opremo za sanitarne prostore, farmacijo, kemično industrijo itd.

Razvojni oddelek je delal celo za druge sestrške firme Nieros, pomagal pospeševati razvoj in načrtovati nove izdelke, ki jih je iskalo tržišče.

Toda leta 1998 je nemški koncern zašel v težave in decembra tega leta je bil objavljen stečaj matičnega podjetja v Nemčiji. S tem je bilo ogroženo tudi podjetje v Slovenj Gradcu in z njim 180 delavcev. Tu so na novo ustanovili podjetje Fecro, d.o.o., ki je zatem odkupilo Nieros in blagovno znamko Nieros, ki je v »svetovnem merilu v tej stroki paradni konj«, je ob tej priložnosti dejala Savinka Urbašek, direktorica Fecra in Nieros Metala Slovenj Gradec. Tako je tovarna prešla spet v slovenske roke. Med družbeniki Fecra je

bilo pet vodstvenih delavcev Nieros Metala iz Slovenj Gradca in nizozemski podjetnik. Fecro je tako postal krovno podjetje in je 100 % lastnik Nieros Metala in nizozemskega podjetja, kjer so zaposleni štirje delavci, ki skrbijo za prodajo na severnih tržiščih.

Podjetje Nieros Slovenj Gradec se je po tej reorganizaciji uspešno utrdilo na domačem in tujih tržiščih, kamor izvozijo 95 %. Podjetje Nieros ima poleg matične tovarne še hčerinski družbi na Nizozemskem in v Nemčiji. Družba se je specializirala za proizvodnjo izdelkov iz nerjavečega jekla za potrebe industrije. Proizvodni program lahko razdelimo na pet skupin: izdelki odvodne tehnike (cevi za odtoke in kanale, rešetke, pokrivne plošče, izločevalci maščob itd.), higienska tehnika (pomialniki, higienske zapore, stroji za čiščenje obutve, noži, prekucni vozički, plastična embalaža), vrata in gradbeni elementi (hladilna vrata, zamrzovalniška in drsna vrata, zaščitni stebri), oprema za obrate (delovne mize, regali, vozički, posode in omare) ter specialni stroji in naprave (dvižne in obračalne naprave, posode za hlajenje, hladilni bazeni za mleko in segrevanje tekočin, transportna tehnika in drugi izdelki po naročilu. Poleg tega Nieros Metal razvija s sodelovanjem arhitektov še nov program, kot so ograje iz nerjavečega materiala, grelni elementi, stopnišča in druga oprema. Glavni kupec je mesno-predelovalna industrija. Po mnenju direktorice Savinke Urbašek bodo strukturo kupcev razpršili, kar pomeni, da ne želijo biti preveč odvisni od ene same dejavnosti. Ker imajo izjemno široko paleto kakovostnih izdelkov, morajo vsi strokovni delavci slediti znanju in poznati odličnost uporabe izdelkov. Največ prodajo na zahodnih tržiščih, v Grčiji, na Poljskem, v ZDA, Južni Ameriki, Avstraliji in celo na Bližnjem vzhodu. Zaposlenih je okrog 180 delavcev.

Nieros Metal promovira svoje izdelke na številnih sejmih: lani so se udeležili štirih največjih evropskih sejmov prehrabene industrije (Frankfurt, Moskva, Bukarešta in Sofija).

Podjetje zelo skrbi za inovacije, mnoge so bile nagrajene, štipendira strokovne kadre in varuje okolje. Uspešno so uvedli sistem vodenja kakovosti. Ta temelji na standardu kakovosti ISO 9001:2000. Savinka Urbašek poudarja, da je »Nieros edino tako slovensko podjetje, ki se ukvarja s proizvodnjo opreme iz nerjaveče pločevine za mesno industrijo in se na tujem srečuje z zelo hudo konkurenco, kar nas sili k še večjemu obvladovanju stroškov in racionalizaciji poslovanja.«

Jože Potočnik

TUS KO-SI, d.d., **podjetje za predelavo naravnih vlaken,** sponzor 57./58. številke ODSEVANJ

Tovarna usnja Slovenj Gradec (TUS) je leta 1990 praznovala 140-letnico. V povojnem času se je vodstvo tovarne zavedalo, da njihova prihodnost ne bo mogla biti odvisna le od strojenja in predelave kož, zato so poiskali nove proizvodne programe. In tako je iz matične Tovarne usnja Slovenj Gradec nastalo več podjetij: NTU (Nauč /Tovarna usnja), sedaj Johnson Controls - NTU, tovarna gumirane žime in penastih mas; UTEKS (usnjarna in tehnična konfekcija), sedaj UTEKS-SOL; PREVENT, d.d., družba za proizvodnjo avtomobilskih sedežnih prevlek, delovnih oblačil in rokavic, in TUS KO-SI, d.d., podjetje za predelavo naravnih vlaken.

Začetki družbe KO-SI segajo v leto 1970. Tedaj so med drugim uvedli izdelavo ko-si blazin (kokos-sisal blazin) oziroma ko-si kap. V začetku leta 1977 je obrat postal samostojna TOZD (temeljna organizacija združenega dela) KO-SI. Njena osnovna dejavnost je bila predelava rastlinskih vlaken v končne izdelke. Že naslednje leto so zaradi večjega povpraševanja po teh izdelkih 'združili delo in sredstva' s Tovarno pohištva Hrast iz Čakovca. Z novo proizvodno linijo so povečali proizvodnjo. V sodelovanju z Uteks so zgradili nove skladiščne prostore (1000 m²). Tega leta jim je Konus iz Slovenskih Konjic prodal proizvodno linijo, s katero so zaokrožili izdelavo izdelkov za pohištveno industrijo. To je bil čas, ko je podjetje vodil Jože Krenker. Na stari lokaciji TUS ob reki Mislinji zaradi omejenega prostora niso mogli postaviti novih prostorov, pa so jih zgradili Pod gradom. Leta 1984 je pomenilo novo prelomnico za nadaljnji razvoj podjetja, saj je pridobilo novo moderno linijo in povečalo proizvodnjo ko-si blazin. Delavec Karel Kotnik, ki je delal v podjetju od vsega začetka, je ob preselitvi v novo tovarno dejal, da so občutki enaki, kot da bi se vselil v svojo novo hišo ... »Srečen sem, ker delam v tako prizadevnem kolektivu,« je potrdil pripoved.

Podjetje se je širilo: v jeseni 1987 so dogradili skladiščne prostore, dopolnili proizvodni program, dogradili prizidek, adaptirali upravne prostore in odprli razstavnici salon.

Družba KO-SI je tedaj delovala v okviru holdinga TUS: ta je že bil v procesu privatizacije. Tudi KO-SI. Družbe so postale samostojna podjetja.

TUS KO-SI, d.d., je leta 1990 izdala almanah KO-SI, naših 30 let. Marjan Jurjec, univ. dipl. inž., ki je vodil tovarno od leta 1990 do konca 2002, je tedaj zapisal: »Zaradi razpada Jugoslavije in jugoslovanskega trga smo morali preusmeriti skoraj

ves izvoz. Tudi gospodarstvo je doživelo velike reforme. Začela se je privatizacija, na gospodarjenje je vse bolj vplival kapital. Cenim trdoživost in ustvarjalnost sedanjih in nekdanjih sodelavcev, ki so velik del ali celo delovno dobo vložili v razvoj TUS KO-SI. Delovna zavzetost, inovativnost, konkurenčnost in poslovna disciplina nam zagotavljajo biti dober in biti s časom.«

Gozard Fale, predsednik nadzornega sveta TUS KO-SI, je ob 30-letnici podjetja dejal: »Trideset let ni dolga doba, ne v življenju človeka, še manj pa v življenju poslovnega sistema. Je pa obdobje, ko se podjetje zave poslanstva, požene korenine ter si utrdi prostor na trgu. KO-SI je lastniško urejena firma. To pomeni, da ni več institucionalnih lastnikov in da lovke političnih ambicij v tej firmi nimajo prostora...«

KO-SI v proizvodnji uporablja naslednje materiale: kokosova, sisalova, konoplina in jutina vlakna, konjsko žimo, kašmirsko dlako, kameljo volno, bombažne filce in tapetniško vato, naravno in sintetično vezivno vato ter pletiva iz jute. Naravna vlakna rastlinskega in živalskega izvora kupujejo na vseh koncih sveta: v Šri Lanki, Vietnamu,

POKROVITELJ

Jedra (kokos-sisal blazine)

Indiji, na Kitajskem, v Mongoliji, Braziliji in Argentini. Del surovin dobavljajo tudi evropski ponudniki v Rotterdamu, Hamburgu in Bremnu.

V tovarni na leto predelajo približno 3000 ton kokosovih vlaken in izdelajo 2,5 milijona kvadratnih metrov vložnih materialov. KO-SI proizvaja naslednje izdelke in polizdelke: vložne materiale za oblazinjeno pohištvo in ležišča, ki jih odlikuje trdnost, mehkoča in izolativnost, upošteva EKO standard, kar pomeni, da nimajo škodljivih učinkov, nadalje, posteljne vložke BI z jedrom iz naravnih materialov, ki zagotavljajo gibljivost, so mehki, zračni, uravnavajo toploto; BIO izolacijske materiale, ki so iz naravnih materialov, so trdni, odporni proti mrčesu, bakterijam, glodalcem in plesnim, uspešno uravnavajo vlago, kar pa ne vpliva na izolacijski material; vrtni program pa je najbolj znan na evropskem trgu, denimo zastirke za sadno drevje, grmovnice, vrtno grede, nadalje izdelki za erozijsko zaščito nabrežin ter okrasne oporne palice itd., izdelki torej, ki ne obremenjuje okolja.

Podjetje KO-SI, ki zaposluje 53 delavcev, izvozi kar 95 % izdelkov, največ v evropske države in na ameriški trg.

Leta 2004 je tovarna pridobila certifikat kako-

vosti ISO 9001 in okoljski certifikat ISO 14001.

Gorazd Fale, univ. dipl. eoc., večinski lastnik podjetja, je ob podelitvi certifikatov poudaril: »Podjetje je razvojno naravnano, ker to zahtevata močna konkurenca in Evropa, zato veliko vlagamo v razvoj, različne posodobitve in širitve... Pridobljena certifikata sta za nas veliko priznanje in dokaz, da je naša proizvodnja čista, ne ogroža zdravja ljudi in ne obremenjuje okolja.«

Tudi Andrej Uršnik, univ. dipl. inž., direktor tovarne KO-SI od leta 2003, je ob tej priložnosti povedal: »Certifikata za kakovost in za varstvo okolja sta predvsem potrditev, da smo izbrali pravo usmeritev in obvezo. Ves čas smo usmerjeni na tuje trge, ki zahtevajo kakovost, in smo se morali prilagoditi njihovim merilom. Predvsem pa skrbno varujemo okolje, kjer delamo in živimo.«

Naj dodamo še naslednji podatek: Turistično društvo Slovenj Gradec je leta 1998 podjetju TUS KO-SI podelilo priznanje »za vzorno urejeno in vzdrževano okolje«, leta 2000 plaketo Venetskega konja za lepo urejen Kuharjev park ob tovarniškem posloplju in 2004 priznanje za prispevek k razvoju turizma v mestni občini Slovenj Gradec.

Jože Potočnik

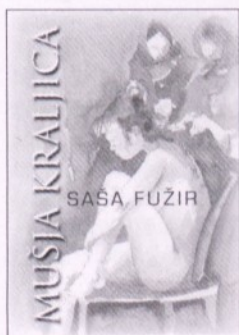

Poslovna stavba podjetja TUS KO-SI v Slovenj Gradcu

PONUDBA ZALOŽBE CERDONIS

Izdajateljska bera Založbe Cerdonis je vse večja in bogatejša, knjig kvalitetnih koroških avtorjev je vse več, tako leposlovja kot memoarske oz. domoznanske literature (na prvi strani so predstavljene doseganje letošnje izdaje). Prosimo, oglejte si predstavitev naših knjig in si izberite tiste, ki bi jih želeli prebrati, imeti v svoji knjižnici ali jih podariti ... Naročila sprejemamo pisno: Založba Cerdonis, Stari trg 278, 2380 Slovenj Gradec, po faksu: (02) 88 56 707, telefonsko: (02) 88 56 700 ali po e-mailu: cerdonis@km-z.si. Naročniki Odsevanj - 10 % popusta!

Saša Fužir MUŠJA KRALJICA, poezija

Spremna beseda: Matjaž Apat

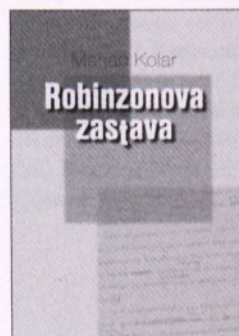
Likovna oprema, šest barvnih akvarelov je delo slikarja Leandra Fužirja.

»Druga pesniška zbirka Saše Fužir Mušja kraljica prinaša navidez niz enovitih tem, ki se v svoji magični pestrosti razpršijo v več povsem svobodnih šopov ...

Osrednji vzgib umetničnega kreda se tudi tokrat kot poprej v prvencu Nedolžnost besa (1997) napaja iz močnih hrepenenjskih vrelcev ... in je v

štirih cikličnih razvrščeno nadaljevanje zastavljene teme, tj. trčenja ženskega in moškega sveta,« je zapisano v spremni besedi.

68 strani, 150 x 205 mm, mehka vezava, cena: 3000 SIT.

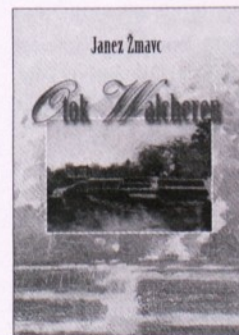

Marjan Kolar ROBINZONOVA ZASTAVA, roman

Spremna beseda: prof. dr. Helga Glušič

Obsežni in večplastni roman Marjana Kolarja ROBINZONOVA ZASTAVA, peti po vrsti, smemo prav gotovo označiti za krono sicer bogatega opusa, ki ga je avtor ustvaril v polstoletni pisateljski karieri. Helga Glušič v spremni besedi z naslovom Samovnjakova pot na vprašanje, ali gre v romanu za družinsko kroniko, za razvojni roman ali za roman generacije, ki jo je zaznamovala druga svetovna vojna in štirideset let socializma po njej, ali za zgodbo o razvoju umetniškega ustvarjanja, odgovarja, da je roman v svoji zapletenosti vse to hkrati. Naslov romana, povzet po Kafkovem aforizmu, da ni pisanje nič drugega kot Robinzonova zastava na samotnem otoku, zaznamuje osrednjo zgodbo o likovnem in besednem ustvarjanju. Deset poglavij s pomenljivimi naslovi ustvari prepričljiv svet literarne resničnosti.

300 strani, 160 x 230 mm, mehka vezava, cena: 4.000 SIT.

Janez Žmavc OTOK WALCHEREN, literarizirani spomini

Zapisi sežejo v dvajseta leta prejšnjega stoletja in dajejo verno sliko predvojnega Šoštanja, popišejo dogajanjih zlasti v prvih letih 2. svetovne vojne, ko je avtor pisal zasebni dnevnik; živo so opisana srečanja s sodobniki, tudi s pesnikom Kajuhom. Posebno poglavje zajema mobilizacija v nemško vojsko, ujetništvo... Zapiski so zbrani tudi iz dnevnika v času avtorjevega bivanja v prekomorski bazi jugoslovanske vojske v Leigh-on-Sea. Memoarsko literaturo bogatijo poetični zapisi, avtorjevi verzi in zanimivi podatki. V zadnjem delu je objavljen tudi samostojen cikel Žmavceve poezije iz obdobja 1946 - 48. Knjiga je opremljena s črnobelimi reprodukcijami starih grafik in razglednic Šoštanja.

204 strani, 150 x 205 mm, mehka vezava, cena: 3000 SIT.

(Knjiga je izšla pri Založbi Cerdonis v sodelovanju z Zavodom za kulturo Šoštanj.)

Blaž Prapótnik BLAŽEV ŽEGEN, songi

Zbirka prinaša tako nova besedila kot tudi pesmi iz avtorjevih pesniških zbirk, ki so postale songi oz. šansoni, avtor pa jih s triom Ex animo tudi koncertno izvaja ... Nekatere songe smo že slišali po radijskih valovih; v knjigi, na enem mestu, pa so tokrat zbrani prvič.

120 x 120 mm, 44 strani, mehka vezava, cena: 1.500 SIT.

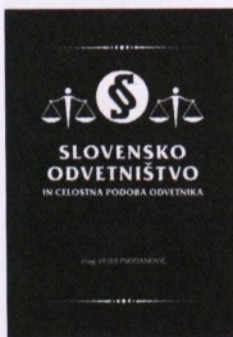

Bogdan Borčič SLIKE, slikarska monografija
Besedila: uvod Milena Zlatar, strokovno besedilo Jernej Kožar,
biografski esej Andrej Makuc, prevod v angleščino: Barbara Simoniti.
Barvne reprodukcije slik: 80 celostranskih, 30 manjših, dokumentarne fotografije (B. Gabršček, M. Smerke in T. Jeseničnik),
270 strani, 240 x 300 mm, vezano v platno
Cena: 15.000 SIT

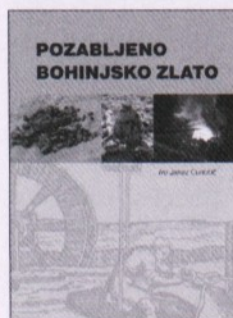

Tone Turičnik POGOVORI, zbirka intervjujev,
spremna beseda Helena Horvat in Niko R. Kolar,
likovna oprema naslovnice Karel Pečko
(izšlo v sozaložbi s Kulturnim društvom Odsevanja)
Šestindvajset ponatisnjenih intervjujev, ki so bili objavljeni v Odsevanjih - koroški reviji za leposlovje in kulturo, je opremljenih s fotografijami in biografskimi podatki v dodatku. En izpraševalec, šestindvajset sogovornikov z različnih področij kulturnega, umetniškega in družbenega življenja. Pogovori o vzgibih ustvarjalnega zagona ...
188 strani, 170 x 240 mm, mehka vezava
Cena: 3.600 SIT

Peter Prodanovič SLOVENSKO ODVETNIŠTVO in CELOSTNA PODOBA ODVETNIKA

To je prva raziskovalna in celostna knjiga o odvetništvu v samostojni Sloveniji. Monografija pritegne bralca že v uvodnem delu, ko nam avtor kot dolgoletni odvetnik opiše korenine slovenskega odvetništva na način, ki bralca pritegne, predvsem pa celostna vsebina, življenje in odvetniško delo tistega časa. Avtor posebej opiše odvetniško etiko doma in v bližnjih državah ter odvetniško etiko odvetniških zbornic EU.
168 strani, 165 x 235 mm, mehka vezava
Cena: 7.500 sit

Ivo Janez Cundrič POZABLJENO BOHINJSKO ZLATO,
barvna monografija v dveh vsebinskih delih:
Železarstvo v Bohinju (zgodovinski pregled),
Železarstvo - teorija in praksa (strokovni tehniški del)
Avtor je natančno dokumentiral lastne metalurške poskuse, izvedene po starodavnih postopkih, in izsledke. Z eksperimentalnim delom je vzbudil zanimanje strokovne javnosti doma in v tujini.
150 strani, 217 x 297 mm, trda vezava
Cena: 5.900 SIT

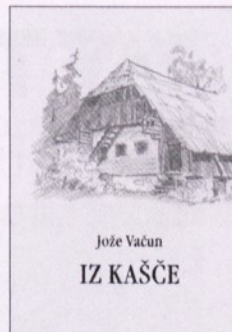
PRAVLJIČNO IGRISČE (uredila Anka Matvoz)

Knjiga »Pravljčno igrišče« je nastala pod peresi naših najmlajših ustvarjalcev. V knjižici je na 75 straneh zbranih 34 zgodbic, ki so opremljene z otroškimi risbami. Kot je zapisano v spremni besedi, je »vsaka zgodba zgodba zase, povezane v celotno delo pa so fantastičen produkt naših mladih ustvarjalcev, katerim možnost objave je dala mentorica in idejni vodja Anka Matvoz ...«
78 strani, 235 x 165 mm, špiralna vezava
Cena: 3.500 SIT

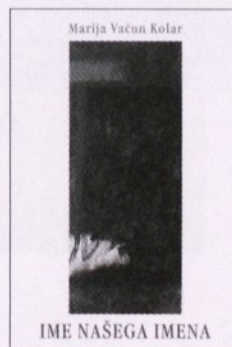
Jože Vačun IZ KAŠČE, rime in storije,
spremna beseda mag. Irma Marija Vačun Kolar in Blaž Prapótnik,
beseda o avtorju Janez Praper, ilustracije Feliks Frühauf – Sreč
Zbirka pesmi in proze Jožeta Vačuna iz Mežice, koroškega ljudskega pisca in pripovednika, je dragocen prispevek k domačemu leposlovju predvsem s pričevalsko vrednostjo. Zgodbe – literarno oblikovani dokumenti časa nam omogočajo vpogled v življenje generacij naših dedov in pradedov ...

155 strani, 150 x 205 mm, mehka vezava
Cena: 3 000 SIT

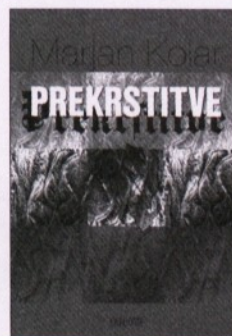
Marije Vačun Kolar IME NAŠEGA IMENA, zbirka esejev,
spremna beseda dr. Marija Švajncer in akademik dr. Matjaž Kmecl
Marija Vačun Kolar je združila v celoto kratek niz poetičnih esejev, polnih introvertnih izletov v različne duhovne pokrajine, predvsem v podtalje lastnega bivanja, koroštvo in v naravo kot refugij – pribežališče, podobno materinskemu zavetju. (...) Lepa, občutljivo domišljena in napisana knjižica, neizmerno bogatejša od »drobnega« vtisa, ki ga naredi, preden jo odpremo!
(Iz recenzije Matjaža Kmecla)

120 strani, 150 x 205 mm, mehka vezava
Cena: 3 000 SIT

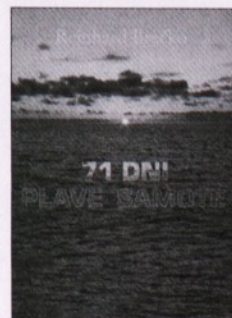
Marjan Kolar PREKRSTITVE, roman,
spremna beseda prof. dr. Helga Glušič
Vojni roman. Ker popisuje prvih 10 mesecev okupacije v štajerski vasi, v njem ni ne partizanov ne OF ... Zgodbo o ohranjanju identitete – jezika, izročila in vere v prelomnih obdobjih – nosijo letni časi in kmečka opravila. Pisatelj jezik je klen, pretehtan in izbrušen do bridke ostrine.

200 strani, 160 x 230 mm, mehka vezava
Cena: 4 000 SIT

Reinhard Brečko 71 DNI PLAVE SAMOTE, potopis,
spremna beseda in jezikovna obdelava Andrej Makuc.
Knjiga treh horizontov: avtor je strnil v dnevnik avanturistično solo potovanje čez Atlantik z jadrnico, dodal barvne fotografije, nekaj navtičnih informacij in vse skupaj začinil z reminiscencami ...

194 strani, 160 x 230 mm, mehka vezava
Cena: 5 700 SIT

Marjan Kolar SVETO SIVO ŽIVLJENJE, zbirka zgodb,
spremna beseda prof. dr. Helga Glušič
... Za navidez preprostimi zgodbami o malih ljudeh se nalagajo plasti pomenov, mozaiki čustvovanj, doživljanj, razmišljanj in usod, tako da na koncu stoji pred nami monolit, s pomočjo čarovnije pisave izklesan ...

88 strani, 171 x 230 mm, mehka vezava
Cena: 3 000 SIT

TGS - Trgovsko Gostinski Sistemi, d.o.o. - Kidričeva 14 - 2380 Slovenj Gradec
tel.: (02) 88 21 530 - fax: (02) 88 21 532 - e-mail: info@tgs.si - http://www.tgs.si

SOPOKROVITELJI

Podjetje TGS je nosilec ponudbe računalniških sistemov za trgovce in gostince v regiji.

- Proizvodnja in prodaja registrskih blagajn ter računalniških sistemov za trgovino in gostinstvo.
- Izdelava in prodaja programske opreme za trgovino, gostinstvo, samostojne podjetnike in mala podjetja.
- Servisirane registrskih blagajn, računalniških sistemov in programskih paketov.
- Izposoja registrskih blagajn in opreme za prireditve.
- Ponudba osebnih računalnikov.

Naš cilj je vaše zadovoljstvo!

zagotovljeno zadovoljstvo

TISKARSTVO IN KNJIGOVEŠTVO

Brda 10a, 2383 Šmartno,
telefon: (02) 88 53 198

ODSEVANJA - revija za leposlovje in kulturo

Izdajatelja in založnika: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec in Zveza kulturnih društev Slovenj Gradec
Izdajateljski svet: Niko. R. Kolar (predsednik), Helena Horvat (podpredsednica), Andrej Makuc, Jože Potočnik, Blaž Prapótnik, Tone Turičnik in Alenka Waltl (člani). Nadzorni odbor: Franček Lasbaher (predsednik), Andreja Gologranc Fišer in Tomo Jeseničnik (člana).

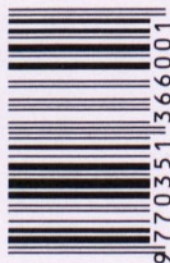
Častno razsodišče: Liza Krpač (predsednica), Janez Žmavc in Peter Petrovič (člana)

Uredniški odbor: dr. Silvija Borovnik, Andrej Makuc, Blaž Prapótnik (glavni in odgovorni urednik), Tone Turičnik, Milena Zlatar in Sonja Lavrinšek Pepelnak. **Lektoriranje:** Tone Turičnik in Andrej Makuc
Naslov: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec, Ronkova 4 (knjižnica), 2380 Slovenj Gradec, telefon: (02) 88 44 044 (predsednik) in 031 324 020 (tajnica Cilka Sedar)

Grafična priprava: CERDONIS, d.o.o., Stari trg 278, Slovenj Gradec, tel.: (02) 88 56 700, 88 56 701, fax: (02) 88 56 707, e-mail: cerdonis@km-z.si, http://www.cerdonis.si/odsevanja/ **Oblikovanje in tehnično urejanje:** Blaž Prapótnik, CERDONIS

Fotografije: Tomo Jeseničnik, Jože Repas, Primož Podjavoršek, Foto Prošt (stalni sodelavci) in arhiv Odsevanj
Tisk in vezava: Tiskarna Grešovnik, junij 2005. Naklada: 500 izvodov. **Cena za izvod:** 1500 SIT, naročniki 1350 SIT.

ISSN 0351-3661

97703511366001

NA PLATNICAH

*Tomo Jeseničnik,
fotografija*

Matthaeus Cerdonis de Windischgretz – Matevž Cerdonis iz Slovenj Gradca je prvi dokumentirani tiskar iz slovenskih krajev. Študiral je na Dunaju, postal baccalaureus in magister ter predaval na univerzi. V letih od 1482 do 1487 je imel svojo tiskarno v Padovi, kot zadnji samostojni tiskar inkunabul. Izdal okoli 60 poljudnoznanstvenih knjig, predvsem za potrebe tamkajšnje univerze, med njimi nekaj izrazito humanističnih. Cerdonis je tiskal le z eno vrsto črk – z malo gotico – in namesto listov paginiral le polovične tiskovne pole. V NUK hranijo nekaj njegovih originalnih tiskov.

